

**T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı**

**MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA
MERSİN'DE BALIKÇILIK**

Berkant ÖRKÜN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mersin, 2016

T.C.
Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA
MERSİN'DE BALIKÇILIK

Berkant ÖRKÜN

Danışman
Prof. Dr. Nilgün ÇIBLAK COŞKUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Haziran, 2016

T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Meslek Folkloru Bağlamında Mersin’de Balıkçılık” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel etik kurallara ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini onurumla doğrularım.

14.07.2016

Berkant ÖRKÜN

Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Berkant Örkün tarafından hazırlanan "Meslek Folkloru Bağlamında Mersin'de Balıkçılık" başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

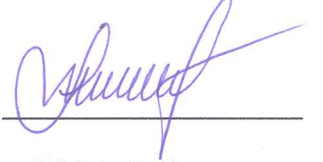
Başarılı

Başarısız

Üye

Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun

(Danışman)

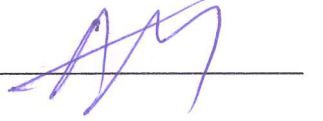
Üye

Doç. Dr. Refiye Okuşluk Şenesen

Üye

Yrd. Doç. Dr. Ayhan Karakaş

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım

Onay

Prof. Dr. Süleyman DEĞİRMEN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde balıkçıların ve deniz kültürünün incelenmesine yönelik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Hâlbuki daha on yedinci yüzyılda Evliya Çelebi, üç kıtayı baştanbaşa gezerken balıkçılar üzerinde önemle durmuş; onların yaşam koşulları, birbirleriyle ve denizle kurdukları ilişkiler, anlatılar, yaşadıkları zorluklar hakkında detaylı bilgi vermiştir.

Günümüzde ise sosyal bilimcilerin balıkçılar üzerine yaptıkları çalışmalar daha çok Karadeniz ve Marmara bölgeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bu bölgelerdeki balıkçı toplulukları ve balıkçılık mesleği hem yurtdışındaki araştırmacılar tarafından hem de yakın tarihte yurtiçindeki araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Akdeniz Bölgesi'nde sürdürülen balıkçı toplulukları ve balıkçılık mesleği hakkında ise sosyal bilimcilerin çalışmaları çok sınırlıdır. Özellikle; Antalya Körfezi'nden başlayarak Mersin Körfezi, Adana ve İskenderun körfezlerindeki balıkçı topluluklarının deniz ekosistemi içinde oluşturdukları kültür, birçok yönüyle, özellikle de folklor çalışmaları için oldukça önemlidir.

Meslek Folkloru Bağlamında Mersin'de Balıkçılık isimli bu çalışmamızın konusu da bu nedenle, Mersin balıkçılarının mesleki icra ortamlarında oluşturdukları kültürel yapıları halk bilimin inceleme yöntemlerinden yararlanarak incelemektir. Çalışma sırasında, gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak sahada derlemeler yapılmış, elde edilen veriler yazıya aktararak balıkçı folkloruna ait bulgular, bağlam merkezli halkbilim kuramları çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Özellikle doğrudan balıkçılarla ilgili yapılan folklor çalışmalarının çok sınırlı olmasından dolayı, çalışmanın; hem dünyadaki balıkçı folkloruyla ilgili yapılan çalışmaları tanıtması bakımından hem de üç tarafı

denizlerle çevrili olan ülkemizde balıkçıların mesleki kültürel yapılarına halk bilimsel yöntemlerle yaklaşarak bu konuya dikkat çekmesi bakımından alana farklı bir bakış açısı getireceği söylenebilir.

Toplam yedi bölümden oluşan çalışmamızda; Mersin balıkçılarının mesleki yaşamlarında oluşturdukları kültürel yapı birçok yönüyle ele alınıp incelenmiştir. Çalışmamızın ‘Giriş’ kısmında; araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıkları ile yöntemi üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde ise; meslek folkloru ve balıkçı folkloru hakkında genel bilgiler verilmiş, dünyada ve ülkemizde meslek folkloru bağlamında balıkçılık üzerine yapılan çalışmalar tanıtılmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünde; tarihi ve coğrafi özellikleriyle Mersin ve balıkçılık konusuna değinilmiş; Mersin’de balıkçı topluluklarının bulunduğu bölgeler hakkında bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise; bu bölgedeki balıkçılık mesleğinin temsilcileri çeşitli yönleriyle tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde; Mersin balıkçılığında kullanılan av araçları ve av yöntemleri üzerinde durulmuştur. Beşinci bölümde; somut olmayan kültürel miras kapsamında, Mersin’deki ahşap tekne ve kayık yapım mesleği çeşitli yönleriyle incelenmiştir. Altıncı bölümde ise; Mersin’de balıkçılık mesleğiyle ilgili inanç ve uygulamalar bütün yönleriyle ele alınmıştır. Son bölüm olan yedinci bölümde; Mersin balıkçılarında ad folkloru üzerinde durulmuş, halk mutfağı, halk meteorolojisi, halk takvimi incelenmiş, mesleki argo ve jargonlar açıklanmış, Mersin balıkçılık mesleği etrafında oluşan halk edebiyatı anlatı türleri üzerinde durulmuş ve Taşucu Balıkçı Festivali hakkında önemli bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızın başlangıcından bitişine kadar yardımlarını gördüğüm, her daim güler yüzü ve sabrıyla beni hiç usanmadan dinleyen; bilgisini, deneyimini ve kaynaklarını paylaşarak çalışmamın bu aşamaya gelmesini sağlayan değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Nilgün Çıblak Coşkun’a çok teşekkür ederim.

Saha çalışmamız sırasında yardımlarını esirgemeyen ve bana her daim sıcak davranan Mersin'deki tüm profesyonel balıkçılara teşekkür ederim.

Çalışmam sırasında bana ellerinden gelen yardımı yapan arkadaşlarım; Önder Sucuk, Deniz Bahçe Sucuk, Okan Öcel ve Ayşe Kara'ya çok teşekkür ederim. Literatür araştırması sırasında, özellikle yurtdışındaki kaynaklara ulaşmamı sağlayan Ahmet Barış Ekiz ve Ercan Akyol'a şükranlarımı sunarım.

Beni maddi, manevi her konuda destekleyen ve yüreklendiren, koşullar ne olursa olsun hep yanımda olan abim Hakan Örkün'e ve canım anneme, bu çalışmam sırasında kaybettiğim, yaşamında her daim emekten yana onurla duran canım babama sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak, her daim yanımda olan yaşam arkadaşım Sinem Çelik'e çok teşekkür ederim.

Berkant ÖRKÜN

ÖZET

MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA MERSİN'DE BALIKÇILIK

“Meslek Folkloru Bağlamında Mersin’de Balıkçılık” başlıklı bu tezde, Mersin sınırları içinde bulunan balıkçı topluluklarının halkbilimi ürünleri ele alınıp incelenmiştir. Çalışma, toplam yedi bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde; meslek folkloru ve balıkçı folkloru hakkında bilgiler verilmiş, dünyada ve Türkiye’de balıkçı folkloru hakkında yapılmış çalışmalar tanıtılmıştır. İkinci bölümde; Mersin ve balıkçılık üzerinde durulmuş, Mersin’in coğrafi ve tarihi özelliklerinin balıkçılığa etkisi hakkında bilgi ve izlenimlere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde; Mersin balıkçılık mesleği ve balıkçılar hakkında bilgiler verilmiş, eski balıkçılar ve mesleki zorluklar hakkında izlenimler paylaşılmıştır. Dördüncü bölümde; Mersin balıkçılarının av araçları, avlanma yöntemleri ve avlak yerleriyle ilgili bilgiler verilmiştir. Beşinci bölümde ise; somut olmayan kültürel miras bağlamında ahşap ve tekne yapımıcılığı incelenmiştir. Altıncı bölümde; Mersin’deki balıkçılık mesleği etrafında oluşan inanç ve uygulamalar detaylı bir biçimde değerlendirilmiştir. Son bölümde; ad folkloru, mesleki argo ve jargonlar, halk mutfağı, balıkçı festivali ve halk anlatıları gibi balıkçıların diğer halkbilimi ürünleri incelenmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise; Mersin balıkçılarının mesleki kültür içinde oluşturdukları halkbilim ürünleri detaylı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Folkloru, Mersin, balıkçı folkloru, geleneksel ahşap tekne yapımı, kültürel miras.

ABSTRACT

FISHING IN MERSIN IN THE CONTEXT OF OCCUPATIONAL FOLKLORE

In this study which is named “Fishing in Mersin in the Context of Occupational Folklore”, fisheries folklore product in Mersin were examined in the context of occupational folklore. This study has been formed seven main sections. In first chapter, occupational folklore and fishing folklore were described, studies about concept of fishing folklore, the scope of this research branch, and its place within the researches history were given. In second chapter of the study, the knowledges about Mersin and fishing in Mersin were given as a area research. Fishermen who live in Mersin are introduced in the third chapter. The knowledges about fishing gear and fishing methods in Mersin are investigated in the context of fishing folklore in the fourth chapter. In the fifth chapter, wooden boat building in the Mersin region were examined in the context of intangible cultural heritage. In the sixth chapter, we investigated occupational believes and practices which were occurred around the fishery. In final chapter of the study, other folklore products such as legends and memorates which are produced by fishermen were analyzed.

Consequently, it has been tried to present how fishermen who have been lived Mersin produce their own folklore products.

Key Words: Occupational folklore, Mersin, fishing folklore, traditional wooden boat making, cultural heritage.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	iv
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ.....	1
ÇALIŞMA KONUSUYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	1
I. BÖLÜM	4
I.MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA BALIKÇILIK ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR.....	4
I.1. Meslek Folkloru Kavramına Genel Bir Bakış.....	4
I.2. Dünyada Meslek Folkloru Bağlamında Balıkçılık Üzerine Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış	7
I. 3. Türkiye’de Meslek Folkloru Bağlamında Balıkçılık Üzerine Yapılan Çalışmalar..	10
I.3.1. Kitaplar.....	10
I.3.2. Tezler.....	14
I.3.3 Makaleler, Bildiriler ve Diğer Çalışmalar.....	16
I.4. Değerlendirme.....	19
II. BÖLÜM.....	21
II. COĞRAFİ, TARİHİ VE SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ BAKIMINDAN MERSİN VE BALIKÇILIK.....	21
II.1. Mersin’in Coğrafi Yapısı ve Balıkçılık	21
II.2. Mersin’in Tarihi Yapısı ve Balıkçılık.....	23
II.2.1. Osmanlı Dönemine Kadar Mersin ve Balıkçılık.....	23

II.2.2. Osmanlı Döneminde Mersin ve Balıkçılık	25
II.2.3. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Mersin ve Balıkçılık	25
II.3. Mersin’de Balıkçı Bölgeleri ve Balıkçı Bölgelerine Dair İzlenimler	28
II.3.1. Merkez	29
II.3.1.1. Çamlıbel.....	29
II.3.1.2. Karaduvar.....	30
II.3.3. Anamur	31
II.3.4. Aydıncık.....	33
II.3.5. Bozyazı	34
II.3.6. Erdemli.....	35
II.3.7. Silifke.....	36
II.3.7.1. Ovacık	36
II.3.7.2. Taşucu.....	37
II.4. Değerlendirme.....	37
III. BÖLÜM	40
III. MERSİN’DE BALIKÇILIK MESLEĞİNİN TEMSİLCİLERİ	40
III.1. Mesleğin Temsilcilerini Balıkçılığa Hazırlayan Koşullar	40
III.1.1. Geleneksel Aile Mesleği Olarak Balıkçılık Mesleğini Seçenler	41
III.1.2. Ekonomik Sebepler Nedeniyle Balıkçılık Mesleğini Seçenler.....	43
III.2. Balıkçılığın Evreleri	45
III.2.1. Yetişme Dönemi	46
III.2.2. Ustalık Dönemi.....	48
III.3. Mersin’de Ünlü Balıkçılar	50
III.4. Mersin’de Balıkçıların Karşılaştığı Mesleki Zorluklar	54

III.4.1. Ekonomik Sorunlar.....	54
III.4.2. Örgütlenme Sorunları	56
III.4.3. Avlanmayla İlgili Yaşanan Zorluklar	57
III.4.4. Sağlık ile İlgili Sorunlar	58
III.5. Mersin Balıkçılığında Kadın	59
III.6. Değerlendirme	61
IV. BÖLÜM.....	64
IV. MERSİN BALIKÇILIĞINDA AV ARAÇLARI, AVLANMA YÖNTEMLERİ VE	
AVLAK YERLERİ	64
IV.1. Mersin Balıkçılarının Kullandığı Av Araçları ve Avlanma Yöntemleri.....	64
IV.1. 1. Mersin’de Eskiden Kullanılan Ağ Çeşitleri ve Avlanma Yöntemleri.....	65
IV.1. 2. Mersin’de Günümüzde Kullanılan Ağ Çeşitleri ve Avlanma Yöntemleri.....	69
IV.1. 3. Mersin Balıkçılarının Kullandığı Teknolojik Av Aletleri.....	73
IV.2. Mersin Balıkçılığında Avlanma	75
IV. 3. Mersin Balıkçılığında Avlak Yeri Belirleme	78
IV.4. Değerlendirme	81
V. BÖLÜM	83
V. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA MERSİN’DE	
AHŞAP TEKNE VE KAYIK YAPIMI	83
V. 1. Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi ve Ahşap Tekne ve Kayık Yapımı ...	83
V. 2. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Yapım Ustaları.....	84
V. 3. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Yapımı	88
V.4. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Bakım ve Onarımı	92

V.5. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Yapımı ve Onarımında Geleneksel Uygulama ve Ritüeller	94
V.6. Değerlendirme	97
VI. BÖLÜM.....	98
VI. MERSİN’DE BALIKÇILIK MESLEĞİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR.....	98
VI.1. Balıkçılardaki Mesleğe Yönelik İnançların İşlevleri.....	98
VI.2. Mersin Balıkçılarındaki İnanç ve Uygulamalar	102
VI.2.1. Avlanma ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	102
VI.2. 2. Halk Hekimliğiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar.....	118
VI.2.3.Halk Takvimi ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	127
VI.2.4. Halk Meteorolojisi ile İlgili İnanç ve Uygulamalar	131
VI.3. Mersin Balıkçılarındaki İnanç ve Uygulamaların İşlevleri	139
VI.3.1. Araçsal İşlev	140
VI.3.2. Psikolojik İşlev	140
VI.3.3. Sosyolojik İşlev	140
VI.3.4. Ekolojik Bilgi Edinme İşlevi.....	141
VI.3.5. Eğitim İşlevi	141
VI.4. Değerlendirme	141
VII. BÖLÜM.....	144
VII. MERSİN BALIKÇI FOLKLORUNUN DİĞER TEMSİLLERİ.....	144
VII. 1. Mersin Balıkçılığında Ad Folklorunun Mesleki Temsilleri.....	144
VII.1.1 Balıkçıların Lakapları	144
VII.1.2. Balık ve Diğer Deniz Canlılarının Adları	148

VII.1.3. Tekne ve Kayık Adları.....	152
VII. 1.4. Avlak Yerlerine Verilen Adlar.....	157
VII. 2.Mersin Balıkçılığında Mesleki Argo ve Jargonun Kullanımı.....	160
VII.3. Mersin Balıkçılığında Halk Mutfağı.....	163
VII.4. Mersin Balıkçılığında Halk Edebiyatı Türlerinin Mesleki Temsilleri.....	169
VII.4.1. Atasözleri ve Deyimler.....	169
VII.4.1.1. Atasözleri.....	170
VII.4.1.2. Deyimler.....	170
VII.4.2. Efsaneler.....	174
VII.4.3. Memoratlar.....	183
VII.4.4. Balıkçı Anıları.....	187
VII.5. Taşucu Balıkçı Festivali.....	204
VII.6. Değerlendirme.....	210
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA.....	220
EKLER	
EK.1 Kaynak Kişiler Tablosu	
EK.2. Harita	
EK.3. Fotoğraflar	
EK.4. Özgeçmiş	

KISALTMALAR

Akt.	Aktaran
b.	Basım
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Haz.	Hazırlayan
MBAS:	Mersin Balıkçı Atasözleri
MBA:	Mersin Balıkçı Anıları
MBD:	Mersin Balıkçı Deyimleri
MBE:	Mersin Balıkçı Efsaneleri
MBM:	Mersin Balıkçı Memoratları
S.	Sayı
s.	sayfa numarası

GİRİŞ

ÇALIŞMA KONUSUYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Konu

Folklor çalışmaları yaklaşık iki yüz yıl önce, ilkel olarak tabir edilen toplumların kültürel yapılarını açıklamak ve onları Batı toplumlarına tanıtılabilmek amacıyla başlamıştır. ‘Yabancı’ olarak da tabir edilen bu toplumlar üzerindeki araştırmaların sonucunda, Batılı araştırmacılar kendi toplumlarının kültürel yapısını, anlatılarını, danslarını, inançlarını konu edinen çalışmalara yönelmişler ve ilk olarak kırsal kesimlerde yaşayan köylüleri, sonrasında sınıfsal konum olarak toplumun alt tabakasındaki işçileri ve onların yarattıkları anlatıları, inançları ve kültür yapılarını araştırmaya başlamışlardır. Nitekim demiryolu işçilerinin ve fabrika işçilerinin anlatıları, maden işçilerinin şarkıları ve dansları gibi bir mesleki ortam içinde şekillenen folklorik öğeler, meslek folkloru adı altında incelenmeye başlanmış ve meslek folkloru araştırmaları da 19. yüzyılın sonlarından itibaren gelişmesini hızla sürdürmüştür. Meslek folklorunun bir alt kolu olan balıkçı folkloru araştırmaları ise ancak 20. yüzyılın ortalarından sonra hız kazanmıştır. Ülkemizde ise bu çalışmalar ancak son dönemlerde ilgi görmeye başlamıştır.

Çalışmamızda, Akdeniz’in önemli kentlerinden biri olan Mersin’deki balıkçıların mesleki icra ortamlarında oluşturdukları kültürel yapı ve folklorik öğeler birçok yönüyle ele alınmış; bu bağlamda, Mersin balıkçılığında mesleki temsilcilerin yetişmesi, avlanma yöntemleri, inanç ve uygulamalar, festivaller ve halk edebiyatı anlatı türleri halkbilimsel yöntemlerden yararlanılarak derlenmiş ve detaylı olarak incelenmiştir.

“Meslek Folkloru Bağlamında Mersin’de Balıkçılık” başlıklı tez çalışmasında bu şehirde bulunan balıkçı toplulukları incelenirken mesleğe dair kullanılan argo ve

jargonlar gibi unsurlar da ele alınmış, balıkçılık mesleğinin oluşturduğu kültürel ortam bütün varlığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Amaç ve Önem

Mesleklerin kendi icra ortamında oluşan ve mesleğin icracıları tarafından sahiplenilen kültürel öğelerin yaşatılması oldukça önemlidir. Nitekim, UNESCO tarafından kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nde bu kültürel öğelerin korunmasına yönelik çalışmalara vurgu yapılmıştır. Söz konusu öğeleri korumak, ancak meslek folkloruyla ilgili çalışmaların artmasıyla sağlanabilir. Ancak ülkemizde; meslek folkloruna ve daha özelinde balıkçı folkloruna yönelik çalışmalar oldukça azdır. Bu sebeple, değişen teknolojiyle birlikte geleneksel mesleklerin icra ortamında yaratılan kültürel ve folklorik öğelerin birçoğu kayıt altına bile alınmadan yok olmaktadır. Buna göre çalışmamızın amacı; Mersin balıkçılarının sürdürdüğü kültürel öğeleri; kendi mesleki icra ortamında, halkbiliminin alan araştırmasında kullanılan gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak balıkçılık mesleğinin halkbilim ürünlerini kayıt altına almak ve bu öğeleri kendi bağlamları içerisinde ele alıp inceleyerek meslek folkloru çalışmalarına katkı sağlamaktır.

Kapsam ve Sınırlar

Mersin'de yaşayan balıkçıların inanç ve uygulamalarını meslek folkloru bağlamında inceleyen çalışmamız coğrafi olarak Mersin ili sınırları içerisinde yer alan; Merkez-Çamlıbel Balıkçı Barınağı, Merkez-Karaduvar Balıkçı Barınağı, Anamur Balıkçı Barınağı, Aydınçık Balıkçı Barınağı, Bozyazı (Yoğundubar) Balıkçı Barınağı, Erdemli Balıkçı Barınağı, Silifke-Ovacık Balıkçı Barınağı ve Silifke- Taşucu Balıkçı Barınağı ile ve yalnızca deniz balıkçılığı ile sınırlandırılmıştır. Bunun en önemli sebebi, Gıda Tarım ve

Hayvancılık Bakanlığı'nın verilerine¹ göre deniz balıkçılığının Mersin sınırları dâhilinde bu alanlarda yapılıyor olmasıdır.

Bununla birlikte, araştırma sahamızda amatör balıkçılık yapıldığı halde kaynak kişilerimiz; profesyonel olarak balıkçılık mesleğini yapan ve ailesini bu meslekle geçindiren, küçüklükten itibaren bu mesleğin içinde yetişmiş kişilerle sınırlı tutulmuştur. Bunun en büyük nedeni, geleneksel olarak devam eden Mersin balıkçılığının kültürel ve folklorik öğelerini, geleneğin içinde yetişen kaynak kişiler aracılığıyla, nesnel bir biçimde kayıt altına almak ve inceleyebilmektir.

Yöntem

Bu çalışmada, Mersin'deki balıkçılara dair olabildiğince çok kültürel öğeyi derleyebilmek için yönlendirilmiş görüşme yöntemi dışında yönlendirilmemiş görüşme yöntemine de başvurularak; gözlem ve görüşme yöntemleri bir arada kullanılmış ayrıca katılımcı gözlemci yöntemden de yararlanılarak balıkçıların mesleki icra ortamları hakkında daha fazla materyal toplanılmıştır. Toplanan materyaller halkbilimin bağlam merkezli halkbilim kuramlarıyla incelenmiştir. Kaynak kişi seçiminde, kılavuz kişilerden yararlanılmış ve balıkçı bir aileden yetişen ya da çok küçük yaşlarda balıkçılığı meslek edinen bireylerin seçimine dikkat edilmiştir. Alan araştırmalarımız sırasındaki görüşmeler, dijital video kamerayla kayıt altına alınmıştır. Bütün bunlarla birlikte, hem dünyadaki hem de ülkemizdeki balıkçı folkloruna dair yapılan çalışmalar literatür taramasıyla gözden geçirilmiştir.

¹ TC Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın internet sayfasından veriler alınmıştır. Bkz. <http://www.tarim.gov.tr/BSGM/Belgeler/Icerikler/Su%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Altyap%C4%B1lar%C4%B1/Bal%C4%B1k%C3%A7%C4%B1%20Bar%C4%B1naklar%C4%B1.pdf>

I. BÖLÜM

I.MESLEK FOLKLORU BAĞLAMINDA BALIKÇILIK ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

I.1. Meslek Folkloru Kavramına Genel Bir Bakış

Batı'da daha çok *occupational folklore* ya da *occupational folklife* terimleriyle bilinen ve on dokuzuncu yüzyıldan başlayarak yirmi birinci yüzyılda da devam eden meslek folkloru çalışmaları; genel itibariyle bir meslek etrafında oluşan, somut ya da somut olmayan kültürel yapıları bütün boyutlarıyla inceler. Folklorun bir parçası olan meslek folkloru çalışmaları günümüzde, kaynağını ve teorik zeminini Alan Dundes'in yeniden tanımladığı halk kavramından alır.

Halk en az bir faktörü ortak olarak paylaşan herhangi bir insan topluluğudur. Bağlayıcı faktörün ne olduğu önemli değildir- ortak sahiplenilmiş herhangi bir şey, dil ya da din olabilir- önemli olan şey, herhangi bir nedenle bir araya gelmiş bir insan topluluğunun kendilerinin olarak adlandırdıkları bazı geleneklerinin olmasıdır. Teoride, bir topluluk en az iki kişiden oluşur, ama genellikle çoğu topluluklar birçok kişiden oluşur. Topluluğun bir üyesi öbür üyelerin hepsini tanımayabilir ancak büyük bir olasılıkla o topluluğa ait gelenekleri, toplulukla birliktelik duygusunun oluşumuna yardım eden gelenekleri bilir. Böylece, eğer topluluk ağaç kesenler ve demiryolculardan oluşuyorsa folklor, ağaç kesenler ve demiryolcular folkloru olacaktır (Dundes, 1983: 16-17).

Burada Dundes'in vurguladığı folklor tanımı, folklorla yönelik yapılan çalışmaların yönünü değiştirmiş ve toplum içinde yer alan en küçük grupsal yapıların bile kendi oluşturduğu değerler etrafında incelenmesinin yolunu açmıştır. Bu bağlamda on dokuzuncu yüzyılda başlayan meslek folkloru çalışmaları da teorik zeminini Dundes'in 1960'larda yaptığı bu tanımla kazanabilmiştir. Nitekim topluluk içinde bir topluluk olarak anılan meslek gruplarına dair çalışmalar on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru başlasa da meslek folkloru kavramı hem teorik hem de yöntemsel olarak ancak Robert S. McCarl, Robert H. Byington, Jack Santino ve Archie Green gibi araştırmacılar sayesinde özellikle 1970'lerden sonra detaylı şekilde ele alınmıştır. Bu isimlerin çalışmaları, 1978'de Robert H. Byington editörlüğünde basılan ve meslek folkloru çalışmaları için yön gösterici olan *Working Americans: Contemporary Approaches to Occupational Folklife* isimli kitapta yayınlanmıştır.

Bu eserde yer alan *Occupational Folklife: A Theoretical Hypothesis* isimli yazısında Robert S. McCarl, meslek folklorunun tanımı ve teorik açılımı üzerinde dururken, Archie Green *Industrial Lore: A Bibliographic-Semantic Query* isimli çalışmasıyla on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Amerika'da kovboy şarkılarının derlenmesiyle başlayan meslek folkloru bağlamındaki çalışmaların hem Amerika'daki hem de Avrupa'daki gelişimi hakkında detaylı bir kronolojik bilgi vermiştir. Bu çalışmada, McCarl'in makalesi özellikle önemlidir. Çünkü McCarl, bu makalesinde meslek folklorunun genel olarak; mesleki tekniklerin, jestlerin, sözlü anlatımların folklor ve onunla ilişkili diğer sosyal bilimlere yardımıyla incelenmesi gerektiğini söyleyerek meslek folkloruna yönelik çalışmalara bir çerçeve çizmiştir. Bu çerçeve sonraki çalışmalarla gelişmiş ve meslek folkloru; mesleki gelenekleri, tecrübeleri, mesleki süreçte kullanılan aletleri, meslek üyeleri arasında kullanılan sözlü ve sözsüz özel iletişim biçimlerini,

mesleki terimleri (ya da adları), mesleki süreçte yapılan şakaları, anlatılan efsaneleri, hikâyeleri, memoratları, söylenen şarkıları ya da manileri ve mesleki süreç içinde oluşan ritüel ve inançları bir bütün halinde inceleyen bir folklor şubesi olarak kabul edilmiştir.

Bugüne kadar meslek folkloru bağlamında; demiryolu çalışanları, denizciler ve balıkçılar, petrol işçileri, marangozlar, itfaiyeciler, fabrika çalışanları, müzisyenler, inşaat işçileri, taksi sürücüleri, ofis çalışanları, polisler, hemşire ve doktorlar, tarım işçileri, restoran çalışanları, hamallar ve hayat kadınları gibi pek çok meslek grubuna dair çalışmalar yapılmıştır (Aça, 2014: 29-30).

Bu mesleklerden biri olan ve bizim tez konumuzu oluşturan balıkçılar ile ilgili çalışmalar ise; meslek folkloru çalışmalarının ortaya çıktığı on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru uzanmaktadır. Bunun iki önemli nedeni vardır: Birincisi, balıkçılığın çok eski dönemlerden bu yana sürdürülen özel bir meslek olmasıdır. Nitekim *Politika* isimli eserinde Aristoteles meslekleri sınıflandırırken, avcılar arasında saydığı balıkçıları yağmalayıcılardan farklı bir konuma koymuştur: “Sonra avcılar, daha doğrusu yakalayabildikleriyle geçinebilenlerin hepsi gelir: Bunların bazıları düpedüz yağmalayıcılardır, ötekileri bir gölün, bir bataklığın, bir nehrin ya da denizin balıklı bir bölümünün yakınında yaşamaları gereken balıkçılardır” (Aristoteles, 1975: 18).

Bir diğer neden ise; balıkçılığın deniz gibi farklı ve tehlikeli bir uzamda yapılan mesleksel bir uğraş olmasıdır. Bu nedenle balıkçı toplulukları bu ‘yabancı’ ve ‘tehlikeli’ uzamla etkileşimlerinde; dini-ritüel inançlarını, mistik halk anlatı türlerini ve ekolojik çevreye dair sayılan coğrafya, haritacılık, meteoroloji gibi bilgilerini daha erken dönemlerde oluşturmuşlardır.

Meslek folkloru bağlamında dünyadaki balıkçı folkloru çalışmaları *fishing folklore*, *fishermen's folklore*, *fishery folklore* gibi çeşitli isimlerle adlandırılmaktadır.

I.2. Dünyada Meslek Folkloru Bağlamında Balıkçılık Üzerine Yapılan Çalışmalara Genel Bir Bakış

Balıkçılık ve balıkçı toplulukları hakkında birçok bilim dalında farklı çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında antropoloji, etnoloji, arkeoloji, tarih, kültürel coğrafya, sosyoloji ve folklor gibi bilimsel alanlar bulunmaktadır. Saydığımız bilimsel alanların hemen hepsinde balıkçılık kültürü ve onun oluşturduğu toplumsal yapı üzerinde durulmuştur. 19. yüzyılın sonlarına kadar uzanan bu çalışmalar günümüze kadar artarak devam etmiştir. Batıda; deniz folkloru, balıkçı folkloru, balıkçıların folkloru gibi terimlerle adlandırılan çalışmalar ise daha çok 1950'lerden sonra, özellikle 1960-1990 arası, artarak devam etmiştir.

Bizim ulaşabildiğimiz kadarıyla folklor bağlamında değerlendirebilecek balıkçılar hakkındaki en eski çalışma George H. Procter tarafından 1873 yılında yazılan *The Fishermen's Memorial and Record Book* isimli eserdir. Procter, bu eserini daha çok 1830 ile 1873 tarihleri arasında Gloucester Limanı'ndaki kaybolan balıkçı ve denizcilerin kayıtlarını tutmak için yazdığını söylese de eserin içinde balıkçıların denizle ilgili doğüstü inançlarını, balıkçı çocuklarının oyunlarını ve balıkçıların gündelik yaşamlarına dair kimi uygulamalarını anlatan bölümler de bulunmaktadır. Bu yönüyle kitap, balıkçı folkloru bağlamında ilk bilgileri veren eserler arasında sayılabilir.

1930 yılında Peter F. Anson, *Fishing Boats and Fisher Folk on the East Coast of Scotland* isimli eserini yayınlamıştır. Bu kitapta da İskoçya'nın doğu sahillerindeki balıkçıların doğüstü olaylara yönelik inanç ve uygulamalarına yer verilmiştir. Anson,

daha sonra *Fisher Folk-Lore: Old Customs, Taboos and Superstitions Among Fisher folk, especially in Brittany and Normandy, and on the East Coast of Scotland* isimli eseri 1965 yılında yayınlamıştır. Bu eserinde Anson, özellikle Britanya, Normandiya ve İskoçya'nın doğu sahillerindeki balıkçıların eski geleneklerini, tabularını ve batıl inançlarını incelemiştir.

Procter ve Anson'un ilk çalışmalarından sonra özellikle 1930'lardan sonra balıkçılıkla ilgili hem antropolojik hem etnolojik hem de folklorik araştırmalar çoğalmıştır. Bu çalışmaların arasında antropolog James M. Acheson'un 1981 yılında yayınladığı *Anthropology of Fishing* isimli çalışmayı özellikle anmak gerekir. Çünkü Acheson, bu makalesinde hem balıkçılık mesleği etrafında oluşan etnografik yapıların önemine değinmiş hem de balıkçıların yaşam koşullarının onların kendi yarattıkları anlatı ürünlerinde ve yaşayış şekillerinde nasıl ortaya çıktığını göstermiştir (Acheson, 1981: 275-316).

Acheson dışında ve balıkçı folkloru bağlamında yapılan çalışmaların bazılarının konuları şunlardır: balıkçıların halk takvimi (Salve, 1996), balıkçılık mesleğinde kadın (Thompson, 1985), büyüsel inançların balıkçılar üzerindeki işlevleri (Mullen, 1969), balıkçılardaki batıl inançlar ve deniz inançları (Hole, 1967), balıkçı festivalleri (Speroni, 1955), deniz mitleri (Nunn, 2003), avlak yeri belirleme (Igarashi, 1974), balıkçı aileleri (Gersuny ve Poggie, 1973). Bu çalışmalar yanında özellikle Kanada, Amerika ve Avustralya gibi ülkelerde balıkçı folkloru hakkında birçok yüksek lisans ve doktora tezi de yapılmıştır.

Burada özellikle Patrick. B. Mullen'in *I Heard the Old Fishermen Say: Folklore of the Texas Gulf Coast* isimli kitabını anmak gerekiyor. 1978'de basılan bu kitap

Tekras körfezindeki balıkçılık mesleğinin folklor öğelerini birçok yönüyle ele almıştır. Bu öğelerden en önemlileri; Mullen'in açık deniz balıkçılarının inançları, anlatıları ve uygulamaları ile kıyı balıkçılarının inançları, anlatıları ve uygulamaları arasındaki farkları göstermesi; Malinowski'nin işlevcilik teorisinden yararlanarak balıkçılardaki inançları kendi işlevselcilik kategorilendirmesi ile incelemesi ve bütün bunlarla birlikte inançları, büyüsel inançlar ve deneysel inançlar olmak üzere iki sınıflandırmada ele almasıdır. Mullen'in özelinde balıkçı folkloruna getirdiği bu yeni bilimsel bakış aıları, balıkçı folklorunun gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Son on yılda yapılan çalışmalara baktığımızda ise balıkçı folkloruyla ilişkili farklı konuların da önem kazandığını söyleyebiliriz. Örneğin, Johannes H. Wilhelm'in *Japanese Religions* isimli dergide 2005 yılında yayınlanan *Traditional Ecological Knowledge in the Beliefs of Japanese Fishing Villages: With Special Reference to Yoriiso (Miyagi) and the Sanriku Region* isimli alışması, Japonya'da balıkçı köylerindeki inanışların gelenekselleşmiş ekolojik bilgi üzerindeki etkisini incelemektedir.

Norveçli bir antropolog olan Stle Knudsen gibi ülkemizde, özellikle de Karadeniz'de balıkçılık kültürüne yönelik çalışma yürüten araştırmacılar da bulunmaktadır. Knudsen'in özellikle Karadeniz'deki hem küçük ölçekteki balıkçılar hem de endüstriyel balıkçılık yapan balıkçılar hakkında birçok çalışması bulunmaktadır. Bu alışmalar Karadeniz'deki balıkçılar arasındaki mesleki statü ve halk hukuku gibi kimi uygulamalarla ilgili olmasının yanı sıra aynı zaman da Karadeniz'deki balıkçı kooperatiflerini de bütün yönleriyle ele alması nedeniyle önemlidir. Nitekim Giresun ve Trabzon yöresindeki balıkçıların meslek folkloruyla ilgili bir doktora tezi hazırlayan Mustafa Aa da Knudsen'in bu çalışmalarından oldukça yararlandığını ifade etmiştir (Aa, 2014: 40).

I. 3. Türkiye’de Meslek Folkloru Bağlamında Balıkçılık Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de meslek folkloru bağlamında balıkçılık üzerine yapılan çalışmaları tespit edebilmek için konuyla ilgili kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleri ile diğer akademik çalışmalar taranmış ve aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

I.3.1. Kitaplar

Dünyada daha çok antropologların ve etnologların çalışmalarının etkisinde başlayan balıkçı folkloru çalışmalarının tarihi aslında ülkemizde çok daha gerilere, Evliya Çelebi’nin yaşadığı 17. yüzyıla kadar götürülebilir. Çünkü Evliya Çelebi, gezdiği bölgelerdeki balıkçı topluluklarının âdetlerini, geleneklerini, göreneklerini, sosyal şartlarını, anlatılarını âdeta bir folklorcu edasıyla toplamış ve bunları kendi gözlemleriyle birlikte Seyahatnâme’de yazmıştır. Bu nedenle Seyahatnâme doğrudan olmasa da Türkiye’deki balıkçı folkloru çalışmalarının ilk kitabı sayılabilir. Evliya Çelebi’nin Seyahatnâme’de gezdiği yerlerdeki balıklar hakkındaki düşüncelerini kapsamlı bir biçimde inceleyen Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Yrd. Doç. Dr. Güler Yarcı şöyle söylemektedir:

Evliya, bazı balıkların göç zamanı ve göç yolları, avlanma mevsimleri; avlanma şekli ve araçlarından başka; balıkların yumurta ve sütünü, kıymetlerini ve bolluk derecelerini, hangi balıkların tuzlandığını ve taze ya da tuzlanmış balıkların hangi vilayetlere ve yabancı ülkelere gönderildiğini; kurutulan, tuzlanan ya da fûme (dumanlanan) balıkların nasıl değerlendirildiğini; miri veya vakıf dalyanların emanet ya da iltizam usulleri ile tasarrufları hakkında malumat vermektedir. Bazı balıklar, farklı din ve kültürlerde hayvanât-ı kudsiye’den sayılmış ya da siyasi bir figür olarak tarihi öneme sahip olmuşlardır. Evliya Çelebi, gezip-gördüğü yerlerde, İslam Medeniyeti’nden Kıptî inanişine kadar, muhtelif balıkların hangi din ve medeniyetler

nezdinde nasıl bir önem taşıdığını da hassas bir üslûpla kaydetmiştir. Sonuç olarak, Seyahatnâme, Osmanlı sınırlarını aşan bir coğrafyanın deniz ve tatlı su balıklarını tanıtmaya dışında; sosyo-kültürel itibarla önemli bir kaynaktır. Balıkçılıkla ilgili şahıs, kurum ve toplumlar itibariyle de bu değerini daha uzun yıllar koruyacaktır (Yarcı, 2005: 129).

Yarcı'nın söylediklerine ek olarak bizim için önemli olan husus Evliya Çelebi'nin sadece balık türlerini ve balıkçılığı değil, balıkçılıkla ilgili oluşan kültürel yapıyı da kaydetmesidir. Örneğin Evliya Çelebi Trabzon ilindeki balıkçılığı anlatırken şunları söyler:

Lâkin deryâyâ müte'allık tılsımât olmağıla hâlâ ameli nâfiz olup her sene yevm-i hamsinde hapsi mâhîleri karaya düşdükdde yâhud meneksile nâm kayıklarla mâl-â-mâl iskeleye geldikde balık dellâlları vardır, bu lisân ile nidâ eder: “Ey muhterûn, ey muhterûn. Esi çıfata zûn, den hurdesin, samur bâdâ taraşa, ey lefte karûn, ahnı kulup ipsarya, ala pamun, ey ümmet-i Muhammet ala pamun” deyüp bir gûne mürver ağacından boruları var. Bir kere sûr urunca azamet-i Hudâ eğer cemâ'atle namâzı kılar istimâ' ederse ol ân namâzı bırağup hamsi balığına segirdirler. “Namâz bulunur ammâ hapsi bulunmaz” deyü câmi'de imâm ve mü'ezzin dahi namâzı bozup “Ahçacuğumla bir makrama hapsi var” deyü ol nâzik sırmalı makramlara balığı koyup refât ederek balığın suyun akıtup giderken ba'zılar balığın suyu akdığına acıyup “Bre palığın suyun ya ne akıdırsını suyına bir pilavcık salsana” deyü birbirlerine latife ederler (Evliya Çelebi, 2011:53).

Evliya Çelebi, yine aynı bölgeye ait bir tekerlemeyi de örnek olarak verir.

“Tarabozandır yerimüz

Akça tutmaz elimüz

Hapsi balık olmasa

Niç'olurtı halümüz" (Evliya Çelebi, 2011: 54).

Evliya Çelebi sadece bu kadarla kalmaz. Trabzon'daki balıkçıları anlatırken halk hekimliği ve balıkla ilgili halk inanışlarıyla ilgili şu bilgileri verir:

Evvelâ bir karış kadar ince ve morca ve mücellâca ve semînce balıçaktır. Nef'i ol mertebedir kim yedi gün bir âdem tenâvül etse her gice ehline varup yedişer kere kendi balığın ehline yidire, gâyet mukavvî ve seri'u'l-hazmdır. Ve aslâ balık râyihâsı olup tenâvül edene harâret vermez. Ve hâssası oldur kim ağrı hastalığına mübtelâ âdem yise bi-emrillâh şifâ bulur. Ve bir evde yılan ve çıyan ve akrep olsa hapsi balığının başın âteşe yakup ol hânedede dütsü etseler cümle çıyan râyihâsından helâk ola (Evliya Çelebi, 2011: 54).

Evliya Çelebi, Trabzon mutfak kültüründe balığın yeri ile ilgili aşağıdaki bilgileri verir:

Niçe yüz gûne nef'i ve hâssası vardır amma bunu yimek Tarabefzûn halkına mahsustur kim kırk gûne ta'âmın pişirirler kim her birinde birer gûne lezzet hâsıl olur. Çorbası ve yahni ve kebâbı ve böreği ve baklavası ve çorbasının envâ'ın pişirirler. Ammâ pilaki derler bir gûne ot taşından tavalar yaparlar. İbtidâ bu hapsi balığın pâk ayırtlayup onar onar kamışa dizüp ma'denos ve kerefis ve soğan ve pırasayı pâk hürde kıyup darçın ve fülful-i siyâh ile halt edüp bir kat kerefis ve ma'denizâvi pilaki tavası içine döşeyüp bir kat hapsi döşeyüp ba'dehû Tarabefzûn'un âb-ı hayâta benzer su zeytûn yağın döküp germâ-nermâ âteşde bir sâ'at pişüp gûyâ nûr olup tenâvül olunsa kuvvet-i basara ve mi'ideye nâfi'dir (Evliya Çelebi, 2011: 54).

Bütün bu örnekler çoğaltılabilir. Nitekim balıkçıların dini inanışlarından toplumsal yapılarına, aralarındaki av hukukuna kadar balıkçı folkloru dâhilinde incelenebilecek birçok konu Evliya Çelebi tarafından kaydedilmiştir. Evliya Çelebi adeta bir modern folklorcu gibi çalışarak öncelikle yerel halk hakkında, sonra balıkçılar hakkında ve tutulan balıklar hakkında bilgiler vermiş, bu balıkların tutulma yöntemlerinden av araçlarına, kayıklara, kayıkların yapımlarına, balıklar hakkında yapılan yemeklere, halk hekimliğine, balıklar hakkında inançlara ve uygulamalara kadar birçok bilgi aktarmıştır. Bu nedenle Türkiye'deki balıkçı folkloru çalışmalarının temellerini Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde aramak kanımızca yanlış olmayacaktır.

Evliya Çelebi'den sonra İstanbul Balıkhanesi Müdürlüğü'nü de yapmış olan, Ermeni kökenli Karekin Deveciyan'ın *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık* isimli eseri, yine doğrudan olmasa da, balıkçı folklorunun konuları hakkında bilgiler veren ikinci kitaptır. Deveciyan, 1915 yılında ilk baskısını yaptığı bu eserinde; Türkiye'nin çevresinde yetişen balıklar hakkında detaylı bilgiler vermesinin yanı sıra kullanılan av araçları ve malzemeler, balıkçılar arasında balık gelirinin paylaşımı (av hukuku), avlanma gelenekleri gibi folklor açısından önemli bilgiler de vermiştir. Bu kitap aynı zamanda 1926 yılında Fransızca olarak basılmış ve dünyada oldukça ilgi görmüştür.

Balıkçı folkloruyla ilgili daha kapsamlı bilgiler içeren üçüncü kitap, Emine Gürsoy Naskali editörlüğünde 2015 yılında yayımlanan *Balık Kitabı* isimli eserdir. Bu kitabın içinde balık ve balıkçılık farklı yönleriyle çeşitli yazarlar tarafından ele alınmıştır. Özellikle bu kitapta yer alan; Aylin Doğan'ın *Rumelifeneri'nde Balıkçılık*, Fırat Başbuğ'un *Çulım Türklerinde Balıkçılık*, Mustafa Aça'nın *Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçılarının Yunus Avcılığı ile İlgili İnanışları* ve Mahmut Davulcu'nun *Genel Özellikleriyle Karadeniz*

Bölgesinde Ahşap Tekne Yapımcılığı isimli çalışmaları ülkemizdeki balıkçı folkloru çalışmaları açısından önemlidir.

I.3.2. Tezler

2005 yılında bu konu üzerindeki ilk tez çalışmasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim (Etnoloji) Anabilim Dalı öğrencisi Seda Kılınç, *Narlı (Erdek/Balıkesir) Köyü'nde Balıkçılar -Kültür ve Çevre İlişkisi Açısından Etnografik Bir Analiz-* isimli yüksek lisans teziyle yapmıştır. Bu çalışmasında Kılınç, deniz kültürü ekolojisi üzerinde durmuş; kültür ve ekoloji bağlamından hareketle Narlı köyü balıkçılarının ailelerini, ekonomik ilişkilerini, sorunlarını, balıkçılık turizmini ve çevreyle ilişkilerini ele almış; bütün bunlarla birlikte balıkçılıkla ilgili ritüelleri, duaları ve efsaneleri derlemiştir.

Bu çalışmadan bir yıl sonra, Ege Üniversitesi'nde Türk Dünyası Araştırmaları Anabilim Dalı öğrencisi Yasemin Mirazlı Saral, *Doğu Karadeniz Bölgesi Denizcilik Folkloru Üzerine Bir Araştırma* isimli yüksek lisans tezini hazırlamıştır. Doğrudan denizcilik folkloruyla ilgili olan bu tezde; öncelikle Doğu Karadeniz Bölgesi tanıtılmış, Türk kültüründe deniz ve denizcilikle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmada ayrıca Doğu Karadeniz balıkçılarıyla ilgili halk kültürü ürünleri ve geleneksel uygulamalar hakkında da bilgiler verilmiştir.

Doğrudan folklorla ilgili olmasa da 2008 yılında, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Avlama Anabilim Dalı öğrencisi Huriye Göncüoğlu'nun hazırladığı *Güney Ege'deki Kadın Balıkçıların Sosyo-Demografik Özellikleri, Örgütlenme Eğilimleri ve Sorunları* isimli yüksek lisans tezinde, balıkçı folklorunun ilgi alanına giren balıkçılık örgütlenmeleri ve balıkçıların gündelik yaşamı gibi konularda önemli bilgiler bulunmaktadır.

2012 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı öğrencilerinden Özlem Yeniay tarafından yapılan *Gökova Körfezi'nde Balıkçı Kadınlar: İş ve Yaşam Pratikleri* isimli yüksek lisans tezi ise balıkçı folkloru açısından önemli bilgiler içermektedir. Yeniay bu çalışmasında; balıkçı evi, aile balıkçılığı ve teknede yaşam, balıkçı kadınların hikâyeleri, denizde iş ve gündelik hayat, ekonomik örgütlenmeler ve kooperatifler gibi balıkçı folklorunu doğrudan ilgilendiren konulara da yer vermiştir.

Mustafa Aça 2014 yılında, Karadeniz Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda *Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru* isimli doktora tezini vermiştir. Bu tez, Türkiye'de doğrudan balıkçı folkloruyla ilgili yapılan ilk doktora tezidir. Çalışmasında Giresun ve Trabzon illerindeki balıkçıların ailelerini, sosyal yapılarını, örgütlenme ve organizasyonlarını, mesleğe dair gelenek ve göreneklerini, balıkçıların avlanma araçlarını, balıkçılığın eskiden yeniye değişimini, balıkçılıktaki mesleki ritüel uygulama ve inançları ve balıkçılık anlatıları gibi balıkçılığa dair bir çok folklorik unsuru inceleyen Aça, bir anlamda Karadeniz balıkçı folklorunun en önemli unsurlarını ortaya koymuştur. Bu bağlamda bakıldığında, çalışma Türkiye'deki balıkçı folkloru çalışmaları içinde ilk doktora tezi olmasıyla yol gösterici konumdadır. Bu tez çalışması 2016 yılında kitap haline getirilmiştir.

2015 yılında, Ege Üniversitesi Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı öğrencilerinden Nükte Sevim Derdiçok, *Kadın Balıkçı Folkloru: İzmir ve Muğla Örneği* isimli yüksek lisans tezini yazmıştır. Muğla ve İzmir illerinde yaşayan 30 balıkçı kadınla görüşülerek yapılan bu tezde, kadın balıkçıların sözlü kültür ürünleri, geleneksel inanç ve uygulamaları ve mesleki icra ortamında oluşturdukları kültürel yapı hem balıkçı folkloru bağlamında hem de toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir. Bu çalışmada yararlanılan kaynak

kişiler, sadece balıkçılık yapmamakta, balıkçılıkla birlikte çeşitli işlerde de çalışmaktadırlar.

I.3.3 Makaleler, Bildiriler ve Diğer Çalışmalar

Türk folklor tarihinde doğrudan balıkçıları konu alan ilk çalışma, Mustafa Aça'nın 2014 yılında tamamladığı doktora çalışmasında belirttiğine göre, Ali Rıza Yalgın tarafından hazırlanmıştır. Yalgın bu çalışmasında, Bursa'daki Ulubat Gölü kıyısındaki Gölyazı köyündeki balıkçılığı incelemiştir (Aça, 2014:39). Yalgın'dan sonra, doğrudan veya dolaylı olarak meslek folkloru bağlamında balıkçılık çeşitli çalışmalarla ele alınmıştır.

1.3.3.1. Makaleler

Yaptığımız literatür çalışmasına göre bu konuda doğrudan yazılan ilk makale, Şükrü Elçin'indir. Elçin, Türk Etnografya dergisinde 1963 yılında yayınlanan *Ayvalık Balıkçılığı Üzerine Notlar* isimli makalesinde, Ayvalık'taki ilk balıkçılardan, tutulan balıklara; avlanma yerlerinden avlanma zamanlarına; avlanma yöntemlerinden balıklardan yapılan yemeklere; balıkçı anlatılarından balıkçı geleneklerine kadar balıkçı folkloru ile ilgili birçok önemli konuyu ele almıştır. Bu yönüyle Elçin'in bu makalesini, hem meslek folkloru bağlamında hem de balıkçı folkloru bağlamında yön gösteren bir kılavuz saymak yanlış olmayacaktır.

Takip eden dönemde İstanbul'a göç eden balıkçılar üzerine Burhanettin Özbay *Balıkçılık, Balıkçılar ve İnanışları* isimli makaleyi 1971 yılında yazmıştır. Bu makalesinde Özbay kendi yaptığı derlemelere yer vermiştir.

1984 yılında M. Sıtkı Aras, Türk Folkloru Dergisi'nde *Balık ve Folklorumuzdaki Yeri* isimli bir makale yayınlamıştır. Balıkçılık mesleğine ve balıkçılara

değinilmeyen bu makalede, balığın Türk halk edebiyatı ürünlerinden olan mitoloji, masal, deyim, atasözü, türkü ve mani gibi türlerde nasıl yer aldığı incelenmiştir. Bu bağlamda Türk folklorunda balığın yeri sorgulanmıştır.

1994 yılında Fahrettin Alışar tarafından yayınlanan *İçel'de Balıkçılık* isimli makalede de balıkçılık, halk ekonomisi bağlamında ele alınmıştır.

2009 yılında, Yüksek Kıımlı tarafından yayınlanan *İstanbul Balıkçılarında Sosyal Organizasyon ve Yaşam* isimli makalede; balıkçılardaki mesleki statü terimlerine, balıkçı reislerinin özelliklerine, kullanılan tekneler hakkındaki bilgilere, çalışma koşulları ve işçi balıkçıların ücretlerinin pay edilmesi hakkındaki bilgilere yer verilmektedir.

Kanada'nın Manitoba Üniversitesi'nde çalışan ve dünyaca ünlü bir ekolog olan Fikret Berkes'in çalışmaları da dolaylı yoldan olsa da balıkçı folkloruna dair önemli bilgileri içermektedir. Örneğın Berkes, 1986 yılında, *Marine Policy* dergisinde yayınlanan *Local Level Management and the Commons Problem: A Comparative Study of Turkish Coastal Fisheries* isimli makalesinde Ege ve Akdeniz'de çalışan balıkçıların avlak yerlerinin paylaşımı gibi sosyal yapılara dair bilgiler vermesi balıkçı folkloru çalışmaları için önemlidir.

1.3.3.2. Bildiriler

23-25 Kasım 1988'de Ankara'da düzenlenen Türk Halk Hekimliği Sempozyumu'nda Vildan Özkan Göksoy; İstanbul'da yaşayan Akdeniz, Ege ve büyük çoğunluğu Karadeniz kökenli olan balıkçılardan derlediği bilgilerden yararlanarak, *İstanbul'daki Balıkçı Ailelerinde Halk Hekimliği* isimli bildiri sunmuştur. Bu bildiri balıkçı ailelerindeki halk hekimliği uygulamalarının derlendiği ilk çalışma olmasıyla önemlidir. Göksoy, bildiride aynı zamanda balıkçıların meslek hastalıklarına ve balıkçı ailelerindeki inanışlara da değinmiştir.

Göksoy'dan sonra Eren Akçiçek ve Mehmet Ali Canyurt'un birlikte 1993 yılında hazırladığı, *Anadolu'da Balık ile İlgili İnançlar ve Halk Hekimliği Uygulamaları* isimli bildiride balıklarla yapılan halk hekimliği uygulamaları üzerinde durulmuştur.

Hüseyin Aksoy'un, 2010 yılında, II. Ulusal Alabalık Sempozyumu'nda sunduğu *Anadolu Halk Efsanelerinde Balık Motifi ve İşlevleri* isimli bildiride özellikle balıkçılar arasından toplanılmış efsanelere de yer verilmiş ve genel olarak balık motifi üzerinde durulmuştur.

1.3.3.3. Diğer Çalışmalar

1966 yılında Türk Folklor Araştırmaları dergisinde, M. Kemal Özergin'in *İznik Gölü'nde Balıkçılık* isimli bir sayfalık kısa çalışması yayınlanmıştır. Özergin, bu çalışmasında derlemelerinden yararlanarak İznik Gölü'ndeki balıkçıların halk takvimi, kullanılan av aletleri ve tutulan balıklar hakkında bilgiler vermiştir.

Mustafa Aça'nın doktora tezinde aktardığına göre; Türk Folklor Kurumu'na 1978 yılında Anadolu Hisarı balıkçıları ile yapılan mülakatları içeren kayıtlardan bir kısmı Fuat Yılmaz ve arkadaşları tarafından 2003 ve 2010 yıllarında yayınlanmıştır (Aça, 2014: 40).

Bu çalışmalar dışında ilk sayısı 1952 yayınlanan *Balık ve Balıkçılık* dergisi de balıkçı folkloru araştırmaları için önemli bir başvuru kaynağıdır.

Tüm bu çalışmaları göz önünde bulundurduğumuzda ülkemizdeki balıkçı folkloru çalışmalarının dünyadaki çalışmalara kıyasla geride kaldığını ve üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde özellikle de folklorcuların meslek folkloru bağlamında balıkçılık mesleğine yönelmeleri gerektiğini düşünüyoruz.

I.4. Değerlendirme

Bu bölümde, öncelikle Alan Dundes'in 'halk' kavramını yeniden tanımlamasıyla dünyada belirli bir ivme kazanan ve öncelikle grup folkloru bağlamında ele alınan meslek folkloru çalışmaları tarihinden söz edilmiştir. Öncelikle meslek folklorunun ne olduğu üzerinde durulmuş, dünyada meslek folkloruyla ilgili yapılmış çalışmalardan örnekler verilmiş ve ardından meslek folkloru bağlamında dünyadaki balıkçı folkloru araştırmaları ele alınmış, balıkçı folkloru çalışmalarına yön veren temel eserler incelenmiştir. Bu bağlamda yaptığımız literatür araştırması sonucunda, ulaştığımız kaynaklara göre, dünyada balıkçı folkloruyla ilgili olarak en eski çalışmanın George H. Procter tarafından 1873 yılında yazılan *The Fishermen's Memorial and Record Book* isimli eser olarak kabul edildiği tespit edilmiştir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara baktığımızda ise; Evliyâ Çelebi'in *Seyâhatname* isimli eserinde balıkçı folkloru bağlamında değerlendirilebilecek çok veri olduğu ve Çelebi'nin âdeta bir folklorcu gibi balıkçıların efsanelerini, ava yönelik inançlarını, mutfaklarını, hekimlik uygulamalarını daha on yedinci yüzyılda sistemli bir şekilde bağlamıyla birlikte kayıt altına aldığı tespit edilmiştir. Bu tespit, aslında dünya balıkçı folkloruna yön verecek kadar önemli bir tespittir. Çelebi'den sonra, İstanbul Balıkhanesi Müdürü olan Karakekin Deveciyan'ın 1900'lü yılların başında yazdığı, *Türkiye'de Balık ve Balıkçılık* isimli eserinde balık cinslerinin yanı sıra balıkçı folkloruyla ilgili çeşitli bilgilere yer verdiği tespit edilmiştir. Bunun dışında, bu konuyla ilgili doğrudan veya dolaylı olarak yapılan tezler, makaleler, bildiriler ve diğer çalışmalar kapsamlı bir biçimde incelenmiştir. Bu incelemeye göre, günümüze kadar ülkemizde balıkçı folkloruyla ilgili yapılan en önemli çalışmanın Mustafa Aça'nın 2014 yılında

tamamladığı doktora tezi olan *Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru* isimli çalışma olduğu belirlenmiştir.

Genel olarak Türkiye’de yapılan balıkçı folkloru çalışmalarının çok az olduğu ve bunların da genelde dolaylı olarak balıkçı folkloruyla ilgili olduğu ifade edilmiştir. Fahrettin Alışar’ın 1994 yılında İçel Kültürü isimli dergisinde çıkan *İçel’de Balıkçılık* isimli bir sayfalık yazısı dışında Mersin balıkçılığı hakkında bir çalışma olmadığı, bu yazının da balıkçı folkloru ile değil halk ekonomisi ile ilgili çok kısa bir yazı olduğu tespit edilmiştir.

II. BÖLÜM

II. COĞRAFI, TARİHİ VE SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ

BAKIMINDAN MERSİN VE BALIKÇILIK

II.1. Mersin'in Coğrafi Yapısı ve Balıkçılık

Mersin, Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda olup $32^{\circ} 56'$ ve $35^{\circ} 11'$ doğu boylamları ile $37^{\circ} 26'$ ve $36^{\circ} 01'$ kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Güneyinde Akdeniz, kuzeyinde ise Batı ve Orta Toroslar bulunmaktadır. İlin büyük bir kısmını bu dağlar oluşturmaktadır. “Birçok yerlerde denize dik inen Torosların etekleri kıyılarda dik yarlar meydana getirir. Burada iri taş balıkları, sürütme ile avlanan levrekler vardır” (Bilge, 1972: 31).

Bu dağlarla deniz arasında kalan önemli ovalar arasında Tarsus Ovası, Berdan Ovası, Anamur Ovası ve Silifke Ovası sayılabilir. Çukurova olarak adlandırılan bölgenin batısında kalan Mersin için özellikle bu ovalardaki tarımsal etkinlikler oldukça önemlidir. Yine Türkiye'nin en önemli platolarından olan Taşeli Platosu bu ilde bulunan Mut, Silifke ve Anamur yöresini kapsamaktadır.

Mersin ilinde yer alan en önemli akarsular arasında Berdan Çayı, Limonlu Çayı, Sorgun Çayı, Aslanköy Deresi, Anamur Çayı, Bakırçay ve Sipahil Deresi olup en önemli akarsuyu Göksu'dur. Bu akarsuların (Göksu dışında) çoğu küçük akarsulardır. Büyük akarsuların olmayışı nedeniyle kıyı balıklarının sayısı özellikle Karadeniz ile karşılaştırıldığında oldukça azdır. Çünkü kıyı balıkları özellikle de denize dökülen akarsuların getirdiği minerallerle beslenirler.

Güneyinde Akdeniz bulunan Mersin, 330 km'lik kıyı bandıyla Türkiye'nin hatta Avrupa'nın en uzun sahil şeritlerinden birine sahiptir. Sahil bandının bu kadar büyük olmasına rağmen hem coğrafi özellikler nedeniyle hem de Akdeniz'in genel özellikleri nedeniyle balıkçılık oldukça az yapılmaktadır. Alan Davidson Akdeniz'in bu durumunu Karadeniz'le karşılaştırarak şöyle açıklar: "Tuna gibi önemli nehirlerle beslenen Karadeniz plankton açısından zenginken Akdeniz oldukça fakirdir. Akdeniz'in ünlü maviliği ve berraklığı da bu yokluğun göstergesidir. Dolayısıyla Akdeniz insanları cezp ederken balıklar için bir çöl gibidir" (Davidson, 2002: 16).

Mersin'deki balık popülasyonlarıyla ilgili yapılan bir başka çalışmada ise Mersin çevresindeki deniz suyunun özelliklerinden şöyle bahsedilir:

Mersin Körfezi Süveyş Kanalı aracılığıyla Kızıldeniz'den ve Cebelitarık boğazı aracılığıyla Atlantik'ten gelen, yabancı balık türlerinin dağılım gösterdiği önemli bir körfezdır... Mersin Körfezi %38 tuzluluk ve 14-29 °C gibi biyo-ekolojik parametrelere sahiptir. Mersin Körfezi açık suları besin tuzları bakımından oldukça fakirdir... Mersin körfezi, barındırdığı demersal ve pelajik balık türü zenginliği açısından Akdeniz'de bulunan körfezler içerisinde önemli balıkçılık sahalarından birisini oluşturmakta ve büyük bir kısmı çamurlu-kumlu zemin yapısına sahip olan bu körfeze akan başta Seyhan, Berdan, Göksu nehirleri ile Deliçay, Müftü, Tece, Lamas, Kargıcak dereleri olmak üzere diğer pek çok akarsu bol nutrient taşımaktadır. Böylece sucul organizmalara büyüme, gelişme ve üreme açısından uygun bir ortam sağlamaktadır (Özby, 2015: 14-15).

Nitekim Mersin ve Akdeniz üzerine yapılan araştırmalarda da genel olarak Akdeniz'in balık popülasyonu yönünden zayıf olduğunu, Mersin'in ise coğrafi özellikleri

nedeniyle Akdeniz'deki bu zayıf balık popülasyonuna rağmen önemli bir konumda bulunduğunu, ancak bu konumunda Karadeniz'deki zengin balık popülasyonu gibi olmadığını anlamaktayız. Bu bilgi ise, Mersin balıkçılığının neden Karadeniz balıkçılığı kadar gelişmediğiyle ilgili önemli tespitlerden birisini oluşturmaktadır.

II.2. Mersin'in Tarihi Yapısı ve Balıkçılık

II.2.1. Osmanlı Dönemine Kadar Mersin ve Balıkçılık

Her ne kadar Mersin tarihini konu alan birçok kaynakta, Mersin, 19. yüzyılda ortaya çıkan genç bir şehir olarak tanımlansa da şehrin içinde yer alan ve çok eski dönemlere kadar uzanan tarihi kalıntılardan da anlaşılabilceği üzere, Mersin'in tarihi çok eski zamanlara kadar götürülebilir. Bunun en büyük nedeni ise Seyhan ve Göksu nehirlerinin bölgede olması ve bu iki büyük nehrin verimli ovaların oluşmasına yol açmasıdır.

Bilindiği kadarıyla bölge, Hititliler döneminde *Adanija* olarak adlandırılıyordu. Daha sonra ise *Kilikya* olarak adlandırılmıştır. Arkeolojik verilere göre Kilikya, Dağlık Kilikya ve Ovalık Kilikya olarak ikiye ayrılmaktadır. Bölgenin Alanya ve Mersin'i kapsayan kısmı Dağlık Kilikya, Mersin'den İskendurun'a uzanan doğu kesimi ise Ovalık Kilikya olarak isimlendirilmiştir (Özal, 2004:16). *Kilikya* denilen bu bölge, bir araştırmaya göre (Şahin, 2003: 18) suyun bol olduğu, her çeşit ağacın yanı sıra bağların bulunduğu ve Diodoros'un Küçük Asya'nın en güzel bölgelerinden biri olarak adlandırdığı bölgelerden birisidir.

İlk olarak Hititlilerin hakim olduğu bölgede, sonradan Romalılar ve takibinde Bizanslılar hakim olmuşlardır. 7. Yüzyılda Müslüman Araplarla Bizanslıların savaşı sonucunda, savaşı kazanan Araplar bölgeye yerleşirler. 10. yüzyıldan sonra bölgeye Ermeni göçleri başlamıştır ve 10. yüzyılda tekrardan bölgeyi Arapların elinden alan

Bizanslılar göçen Ermenileri bölgenin önemli yerleşim alanlarına yönlendirmişlerdir. 1517 yılına kadar Ermenilerin yerleştiği alan olarak kalan bölge, bu tarihte Osmanlıların eline geçmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında yaklaşık üç yıl Fransızların ele geçirdiği bölgeye Kurtuluş Savaşı'ndan sonra yine Türkler hakim olmuştur.

Mersin'de bulunan ve 1936 yılında ortaya çıkarılan Yumuktepe Höyüğü, Tarsus Gözlükule yerleşmesi, Mersin'in Viranşehir Mahallesi'nde bulunan Soloi (Pompeipolis) gibi tarihi kalıntılar şehrin tarih öncesi çağlarda ve tarihin ilk çağlardaki geçirdiği dönemlere ışık tutmaktadır. Bu tarihi kalıntılar içerisinde özellikle Yumuktepe Höyüğü bizim çalışmamız içinde ayrı bir önem teşkil etmektedir. Çünkü bu höyükte bulunan kalıntılar tarih öncesi çağlarda da bölgede balıkçılık yapıldığı görüşünü desteklemektedir. Pınar Bursa, *Antikçağ'da Anadolu'da Balık ve Balıkçılık* isimli doktora tezinde bu durumu şöyle belirtir:

Neolitik Dönem'de Anadolu'da deniz balıkçılığının yapıldığı bir diğer yerleşim Mersin Yumuktepe'dir (M.Ö. 6785–6620). Mersin-Yumuktepe'de A açması olarak adlandırılan alandan toplanan toplam 536 adet kemik ve deniz kabuklarına ait parçalar analiz edilmiş ve bu kalıntılar arasında 7 adet balık kemiğinin yer aldığı saptanmıştır. Balık kemiklerinden dört adedinin Serranidae familyasına ait olduğu tespit edilmiştir. Bu veriler, ekonomileri hayvan yetiştiriciliği ve tarıma dayalı olan Yumuktepe sakinlerinin kıyasal alandan da yararlandıklarını ve balıkçılığın karma çiftçiliği bütünleyecek yeterliliğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır (Bursa, 2007: 69).

Bir diğer kanıt ise; Hamdi Şahin'in *Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönemlerinde Dağlık Kilikya Bölgesi Yazıtlarında Meslekler* isimli doktora tezinde

bulunmaktadır. Şahin, Silifke'deki Korykos antik şehrinde bulunan bir lahit kapağında şu sözlerin yazılı olduğunu aktarmaktadır: “Moumasi olarak çağrılan (bilinen) çanak-çömlek yapımcısı Theodoros ve karısı, ağ balıkçısı Georgios'un kızkardeşi Thekla'nın lahti(dir)” (Şahin, 2003:43). Burada geçen *ağ balıkçısı* ifadesi Geç Roma döneminde de Mersin'de balıkçılık yapıldığının bir diğer kanıtıdır.

II.2.2. Osmanlı Döneminde Mersin ve Balıkçılık

Osmanlı Dönemi'nde 1800'lere kadar Mersin adı tarihi kayıtlarda yer almaz. 1800'lerden sonra tarihi kayıtlarda yer alan Mersin, Bozkurt'un bir çalışmasında aktardığına göre (Bozkurt, 2001: 15); 1841 yılında Tarsus Kazası'nın Gökçeli Nahiyesi'ne bağlı bir balıkçı köyü konumundadır. Özellikle 1850'den sonra Mersin iskelesinin büyütülmesiyle birlikte Mersin bir liman kenti haline gelmeye başlamış ve balıkçılık ise buna bağlı olarak şehir merkezinde gerilemeye başlamıştır.

Özellikle Mersin ve İçel salnameleri üzerinde yapılan çalışmalarda balıkçılık faaliyetlerinden bahsedilmemesi, limancılık faaliyetiyle birlikte büyüyen bu kentte balıkçılığın eski önemini kaybettiğini göstermektedir. Sadece, Mustafa Erim'in *Osmanlı Belgelerinde İçel Sancağı Anamur Kazası* (Erim, 2014) isimli çalışmasında belirttiği gibi; Anamur Kazası'na dair 1902 tarihli Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî'ne ait belgede balıkçılık ile ilgili bir maddeye rastlanılmaktadır. “Memalik-i Şahane'nin çeşitli sahillerinde yasağa rağmen makine ile yapılmakta olan sünger ve balık avının meni hususunda gereğinin yapılması.” (Erim, 2014:152) Bu madde ise; 1902 tarihlerinde ve öncesinde de Anamur ve Mersin'in diğer ilçelerinde balıkçılık faaliyetlerinin sürdüğünün bir başka kanıtıdır.

Mersin salnameleri üzerine yapılan diğer çalışmalardan *Salnamelerde Mersin* isimli yüksek lisans çalışmasında İbrahim Bozkurt (2001), *Âyanlar Çağında İçel*

Sancağında Sosyal Hareketlilik (2013) adlı doktora tezi çalışmasında Ensar Köse'nin de verdikleri bilgiler doğrultusunda Mersin'deki balıkçılık faaliyetleriyle ilgili salnamelerde başka kayıt olmadığını söyleyebiliriz.

II.2.3. Cumhuriyet Döneminden Günümüze Mersin ve Balıkçılık

Cumhuriyetin kurulmasından itibaren, Mersin'deki balıkçılık faaliyetleri gelişmeye devam etmiştir. Nitekim bir dönem milletvekilliği de yapmış olan Abdullah Aker'in 1958 tarihinde yaptığı bir konuşma, Mersin'deki balıkçılık faaliyetlerinin Türkiye'deki yeri hakkında bize önemli bilgiler vermektedir: “Bir tarafta Soğuk Hava Deposu, bir tarafta Silo, bir tarafta Liman. Bunlar tamamen birbirine bağlı iktisadî ünitelerdir... Aziz yurttaşlarım; bu manzara, İzmir Alsancak Limanında, Samsun'- da, Mersinde ve yurdun hemen birçok yerlerinde bu çapta veya daha büyük çapta mevcuttur. Merkezde ve sahillerde hep böyledir” (Balık ve Balıkçılık, 1958).

Bu konuşmadan yola çıkarak balıkçılar için çok önemli olan soğuk hava deposunun Mersin'de 1958 tarihinden önce yapıldığını söyleyebiliriz. Bu ise Mersin'de balıkçılık faaliyetlerinin o dönemlerde oldukça önemli olduğunun bir göstergesidir. Ama buna rağmen, özellikle Karadeniz ile karşılaştırıldığında Mersin balıkçılığının oldukça geri kaldığını, balıkçılık kooperatiflerinin yeterince örgütlenemediğini, 1990'lara kadar ilkel yöntemlerle balıkçılık faaliyetlerinin sürdürüldüğünü söyleyebiliriz. Nitekim, 1972 tarihinde Balık ve Balıkçılık dergisinde Akdeniz balıkçılığı üzerine çıkan bir değerlendirme yazısında bu durumdan şöyle bahsedilmiştir:

Akdeniz bölgesinin ürün veriminin diğer bölgelere nazaran daha az olduğunu söylemiştik, Akdeniz'deki tuz kesafetinin ve çevrenin büyük akarsulardan yoksun

olmasının bunda etkisi olduğunu kabul etmekle beraber gene de nasibimizin bu kadar az olmaması lâzımdır. Bu sebeple iki mühim noktaya dikkati çekmek icabeder.

1 — Bütün Türkiyede olduğu gibi Akdeniz bölgesinde de balıkçılığımız küçük çapta ve münferit kıyı balıkçılığıdır. Bu işle uğraşanların maddî imkânsızlıkları, kombine çalışma yeteneklerinden yoksun olmaları sebebiyle avcılık kifayetsiz, kalite düşüktür.

2 — Balık avcılığının icabettirdiği zorlu çalışmadan kaçanların bomba ve dinamitle çalışmaları, travvl'cılarının mevsimsiz, sığ sularda kaçak avcılık yapmaları sonucu Antalya ve İskenderun körfezinde balık kalmaması.

Daha bir kaç sene evveline kadar Akdeniz bölgesinde çeşitli balıklar yaşardı. Bunların birçoğu iri ve ağır balıklardı. Trança, sinarit, orfoz, mercan, sarpa, akya gibi balıklar çok vakit 30 - 40 kilonun üstünde ağırlıklarla ölçülürdü. Bugün ise 20 kiloluk bir balık avlandığı zaman gazetelerde resimlerle ilân ediliyor. Maamafih gene de henüz vakit geçmiş değildir. Alınacak isabetli, hatta zorlu tedbirlerle balıkçılığımızı pekâlâ geliştirebiliriz. İskenderun, Mersin ve Antalya körfezleri balık üreme yataklarıdır. Bu bölgelerin açık denizleri de yapılması zorunlu açık deniz balıkçılığı için çok müsait sahalardır (Bilge, 1972: 32).

Günümüzde ise Mersin balıkçılığına ait bu sorunların birçoğu halen devam etmektedir. Bu sorunların en büyük nedeni, balıkçı kooperatiflerinin geçen onca zamana rağmen aktif olamamasıdır. Bu ise; balıkların pazarlanması, balık yasaklarının kontrolünün izlenmesi, balıkçılığın teknolojik olarak geliştirilmesi, balıkçı barınaklarının yapılması gibi uygulamaların düzensizliğine yol açmaktadır.

II.3. Mersin’de Balıkçı Bölgeleri ve Balıkçı Bölgelerine Dair İzlenimler

Çalışmamızın Giriş bölümünde de ifade ettiğimiz gibi; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre, Mersin’de balıkçıların bulunduğu sekiz yerleşim bölgesi vardır. Bu bölgelerden en eskisi bilindiği kadarıyla şehrin merkezinde bulunan Çamlıbel Balıkçı Barınağı’dır. Günümüzde ise en çok balıkçılık etkinliklerinin olduğu bölge, şehir merkezinin doğusunda bulunan Karaduvar Balıkçı Barınağı’dır.

Mersin’deki balıkçı tekne sayısına ve tekne büyüklüğüne baktığımızda ise; Ulaştırma Bakanlığı’nın 2013 verilerine göre², Mersin’de otuz metre üzerinde tekne bulunmamaktadır. Dört metreyle beş metre arasında 806, beş metreyle dokuz metre arasında 503, dokuz metreyle on iki metre arasında 56, on iki metreyle yirmi metre arasında 16 ve yirmi metreyle otuz metre arasında ise sadece 4 tekne vardır. Özellikle 2014 yılında çıkan bir yasayla devlet azalan balık nüfusunu arttırmak için balıkçı teknelerini satın almaya başlamıştır ve yeni teknelere balıkçı belgesi verilmemektedir. Bu nedenle bu sayı günümüzde oldukça düşmüştür. Fakat hem Mersin Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü kayıtlarından hem de Ulaştırma Bakanlığı verilerinden bu yeni sayı hakkında bir bilgiye ulaşamamıştır. Bununla birlikte, günümüzde birçok balıkçı, baba mesleği olan balıkçılığı bırakmış ama teknesini satmamıştır. Bu nedenle barınaklarda bulunan tekne sayısından da kaç balıkçının balıkçılığa devam ettiğini bulmak çok zordur. Bir başka neden ise; kimi balıkçıların Tarım İl Müdürlüğü’nden balıkçı kâğıtlarını almalarına rağmen yıl içinde sadece birkaç kez balığa gitmesinin gözlenmesidir. Bu sayı da oldukça fazladır. Ayrıca tutulan balıkların birçoğu kayıt dışı olarak kabzımal denilen aracılara satıldığı için de yılda kaç ton balığın çıktığını sayısal verilerle ortaya koymak ve Mersin balıkçılığının

² Kayıtlı teknelerin Liman Başkanlığı Bazında Dağılımı-II, s. 19, Bkz. http://www.ubak.gov.tr/BLSM_WIYS/DTGM/tr/Kitaplar/20140613_162122_64032_1_64480.pdf

Türkiye balıkçılığındaki yerini ekonomik açıdan belirlemek neredeyse imkânsızdır. Bu sayılar ancak tahminidir. Balıkçıların birçoğunun sigortasız olarak çalıştığı göz önünde bulundurulursa bütün bu belirsizliklerin nedeni daha iyi anlaşılacaktır.

Bütün bunlardan dolayı, Mersin balıkçılığı ile bu niceliksel verilere ulaşılamamıştır. Yine de ulaşılan tahmini rakamlar ve kurumlardan elde edilen bilgiler paylaşılmıştır. Mersin’de bulunan balıkçılık bölgeleri hakkında detaylı bilgiler şehrin merkezinden başlayarak alfabetik sıraya göre tanıtılmıştır.

II.3.1. Merkez

II.3.1.1. Çamlıbel

Mersin’in bilinen en eski ve en büyük balıkçı barınağı buradadır. Çamlıbel’de, Ulaştırma Bakanlığı’nın kayıtlarına göre, 2011 yılında toplam 275 balıkçı teknesi bulunmaktadır. Bu sayının günümüzde daha az olduğu tahmin edilmektedir. Bunun en büyük nedeni şehir merkezinde yer alan Çamlıbel Balıkçı Barınağı’nın Mezitli’ye taşınması için girişimlerin olmasıdır. Hem balıkçılar hem de Mezitli Belediyesi ve sivil toplum örgütleri buna tepki göstermiştir. Günümüzde bu barınağın ne olacağı hâlâ tartışılmaktadır. Öte yandan barınağın yakınında yer alan Lunapark nedeniyle barınak civarında balık-ekmek satan tekne sahipleri ve turistik amaçlı kullanılan teknelerin sayısı oldukça fazladır. Bütün bunlara rağmen, en eski balıkçı barınağının burası olması nedeniyle, teknolojik cihazlarla dip avcılığı yapan trol teknesi ve orta su balıkçılığında kullanılan gırgır teknesi en çok burada bulunmaktadır. Bu teknelerin sayısı 50’ye yakındır.

Burada bulunan balıkçıların doğup büyüdüğü yerler farklılık göstermektedir. Nitekim Mersin’in yaylalarında doğup burada balıkçılık yapan balıkçılar olduğu gibi, İzmir’den Mersin’e gelerek yerleşen ve balıkçılık yapan balıkçılar da bulunmaktadır.

Örneğin, Çamlıbel’de balıkçılık yapan Gözneli Ali lakaplı balıkçı, Mersin’in yaylası olan Gözne’den gelerek balıkçılığa başlamıştır. Buna karşın, Ege Gülü lakaplı balıkçı ise İzmir’den on sene önce gelerek Mersin’de balıkçılığa başlamıştır.

II.3.1.2. Karaduvar

Mersin’in güneydoğusunda yer alan ve Mersin’deki en fazla balıkçıyı barındıran Karaduvar Mahallesi’nde kaç balıkçı teknesi olduğuna yönelik resmi bir veriye ulaşılamamıştır. Tahmini olarak, bölgede 300’ün üzerinde balıkçı teknesi vardır. Ayrıca Mersin’deki trol ve gırgır teknelerinin birçoğu burada yer almaktadır.

Bölgede, yoğun olarak bulunan Nusayri cemaatine bağlı Arapların temel geçim kaynağı balıkçılıktır. Görüştüğümüz kaynak kişilere göre, bu cemaat 1900’lerin başında Mersin’e göçmüş ve şehrin güneydoğusuna yerleştirilerek, burada tarım ve balıkçılıkla ilgilenmeye başlamışlardır. Karaduvar’daki balıkçı limanı ise 1975 yılında yapılmıştır. Balıkçı barınağının yakınında, Karadeniz’den gelen ve günümüzde Mersin’in en eski tekne ve kayıkçı ustası olan Mehmet Usta’nın atölyesi bulunmaktadır. Mersin’deki birçok tekne ve kayık burada yapılmakta ve onarılmaktadır.

Bölgede bu kadar yoğun balıkçılık faaliyetlerine rağmen balıkçılık kooperatifleri burada yeterince iyi çalışmamaktadırlar. Nitekim tutulan balıkların satılması için bir balık hali ve kaçak avcılığa yönelik kooperatiflerin hiçbir çalışması bulunmamaktadır. Bunun sonucunda bölgede kabzımallık olayı denilen sistem işlemektedir. Kabzımallık sisteminde; aracı denilen kabzımal, tutulan balığı balıkçıdan kasa fiyatı üzerinden alarak iç pazara kendi belirlediği fiyattan satmaktadır. Bazen balıkçılar ava çıkmadan önce, av masraflarını kabzımalın borç olarak alırlar bu nedenle de tuttıkları balığı daha az fiyattan kabzımalın satmak zorunda kalırlar. Balık tutulamadığı

zamanlar ise, borcun faizi artmakta ve bazen balıkçının kabzımala olan borçları oldukça büyük bir sorun olabilmektedir. Bu sistem dolayısıyla birçok balıkçı kabzımallara borçlu olarak, teknesini satmış ve başka balıkçıların yanında kaptan olarak çalışmak zorunda kalmıştır.

Bu bölgenin diğer bölgelerden en önemli farkı; bölge halkının Nusayri Cemaatine bağlı Arap Alevilerinden oluşmasıdır. Daha sonraki bölümlerde de ifade edeceğimiz gibi³ bu farklılıklar sonucunda balıkçılığa yönelik farklı inanç ve uygulamalara rastlanılmaktadır. Bunun yanında buradaki balıkçılar, İskenderun' daki balıkçılarla sürekli iletişim halindedirler. Balığın geçiş mevsimine göre; Karaduvar'daki balıkçılar kimi zaman İskenderun körfezine yakın yerlerde avlanırken, İskenderun'daki balıkçılar da zaman zaman Karaduvar'ın açıklarında avlanmaktadırlar.

Balıkçılık sezonu açılışı olan 15 Eylül'de, büyükşehir belediye başkanı, vali ve kaymakam gibi devlet yöneticileri resmi olarak sezonu Karaduvar'da yapılan törenle açmaktadırlar. Bunun en önemli nedeni bölgenin, Mersin'deki en fazla balıkçı sayısına sahip olmasıdır.

II.3.3. Anamur

Mustafa Erimli'nin *Osmanlı Belgelerinde İçel Sancağı Anamur Kazası* isimli eserinde belirttiğine göre, Osmanlı döneminde Anamur'un başlıca geçim kaynakları; tarım, hayvancılık, ormancılık ve madenciliktir (Erim, 2014: 190). Balıkçılık ise söz konusu başlıca geçim kaynakları arasında yer almamaktadır.

Günümüzde balıkçılık faaliyetlerinin oldukça azaldığı bölgelerden biri Anamur'dur. Anamur'un balıkçı barınağı olan Dragon Çayı'nda (Kocaçay) sadece ufak

³ Çalışmamızın VI. bölümde değinilmiştir.

balıkçı tekneleri bulunmaktadır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla bölgede 30 civarında tekne vardır. Bu teknelerin sahiplerinin birçoğu da düzenli olarak balıkçılık yapmamaktadır. Görüştüğümüz kaynak kişilerden biri olan Ahmet Soysal bu durumu şöyle açıklamıştır:

“Yani buranın halkı genellikle sonradan toprağa döküldüler, Genellikle balıkçılık vardı, sonradan işte ilim, şey ilerledikçe vatandaş kıyıya, kıyıya tarlası olan seraya, sebzeye şuna buna derken şu hale geldi” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Buna rağmen, bölgede tutulan balık oldukça rağbet görmektedir. Bunun en büyük nedeni, Anamur sahillerinin kirlenmemiş olması ve deniz suyunun Mersin’in diğer bölgelerine göre daha temiz olmasıdır. Bölgede kimyasal atıkların olmaması da balığın kalitesini arttıran nedenlerdendir. Burada tutulan balıklar daha çok İzmir, Alanya ve Antalya gibi bölgelerdeki balık hallerine gönderilmektedir.

Bölgede görüştüğümüz balıkçılar arasında, kendi çocuklarını da balıkçı olarak yetiştiren balıkçıların hâlâ var olduğunu tespit ettik. Bu kişilerden biri olan Sıtkı Akay, çocuğunu zorunluluktan dolayı çalıştırdığını, geçinebilmesi için bunun şart olduğunu, tek başına çalışmadığını ve bir yardımcı da alamadığını ifade etmiştir: “Çocuğumu balıkçılığa başlattım yapacak bişe yok. Mesela ben bu işi yapmak zorundayım, başka birisi çalışsa yanımda bu çocuğu çalıştırmam. Ama parasını nasıl karşılayayım adamın. Mecburum ben.” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Bu bölgenin en önemli deniz olaylarından biri de, deniz kaplumbağası dediğimiz caretta caretaların üreme alanlarının Anamur sahillerinde olmasıdır. Balıkçıların çoğu caretta caretalardan rahatsız olmaktadır. Çünkü bu deniz canlıları, ağlara

zarar vermekte ve ağdaki balığı yemektedir. Buna rağmen yine de bu canlıların üreme alanlarını korumaktadırlar.

II.3.4. Aydınçık

Aydınçık'taki balıkçılık faaliyetleri son yıllarda önemli oranda azalmıştır. Bizim tespit edebildiğimiz kadarıyla balıkçı barınağında yaklaşık 15 tekne bulunmaktadır.

Aydınçık önemli tarihi kalıntılara sahip bir bölgedir. Bu kalıntılardan en önemlileri de mozaiklerdir. Eren Eser'in 2011 yılında bu mozaikler üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde bölgedeki balıkçılıkla ilgili önemli bilgiler verilmiştir:

II. Panoda sekizgenler arasında kalmış boşluklarda bulunan altıgenlerin merkezinde 9 adet balık betimlenmiştir. Balıkların yönü geleni karşılar nitelikte orta nef giriş kapısına dönüktür ve yerleştirilmelerinde belli bir sistem vardır. Altıgenlerde aynı köşelere denk gelen balıkların diziliş yönleri aynıdır. Bu balık türlerinin mozaik zemin üzerinde betimlenmesinin sebebi olarak; Kelenderis'in deniz kıyısı bir kent olması ve buna bağlı olarak burada görülen canlı türü olabileceklerini, sanatçıların günlük hayat içerisinde gördüklerini mozaığe aktarmaları, doldurucu birer motif olarak kullanılmaları ve Hıristiyanlık sanatında bir sembol olarak kullanılmış olduklarını söyleyebiliriz. Bu mozaikten hareketle özellikle antik dönemde Kelenderis'te zengin bir balık kültürünün olduğu söylenilebilir (Eser,2011:31-32).

Eser'in de söylediği gibi bölgeden çıkan mozaikler, balıkçılık mesleğinin eski dönemlerde de Aydınçık'ta etkin bir şekilde yapıldığını göstermektedir.

Görüştiğimiz kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre, balıkçılar burada kendi çocuklarını da ve yakınlarını da balıkçı olarak yetiştirmeye devam etmektedirler. Nitekim görüştiğimiz Ali Oynar adlı kaynak kişi, yeğenlerini ve çocuklarını yetiştirdiğini ifade etmiştir: “Yanımda kendi çocuklarımı ve yeğenlerimi yetiştirdim” (Ali Oynar, kişisel görüşme, 13 Nisan 2016).

Bölgede tutulan balıklar, Anamur’daki kabzımallara satılmaktadır. Bu kabzımallar ise balıkları genelde Antalya’ya satmaktadırlar.

II.3.5. Bozyazı

Anamur’a sadece 14 km uzaklıkta bulunan Bozyazı’nın en önemli çayı Bozyazı Çayı olarak da bilinen Sini Çayı’dır. Balıkçı barınakları Sini Çayı’nın ağzında kurulmuştur.

Başlıca geçim kaynağı tarım olan Bozyazı’da balıkçılık, Anamur’a göre daha az oranda yapılmaktadır. Barınakta yaklaşık 20 tekne vardır. Ama sürekli balığa çıkan balıkçı sayısı oldukça azdır. Balıkçıların birçoğu, balıkçılıkla yetişmiş olmasına rağmen bu işi ek gelir olarak yapmaktadır. Burada görüştiğimiz birçok balıkçı, mesleğe ailesinin yanında başlasa da kendilerinden sonra, çocuklarının da balıkçı olarak devam etmesini istememektedirler. Bunun temel nedeni, balıkçılığın artık ekonomik bir uğraş olarak önemini yitirmesidir. Görüştiğimiz kaynak kişilerden biri olan Mehmet Ünsal bu durumu şöyle belirtmiştir:

“Üç yüz altmış beş gün balığa giden tek ben varım, beş lira da üç lira da çıkırsa giderim. Mecburum gitmeye, iyi ki emekli olmuşum. Burada bir tane tayfa yok. Benim bir tane oğlum var, daha kayığa adım atmadı, attırmam ki. Gitsin nerede çalışırsa çalışsın balıkçılık yapmasın.” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Görüştiğimiz bir başka balıkçı ise; bu durumun nedeninin kaçak avcılar ve troller⁴ olduğunu ifade etmiştir:

“Burada yirmi balıkçı var da üçü denize çıkar, gerisi yatar. Burada balıkçı çıkıyor da trol balıkçılığı öldürüyor burada. Devletin burada bir yaptırımı yok, var gibi görünüyor ama yok” (Saadettin Kahveci, kişisel görüşme, 10 Nisan 2016).

Saha çalışmamız sırasında yaptığımız tespitlere göre burada tutulan balıklar daha çok Anamur’daki kabzımallara satılmaktadır. Bu durumun kendisi de Bozyazı’daki balıkçılık faaliyetlerinin oldukça gerilediğini göstermektedir. Bu bölgede nesli tehlikede olan Akdeniz foklarının önemli bir kolonisi bulunduğu için, bölgede bazı yerler koruma altına alınmıştır. Hem bu durum hem de fokların ağlara ve balıklara zarar vermesi balıkçıların işlerini zorlaştırmaktadır.

II.3.6. Erdemli

Bölge, eskiden Silifke’ye bağlı bir yerleşim birimi iken 1954 yılından sonra Silifke’den ayrılarak ilçe statüsüne kavuşmuştur. Bölgenin geçim kaynaklarından en önemlisi tarımdır. Balıkçılık ise eski dönemlerden günümüze kadar yapılan ekonomik bir faaliyet olarak sürmektedir. Trol ve gırgır teknelerinin de yanaşabileceği liman dört sene önce yapılmıştır. Bölgedeki balıkçı teknesi sayısı 50’ yi geçmemektedir. Konuştuğumuz kaynak kişiler, Erdemli yöresine ait dört kişide trol teknesi bulunduğunu, geri kalanların ise küçük ölçekli balıkçılık yaptıklarını söylemiş ve limanın yapılmasıyla dışarıdan gelen trol ve gırgır teknelerinin de olduğunu ifade etmişlerdir. Nitekim görüştiğimiz bir kaynak kişi Erdemli’deki balıkçılık hakkında şunları söylemiştir: “Erdemli’de daha önce bir liman olmadığı için bir balıkçılık yok, dört senedir var liman, daha önce barınak olmadığı için

⁴ Trol teknesi: Özellikle orta ölçekte trol dip ağı kullanılarak balık avı yapılan teknedir. Trol teknesinde en az beş balıkçı çalışır. Bu avlanma yöntemi yapısından dolayı deniz dibindeki canlılara zarar vermektedir.

küçük tekneler vardı. Biraz geç kaldık ama şimdi büyütüyoruz.” (Yusuf Atılğan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

Bölgede aynı zamanda tekne ve kayıkların yapıldığı, onarıldığı bir alan da bulunmaktadır. Mersin’in ünlü kayık ustalarından Namık Usta’nın atölyesi buradadır. Bu atölyeye sadece Mersin’deki balıkçılar değil, İskenderun, Adana ve Antalya yöresinden de balıkçılar gelerek tekne yaptırmakta ya da teknelerini ustalara onartmaktadırlar.

II.3.7. Silifke

II.3.7.1. Ovacık

Silifke’nin bir mahallesi olan Ovacık, günümüzde Tisan olarak bilinen ve tarihte Kilikya Aphrodisias adıyla anılan bölgenin kuzey batısında kalmaktadır. Özellikle tarım ile geçimini sürdüren bölge insanının en önemli geçim kaynaklarından birisi de balıkçılıktır. Buna rağmen balıkçılık genel olarak küçük ölçekte yapılmaktadır. Nitekim Mersin’in diğer bölgelerinde teknolojik cihazlarla balıkçılık sürerken buradaki balıkçıların birçoğu bu cihazları kullanmamaktadır. Bununla birlikte bölgede 4 trol teknesi bulunmaktadır. Bizim gözlediğimiz kadarıyla toplam tekne sayısı 15’i geçmemektedir.

Burada balıkçılığı etkileyen en önemli olaylardan birisi 2015 yılında faaliyete geçen çimento fabrikasıdır. Tam olarak, balıkçı barınağının karşısına kurulan fabrika hem tarımsal faaliyetlere hem de balıkçılık faaliyetlerine oldukça zarar vermektedir. Görüştüğümüz kaynak kişilerden birisi bu durumu şöyle ifade etmektedir: “Çimento fabrikası var burada sırf denize akıyor, bitirecek burada balığı.” (Ali Akan, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Nitekim çimento fabrikası faaliyete geçeli bir yıl olmasına rağmen, balıkçıların ifade ettiklerine göre balık oranlarında ciddi düşüşler olmuştur. Bunun en büyük nedeni ise çimento fabrikasının denize bıraktığı atıklardır.

II.3.7.2. Taşucu

Ovacık'ın doğusunda yer alan Taşucu, Mersin Limanı'ndan sonra bölgedeki ikinci en büyük limana sahiptir. Bu limandan Kuzey Kıbrıs'a düzenli olarak feribot seferleri yapılmaktadır. Bölgenin en önemli geçim kaynakları; turizm, tarım, ticaret ve balıkçılıktır. Tahmini olarak bölgede 50'nin üzerinde balıkçı teknesi bulunmaktadır. Bölge balıkçılığında yengecin ayrı bir önemi vardır. Nitekim diğer bölgelere göre en çok yengeç türü burada tutulmaktadır.

Bölgede 1968'den sonra, Taşucu Balıkçı Kooperatifi tarafından Balıkçılık Festivali düzenlenmeye başlamış ama sonradan bu festivalin adı Çevre Festivali olarak değiştirilmiştir. Buna rağmen bu festivalde yengeç koşusu, oltayla en çok balık tutma yarışması gibi balıkçılık mesleğinin yansımaları olan oyunlar devam etmektedir. Festival genelde Ağustos aylarında düzenlenmektedir.

Festival dışında, Taşucu Limanı'nın içinde yer alan ve 1973 yılında Taşucu Balıkçı Kooperatifi tarafından yapılan bir denizkızı heykeli bulunmaktadır. Bu heykel, efsanesi mitolojik kahraman olan denizkızı Marpessa'yı temsil etmektedir.

II.4. Değerlendirme

Bu bölümde Mersin'in coğrafi ve tarihi özellikleri Mersin balıkçılığı bağlamında ele alınarak, Mersin balıkçı bölgelerine dair izlenimler aktarılmıştır. Öncelikle hem Akdeniz'in karakteristik özelliğinden hem de Mersin ve civarında yeterince büyük

ırmaklar olmadığı için buradaki balık popülasyonunun özellikle Karadeniz Bölgesi'ndeki kıyı yerleşim bölgelerine göre az olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen, Akdeniz Bölgesi bağlamında ele alındığında Mersin'de balıkçılık etkinliğinin oldukça canlı olduğu söylenebilir. Bu nedenle; Yumuktepe Höyüğü ve Mersin'in diğer bölgelerinden çıkan arkeolojik bulgularla birlikte, Mersin'de antik çağlardan günümüze kadar balıkçılık mesleğinin sürdürüldüğü söylenebilir.

Mersin'deki balıkçılık faaliyetlerinin sürdüğü bölgelere bakıldığında ise; özellikle şehrin merkezinde bulunan Karaduvar ve Çamlıbel barınaklarında balıkçıların yoğunluk gösterdiği; Anamur, Aydınçık, Bozyazı, Erdemli ile Silifke İlçesi'ndeki Ovacık ve Taşucu balıkçı barınaklarında ise daha az balıkçı olduğu tespit edilmiştir. En az balıkçı nüfusu Ovacık ve Bozyazı'da bulunmaktadır. Özellikle Ovacık Balıkçı Barınağı sınırları içerisine kurulan çimento fabrikasının bu bölgede balıkçılık faaliyetlerine oldukça zarar verdiği söylenebilir. Bu nedenle bölgedeki balıkçılık faaliyetleri, geçmiş yıllara oranla oldukça azalmıştır.

Karaduvar, Çamlıbel, Erdemli ve Taşucu bölgelerinde birer liman bulunduğu için bu bölgelerde, teknolojik yönden gelişmiş olan cihazlarla avlanan, on-yirmi metre arasındaki trol ve gırgır tekneleri bulunmaktadır. Ovacık Limanı'nı daha çok çimento fabrikası kullandığı için bu tekneler limana yanaşmamaktadır. Aydınçık Limanı'nda ise daha çok küçük tekneler vardır. Anamur ve Bozyazı bölgelerinde ise liman yoktur, balıkçılar Dragon ve Sini ırmaklarının içerisinde kendilerine barınak yapmışlardır. Bu nedenle, bu bölgelerde trol ve gırgır tekneleri bulunmamaktadır.

Anamur, Aydınçık, Bozyazı, Ovacık, Taşucu ve Erdemli bölgelerinde daha çok Yörük kökenli balıkçılar var iken Karaduvar'da ise Nusayri Cemaati'ne bağlı Arap

Alevileri bulunmaktadır. Bu etnik köken farklılığı, çalışmamızın altıncı bölümünde de ele alacağımız gibi, balıkçılar arasında farklı inanış ve uygulamaların gelişmesine neden olmuştur. Mersin'in en eski barınağı olan Çamlıbel Barınağı'ndaki balıkçıların geldikleri bölgeler ise birbirinden çok farklıdır. Bunun en önemli nedeni, özellikle 1990'lardan sonra, Mersin'in aşırı oranda göç almasıyla açıklanabilir.

Özellikle ilkel balıkçılığın sürdürüldüğü Anamur, Aydınçık, Bozyazı, Ovacık, Taşucu ve Erdemli gibi bölgelerde balıkçıların kabzımallara hiç borçlu olmadığı, ama teknolojik cihazlarla avlanma yapılabilen trol ve gırgır teknelerinin yoğun olduğu Çamlıbel ve Karaduvar bölgelerinde ise birçok balıkçının kabzımallara borçlu olduğu tespit edilmiştir. Bunun en önemli sebebi, orta ölçekte yapılan balıkçılığın daha masraflı olması ve riskinin daha büyük olmasıdır. Örneğin, bir trol teknesinde en az beş gemici çalışmaktadır. Ava çıkıldığında eğer balık tutulamazsa, tekne sahibinin zararı daha çok olacaktır. Bu nedenle, bu bölgelerde balıkçılar ekonomik zorluklar yaşamaktadırlar.

Saha çalışmamız sırasındaki tespitlerimize göre; Karaduvar ve Çamlıbel'deki balıkçıların tuttuğu balıklar daha çok İç Anadolu ve Marmara bölgelerine gönderilirken; Anamur, Aydınçık, Bozyazı, Ovacık ve Taşucu'nda tutulan balıklar ise daha çok Antalya'ya gönderilmektedir.

III. BÖLÜM

III. MERSİN'DE BALIKÇILIK MESLEĞİNİN TEMSİLCİLERİ

Mersin balıkçılarının sayısını belirleyebilmek çeşitli nedenlerden dolayı imkânsızdır. Bunun en büyük nedeni, balıkçılarla ilgili Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı Su Ürünleri bölümünde balıkçılarla ilgili verilerin olmamasıdır. Ama saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz 46 balıkçı arasından bazı istatistiksel bilgileri verebiliriz. Buna göre; görüştüğümüz balıkçılar arasında 1 üniversite mezunu, 10 lise mezunu, 4 ortaokul mezunu ve 31 ilkokul mezunu bulunmaktadır. Buna dayalı olarak, görüştüğümüz balıkçılar arasında %67,39 oranında önemli bir kısmın ilkokul mezunu olduğunu söyleyebiliriz.

III.1. Mesleğin Temsilcilerini Balıkçılığa Hazırlayan Koşullar

William Goode tarafından 'Topluluk İçinde Topluluk' olarak adlandırılan mesleklerin (Goode, 1996: 67), kendilerine özgü sosyolojik özellikleri vardır. Bu sosyolojik özelliklerden en önemlileri; mesleğe üye olanlar arasında bir aidiyet duygusunun olması, üyelerin rol tanımlarının mesleki statü içerisinde belli olması, meslek üyelerinin genellikle kendi aralarında anlayabilecekleri ortak bir dil geliştirmeleri ve mesleğe yeni başlayanları eğitime sürecinde belli normların olması olarak sıralanabilir. Balıkçılık mesleğinde de bu temel sosyolojik özellikler görülmektedir. Bunlar açısından en önemli olanı; mesleki yetişme sürecinde, üyelerin bağlı buldukları belli normların olmasıdır. Bu normlar, mesleki yetişme süreci olan çıraklık, kalfalık ve ustalık dönemlerinde mesleğe özgü olarak da farklılık göstermektedir. Balıkçılıkta miçoluk, tayfalık, gemicilik, kaptanlık ve reislik olarak adlandırılan bu süreçler; bir balıkçının mesleğe hazırlanma konusunda geçirdiği önemli aşamalardır. Eskiden bir balıkçı için bu

aşamalar çok erken yaşlarda başlarken, günümüzde balıkçı ailelerinin çocuklarını başka mesleklere yönlendirmesiyle bu aşamaların daha geç yaşlarda başladığı görülmektedir. Nitekim saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz profesyonel balıkçılardan sadece %13,4'ü çocuğuna balıkçılığı öğretmektedir. Bunun en büyük nedeni, gelişen teknolojiyle birlikte deniz canlılarının azalması ve balıkçılıktan daha az gelir elde edilmesidir.

III.1.1. Geleneksel Aile Mesleği Olarak Balıkçılık Mesleğini Seçenler

Görüştüğümüz balıkçılardan %80'i balıkçılık mesleğine ailesinin etkisiyle başladığını ifade etmiştir. Ama yukarıda da belirttiğimiz gibi sadece %13,4'ü kendi çocuğunu balıkçı olarak yetiştirmektedir. Kaynak kişilerden öğrendiğimize göre eskiden; özellikle balıkla uğraşan ailelerin çocukları, çok küçük yaşlarda babalarıyla birlikte balığa çıkmaya başlardı ya da annesinin ağ örmesine yardımcı olarak balıkçılığa dair kullanılan malzemeleri tanırlandı. Aileler hem ekonomik koşullar nedeniyle hem de çocuklarını iyi bir balıkçı olarak yetiştirebilmek için onları çok küçük yaşlarda balıkçılık mesleğine hazırlarlardı. Bir kaynak kişinin bu konudaki aktardıkları şöyledir:

“İlk balıkçılığa başladığımızda hem okula gidiyorduk, hem balığa gidiyorduk. Mesela ben çoğu zaman tekne limana yanaştığında elimde önlüğümle çantam, direk okula giderdim, eve geçmezdim. Oradan geldiğimde direk tekneye giderdim. Sıkılık vardı, şimdi dayanmıyorlar. Dokuz on yaşlarında başlamıştım balıkçılığa” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

Kaynak kişinin anlattıklarına baktığımızda ailesinin sahip olduğu teknenin de okul gibi bir öğrenme mekânı olduğunu anlıyoruz. Ayrıca, bir balıkçı ailesinin üyesi olduğundan dolayı zorunlu olarak bu mesleğe çok küçük yaşlarda başladığını da

öğreniyoruz. Görüştüğümüz bir diğer kaynak kişi de geçmişte ailelerin çocuklara, mesleğe başlamayı zorunlu kıldığını şu sözlerle anlatmaktadır:

“On on iki yaşında oldun mu denizdesin, sekiz yaşında denizde olan da var. Hiç denizden çıkmayan da var, bir de isteyerek değil ha ailesinin zoruyla, öyle, ‘adam lazım buraya gel lan sen büyüdün’, ne başkasına para verecen, gel atla tekneye şerefsiz” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Kuşkusuz aile büyüklerinin, çocukları teknede zorunlu çalışmaya dâhil etmesinin tek nedeni ekonomik gerekçelerdir. Çocuk, bir yandan aile ekonomisine katkı sağlarken diğer yandan gelecekteki mesleği olan balıkçılığı çok küçük yaşlarda öğrenmek zorundadır. Burada vurgulanması gereken önemli bir nokta ise; günümüzde yaşayan balıkçıların, çocuklarını balıkçılık mesleğinden uzak tutmaya çalışmalarıdır. Çünkü artık balıkçılara göre; balıkçılık, ekonomik yönüyle geleceksiz bir meslektir. Geçmişte birçok çocuk ilkokulu yarıda bırakıp baba mesleği olan balıkçılığa yönelirken, günümüzde ise aileler kendi meslekleri olan balıkçılıktan çocuklarını uzak tutmak istemekte ve onların eğitimlerine daha fazla önem vermektedirler. Bunun en büyük nedeni ise; balıkçılığın artık onlar için iyi gelir getiren bir meslek olmamasıdır. Nitekim, bir balıkçı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Bir kızım var, zaten balıkçılıkla ilgilensin istemiyorum. Şu anda lise bire gidiyor, şu anda tiyatrocü olmak istiyor, hatta bugün tiyatrosu var. Eskiden olsa belki, ama şimdi bir gelecek görmüyorum ben balıkçılığa. Bilinçsiz avcılık sürdüğü sürece geleceği olmaz” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Bozyazı’da görüştüğümüz bir balıkçı, bu bölgede hiçbir balıkçının kendi çocuğunu tayfa olarak yetiştirmediğini şu sözlerle anlatmıştır:

“Burada bir tane tayfa yok. Benim bir tane oğlum var, daha kayığa adım atmadı, attırmam ki. Gitsin nerede çalışırsa çalışsın balıkçılık yapmasın” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Bütün bunlara rağmen, hâlâ çocuklarını balıkçı olarak yetiştiren balıkçılar da bulunmaktadır. Anamur’da görüştüğümüz kaynak kişilerden Sıtkı Akay, kendi oğlu olan on dokuz yaşındaki Halil Akay’ı yedi yaşından beri balıkçı olarak yetiştirmek zorunda olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir.

“Çocuğumu balıkçılığa başlattım yapacak bişe yok. Mesela ben bu işi yapmak zorundayım, başka birisi çalışsa yanımda bu çocuğu çalıştırmam. Ama parasını nasıl karşılayayım adamın. Mecburum ben” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Genel olarak değerlendirildiğinde ailesel etkiler nedeniyle mesleğe başlayan çocukların günümüzde oldukça azaldığı söylenebilir. Bu da mesleğin geleceğini tehlikeye atmaktadır. Saha çalışmasını yaptığımız bütün alanlarda, Bozyazı dışındaki balıkçı bölgelerinde az olmasına rağmen çocuğunu da balıkçı olarak yetiştiren balıkçılar tespit ettik. Yukarıda da belirtildiği gibi, yalnızca Bozyazı’da önemli derecede azalan balıkçılık faaliyetleriyle birlikte balıkçıların kendi çocuklarını yetiştirmedikleri gözlenmiştir.

III.1. 2. Ekonomik Sebepler Nedeniyle Balıkçılık Mesleğini Seçenler

Mersin, on dokuzuncu yüzyılın başlarında kurulan bir şehir olmasına rağmen, sadece iki yüz yıl içinde nüfusuyla Türkiye’nin en büyük on şehriden biri olmuştur. Bunun en büyük nedeni, geçim şartlarının kolay olması nedeniyle aldığı göçlerdir. Bu göçlere rağmen sanayinin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle bölge insanının istihdamı önemli bir sorundur, bu nedenle bölgede işsiz insan sayısı oldukça fazladır. Bütün bu

koşullar nedeniyle, genellikle, balıkçılık babadan oğula geçen bir meslek olarak sürdürülse de sonradan balıkçı olmaya karar veren birçok balıkçı bulunmaktadır.

Kaynak kişilerden öğrendiklerimize göre; tarıma bağlı mesleklerde ve Mersin Limanı'nda iş bulamayan birçok insan, balıkçılığa yönelmiştir. Bu kişiler daha çok trol ve gırgır teknelerinde tayfa olarak çalışmaktadırlar. Görüştüğümüz kaynak kişiler bu durumu şu şekilde anlatmaktadırlar:

“Otuz sekiz senedir balıkçıyım. Ben on altı yaşındayken takım sahibiydim. Yedi sekiz metre bir kayığım vardı, burda kıyusal balıkçılık vardır. Yeminlen söylüyorum sana bizde tayfa diye yani biz işverelim diye adamın annesi babası gelir oğlumun çalıştırın, işi gücü yok diye” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

“Biz de de hayat şartları, denizin yanında büyümekten dolayı. Yapacak başka bir iş olmadığından başladım ben balıkçılığa” (Saadettin Kahveci, kişisel görüşme, 10 Nisan 2016).

Bunun dışında, ailesinin önerisiyle birlikte bir ustanın yanında balıkçılığa başlayan birçok balıkçı bulunmaktadır. Bunlardan biri olan kaynak kişilerimizden Süleyman Sever, bir ustanın yanında işe başladığını şu şekilde ifade etmiştir:

“30 yıldır balıkçılık yapıyorum, 1984 yılında başladım balıkçılığa. Bir ustanın yanında başladım işe” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Kaynak kişilerin anlatımına göre; özellikle, eski zamanlarda, bir balıkçının yanında balığa başlamak kolay bir şey değildir. Bunun için bir balıkçının teknesinde

çalışmak isteyen kişi, tekne sahibine ailesinden büyük bir kişinin aracılığıyla ya da kendi eşiyle haber gönderir. Tekne sahibi, eğer olumlu cevap verirse işe başlayabilir:

“Beş altı tane aile vardı burada bir de onlarla gidenler vardı eskiden. Herkes hisseye karşılık balığa giderdi. Balığa gitmek de öyle kolay değildi, mesela karısı, balıkçının karısına çıtlattırdı. O da eşine söyler, olursa olurdu. Öyle kolay değildi, tekne sahibi değilken balığa çıkmak” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Görüştüğümüz kaynak kişiler; Mersin’deki balıkçıların birçoğunun ekonomik şartlarının zor olması, balıkçılığın hâlâ ilkel denilebilecek yöntemlerle yapılması ve dolayısıyla çalışanlar için ağır bir meslek olması, balıkçıların sosyal güvencelerinin olmaması gibi sebeplerden dolayı ailelerin çocuklarını balıkçı yapmak istemediklerini ifade etmektedirler. Bu nedenle de günümüzde tekne sahiplerinin ve kaptanların eleman sıkıntısı yaşadığını, balıkçılık mesleğini bilmeyenleri almak zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler:

“Burada balıkçının en büyük sıkıntısı eleman sıkıntısı. Balıkçılıkla ilgilenen kimse yok” (Yusuf Atılğan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

Kaynak kişiler, özellikle de son dönemlerde Suriye’den göçlerle birlikte, balıkçıların yanında çalışmak isteyenlerin sayısının arttığını ama bu insanların mesleki tecrübeye sahip olmamalarından dolayı, ancak tayfa bulunamadığı zaman tercih edildiklerini söylemektedirler.

III.2. Balıkçılığın Evreleri

Her meslekte olduğu gibi balıkçılık mesleğinde de kişinin uzmanlaşması sürecinde geçirdiği çeşitli evreler vardır. Bu evreler genelde; çıraklık, kalfalık ve ustalık olarak adlandırılmaktadır. Balıkçılıkta ise bu evreler; miço, tayfa ya da gemici, kaptan ve

reis olarak adlandırılmıştır. Yetişme dönemi ve ustalık dönemi adı altında bu evreler aşağıda açıklanmıştır.

III.2.1. Yetişme Dönemi

Görüştüğümüz kaynak kişilerin birçoğu babalarının yanında yetiştiklerini, balıkçılığa babalarıyla birlikte başladıklarını söylemektedirler. Kaynak kişilerin aktarımına göre; özellikle eski dönemlerde, balıkçı ailelerinin küçük çocukları evlerinde annelerini ve babalarını ağ örerken görürler, ağ örmeyi çok küçük yaşlarda anne-babalarına yardım ederek öğrenirlerdi. Erkek çocuklar, en erken yedi yaşından sonra, en geç de on bir ya da on iki yaşlarında babalarıyla birlikte balığa çıkarlar ve deniz hayatına dair ne varsa öğrenmeye başlardı. Aslında bu öğrenme süreci, kaynak kişilerden aldığımız bilgilere göre daha küçük yaşlarda başlamaktadır. Evde, balığa çıkan babasının ev ortamında anlattığı balıkçılık mesleği ile ilgili anıları, çocuk için mesleğe hazırlık evresini oluşturur. Bu anılardan; mesleksi terimleri, mesleğe dair inanış ve gelenekleri hatta mesleksi yöntemlerin bazılarını da öğrenmektedir. Bütün bunlar dışında, bu anılar ya da denize ait efsaneler, gerçekten de zor bir meslek olan balıkçılığın çekici yönleridir. Bu anlatılardan etkilenen çocuklar, kendi babaları gibi balıkçı olmayı istemekte ve bu merakla balığa çıkmayı çok küçük yaşlarda arzulamaktadırlar. Bunun için okuldan kaçıp deniz kıyısında kendi yaptıkları ilkel aletlerle balık tutmaya çalışırlar. Bu konuyla ilgili, Karaduvar balıkçılarının ünlü bir sözü de vardır:

“Götü tuzlu suya değen bir daha çıkamaz” (Burhan Sayar, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Bu deyim, denizle tanışan çocuk, bir daha denizin tutkusundan vazgeçemez anlamına gelmektedir.

Bir balıkçının yetişme döneminde miçoluk ve gemicilik ya da tayfalık evreleri vardır.

Miço

Tekneye katılan çocuk öncelikle miço olarak adlandırılır ve güvertedeki belli başlı işleri yapmakla görevlendirilir. Bu işler, tutulan balıkların konulacağı sandıkları dizmek, güverteyi temizlemek, eğer buzhaneden buz alınmışsa bu buzları yerleştirmek, kumanyaları yerleştirmek, gerektiği zaman kumanyaları hazırlamak gibi işlerdir. Bu işleri yaparken, usta balıkçılardan ağ atmasını, ağ toplamasını, ağdan balık ayıklamasını, halat toplamasını, rotalamayı, vinci kullanmayı, balıkları cinsine göre sandıklara dizmesini ve balık sürülerini bulmasını öğrenir. Sadece bunlarla kalmaz, denizde kalma süresi uzadıkça; radardan balık sürüsünü takip etmeyi, denizdeki ağ kontrol etmeyi, hangi av için hangi ağların kullanılması gerektiğini de öğrenir. Kaynak kişilerin aktardığına göre, eskiden balıkçı olmak daha zordur. Çünkü sadece avlanmayı değil, kürek çekmeyi ve yelkenli teknelerde yelken kullanmayı öğrenmek de gereklidir. Ama günümüzde ise, teknoloji geliştiğinden dolayı bu süre oldukça azalmıştır. Görüştüğümüz bir balıkçı tüm bu süreçleri şu şekilde anlatmaktadır:

“Yeni başlayan bir miço balık seçmeyi öğrenir, sınıflandırmayı öğrenir. Ağ atılırken, toplanırken nerede durması gerektiğini öğrenir. Halat toplamayı öğrenir. Rotalamayı öğrenir. Vince basmayı öğrenir, ağ atılacak kapasitesi varsa ağ attırırlar. Hepsini tek tek öğrenir.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Miçoluğun kaç yıl sürdüğü tam olarak söylenememektedir. Bu süreç kaynak kişilerinde söylediği gibi, kişinin yeteneklerine, balıkçılık mesleğine başladığı yaşa ve ailesinin balıkçı olup olmadığına bağlıdır. Çünkü ailesinin yanında miço olarak işe

başlayan bir çocuk, işi çok daha çabuk kavramaktadır. Ama saha çalışmasından edindiğimiz bilgilere göre, ortalama olarak bir kişinin beş yıl miço olarak kaldığı bilgisine ulaşılmıştır.

Gemici ya da Tayfa:

Miçoluktan sonra trol ya da gırgır teknelerinde tayfa veya gemici olmak için uzun yıllar çalışmış olmak gerekir. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre, tayfa veya gemici olabilmek için miço olarak en az beş sene çalışmış olmak gerekir. Bunun en büyük nedeni, işlerin nasıl yapıldığının öğrenilmesinin yanı sıra deniz gibi tehlikeli bir uzamda çalışabilmek için yeterli deneyimi kazanma gerekliliğidir. Nitekim görüştüğümüz bir balıkçı bunu şöyle ifade etmiştir:

“Hakkıyla çalışacak bir tayfa on senede zor çıkar” (Ömer Kara, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Ustalık Dönemi

Hangi iş alanı olursa olsun ustalık dönemine gelmek, belli bir tecrübe birikimi gerektirir. Meslek olarak balıkçılıkta ise bu süreç diğer mesleklere göre daha uzun bir zamanı kapsar. Balıkçılığın ustalık döneminde kaptanlık ve reislik evreleri vardır.

Kaptan

Tayfalık ve gemiciliğin bir üst aşaması ise kaptanlıktır. Kaptan bir teknede, her şeyin nasıl yapılacağını en iyi bilen en tecrübeli kişidir. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz tekne sahiplerinin kimisinin kendi teknesinin kaptanı olduğunu kimisinin de kendi teknesinde uzman kaptanlarla pay üzerinden çalışmakta olduğunu gözlemledik. Bunun en büyük nedeni ise, teknolojinin gelişmiş imkânlarına rağmen (balık sürülerini

algılayabilen radarlar gibi) tekne sahiplerinin deneyimli kaptanlarla birlikte daha çok balık tutulabildiği gerçeğidir. Yıllarca, bu bölgenin sularında gerek babalarıyla gerek ustalarıyla gerekse kendi tekneleriyle çalışmış olan kaptanlar; hangi balık sürülerinin hangi mevsimde nereden geçtiğini, bu balıkların hangi sıcaklıktaki suyu sevdiğini ve av sırasında karşılaşılabilecek sorunlara karşı çözüm geliştirebilmeyi iyi bilirler. Bunun için avdan en fazla verimi alabilme ve avlanma sırasında karşılaşılabilecek zararları en aza indirmeyi başarabilirler. Ama bu konuma gelebilmek için, en önemli nokta, uzun yılların deneyimine sahip olmaktır. Saha araştırmamızdaki bulgulara göre; kaptanlar tekne sahipleriyle beraber, bütün masraflar çıktıktan sonra kalan kazancı yarı yarıya paylaşırlar, yani tutulan balığın payı üzerinden çalışırlar ancak maaşlı çalışan kaptanlar da bulunmaktadır. Uzun süre deneyimi olan ve belli bir ağda uzmanlaşmış tayfa ve gemiciler de aynı şekilde tutulan balık oranından önemli bir pay alırlar. Örneğin, trol teknesinde çalışmakta olan uzman bir tayfa da tutulan balık oranından önemli bir pay alabilmektedir. Buna rağmen günümüzde, Mersin'deki usta kaptan sayısı ve nitelikli eleman sayısı azalmıştır. Bunun en büyük nedeni, balıkçıların kendi çocuklarını küçüklükten yetiştirmemeleri ve ailelerin kendi çocuklarını, bir balıkçı teknesinde çalıştırmak istememeleridir. Bütün bunlardan kaynaklı olarak, tekne sahipleri usta balıkçı bulamamakta ve acemi olduklarını bildikleri elemanları çalıştırmak zorunda kalmaktadırlar. Görüştüğümüz kaynak kişilerden bir tekne sahibi, günümüzde, teknede eleman olarak çalışmak isteyenleri şu sözlerle ifade ediyor:

“Adam balıkçıyım diyor, buradan bir yirmi lira veriyor makbuzsuz, su ürünlerine gidiyor, su ürünleri bakıyor işte belge vermiş kooperatif, hiç makbuz nerde demiyor, hemen düzenliyor belgesini veriyor. Hiç bakmıyor bu adam, lan bu adam hırsız mı bu adam hapçı mı bu adam uyuşturucu mu kullanıyor, bu adam ney? Veriyor adama belgeyi, adam geliyor ben balıkçıyım beni işe al diyor? İyi. Ne yaparsın sen, hangi işi

yaparsın sen, diyorsun adama. Adam sana bakıyor böyle. Oturuyor, bir oturuşta sekiz yumurta, dört ekmek yiyor adam. Güverteye çıkıyor, güvertede duramıyor. Ne yapcaz reis bu adamı. ‘Abi yatsın, limana gittik mi geri gönderek’ diyor. Çok oldu, çok geldi başımıza.” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Aslında son kaynak kişimizin de söylediği gibi, balıkçılık kooperatiflerinin yeterince gelişmemiş olması sonucu, balıkçı belgesi parayla kolayca alınabilmektedir. Bu konuda, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’na bağlı il müdürlerinin ilgili birimi olan Su Ürünleri biriminin yeni bir balıkçıya, mesleki belgesini hiç sorgulamadan vermesi büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu balıkçı nerede yetişmiştir, kaç senedir bu işi yapmaktadır, balıkçılıkla ilgili neler bilmektedir, hangi kriterlere göre ‘balıkçı teknelerinde çalışabilir’ belgesi alabilmektedir? Bu soruların yanıtları olmadan verilen belgelerle birlikte balıkçı mesleğini sürdüren balıkçıların kalitesi düşmektedir.

Reis

Miçoluktan sonra tayfa ve gemicilik, tayfa ve gemicilikten sonra kaptanlık evreleri gelmektedir. Reis, tekne sahibi olan kaptanlara denilmektedir. Reis olabilmek için, kaptanlık seviyesine kadar yükselmiş olmak yetmez, en az beş yıl kaptanlık yaptıktan sonra reis olunabilir.

III.3. Mersin’de Ünlü Balıkçılar

Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz balıkçılardan hâlâ hayatta olan ya da yakın zamanda ölmüş olan bazı eski balıkçıların adları da belirlenmiştir. Karaduvar’da yaşayan Yaşar Özer isimli balıkçı kendisinden önceki ünlü balıkçıları şu şekilde belirtmiştir:

“Şimdi benim, burada hiçbir ustamız yok, bir tane vardı burada. Bir amcamız, reislik yapardı bize, Mersin’deyken. Mustafa Gündoğan diye. Mesela Şaban amcamlar vardı, Ali amcam vardı. Onlar da, fakat onlarla çalışmadım ben ama Mustafa amcaı iyi tanırdım. Bir de Ahmet Aşkın var burada. Ahmet Aşkın, buranın kibar ve bahsi biçilmeyecek bir insandı. Onların gırgırları da vardı, trolleri de vardı, el gırgırları da vardı, tekneleri de vardı. Ben o adamlarla çalıştım” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Bir diğer kaynak kişimiz olan, hem balıkçılığı çok küçük yaşlardan bu yaşlara kadar sürdüren hem de Mersin İli Deniz Ürünleri Avcıları Üreticileri Birliği yönetim kurulu başkanı olan Ahmet Demir de eski ve yaşayan ünlü balıkçılardan şu sözlerle bahsetmiştir:

“Eskiden Ali Reis vardı, Sait Reis vardı, Reşit Reis vardı, burada mesela balıkçı ailesi, Akpınar balıkçı ailesi, Sayarlar balıkçı ailesi.” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Genç bir balıkçı olan Mahmut Sirkeci ise eski balıkçıları şöyle ifade etmiştir:

“Eskilerden saysak kaset almaz. Onları babamgil daha iyi bilir. Benim bildiğim, Necdet Almuş, denizde bir numaradır. Mesela kim var, sayısız kaptan var. Tabii kimisi hastalanıyor, işi erken bırakıyor” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

Bir diğer kaynak kişi olan ve aynı zamanda kardeşlerinin balık lokantası olan Saadettin Dinçkoyuncu ise Karaduvar’daki eski ve yaşayan ünlü balıkçılar için kendi ailesinden örnekler vermiştir:

“Benim dedem vardı, Kasım Gündoğan, onun yaşlıları, gerçek balıkçılık o dönem de, şöyle nasıl diyeyim 69-70 yıllarında, liman yoktu, burası olduğu gibi kumdu

buralar. Tekneler balıktan geldikten sonra olduğu gibi karaya çekilirdi, Tekneler 9-10 metreydi ama hafifti, benim tekneyi Şu an on adam gelse alamaz. Mehmet Gündoğan benim dayım. Eski balıkçıydı.” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Bir başka kaynak kişi olan Süleyman Sever ise kendi ustalarının adlarını söylemiştir:

“30 yıldır balıkçılık yapıyorum, 1984 yılında başladım balıkçılığa. Bir ustanın yanında başladım işe. Hepsi rahmetli oldu, Şaban abi vardı, Salim abi vardı eskilerden” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Karaduvar’daki kaynak kişilerin sözlerinden de anlaşılacağı gibi balıkçılar genelde kendi akrabalarını ya da kendi yakın aile dostlarını örnek isim olarak vermektedirler. Bunun en önemli sebebi ise, kendi kimliklerini ve statülerini, ailelerinde eski balıkçıların var olduğu ve bu nedenle gelenekten gelen bir mesleki uzmanlıkları olduğu düşüncesi üzerine kurmalarındır.

Anamur’da kaptanlık yapan Ahmet Soysal ise kendinden önceki ünlü balıkçıları Şu şekilde sıralamıştır:

“Eski balıkçılardan Mustafa Uyanık, Halil Akay, hep bunlar rahmetli oldu, Hakkı Atlı, çoğu yıllarını burada geçirdi. Ali Gümüş Bozyazılı, Gümüş Ali, Efendime söyleyeyim, daha neler neler Arap Faruk. Deli Kerim. Çok da Őimdilik bizim aklımıza gelmiyor” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Anamur’daki bir başka balıkçı İlker Utku ise Anamur’daki ünlü balıkçılardan Şu şekilde söz etmiştir:

“Eski balıkçılar, Paça Mehmet, Saim abi,Saim Gültekin, İsmet var, İsmet Ünkar var,en çok yaşlı seksen yaşında bir abimiz var Ünal abi. O adam çok eski balıkçı, hiç evlenmemişti, deniz âşığı insan. Ve hala da aktif olmaya çalışıyor”. (İlker Utku, kişisel görüşme, 9 Nisan 2016).

Bozyazı’da uzun yıllar balıkçılık yapan Mehmet Ünsal’da Bozyazı’da ikâmet eden ünlü balıkçıları ifade etmiştir:

“Mustafa Ünsal babamın ismi. Ali Gümüş vardı, hepsi vefat etti eski balıkçıların” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Erdemli’de görüştüğümüz Yusuf Aydın ise eski ünlü balıkçılardan şu şekilde bahsetmiştir.

“Eski balıkçılarımızdan Mehmet Ali abi var, Ramazan amca var, bunlar sağ” (Yusuf Atılgan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

Çamlıbel barınağında uzun yıllar çalışmış olan Mehmet Bilcen ise eski Mersin balıkçılarından şu şekilde bahsetmiştir:

“Eski balıkçılardan Karakaçanlar, Sinek Recep var, amcam, o da eski balıkçılardan Şakir amcam, Ege Gülü var Cahit bayağı iyi balıkçı var. Pırpır Mehmet, benim lakabım Haco, Gözneli Ali var, iyi bir reistir o da. Tik Mustafa var. Şu an Bozyazı’da o da” (İlker Utku, kişisel görüşme, 9 Nisan 2016).

Bütün bu bilgilerden yola çıkarak; Karaduvar, Çamlıbel ve Anamur’da eski ve ünlü balıkçıların balıkçılar tarafından daha çok bilindiğini ve saygı görüldüğünü söyleyebiliriz. Özellikle Karaduvar’da genç balıkçılarla görüşmemiz sırasında da bize aynı eski balıkçılardan bahsetmişlerdir. Bu ise; genç balıkçıların kültürel belleğinde, eski balıkçılara dair anlatıların yer aldığı en önemli göstergesidir. Bunun dışında tüm

bölgelerde, balıkçılar ünlü balıkçılardan isimler verirken mutlaka kendi ailesinden de isimler vermişlerdir. Yukarıda da açıkladığımız gibi bunun en önemli nedeni, balıkçıların kendi kimlik ve statülerini, mesleki gelenekten yetiştiklerini vurgulayarak inşa etmesidir.

Hafızalarda kalan balıkçılara bakıldığında ise, bu balıkçıların birçoğunun yirmi metre üzeri tekne sahibi oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle, en çok tayfa yetiştiren ve balıkçılıkta en çok kazanan balıkçıların bunlar olduğu gözlenmiştir. Örneğin, Mersin'in hemen hemen tüm balıkçı bölgelerinde tanınan eski balıkçılardan Ahmet Aşkın, eskiden sahip olduğu otuz metrelik teknesiyle birçok balıkçının yetişmesini sağlamıştır.

III.4. Mersin'de Balıkçıların Karşılaştığı Mesleki Zorluklar

III.4.1. Ekonomik Sorunlar

Üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde hem balık avlanma oranı hem de balık tüketme oranı diğer ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Bunun nedenleri çok çeşitli olsa da en önemli nedenleri arasında zararlı avlanma yöntemleriyle avcılık yapılmasına devam edilmesi gelmektedir. Örneğin trol tekneleri, Kıbrıs'ta yasaklanmıştır. Çünkü trol tekneleri sürüklemeli dip ağı olduğu için; deniz yüzeyindeki yosunlara zarar vermekte denizi âdeta çölleştirmektedir. Bunun yanında av yasağı döneminde yapılan kaçak trol avcılığında ise balık yumurtaları zarar görmekte ve balık nüfusu önemli sayıda azalmaktadır. Bölgelerimize baktığımızda ise; denize kıyısı olan bölgelerimiz arasında Akdeniz, özellikle coğrafi özelliklerinden dolayı balıkçılığın az geliştiği bir bölge olarak bilinir. Bu coğrafi nedenlerinden en önemlisi, bölgede denize dökülen büyük nehirlerin oldukça az olmasıdır. Bu nedenle Mersin de dâhil olmak üzere bölgedeki kentlerde balıkçılık yeterince gelişmemiştir. Örneğin, Karadeniz'e kıyısı olan ve balıkçılık yapılan

Giresun ve Trabzon gibi şehirlerde endüstriyel balıkçılık oldukça gelişmiştir, çünkü hem balık coğrafi nedenlerle daha fazla hem de balıkçı kooperatifleri oldukça gelişmiştir ve balık yasağı yaptırımı gibi kendi yaptırımlarını uygulayabilmektedirler. Ancak Mersin’de daha çok ilkel yöntemlerle kıyı balıkçılığı yapılmaktadır. Mersin’deki balıkçılar, endüstriyel balıkçılığın sahip olduğu birçok teknolojik imkândan yoksundur. Mersin’deki balıkçı kooperatifleri ve birliklerinin yeterince örgütlenememiş ve balıkçılığın sorunlarına çözüm getirecek bir statü elde edememiş olması balıkçılığın gelişmesine de engel bir durum teşkil etmektedir. Bu nedenlerden dolayı kaynaklanan kaçak avcılık, balığın pazarlanması aşamasında kabzımallardan (aracılar) kaynaklanan sorunlar, balıkçı barınaklarının güvenliği ve korunumu gibi konularda yaşanan çeşitli sorunlar çözülmeyi beklemektedir. Bütün bu sorunlara Mersin Limanı’nın yarattığı çevre tahribatı ve kimyasal atıkların neden olduğu deniz kirlenmesi de ekleneince balıkçılık gelişmemiş ve ancak küçük ölçekli teknelerle yapılmaya devam etmiştir.

Saydığımız sorunlar arasında, kabzımala (aracıya) olan bağımlılıktan kaynaklanan sorunlar, özellikle Karaduvar’daki balıkçıların sorunları arasında en başta gelmektedir. Birçok balıkçı, tuttuğu balığı çok az fiyata kabzımala satmakta ve giderlerini zor karşılayabilmektedir. Eğer balıkçılar ekonomik bir kriz yaşıyorsa, kabzımalardan henüz tutmadığı balık için borç para almakta ve bu borç parayı öderken zorlanmaktadır. Birçok balıkçı bu sebeple, borcunu ödeyebilmek amacıyla teknesini satmıştır. Görüştüğümüz bir kaynak kişi bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“ Biz toptancıya veriyoruz, aracı var, kabzımal var biz onlara veriyoruz. Sen seneyi yeri geliyor 15-20 bin tl borçla kapatıyorsun o kesinlikle kârla kapatıyor. Onun için hiç riski yok” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

Kaynak kişilerden bir diğeri ise teknesini satmak zorunda olduğunu şu sözlerle ifade etmiştir:

“Benim 1998 de bir tane tekne vardı, bir tane kabzımal mağdur etti beni. Mağdur olunca devretmek zorunda kaldım. Şimdi başkasının yanında çalışarak devam ediyorum çocuklarımın parasını kazanmak için. Şimdi gelen balıkların, hakkıyla balıkçıya yansıtmıyor. Ben kabzımla borçlanıyorum, örnek on bin lira borç alıyorum. O on bin lira bitmiyor, kapatamıyoruz. Getirdiğim balık, kasası on liraysa borçlu olunca beş liraya alıyor, ekmek parası düşüyor, mazot parası düşüyor ben nasıl kazanabilirim yani. Burda bir balıkçı hali kurulsa belediyenin desteğiyle herkes para kazanır” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Son kaynak kişinin söylediği gibi, eğer devlet kurumları ya da belediyeler yardımıyla bir balıkçı hali kurulabilirse, balıkçılar kendi tuttıkları balıkları kendileri satabilecekler, böylece kabzımdan kaynaklanan sorunlar çözüme kavuşacaktır.

III.4.2. Örgütlenme Sorunları

Kabzımallar dışında Mersin'deki balıkçıların kooperatifleri hem kaçak avlanan balıkçılara yasak uygulayacak yaptırım gücüne hem de balıkçıları ve balıkçı teknelerini koruyacak yeterli donanıma sahip değillerdir. Görüştüğümüz bir kaynak kişi bu noktayı şöyle ifade etmiştir:

“Şimdi arkadaşlar buradan ulaştırma bakanlığından buranın iznini alırken taahhütte bulunmuşlar, limandaki can güvenliğinin sağlanmasını üstlenerek limandaki her şeyden biz sorumluyuz diye, ulaştırma bakanlığı üç yıllığına geçici bir belge verdi bunlara, onu kullanıyorlar. Bundan iki ay evvel, arkadaşın birinin teknesi yanıyor, hangi sebepten yanarsa yansın, isterse kendin yaksın, senin oraya yangın söndürme müdahalesi yapman

lazım, hiç bir şey yok, adamın teknesi kovalarla söndürüldü, malzeme çalınıyor, diyorlar ki sizin teknenizi biz mi koruyacağız, durun başında diyor... Burda ben teknemi bırakıp eve gidemeyeceksem neyin barınması bu” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Görüldüğü gibi kooperatiflerin etkin olamaması nedeniyle balıkçılar zor durumda kalmaktadır.

III.4.3. Avlanmayla İlgili Yaşanan Zorluklar

Balıkçıların çalışma ortamı olan deniz güvensiz ve tehlikeli bir ortamdır. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz birçok balıkçı, eskiden fırtınalarda arkadaşlarının boğulduğunu ama teknolojinin gelişmesiyle birlikte, hava durumu tahmin araçları geliştiğinden dolayı bu gibi ölüm olayları ile çok sık karşılaşmadıklarını söylemektedirler. Yine de deniz ortasında fırtınaya yakalanan balıkçılar olmaktadır. Yakın zamanda kendi çocuklarıyla birlikte avlanırken denizde fırtınaya yakalanan bir balıkçı olayı nasıl yaşadıklarını şu şekilde anlatmaktadır:

“Şimdi onlarda bak ufak bir kart var bende⁵, bütün fırtınaların gününü yazar, ayık olan, mesela çok arkadaşlarımız denizde boğuldu öldü. ben üç defa batım geçirdim, battım fırtınadan dolayı. Çok olmadı biz çocuklarla birlikte avdan geliyoruz mesela şanzumanımız arıza yaptı. Deniz başladı kabarmaya ağır ağır, tuttuk, şurda bir yiğenimiz var, ona çağrı bıraktık telefonla, Allah’tan telefon çekiyor, geldi bizi getirdi, gece kalsak ne yapacaktık. Bota da bildirsen (sahil güvenlik) yeri geliyor umursamıyor” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

⁵ Bu kart, çalışmamızın son bölümündeki Ekler bölümünün Fotoğraflar kısmında 12. Fotoğraf olarak gösterilmiştir.

Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz bir başka balıkçı ise denizde çıkan fırtınadan dolayı babasının öldüğünü belirtmiştir:

“Fırtınaya her zaman yakalanıyoruz. Benim babam işte, denizde fırtınada kayboldu, 2004’te çok büyük fırtına oldu. Teknesi arızalanmış, çapa atmışlar, bu Gıcık Burun diye bir yer var çok tehlikeli. Böyle, sırf böyle taş sahili falan. Sahil güvenliğinin söylediği on iki metre dalga vurmuş, yüz yıldır böyle bir şey olmamış. Babamın adı Zeki’ydi. Ayakkabılarını biz hatta karada bulduk. Çok büyük fırtına olmuş” (İlker Utku, kişisel görüşme, 9 Nisan 2016).

III.4.4. Sağlık ile İlgili Sorunlar

Balıkçılar aynı zamanda deniz gibi güvensiz ortamda soğuk havayla sık sık karşı karşıya kalmaktadırlar. Yaşlı bir balıkçı olan Yaşar Özer, meslek hastalıklarını şöyle ifade etmiştir:

“Bizde hiçbir hastalık olmaz felçlikten hariç. Birdenbire, bakarsın sol tarafın tutulmuş. Şimdi bizde dediğim gibi kol tarafımız dizlerimiz ayaklarımız yeri geliyor tutmuyor neyden yediğimiz soğuklardan” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Bir diğer kaynak kişimiz de aynı meslek hastalığını vurgulamıştır:

“Şimdi eskiden şortla girerlerdi. Çok soğuktan havalar, o yüzden felç geçirirlerdi. Çıplak, denizin içinde” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Bütün bunları birlikte değerlendirdiğimizde, Mersin balıkçılarının en önemli sorunlarından birisinin kabızmal sorunu olduğu görülmüştür. Özellikle, balıkçılığın yoğun olarak yapıldığı Karaduvar ve Çamlıbel mahallelerindeki balıkçıların birçoğu kabızmal

borçludurlar. Bu nedenle tuttıkları balıkları çok az fiyata satabilmektedirler. Bu sorunun çözülebilmesi için, Karadeniz'deki gibi balıkçıların bulunduğu bölgelerde balıkçı hallerinin devlet kurumları tarafından kurulması gerekmektedir. Böylece kabzımal dediğimiz aracı ortadan kalkacak ve balıkçı balıklarını uygun fiyattan satma olanağına sahip olabilecektir. Bu durum, borçlanmayı da ortadan kaldıracak ve Karadeniz'deki gibi endüstriyel balıkçılığın gelişmesine yol açacaktır. Balık halinin kurulmasıyla birlikte, aynı zamanda ne kadar balık tutulduğu ve balık boylarının oranları devlet kurumları tarafından daha kolay kontrol altına alınabilir.

Balıkçıların bir diğer sorunları ise; denizde boğulma olaylarıyla ilgilidir. Ama bu bölümde de ifade ettiğimiz gibi, teknolojinin gelişmesiyle birlikte balıkçılar, artık denizde daha az fırtınayla karşı karşıya kalmaktadırlar.

Meslek hastalıkları da balıkçılar için bir başka sorundur. Her ne kadar mevsim koşullarına göre giyinilse de doğal çalışma ortamından dolayı, balıkçılar özellikle yaşlılıklarında felçle karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu sorunun çözümü için, balıkçılık mesleğini sürdürenlere özel, yılda veya altı ayda bir düzenli sağlık kontrolleri yapılabilir. Ama bu sağlık kontrollerinin düzenli yapılabilmesi için de balıkçıların öncelikle sigortalarının yapılması sağlanmalı ve gerekli destek devlet kurumları tarafından karşılanmalıdır.

III.5. Mersin Balıkçılığında Kadın

Mersin'de saha araştırmamız sırasında, kadınların da kimi zaman eşleriyle kimi zaman çocuklarıyla balığa çıktığını tespit ettik. Eşleriyle ve çocuklarıyla birlikte balığa çıkan kadınların sadece Karaduvar bölgesinde ama sayılarının oldukça az olduğunu gördük. Diğer bölgelerde ise, kadınların sadece ağ donanımlarını örmeye yardım ettiklerini

öğrendik. Bunun en önemli nedenin; Karaduvar'da bulunan Nusayri Cemaati'ne bağlı Arap Alevilerinde kadınların erkeklerle ilişkilerinde, diğer balıkçı bölgelerindeki Sünni inanca göre daha rahat olmalarıdır.

Görüştüğümüz kaynak kişiler; özellikle, eski dönemlerde pamuk ağlar denilen ağları kadınların evde örmesinin bir gelenek olduğunu ama fabrikaların daha uzun ağları üretmesiyle birlikte bu geleneğin ortadan kalktığını ifade etmişlerdir.

Görüştüğümüz kaynak kişilerden Erol İnan, eskiden balığa çıkan kadınları şöyle anlatmıştır: “Eskiden balığa çıkan kadınlar vardı, ama yakın mesafe götürürlerdi kadınları, beş-altı metrelik tekneyle yani elli kişiden biri, elli kişiden üçü yapardı bunu. Kadınlar, genelde ağ örerdilerdi eskiden.” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Kaynak kişimizin de aktardığı gibi, balığa çıkan kadınlar, sadece kendi bölgelerine yakın kıyı bölgelerine götürülmektedirler. Bunun en önemli nedeni, kadınların deniz koşullarına uyum sağlayacak güçte olmadıklarına yönelik inançtır. Bu nedenle de kadınların balığa götürülmesi yerine, daha çok onların ağ örerek yardımcı oldukları ifade edilmiştir. Buna rağmen balığa çıkan kadınlar günümüzde de vardır.

Saha çalışmamız sırasında, Karaduvar'da, oğullarıyla birlikte ağ temizlerken gördüğümüz ve konuştuğumuz Ayten Çelik isimli kadın, zaman zaman kendisinin de oğullarıyla birlikte balığa çıktığını şu şekilde anlatmıştır:

“Başka çaremiz yok, işçi çalıştıracağına, o işçiye de para vereceksin, bu sefer senin nafakan gidiyor, mecbur çalışıyoruz. Onun dışında, genelde toru (ağ) fabrikadan alıp ağın donanımını evde yapıyoruz. Ayrıca ben balık yemeyi sevmem, ama ona rağmen balığa çıkıyorum.” (Ayten Çelik, kişisel görüşme, 10 Ekim 2015).

Mersin'in diğer balıkçı bölgeleri olan Anamur, Bozyazı, Aydıncık, Silifke-Ovacık, Silifke-Taşucu, Erdemli ve merkeze bağlı amlıbel bölgelerinde kadınların balığa hiç çıkmadıklarını ama ağ donanımına evde yardım ettiklerini öğrendik. Bunun en önemli nedeni, yukarıda da açıkladığımız gibi, bu bölgelerde Sünni inanca sahip balıkçıların, kadınların genel olarak çalışmasına karşı olmaları olarak açıklanabilir. Nitekim, Karaduvar bölgesinde balıkçı barınağı başkanı Erol İnan bu durumdan şöyle bahsetmiştir:

“ Bizim dinimizde, kadınlar daha özgürlerdir. Dolayısıyla balığa da çıkarlar, bunda hiçbir sorun olmaz.” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Kaynak kişinin de belirttiği gibi, sadece Karaduvar'da kadınların balığa çıkmasının temel nedeninin bu bölgede yaygın olan inanca, yani Nusayri Cemaati'ne bağlı Arap Aleviliği inancına bağlayabiliriz.

III.6. Değerlendirme

Mesleğin temsilcilerini birçok yönüyle ele aldığımız bu bölümde, saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz balıkçıların %80'ninin balıkçılık mesleğine ailesinin etkisiyle başladığını, buna rağmen sadece %13,4'nün kendi çocuklarını balıkçı olarak yetiştirdiği tespit edilmiştir. Bunun en önemli nedeni; balıkçılık mesleğinin ekonomik getirisinin az olması, balıkçılığın zor bir meslek olması ve balıkçıların sosyal güvencelerinin olmaması olarak açıklanabilir.

Kaynak kişiler, özellikle son yıllarda Suriye'den gelen göçlerle birlikte balıkçıların yanında çalışmak isteyenlerin sayısının arttığını ama bunların genelde mesleki tecrübeden yoksun olduklarını söylemişlerdir. Bunun yanında, herhangi bir kriter

konulmadan, sadece bir belge parasıyla, ‘balıkçı teknelerinde çalışabilir’ belgesinin sınavsız olarak verilebilmesinin balıkçılar için büyük bir sorun oluşturduğu, bu nedenle yeni birini mesleğe alırken bu belgeyi önemsemedikleri gözlenmiştir.

Yaptığımız saha çalışması sırasında, ölmüş ya da yaşayan ünlü balıkçılar tespit edilmeye çalışılırken konuştuğumuz kaynak kişilerin genellikle kendi ailelerinden ünlü isimleri de söyledikleri belirlenmiştir. Bunun en önemli sebebi, balıkçıların kendi kimlik ve statülerini inşa ederken, bu mesleğin geleneksel olarak sürdürücüsü olduklarını vurgulamak istemelerinden kaynaklanmaktadır.

Mersin’deki balıkçıların mesleki anlamda yaşadıkları sorunlara bakıldığında, en önemli sorunlarının kabzımal sistemi olduğu tespit edilmiştir. Daha önce de açıkladığımız gibi, kabzımallar balıkçılardan tutulan balıkları satın almakta ve aracı rolünde bu balıkları kendi belirledikleri fiyattan iç piyasaya pazarlamaktadırlar. Ava çıkmadan önce mazot paralarını karşılayabilmek ya da teknenin bakımını yapmak gibi nedenlerle balıkçılar kabzımallardan borç para almakta ve borçlandıkları zaman ise tuttıkları balıkları normal fiyatının çok altında bu aracılara satmaktadırlar. Böylece bu kısır ekonomik döngü, balıkçıların ciddi ekonomik zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu sorunun çözümü olarak; Karadeniz’deki gibi balık hallerinin devlet kurumları tarafından yapılması, böylece balıkçıların tuttıkları balıkları normal fiyatta iç piyasaya kendilerinin satma olanağının yaratılarak ekonomilerinin düzeltilmesi sağlanabilir. Böylece hem tutulan balık miktarı hem de tutulan balık boylarının yasal mevzuata uygun olup olmadığı devlet kurumları tarafından da daha kolay denetlenebilecektir.

Bölümün sonunda ise, saha çalışmamız sırasında az sayıda da olsa Mersin merkezde bulunan Karaduvar mahallesinde eşiyle ve çocuklarıyla birlikte balığa çıkan

kadın balıkçılara rastlanılmıştır. Diğer bölgelerde ise kadınların sadece evlerde ağ örülmesine yardım ettikleri, balığa çıkmadıkları tespit edilmiştir. Bunun en büyük nedeni ise; Karaduvar'da Nusayri Cemaatine bağlı Arap Alevlerinde kadına bakışın, diğer bölgelerdeki Sünni inancın kadına bakışından farklı olmasıdır. Karaduvar'da bulunan Arap Alevlerinde kadınlar toplumsal yapı içerisinde daha özgürlerdir.

IV. BÖLÜM

IV. MERSİN BALIKÇILIĞINDA AV ARAÇLARI, AVLANMA YÖNTEMLERİ VE AVLAK YERLERİ

IV.1. Mersin Balıkçılarının Kullandığı Av Araçları ve Avlanma Yöntemleri

1910 yılında İstanbul Balıkhanesi Müdürü olan ve *Türkiye’de Balık ve Balıkçılık* isimli, ülkemizdeki balıkçılığı anlatan en kapsamlı ilk eseri yazmış olan Karekin Deveciyan Türkiye’de balıkçılar tarafından kullanılan av araçlarını sekiz sınıfa ayırmıştır.

- “1.Sabit ağlar
- 2.İğrıplar ve diğerleri, yani sürtme ağlar
- 3.Çevirme ağları
- 4.Dip ağları
- 5.Salma ağları
- 6.El ağları
7. Oltalar
8. Diğer araçlar” (Deveciyan, 2013: 312)

Bu araçlardan en önemlisi olan ve çok eski zamanlardan beri kullanılan ağlar; teknolojinin gelişmesiyle birlikte avlanan balık cinslerine göre çeşitlenmiş, bazı ağlar soyu tükenmekte olan balık cinslerini korumak için yasaklanmış ve bazı ağlar ise genel olarak balık popülasyonunun azalmasıyla birlikte kullanımdan kalkmıştır.

Mersin’de Karaduvar’daki ve amlıbel’deki balıkçılar ağa *şelek* ya da *gazet* derler. Görüştüğümüz kaynak kişiler, Arapçada ağa, şelek denildiğini, gazetin ise örölmüş olan anlamında kullanıldığını bu yüzden bu adların tercih ettiklerini söylemişlerdir. Mersin’in diğer bölgelerinde ise sık gözlü ağlara *tor* denilir.

Saha çalışmamız sırasında edindiğimiz bilgilere göre; eskiden ağlar evlerde örölürken, günümüzde ise, daha çok avlanılacak balığın cinsine göre fabrikalardan alınmaktadır. AĞ alındıktan sonra ağın donanımları olan kurşun ve mantarlar ağa örölürler. Kurşunlar, ağırlık yaparak ağın deniz dibine doğru yayılmasını; mantarlar ise ağın su yüzeyinde veya su yüzeyine yakın yerlerde durmasını yani batmamasını sağlarlar. Kurşun ve mantarlar birlikte ağın, denizde sabit bir şekilde durmasını sağlarlar.

IV.1. 1. Mersin’de Eskiden Kullanılan AĞ eşitleri ve Avlanma Yöntemleri

Balıkçılarla yaptığımız görüşmeler sonucunda, Mersin bölgesinde eskiden trata ağı, kara ığrıbtı, misina ağları kullanıldığını ve sepetçiliğin balık tutmakta kullanılan yaygın bir yöntem olduğunu öğrendik. Günümüzde; trata ağı, kara ığrıbtı ve misina ağları yasaklanmıştır. Sepetçilik yöntemi ise, balığın denizde azalmasından dolayı balıkçılar tarafından bırakılmıştır.

Trata AĞı

Sürüklemeli ağlardan biri olan trata ağı, kıyıya yakın yerlerden başlanılarak atılır ve karadan en az altı kişinin yardımıyla adım adım çekilir. Trata ağının değişik boyutları kullanılmakla beraber ortalama uzunluğu üç yüz metredir. Özellikle gümüş balığı ve sardalya avcılığında kullanılır.

Alan çalışmamız sırasında kaynak kişilerden öğrendiğimize göre; Karaduvar'daki balıkçılar eskiden trata ağı kullanırlardı. Sonradan teknelere yerleştirilen bu ağlar, teknelerde ayrıca kullanılırdı. Görüştüğümüz kaynak kişi trata sistemini şu şekilde anlatmaktadır:

“Ben şimdi barbun ağı getirmiyorum. Eskiden daha az ağ atardım, şimdi ne kadar ağ atıyorum ama çok az çıkarıyorum. Şimdi eskilerin yaptığı balıkçılık sistemi daha farklıydı. Trata dediğimiz sistem, şu anda o balıkçılık yasak, trol gibiydi, ama karadan çekilen trol, keşke öyle kalsaydı” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Kara İğribı

Trataya benzeyen bir diğer sürtme ağ ise kara ığrıbdır. Kara ığrıbu avcılığı da karadan balıkçılar tarafından çekilerek yapılmaktadır. Sadece ağ özellikleri olarak ığrıbu cep denilen bölümleri vardır. U şeklini andıran kara ığrıbu uçlarında uzun halatlarla sabitlenen iki kanat bulunur. Bu halatlardan biri karaya sabitlenir, diğer halat denize açılan teknenin içindedir. Ağın uzunluğuna göre açılan tekne, yarım daire çizerek tekrar karaya gelir ve teknedeki halatta karaya sabitlenir. Sonra bu iki halat birlikte çekilerek, bu yarım çemberin içinde kalan tüm balıklar avlanmış olur. İğrıbu boyutları yakalanacak balığa ve deniz suyu akıntısına göre değişmektedir.

Karaduvar'daki balıkçılar geçmişte, tratayla birlikte kara ığrıbu da kullandıklarını ifade etmişlerdir. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişi kara ığrıbu kullandıklarını ve gayet iyi gelir sağladıklarını söylemektedir:

“Şimdi kara ıgırbı iptal ettiler, ıgırıp yasak. Mükemmel şekilde ekmek yerlerdi insanlar, o kadar darlık çekmezlerdi, dara düşmezlerdi. İyi kötü ekmeklerini çıkarırlardı. O iptal oldu” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Mersin’in diğer bölgelerinde çalışan balıkçılar ise kendi yörelerinde hiçbir zaman trata ağının ya da kara ıgırbının kullanılmadığını belirtmişlerdir:

“İgırıp, kara tratası derler, burada yok, eskidendi. Burada hiç olmadı” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Sürtme ağ denilen bu ağlar, özellikle deniz canlılarına büyük zarar verdikleri için yakın dönemde yasaklanmıştır.

Misina Ağları

Küçük balıkçılar tarafından kullanılan ve 2012 senesinde yasaklanan misina ağları, suyun dibinde kalıp görünmediği için ve ‘hayalet ağ’ olarak da adlandırılmıştır. Bir uzatma ağı çeşidi olan bu ağların genel boyu yüz metredir ve bu ağda yaka halatları bulunmaktadır. Genelde akşamüzeri atılan bu ağlar, sabah karşı bu yaka halatların çekilmesiyle toplanır.

Misina ağlarının yasaklanmasındaki en büyük neden, bu ağların her türlü balık stokuna zarar vermesi ve yapıldığı madde dolayısıyla suda kaldığında uzun süre bozulmayarak deniz canlılarına zarar vermesidir. Ama özellikle konuştuğumuz kaynak kişiler misina ağlarının yasaklanmasından memnun değildirlir:

“Burada misine ağlarımız vardı. O misine ağlarını kaldırdılar biz de kesildik, mağdur olduk. Ha katliam oluyor ama yarım ekmek yiyorsunuz, onlar kesilince dil (balığı)

de kesildi. Yarın daha başka şeyleri de yasak edecekler. ” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Saha çalışması sırasında görüştüğümüz bazı balıkçılar ise, bu ağların yasaklanmasının doğru olduğunu söylemiş ve eskiden boyutu küçük balıkların avlanmadığını, eski balıkçıların buna özen gösterdiğini ifade etmişlerdir:

“38 sene önce bu kadar dar gözlü ağlar yoktu, göz açıklığı 28 millimetreden aşağı ağ yoktu, 28 millimetrenin de tutacağı balık 300-400 gramdan aşağı değildi” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Sepetçilik

Saha araştırmamız sırasında, sepetçiliğin Mersin balıkçıları arasında eskiden oldukça yaygın olarak kullanılan bir avlanma yöntemi olduğunu belirledik. Sazdan yapılan sepetlerin en önemli kısmı iç taraflarına doğru yapılan kavistir. Sepetin içine konulan marul, ekmek ve kokmuş peynir gibi yiyeceklerle balık sepetin içine çekilir ve sepetin içine doğru yapılmış kavise takılarak avlanma yapılır. Günümüzde ise, bu yöntemle çok az balık tutulabildiği için, sepetçilik profesyonel balıkçılar tarafından yapılmamaktadır.

Kaynak kişiler, eskiden mızrak ve sepetle avcılık yapıldığını şu şekilde aktarmışlardır:

“Kimi balığı mızrakla avlardı, kimi sepetle avlardı” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Eskiden Mersin bölgesinde genellikle bu yöntemlerle balıkçılık yapılırdı. Balıkçılarla görüşmemizde eski avlanma yöntemlerinden şu şekilde bahsetmişlerdir:

“Bundan on beş sene öncesine kadar balıkçığımız hep ilkel balıkçılıktı. Balıkçılığımızın yüzde doksanını Seyhan Irmağı'nın denize döküldüğü yerde yapardık. Genelde balıkçılık kışın yapılırdı. Üzerimize giyecek muşambamız yoktu, genelde denize çıplak girerdik. İşte sürütme dediğimiz tarz ağlarla, işte ağı akıntıyla bırakırdık denizden toplardık ağı. İşte boğazların ağzı sığ olurdu. İşte, en büyük derinlik bir adam boyunu geçmezdi. Biz ağın ipini tutardık, kaybetmemek için. Çıplak o buz gibi suyun içinde” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Aslında günümüzde kullanılan trol ve uzatma ağları gibi ağlar eskiden de kullanılırdı. Yalnızca yöntemleri daha ilkeldi. Bu ağların gelişmiş biçimleri günümüzde de kullanılmaya devam ettiği için bu ağlar bir alt başlıktaki trolcülük ve uzatma ağları bölümlerinde yeniden ele alınacaktır.

IV.1. 2. Mersin’de Günümüzde Kullanılan Ağ Çeşitleri ve Avlanma Yöntemleri

Günümüzde kullanılan ağlar arasında trol ağı, özellikle dip ve karides trolleri, gırgır ağı gibi sürüklemeli ağlar ile barbun ağı, lüfer, sardalya ağı gibi salma ağlar ve uzatmalı ağlar vardır. Bu ağlar, kullanım yöntemleriyle birlikte aşağıda açıklanmıştır.

Trolcülük

Trolcülük aslında eskiden beri yapılan bir avlanma yöntemidir. Nitekim, görüştüğümüz kaynak kişi bu durumu şöyle aktarmıştır:

“Avlanma çeşitleri uzatma oluyor genelde. Trol, motor da yoktu, yelkenlerle küreklerle giderdik. Makine yoktu, ama o yıllarda balık çok çok daha iyiydi. Şimdi eskiden uzatma ağları üç kişiyle yapılan bir iş, trol ama en azından on kişiyle yapılan bir iş” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Görüldüğü gibi, eskiden en az on kişiyle yapılan trolcülük, günümüzde tekne motorlarının güçlenmesi ve teknolojik cihazların kullanımıyla beş kişiyle de yapılabilir hale gelmiştir.

Trol ağı, külah biçiminde, büzülen bir torbaya benzetilebilir. Bu torba şeklindeki ağın, ağzının açık olması için her iki yanına da tahta levha konulur. Trol kapısı olarak adlandırılan bu levhalar sayesinde ağın ağzı açık kalır. Trol ağı atılırken, yardımcı bot ağ motorlara takılmasını diye, ağın bir ucunu alır ve ağı açarak ana teknenin çevresinde bir yarım çember çizer ve ağın diğer ucunu tekneye geri getirir. Böylece trol ağı hareket eden teknenin arkasından sürüklenerek, denizin dibindeki deniz canlılarının yakalanmasını sağlar. Trol ağı çekilirken, trol ırgat sistemi kullanılır. Ayrıca ağı çekmeye yarayan bom direği, yardımcı bom direği, trol vinci ve rulolu makara sistemi bulunmaktadır. Trol ağıyla avlanmak için özel olarak dizayn edilmiş teknelere trol teknesi denilir. Trol teknesinde en az beş işçi çalışır. Mersin bölgesinde yaklaşık 100 trol teknesi bulunmaktadır. Trol teknelerinin 15 Nisan ile 15 Eylül arasında avlanmaları yasaktır. Bunun en büyük nedeni, bu dönemde balıkların yumurtalarını deniz diplerine bırakmasıdır.

Gırgırcılık

Orta su balıkçılığı için kullanılan gırgır ağıyla, balık sürüleri hem yatay hem de dikey yönde çevrilerek avlanır. Trolcülükte olduğu gibi gırgır ağı atılırken bir yardımcı bot ağın çevrilmesini sağlar. Ağın alt bölümünde boci denilen, balığın sıkıştığı bölüm vardır. Bocinde bulunan halatlar ırgat tarafından çekilerek torba gibi büzülür, böylece balıklar kaçamazlar. Ağın diğer kenarlarında da bulunan halatlar çekilerek balıkların hapis olduğu bir havuz görünümü oluşur. Balıklar sonra yavaşça tekneye çekilir. Gırgır ağıyla avlanan teknelere de Gırgır tekneleri denilmektedir. Gırgır teknelerinde de balık bulucu,

ağı çekmeye yarayan bom direkleri, ağ toplama makarası, istinga halatı, istinga halatını basan vinç ve gırgır ağları bulunur. Gırgır ağları çevirme ağlarının en gelişmiş türü olarak da ifade edilebilir.

Gırgır ağıyla avlanmak 15 Nisan ile 1 Eylül arasında yasaktır. Bunun en önemli sebebi ise, bu tarihler arasında balıkların üreme mevsimi olmasıdır. Mersin’de yaklaşık 60’a yakın gırgır teknesi bulunmaktadır.

Uzatma Ağları

Balıkların solungaçlarının ya da yüzgeçlerinin ağa takılması sonucu, daha fazla hareket etmesiyle yakalanmalarını sağlayan, falyalı ya da falyasız olarak iki çeşidi bulunan ağlardır. Bu ağlar, ekonomik oldukları için özellikle küçük balıkçılar tarafından kullanılır. Tutulacak balığa göre, uzatma ağının donanımları değişmektedir. Örneğin barbun ağı ve palamut ağı gibi ağlar uzatma ağlarıdır. Mersin’de 4-7 metrelik teknelerle küçük balıkçılık yapan balıkçıların birçoğu bu uzatma ağlarını kullanmaktadır.

Serpme Ağları

Balığın üstünden atılarak yakalanmasını sağlayan ağlara verilen isimdir. Kullanılması basit olmasına rağmen, deniz balıkçılığında daha çok tatlı su balıkçılığında kullanılan yaygın bir yöntemdir. Bu ağ denize atılırken özel bir deneyim gerektirdiğinden dolayı genelde tecrübeli balıkçılar tarafından eskiden daha çok kullanılmaktaydı.

Baragadi (Paragat Avcılığı)

Çok iğneli bir olta sistemidir. Hangi balıklar tutulması amaçlanıyorsa ona göre misina kalınlığı ve iğne sistemi seçilir. İğne sistemine avlanması hedeflenen balığın özelliğine göre yem takılır. Bu av sisteminin denize atılması ve toplanması zordur, ama

genellikle bu yöntemle iyi balık tutulmaktadır. Özellikle küçük balıkçılar tarafından tercih edilen bu sistem Mersin’de daha çok Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Silifke-Ovacık ve Erdemli bölgelerinde görülmektedir. Bu sistemle; kılıç, kırlangıç, kefal, levrek ve çipura balıkları tutulmaktadır. Aynı zamanda bu sistem Mersin balıkçıları arasında baraka olarak adlandırılmaktadır. Baraka dışında Mersin balıkçıları voli ağları denilen çevirme ağlarını da kullanmaktadırlar.

Zıpkınla Avlanma

Özel kıyafetlerle deniz dibine dalarak yapılan ve elde tutulan zıpkın silahıyla balıklar vurularak yakalanır. Kimi balıkçılar zıpkınla avlanırken su altında nefes almasını sağlayacak özel donanımlar kullanmakta, kimi balıkçılar ise nefeslerini tutarak bu avcılığı sürdürmektedirler. Mersin balıkçıları arasında bu yöntemi kullanan az balıkçı vardır. Ama kaçak olarak özellikle Anamur ve civarında zıpkınla avcılık yapılmaktadır.

Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz ve dalış yaparak zıpkınla avlanma yöntemini Mersin’e ilk getiren balıkçılardan biri olan Mehmet Çetin bu olayı şöyle aktarmıştır:

“Balıkçılığa ben üniversiteyi bitirdikten sonra zıpkınla başladım. O zamanlar çok büyük balıklar vardı. Oradan biz İtalya’ya gittik üç kişi. İtalya’da kursa gittik. Camekanlarda şeyi görüyoruz, dalgıç kıyafetleri falan, dalmış balık vuran insanlar falan. Dedik bu nasıl bir şey yahu. Buradan biz iki takım su altı dalgıç elbisesi ve zıpkın aldık, Türkiye’ye geldik. Şimdi biz, denize ilk defa, Ataş’ta çalışan bir arkadaşım var ilk defa onunla gidiyoruz. Şnorkeli ağızımıza alıp takıyoruz dalıyoruz, su boğazımıza doluyor. Suyu nefesle geri çıkaracağımızı bilmiyoruz. Başlıyoruz öksürmeye” (Mehmet Çetin, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Kaynak kişinin de anlattığı gibi, zıpkınla avlanma yöntemi özellikle yurtdışından ülkemize gelmiş bir yöntemdir. Daha önce bu yönteme benzeyen mızrakla avlanma yöntemi, az sayıda da olsa eski Mersin balıkçıları tarafından kullanılmıştır.

IV.1. 3. Mersin Balıkçılarının Kullandığı Teknolojik Av Aletleri

Kuşkusuz, balıkçıların avcılık araç ve gereçleri sadece ağlarla ya da teknelerin donanımsal yapılarıyla sınırlı değildir. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte 1960'lerden sonra Türkiye genelinde yaygınlaşan kağıtlı radarlar geç tarihlerde de olsa Mersin balıkçıları tarafından kullanılmaya başlanmış, ardından teknolojik balık bulucu radarlar kullanılmıştır. Balık sürülerinin takibini yapabilen ve konumlarını belirleyen balık bulucu radarların iki türüsü vardır. Birincisi; echo-sounder denilen ve dikey olarak denizi tarayan balık bulucular, diğerleri ise; yatay olarak denizi tarayan ve sonar olarak adlandırılan balık buluculardır. Özellikle, trol ve gırgır teknelerinde her ikisi de bulunmaktadır.

Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz balıkçıları, teknolojik balık buluculara rağmen balığın nerede olup olmadığının kesin belirlenemediğini söylemektedirler:

“Şimdi, bakın zaten dönem dönem tamam mı sen balığı istesen de kıyı da tutamazsın bir dönem gelir istesen de açıkta tutamazsın. Balığın kendi yaşamını sürdürebilmesi için suyun hareketi, suyun sıcaklığı, mevsimin ne olduğu çok önemlidir. Balığa Allah öyle bir algılama gücü vermiş ki. Bunu ne tıp çözebiliyor ne teknoloji çözebiliyor, Allah'la onun arasında bir şey. Gelin kardeş hepinizi bir gün tekneye bindireyim meradan geçelim eğer cihaz bir punto balık yazarsa, arkamdan bir motor daha geliyor, sekiz on tane motor tarayarak geçiyor bir şey yok. Bir saat geliyor bir bakıyorsun ki et kesmiş deniz balığa, nerden çıkıyor bu balık, açıktan gelse açığa giden görür, karadan

gitse karadan gidip gelen görür, bu balık çamurdan mı çıkıyor, kumdan mı çıkıyor bilemiyoruz, ben 38 senedir balıkçıyım, ben çözemiyorum bu işi” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Kaynak kişinin de söylediği gibi, balık bulucu cihazlara rağmen özellikle yaşlı balıkçılar, balık işinin yine de kısmet işi olduğunu ve bu işin ancak şansla açıklanabileceğini ifade etmektedirler.

Balık bulucular yanında balıkçıların yönlerini bulmalarını sağlayan GPS gibi navigasyon aletleri ve telsizler de balıkçılar tarafından kullanılmaktadır. Trol ve gırgır tekneleri gibi bu cihazları küçük balıkçılar da kullanmaktadır. Ancak, özellikle Anamur, Bozyazı, Aydıncık, Silifke Ovacık gibi yerlerde balık bulucular ve navigasyon cihazları olmadan çalışan birçok küçük tekne sahibi bulunmaktadır. Bu teknelerde teknolojik cihazların hiçbiri yoktur. Denizde yerlerini de kerteriz alma dediğimiz, kara üzerindeki şekillerden parmak hesabı yaparak bulmaktadırlar. Görüştüğümüz bir balıkçı bu durumu şöyle anlatmıştır:

“Kerteriz alma, onları biliriz, askerde de bilinir kerteriz alma mesela denizdeyken, şurada ağ attığında nereye attığını nereden bileceksin, denizde dağ ile ağaç arasına attığını görüyorsun, yani karadaki dağa taş a ağaca bakarak denizde nerede olduğunu belirliyorsun. Cihaz kullanmıyoruz, buradaki küçük balıkçılar kullanmıyor cihaz” (Ömer Kara, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Kaynak kişinin de aktardığı gibi kerteriz alma, denizde iken, nerede olduğunu belirleyebilmek için dağ, ağaç ve kayalık gibi karadaki nesnelere bakarak, iki nesne arasında parmak ya da el hesabıyla bir açı belirleyerek yerini bulma yöntemidir. Bu yöntem deniz ticareti yapan eski uygarlıklar tarafından da kullanılmış bir yöntemdir.

IV.2. Mersin Balıkçılığında Avlanma

Balıkçılar ava çıkmadan önce av hazırlıklarını yaparlar. Bu hazırlıklar arasında ilk olarak; ava çıkacak kişilerin av izin belgeleri, bağlı oldukları balıkçı barınaklarından ve teknenin gerekli belgeleri Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'na bağlı ilgili kurumlardan alınır. Balıkçıların aktardıklarına göre; sahil güvenlik ekipleri hem kaçak avcılığı engellemek amacıyla hem de balıkçı teknelerinin ve avlanma yöntemlerinin deniz canlılarının korunması için uygun koşullarda olup olmadığını denetlemek amacıyla sık sık kontrol yaparlar. Balıkçılar bu durumdan pek memnun değillerdir. Görüştüğümüz kaynak kişiler, kaçak avcılık konusunda ceza yazılmasının doğru olduğunu ama sahil güvenlik ekiplerinin birçok gereksiz nedenden dolayı kendilerine ceza yazdıklarını ifade etmişlerdir:

“İl Tarım Müdürlüğü zaten ilgilenmez ancak ceza yazmasını bilir, sahil güvenlik de öyle. Geçen bize 3200 tl ceza yazdılar, bu mu adalet” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

“Bilinçsiz avcılık sürdüğü sürece geleceği olmaz. Sahil Güvenlik olsun diğer kurumlar olsun ilgilenmiyorlar, kaçak balıkçılıkla. Şurda teknemi bağlamışım, birisi tor çekiliyor diye ihbar etmiş, sadece bir tekneyi bulmuş, ona sormuş, ben burda iş yapıyorum normalde yetkisi yok, denizde değilim ben avlanmıyorum. Dediler, evraklarına bakabilir miyiz? Ben de evraklarımın sürekli takipçisiyim. Dedi ihbar geldi, biz de denizde kimseyi bulamadık. Komutanım dedim Deliburun'da şu an 30 tekne ağ çekiyor, siz onlara hiç sormuyorsunuz dedim. Benim başıma geldi, ben oltaya öyle haybeye adamlar çıkarmam, kesinlikle oltaya çıkanlar vasıflı insanlardır. Benim arkadaşlarım, aile dostlarım. Benim teknem profesyonel balıkçı teknesi, ben oltaya da çıkabilirim kimse karışamaz. Kafasına

göre yasak koyuyorlar, bunun tüzüğü var” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Kaynak kişimizin de aktardığı gibi, balıkçılar Sahil Güvenlik ile ilgili çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunların çözümü için, balıkçı kooperatiflerinin Sahil Güvenlik ile balıkçılar arasında bir köprü görevi görmesi gerekmektedir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Mersin’deki balıkçı kooperatifleri kurumsallaşmalarını tamamlayamadıkları için yeterince etkin çalışmamaktadırlar.

Bütün belgeler tamamlandıktan sonra balıkçılar için diğer hazırlıklar başlar. İlk olarak tekne kontrol edilir, gerekli mazot alınır. Tekne temizlenir, ağlar kontrol edilir. Daha önceden temizlenmiş sandıklar tutulan balıkları ayırmak ve muhafaza etmek için teknenin uygun bir yerine dizilir. Balığa kaç gün çıkılacaksa ona göre kumanya hazırlanır ve tekneye gerekli içme suyu alınır. Teknedeki cihazlar ve ışıklar kontrol edilir. Eğer avlanma en az iki gün sürecekse, tutulan balıkların bozulmaması için buzhaneden buz alınır. Bütün bu işlemler, tekne sahibi ve kaptan tarafından kontrol edildikten sonra denize çıkarılır.

“Ava çıkmadan önce, Kumanya yaparsın, tesisatlarını kontrol edersin, zaten hepsi yedekli, öncelikle ağın yedekli, tabi onlar temizlenmiş istiflenmiş olur, kayıkta her şeyin yedeği olmak zorundadır” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Avlanma sırasında teknedeki tüm elemanlar çalışırlar. Öncelikle kaptan tarafından ağ atılacak alan seçilir. Ağ kurulduktan sonra, eğer bir gün beklenecekse, o avlak yerine en yakın limana yanaşılır, denizde beklenilmez. Görüştüğümüz balıkçılar, eskiden Erdemli ve Taşucu civarlarında birer balıkçı limanı olmadığını bu nedenle denizde beklenildiğini söylediler. Günümüzde ise ağ atılan nokta işaretlenip diğer gün kontrol

edilir. Avlanmanın bu aşamasında bazı balıkçılar sorunlarla karşılaşabilirler. Örneğin görüştüğümüz kaynak kişi yaşadığı sorunu bize şu şekilde aktarmıştır:

“Ağımızı çalma olayları oluyor. Biz ağlarımızı atıyoruz denize, şamandıraları var ucunda, cihazlarımız da var. Gidiyoruz evimize gece, sabah geliyoruz. Tabi adam gece gelmiş, ağında balık yok, ağını aynı şekilde atıyor. Yapan kişi kolay kolay yakalanmaz. Ben bir sefer yakaladım, Kazanlı’da teknesini batırdım. Ben ağ kaldırıyorum, baktım çocuk da ağ kaldırıyor. Dedim senin de ... amcanın da çocuk kaçıyor. Teknesine çarptım batırdım. Yüzerek kaçtı. Allahtan kara yakındı” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

Kaynak kişinin söz ettiği durum aslında Mersin balıkçılarının ne kadar örgütsüz olduğunun önemli bir kanıtıdır. Bu aynı zamanda Mersin balıkçılarındaki birlikteliği geliştirecek bağların zayıf olduğunun da göstergesidir. Örneğin Karadeniz balıkçılığında, bu gibi hırsızlık olaylarının olmaması için kooperatifler önlemler alırlar. Ama Mersin balıkçılığında bu gibi durumlar için alınmış bir önlem yoktur.

Ağı yoklamak için dönüldüğünde eğer ağda balık varsa, ağ çekilir ve balık ağdan ayıklanır. Sonra, tutulan balıklar kendi cinslerine göre ayrılarak sandıklara konulur. Bütün bu işlemler denizde yapılmaktadır. Balıkların dizildiği sandıklarda teknedeki işi yapanlardan istenildikten sonra limana geri dönüş başlar. Daha limana gelmeden balığı satın alacak kabzımallarla telefonda görüşülür. Kabzımal, kamyonetle birlikte limana, teknenin yanaşacağı konuma gelir ve balıkçılar sandıkları kamyonete taşırlar.

Bu aşamada bazı tekne sahipleri elemanlarına ücretlerini daha önceden anlaştıkları pay üzerinden ödeme yaparlar, bazı tekne sahipleri de elemanlarıyla maaş

sistemiyle çalıştığı için onların maaşlarını öder ve böylece geri kalan işlerle kendisi ilgilenir.

IV. 3. Mersin Balıkçılığında Avlak Yeri Belirleme

Avlak yerleri, balıkçılar için en önemli mekânlardır. Bu mekânlar, gelişigüzel değil; balık göç zamanları, su akıntıları, deniz dibi yapısı gibi unsurlar göz önünde bulundurularak yılların tecrübe ve birikimiyle seçilmiştir. Bu nedenle hemen her balıkçı bölgesinde mutlaka avlak yerleri vardır.

Mersin balıkçıları genelde Antalya'nın Gazipaşa ilçesindeki kıyı noktalarından Adana Karataş bölgesindeki kıyı kesimine kadar avlanmaktadır. Avlak yeri balıkçılar için çok gizlidir. Hiçbir balıkçı başka bir balıkçıya avlak yerini söylemez. Bunun en önemli nedeni herkesin bir kısmetinin olduğuna inanılmasıdır.

Eskiden kendi avlak yerlerini kerteriz olarak belirleyen balıkçılar, günümüzde, avlak yerlerini yer bulucular olan gps ile belirledikleri koordinatlara göre bulduklarını ifade etmişlerdir:

“Herşey radarla şimdi. Eskiden kara düzen, böyle iskandil atardın elinle öğrenmek için. Gps yerine işte gözünle sahilden böyle dağları izlerdin. Eskiden avlak yerleri belliydi, şimdi herkeste radar var. Bir küçük taş falan, on metrekare yirmi metre kare taş falan. Yeri belli, Gps ile yeri noktalı. Ya tabi eskiden daha iyiydi, cihazsız çalışırlardı, balık daha çoktu. Eskiden bizim de cihazsız çalıştığımız dönemler vardı. Şimdi mesela alıştık artık yapamam yani cihazsız çalışamam. Cihaz arızalandığı zaman işe gitmiyoruz” (İlker Utku, kişisel görüşme, 9 Nisan 2016).

Kaynak kişinin belirttiği bu durum aslında çok önemlidir. Çünkü teknolojiye bağlanan yeni balıkçılar, mesleki deneyimleri sonucu öğrendikleri kerteriz alma gibi ekolojik bilgiye dayanan yöntemleri kullanmayı unutmuşlardır. Kerteriz almak için hem denizi hem de karadaki doğal yapıları iyi tanımak gerekir. Ama teknolojiye alışan yeni nesil balıkçılar ekolojik bilgileri yitirerek doğaya karşı yabancılaşmışlardır.

Teknolojik cihazlar olmadan çalışamayan balıkçılar yanından, cihazlar olmadığı dönemlerde kendine has teknikler geliştirerek avlak yerlerini bulan balıkçılar da vardır. Nitekim görüştüğümüz kaynak kişilerden Mehmet Bilcen, kendisini yetiştiren amcasının avlak yerini bulma yöntemini şöyle anlatmıştır:

“Cihaz bozulursa, kaybolanlar var. Mersin Limanı’nı bulamayanlar var ya. Mesela burada Karataş açığına gidiyor, cihaz bozuluyor, Adam Silifke’den Taşucu’ndan çıkıyor Mersin Limanı diye. Benim zamanımda böyle değil, amcam gaz kolunu ayarları Mersin Limanı’ndan çıkardık. Artık yarımın bir üssümü onun ayarını o bilirdi. Saate bakardı, suya bakardı, atın derdi, atardık ağı” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Bu kaynak kişi, amcasının teknenin motor kolunu kullanarak kendi avlak yerini bulduğunu ifade etmiştir. Buna göre, teknenin rotası tam güneye dönük giderken motor kolunun yönü kuzeyi göstermektedir. Kaynak kişinin amcası, motor kolunu belli bir açıya göre kuzey doğuya doğru kaydırır ve belli bir saat motor aynı hızda güneye doğru devam eder. Belirlenen saat geldiğinde durulur ve orada avlanılır. Burada, çıkış noktası esas alınarak motor kolunun ve zamanın kullanılması gerçekten de özgün bir yer bulma tekniği olarak nitelendirilebilir.

Saha çalışmamız sırasında, balıkçılar avlak alanlarının mevsim durumuna göre de değiştiğini aktarmışlardır:

“Mesela yılbaşına kadar, Aralık ayında batı Akdeniz’de ve körfezde çalışırsın, Aralıktan sonra balığın akıntısı Karataş tarafına İskenderun tarafına gidiyor, o tarafta çalışırsın” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Alan çalışmamız sırasında görüştüğümüz balıkçılar, avlak alanlarını buldukları bölgeye göre isimlendirmişlerdir.

“Şimdi geçiş olarak bizim buralarda bir Anamur burnu var, Kızıl burun dediğimiz burun var, eskiden oraya palamut ağı dökerlerdi, oralar geçiş yeri diye. Palamut genellikle geçişi çok olan, sürü halinde olan. Burada her balık var, sürü olarak da palamut var. O da her zaman değil” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Kaynak kişinin aktardığına göre, Anamur burnu ve Kızıl burun denilen avlak alanları eskiden palamutların göç yolu üzerinde olduğu için önemli bir avlak yeridir.

Bazı balıkçılar ise, avlak yerlerinin yakınında bulunan kayalıkların şekliyle ya da ada gibi belirli mekânlarla avlak yerlerinin isimlerini anmaktadırlar.

“Köpektaş var burada açıklarda avlak alanı” (Ali Akan, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

“Avlak yeri var. Mesela Yılanlı ada var bizim burada, açığımızdaki ada, berideki bartada diyoruz, ileride sancakburnu diyoruz, Karataş bucağı var, arka tarafta kurdili dediğimiz bir yer var, daha ileride Karabucak dediğimiz bir yer var, Karatepe var, Beşparmak adası, nükleer santralin kurulduğu yer var” (Ali Oynar, kişisel görüşme, 13 Nisan 2016).

“Avlak yeri Anamur’dan başlar, Gazipaşaya kadar sürer. Mersin taraflarına gitmeyiz. Burada sadece Lagos olur, Gazipaşa tarafında taşlık taraf daha çok, buraya Mersin’den gelir balıkçılar daha çok” (İlker Utku, kişisel görüşme, 9 Nisan 2016).

“Abi biz burda aramıyoruz, Erdemli, Taşucu, Tarulköyü, Susanoğlu’na gidiyoruz. O bölgelerde çalışıyoruz” (Mehmet Kaptan, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

IV.4. Değerlendirme

Bu bölümde, Türkiye’de kullanılan ağların ve avlanma yöntemlerinin Karakin Deveciyan tarafından verilen sınıflandırma üzerinde durulmuş, buna sınıflandırmaya göre Mersin balıkçılarının eskiden ve günümüzde kullandıkları avlanma yöntemleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Buna göre; Mersinli balıkçıların eskiden trata ağı, kara ığrı, misina ağı ve sepetçilik gibi avlanma yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir. Günümüzde ise; Mersinli balıkçıların trolcülük, gırgırcılık, uzatma ağları, baragadi (paragat avcılığı) ve zıpkın gibi avlanma yöntemlerini kullandıkları belirlenmiştir.

Bunun yanında, Mersin balıkçılarının kullandıkları teknolojik av aletlerinden bahsedilmiş, bu teknolojik aletleri kullanmayan balıkçıların hem kerteriz yöntemini kullanarak hem de kendilerine özgü yöntemler geliştirerek yönlerini ve avlak yerlerini buldukları tespit edilmiştir. Teknolojik aygıtları kullanan balıkçıların daha önceki zamanlarda mesleki icra ortamı içinde edindikleri ekolojik bilgileri unuttukları ve doğaya yabancılaştıkları belirlenmiştir.

Bunlarla birlikte Mersin balıkçılarının nasıl avlandıkları, ava çıkmadan önceki hazırlıkları, av sırasındaki ve avdan sonraki uygulamaları üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda ise, Mersin balıkçılarının avlak yerlerini nasıl belirledikleri ve nasıl

isimlendirdikleri üzerinde durulmuştur. Uzun deneyimler sonucu, mesleki gelenek içinde belirlenen avlak yerlerinin en yakın yerleşim yeri isimlerine göre, coğrafi isimlere göre ve yüzey şekillerinin oluşturduğu şekillere verilen isimlere göre oluşturulduğu belirlenmiştir.

V. BÖLÜM

V. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA MERSİN'DE

AHŞAP TEKNE VE KAYIK YAPIMI

V. 1. Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi ve Ahşap Tekne ve Kayık Yapımı

Bilimsel bulgulara göre en eski tekne yapımına dair kanıtlar Mısır'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuştur (Kaygın, 2002: 8). Ama özellikle Doğu Akdeniz'de tekne ve gemi yapımını geliştirerek açık denizlerde yolculuk yapılabilmesini sağlayan uygarlık Fenikeliler olarak bilinmektedir. Güneyde yaşayan Fenikeliler gibi kuzeyde yaşayan halklardan olan Vikingliler de gemi ve tekne yapımında oldukça gelişerek Kuzey Amerika'ya kadar gidebilmişlerdir. Bütün bunlar, tarihi süreçlerde yaşayan toplumların denizle ve ormanla, aslında daha çok ağaçla, kurdukları deneyimsel ilişkiler sonucunda şekillenmiştir. Nitekim Fenikeliler tekne yapımında, Lübnan yakınlarındaki sedir ormanlarında bulunan sedir ağaçlarını kullanırken; Vikingliler ise İskandinavya'daki meşe ormanlarındaki meşe ağaçlarını kullanmışlardır (Karagöz, 2014: 115). Bunun yanında Vikingliler sığ sularda daha çok hızlı hareket eden, basit tekne yapımında gelişmişken; Fenikeliler Akdeniz'e uygun gemiler yapmışlardır.

Burada öne çıkan kavram tekne yapımında toplumların, denizlerini ve kendi yerleşim yerlerine yakın ormanlarındaki ağaçları iyi tanıdıklarıdır. Bu ise; binlerce yıl süren deneyimler sonucu gelişmiştir.

Nitekim, insanlığın en eski mesleklerinden biri olan balıkçılık mesleğinde kullanılan kayık, sandal ve tekneler de binlerce yıl süren deneyimler sonucunda farklı yöntemlerle yapılmaya devam etmektedir. Bu deneyimler ve kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler çok önemlidir. Çünkü ülkemizde; liselerde Ahşap Tekne Yapımı bölümlerinde ya

da üniversitelerin Gemi İnşaatı bölümlerinde ahşap tekne yapımı eğitimi verilse de bir ustanın yanında bu geleneksel deneyimler öğrenilmeden, meslekte uzman olunamamaktadır. Örneğin, okullarda öğretilen derslerde teknenin dengesinin sağlanabilmesi için omurgaya bağlanan yapılarla ilgili matematiksel oran hesapları kullanılmaktadır. Hâlbuki geleneksel mesleki süreç içinde yetişen ahşap tekne ustaları bu oranları göz kararıyla hesaplayıp tekneleri en doğru şekilde yapabilmektedirler.

Geleneksel mesleki süreç içinde yetişen ustaların mesleki bilgiler dışında; içinde buldukları kültürel ortamın, usta-çırak ilişkisinin, ritüellerinin de özellikle de, Unesco'nun 32. Genel Konferansında 17 Ekim 2003 tarihinde kabul edilen *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi*'nin 2. maddenin 2. bendindeki e fıkrasında yer alan 'el sanatları geleneği' maddesi çerçevesinde ele alınarak korunması ve geleceğe aktarılması gerekmektedir. Yine Unesco'nun oluşturduğu *Yaşayan İnsan Hazinesi Sistemi*'ne göre somut olmayan kültürel mirası üreten, sürdüren ve gelecek nesillere aktaran ustalar *Yaşayan İnsan Hazinesi* olarak adlandırılmakta ve koruma altına alınmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de gittikçe azalan ve sadece balıkçı bölgelerine yakın yerlerde üretimlerine devam eden ahşap tekne ve kayık ustalarının belirlenmesi ve ahşap tekne ve kayık yapımın yöntemlerinin kayıt altına alınması gerektiğini düşünerek Mersin'de bulunan ahşap tekne ve kayık yapımı ustalarını tespit ettik ve bu mesleğe yönelik uygulamaları kayıt altına aldık.

V. 2. Mersin'de Ahşap Tekne ve Kayık Yapım Ustaları

Saha çalışmamız sırasında edindiğimiz bilgilere göre, 1980'li yıllara kadar Mersin'de tekne ve ahşap ustası yoktur. İstanbul'daki Fatih İlçesi'ne bağlı Ayvansaray'da bu işi öğrenen Karadenizli Mehmet Kurtyılmaz, 1980'lerin başında Mersin'e gelerek

burada ahşap tekne yapımına başlamıştır. Günümüzde ise; Namık Usta ve Mehmet Kurtyılmaz ile birlikte bu ustaların yanında mesleği öğrenen diğer ustalar ahşap tekne yapımı ve bakım işlerini sürdürmektedirler. Bu ustalar dışında, dışarıdan gelip seyyah çalışan ustalar da bulunmaktadır.

Mersin'e 1980'li yıllarda yerleşen Mehmet Kurtyılmaz, Mersin'in bilinen en eski ahşap tekne ve kayık yapımı ustasıdır. Günümüzde Karaduvar'daki kendisine ait atölye de oğlu ve üç ustasıyla birlikte tekne yapım ve onarım işlerini sürdürmektedir.

“Yanımda üç usta, bir oğlum var. Ustaların biri sadece haftasonu geliyor. Mersin'de en büyük işi yapan benim. Atölye olarak burası var” (Mehmet Kurtyılmaz, kişisel görüşme, 10 Kasım 2015).

53 yaşında olan Mehmet Kurtyılmaz, Karadenizli olup tekne yapım işlerine on üç yaşında Ayvansaray'da başlamıştır. Babası kalafatçı olan Mehmet Kurtyılmaz'ın üç çocuğu bulunmaktadır ve en küçük çocuğunu da ahşap tekne yapım ustası olarak yetiştirmektedir. Günümüze kadar birçok usta yetiştirmiş olan Mehmet ustanın çırakları da Mersin'de tekne yapım ustası olarak kendi yerlerini açmışlardır. Mersin'de çalışırken belli bir dönem ayrıldığını ve Antalya Manavgat'da da çalıştığını söyleyen Mehmet usta Mersin'e geri dönüş yapmıştır.

“Ben Antalya'da Manavgat'da çalıştım takımımı bırakıp geldim, paramı alamadım” (Mehmet Kurtyılmaz, kişisel görüşme, 10 Kasım 2015).

Görüşmemiz sırasında Mehmet usta özellikle Karaduvar'daki birçok tekneyi kendisinin yaptığını belirtmiştir. Bunun yanında kendisiyle birlikte Mersin'deki en eski ustanın Namık usta olduğunu belirtmiştir:

“Burada yüzde doksanını ben yaptım” (Mehmet Kurtyılmaz, kişisel görüşme, 10 Kasım 2015).

“Burada ilk ustalardan biri benim, burada bir de Namık Usta var ikimiz eski ustayız” (Mehmet Kurtyılmaz, kişisel görüşme, 10 Kasım 2015).

Mehmet Kurtyılmaz’ın bahsettiği gibi, Mersin’in ikinci en büyük ahşap tekne yapımı ve onarımı ustası Namık Usta’dır. Mehmet Kurtyılmaz’la aynı köylü olan Namık Usta, Karadeniz’den Mersin’e gelmiştir. 55 yaşında olan Namık Usta, 1988 yılında önce Anamur’a gelip orada çalışmış, 1998 yılında Mersin merkezde bulunan Karaduvar’a geçmiştir. Namık Usta da Mehmet Kurtyılmaz gibi on üç yaşında bu mesleğe başladığını ifade etmiştir. Özellikle Çukurova’da çok tanındığını belirten Namık Usta, eskiden işlerinin daha fazla olduğunu söylemiştir:

“Çukurova’da kime sorarsan sor, tanır beni. 1998’den beri Mersin’deyim piyasadayım. Şimdi eskiden ağaç teknesi çoktu, devlet ruhsatı alınca azaldı. Saca döndü. Eskiden işimin yoğunluğundan evimin yolunu bilmezdim” (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

Namık Usta’nın atölyesi yeni yapılan Erdemli Limanı’nda bulunmaktadır. Namık Usta da Mehmet Kurtyılmaz’ı tanıdığını ve bir dönem birlikte çalıştıklarını ama anlaşamayarak ayrıldıklarını ifade etmiştir.

“Ben Mehmet ustanın yanında altı sene çalıştım. Yanlışları oldu bana. Doksandan sonra ayrıldım” (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

Karaduvar’da, Mehmet Kurtyılmaz’ın atölyesinin karşısında, Ömer Sale ve Yalçın Sale isimli iki ahşap tekne ustası kardeş bulunmaktadır. Yalçın Sale’nin abisi olan Ömer Sale 32 yıldır bu işi yaptığını, babasının kalafatçı olduğunu ve bu işe Mehmet Kurtyılmaz’ın yanında başladığını söylemiş ve tüm bu süreci şu şekilde aktarmıştır:

“Ben aşağı yukarı ıraklığımla beraber 32-33 yıldır yapıyorum. Biz çekirdekten başladık, babam kalafat, macun, boya yapardı. İşte o arada gel sen de, şu teknekiye sokalım dedi, imalatçı olursun, arkadaşların teknesini falan yaparsın, sürer gider, dedi. İlk ustamız Mehmet Usta, Laz. Karadeniz’den geldi buraya. İlk yanına geldi, ıraklıkla başladım. Aşağı yukarı 1988’de bıraktım başka ustaya geçtim. Arif ustamız vardı, Arif Doğruer, onun yanına gittik, onunla biraz çalıştık. Ondan ıktım, tekrar Mehmet Usta’nın yanına geldim. O arada 1992-93-94 civarında kendi atölyemi açtım. Kalfalık dönemim geçti orada. Kendi atlyemizi açalım dedim. Boza boza yaptık. 1998’e kadar atölyemi işlettim, sonra ufak bir kriz geçirdik. maddi durumdan, 4-5 sene ara verdik sonra tekrar başladık. Gözde Kayıkılık olarak atölyemiz var” (Ömer Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

Burada özellikle mer Sale’nin söylediği bir cümle çok önemlidir. Bu cümle; “boza boza yaptık” ifadesidir. Görüştüğümüz ustaların hemen hepsi, uzun seneler çırak ve kalfa olarak çalıştıkları halde tekne yapımını asıl olarak tek başlarına yapmaya başlayınca tam olarak öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Ömer Sale’nin kardeşi olan Yalçın Sale’de mesleği 22 senedir yaptığını ve abisinin yanında bu işi öğrendiğini ifade etmiştir.

Mehmet Kurtyılmaz’ın yanında alışan Necmi Sirkeci ise hem balıkçı, hem ağ tamircisi hem de tekne yapım ve onarım ustasıdır.

“79’dan beri bu işi yapıyorum. Ben balıkçı ustasıyım, balıkçıların ağlarını da tamir ediyorum, gemi bakımı da yapıyorum, kaynak da yaparım. Hem karadayım hem denizde” (Necmi Sirkeci, kişisel görüşme, 5 Kasım 2015).

Ahşap tekne yapım ve bakım ustaları sadece Mersin’de değil tüm Doğu Akdeniz Bölgesi’nde azdır. Bu nedenle ustalar sadece Mersin’deki tekneleri değil İskenderun gibi farklı bölgelerden gelen siparişleri de yapmaktadırlar:

“Taşucu’ndan, Samandağ’dan, Mersin Limanı’ndan, Karaduvar’dan, Aydıncıktan, Anamur, Erdemli buralardan sipariş geliyor. Çünkü usta olarak azız. Bir elin parmağını geçmez. Bazen Aydıncık da çıktı Aydıncık’a gidiyoruz bir hafta orada kalıyoruz. Bazen Aydıncık’dakini buraya getirip burada yapıyoruz” (Ömer Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

V. 3. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Yapımı

Günümüzde halen Karadeniz, Ege, Akdeniz ve Marmara’da özellikle balıkçılar için ahşap tekne yapımı sürdürülse de, bu geleneksel meslek yerini yavaş yavaş sac teknelere bırakmaktadır. Buna rağmen birçok bölgede olduğu gibi, özellikle küçük balıkçıların yoğunlukta olduğu Mersin gibi bölgelerde ahşap tekne ve kayık yapımı devam etmektedir. Türkiye’de ahşap tekne ve kayık yapımında en ünlü yer olarak İstanbul Fatih İlçesi’nde bulunan Ayvansaray bilinmektedir, bu nedenle bu yörede yapılan teknelerin yapısı “Ayvansaray yapısı” olarak bilinir ve balıkçılar arasında çok ünlüdür. Bugün buradaki tersanelerin birçoğu Tuzla bölgesine taşınmıştır. Görüştüğümüz kaynak kişiler, Ayvansaray’da yapılan kayıkların ününden şu şekilde bahsetmişlerdir:

“Zaten Türkiye’nin en güzel kayıkları eskiden Ayvansaray’da yapılırdı. Biz öyle biliriz. Eskiden birisi kayık almaya giderken Ayvansaray yapısı olsun derdi mesela kayık almaya gidene” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Ayvansaray dışında; İstinye, Yenimahalle, Beykoz, Göksu ve Kurbağalıdere’de yapılan sandal ve tekneler de buranın isimleriyle anılırdı. Mersinli balıkçılar ise, eskiden teknelerini buralardan getirirlerdi.

Mersin’de tekne yapımı sırasında kullanılan aletlere baktığımızda, eskiden; şerit testere, kalınlık makinesi, planya makinesi, testere, Karadeniz çekici, çivi, terazi gibi

aletler kullanıldığını görmekteyiz. Bu aletlerden en önemlisi, görüştüğümüz ustaların Karadeniz çekici dedikleri çekiçtir. Bu aletlerle birlikte, günümüzde modern marangoz aletleri de kullanılmaktadır.

Mersin’de bulunan ustalarla yaptığımız görüşmelerde bize, Mersin’deki tekne yapım süreciyle ilgili şu bilgileri vermişlerdir:

“Şimdi normalde dikili bir ağacımız var, dut ağacından yapıyoruz tekneyi. Dut ağacını belli metrelere, belli kalıplara göre kesiyoruz. Oradan büyük hızara gidiyor, kepçeylen. Ondan sonra, belli ölçülere göre kesilmiş tahtalar orada da dilim dilim, yaprak yaprak yapıldıktan sonra da atölyeye geliyor. Atölyede de kalıplarımızı koyup, üzerini çiziyoruz. Plakalarla üzerinden eğilerini düşüyoruz. Ondan sonra gidip çam ağacını alıyoruz. Dışının sargısı çam ağacından olur. İçinin kaburgası dut; dışarının sargısı çam. Çamlarımızı alıyoruz kestirip, onu da atölyeye getiriyoruz. İskelet bittiği zaman, bağları falan bittiği zaman, tahtalarını düşüyoruz. Dut ağacı tatlı serttir, çam ağacında da şişme olayı vardır, suya girdiği zaman şişer, şiştiği için çam ağacını kullanıyoruz. Dut ağacını da kaburgalar için, iskelet için kullanıyoruz. Bir teknenin bitimi iki ay, mesela on metrelik bir tekne, iki ay bir buçuk ayda bitiyor” (Ömer Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

“Kayık belli bir ağaçlardan olur; dut olur, meşe olur, karaağaç olur, kestane olur, dişbudak olur, çam, okaliptüs, yani on on beş ağacımız var, bunlar dayanıklı suya. Mesela benim şu an kullandığım dut, okaliptüs, çam, meşe. İç kısmına dutla meşe, okaliptüs ağacı kullanılıyor. Dış kısmına çıralı çam. Karada bırakılıyor önce kurusun diye, sonra denize indiği zaman şişmesi gerekir, batış yapacak ki tekne su almayacak. İki kişi çalışması şart, bir yardımcı bir usta ama on kişi de çalışabilirsiniz. Bir tahhadüt verirsiniz mesela onu yetiştirmek için çalıştırırız. Benim şu anda en fazla yaptığım yirmi metre

ama Antalya Manavgat'da otuz metre yaptım... Teknelerin zaten belli bir şeyi var, teknenin bir standardı var fazla yükseklik veremezsin, hava alır rüzgardan sallanır tekne. Ama tekne on beş santim yüksek olsun de onu yaparsın. Şimdi tekneler genelde geniş ister güverteyi. Belirli bir yükseklikte veriyor müşteri ona göre veriyor. On metre tekne otuz beş binlira. Karadeniz'de saca geçtiler, çünkü fazla büyük olduğu zaman tahta esner. Sac benim işim değil, kalıbını çıkarırım ama yapmam" (Mehmet Kurtyılmaz, kişisel görüşme, 10 Kasım 2015).

"Teknenin önce bir omurgasını atarsın. Altında uzun bir ağaç var, onun üzerine kalıbı koyduğumuz zaman tekne bu hale geliyor, boyuna göre değişiyor kalıp. Dut, okalıptüs, çam bu Akdeniz bölgesinde bu... bir de denize indikten sonra, biz motoru koyuyoruz, üç dört gün sonra denizdeki motorun rayını alıyoruz. Çünkü bir insan aynı yatakta yatan insan rahat edemez, teknede karada rahat edemez, denize girince oturur" (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz balıkçılar eski tekne yapımı ile günümüzdeki tekne yapımı arasındaki farkları ve bunun yanı sıra Karadeniz ile Akdeniz arasındaki teknelerin farklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Eskiden batmasın diye zift dökerlerdi, altına bi de sac yaparlardı. Şimdi epoksi macunlar çıktı, aynı sac gibi bembeyaz. Ben şimdi tutkal kullanmam bunu kullanırım abi. Eskiden şimdi Tuzla tarafında çektirmelere, kalafat yaptıktan sonra zift yaparlardı" (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

"Şimdi yağlı boya eskiden kullanıyorduk, eskiden vezirle yapılan bir macun vardı, yağlı boyadan. Mecbur yağlı boya yapıyordun macun yağlı boya olduğu için. Şimdi artık ploster yapılıyor tekneler, artı bir de megesis macunlarımız var selozik bazlı, onu

vurduğun zamanda selozik oto boyası vurmak zorunda kalıyorsun. Yağlı boya da olur ama çabuk gider. Selozik oto boyası olması” (Ömer Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

“Karadenizdeki tekneyle buradaki farklı. Oranın bölgesine göre balığına göre tekne yapılıyor, buranın tutulan balığına göre. Rüzgara göre değişir abi, teknenin altındaki kurulum önemli. Orayı iyi yaparsan korkma” (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

Görüşmemiz sırasında tekne ustalarının söylediklerinden yola çıkarak Mersin'deki ahşap tekne ve kayık yapımı sürecini şöyle özetleyebiliriz: Mersin'de ahşap tekne yapımında özellikle; dut, meşe, karaağaç, okaliptüs, çam, kestane, dişbudak gibi ağaçlar kullanılmaktadır. Görüştüğümüz Namık Usta, gürgen ağacının Karadeniz'de kullanıldığını, ama Akdeniz tuzlu olduğu için burada kullanılmadığını belirtmiştir. Mersin'in en eski ahşap tekne yapım ustası olan Mehmet Kurtyılmaz ise; Mersin'deki tekne ve kayıklar için sadece Mersin'den çıkan ağaçların kullanıldığını, örneğin bir Karadeniz çamının buradaki tuzlu sularda çabuk yıprandığını söylemiştir. Tekne yapımında Mersinli ustalar teknenin iç kısmı için; dut,meşe ve okaliptüs ağaçlarını kullanmayı tercih ederken, dış kısmı içinde; daha çok çıralı çam ağacını tercih etmektedirler. Bunun en büyük nedeni çıralı çamın suda diğer ağaçlara göre daha iyi şişmesidir.

Yapılacak olan tekne ve kayığın boyutuna göre uygun ağaçlar seçildikten sonra öncelikle teknenin kalıbı alınır, bodozlamanın ayrıca kalıbı yapılır, bodozlama; baş bodozlama ve kış bodozlama olmak üzere iki tanedir. Sonrasında kalıba göre hızarda bu parçalar kesilir. Gelen bütün parçalarla teknenin omurgası yapılır. Omurganın yapımında en önemli nokta; olabildiğince omurganın tek parça olarak yapılmasıdır. On metreden uzun

teknelerde tek omurga bulmak zor olduğu için eklemeler yapılır. Ne kadar ekleme yapılırsa teknenin sağlamlık kalitesi o kadar düşecektir. Bunun yanında omurga teknedeki her şeyi taşıyan yapıdır. Teknenin iç kısmı bittikten sonra dış kısmında çam kullanılır. Dut ağaçları gibi çam ağaçları da hızarda kesilir. Bütün iskelet bittikten sonra omurgaya kat kat ekoksi sürülür ve tahtalar döşenir. Bunlar karada güneş altında üç dört gün kurumaya bırakılır. Sonra denize indirilir. Denize indirilmesinin en büyük nedeni ağacın şişmesidir. Denizde iki üç gün kaldıktan sonra, tekneye motoru takılır.

Kısaca özetlediğimiz tüm bu süreçler, oldukça yoğun bir emek ve sabır gerektirmektedir. Bunun sonucunda tekne her şeyiyle bitip denize indirildiğinde, ustalar farklı duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir:

“Çok sabır isteyen, daha doğrusu ruhundan gelmesi lazım, ruhundan gelmezse o tekneye kalıbı tutturamazsın. Yeni tekne yapılması ayrı bir güven ayrı bir sevinç, çocuğunun doğması gibi bir şey. Çok önemli. Zaten bu duygular olmazsa heves olmaz. İndiği zaman çok güzel gider, hız yapar, oturaklı olur” (Ömer Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

Ustalar tekneyi teslim ettikten sonra, tekne denize indirilir ve genel bir uygulama olarak kurban kesilir. Görüştüğümüz ahşap tekne ustaları, maddi durumları yerinde olan tekne sahiplerinin yeni tekneleri için mutlaka kurban kestiklerini ifade etmişlerdir.

V.4. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Bakım ve Onarımı

Alan araştırmaları sırasında görüştüğümüz ahşap tekne ve kayık yapım ustalarının hemen hepsi, ahşap teknelerin ve sandalların yılda en az bir kez bakımının ve onarımının yapılması gerektiğini söylediler. Bu şekilde teknenin çürümelere karşı

dayanıklı olacağını ve daha uzun yıllar kullanılabileceğini, aksi takdirde teknenin ömrünün kısalacağını ifade ettiler:

“Bir tekne sana bağlı, her yıl düzenli olarak macununu boyasını yaparsan elli yılda yüz yılda gider. Ama bakmazsan iki yılda üç yılda kırıldığı kuşakları olursa, teknenin ana gövdesi kendisini koruyamaz süreç gider böyle çürür. Her sene bakım lazım” (Ömer Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

Araştırmamız sırasındaki görüşmelerimizde tekne ve kayık yapım ustaları; onarım işleri için teknenin öncelikle karaya çıkartıldığını ve en az dört beş gün güneş altında bekletildiğini, bu işlemin hem ağacın kendine gelmesi için hem de vurulacak macun ve boyanın daha etkili olabilmesi için gerekli olduğunu ifade ettiler. Daha sonra, güneş altında duran tekne ve kayıklardaki yıpranmış bölümlerin macunla onarılıp boyandığını, yine uygun sürelerde güneş altında bekletildikten sonra denize indirildiğini söylediler.

Tekne ve kayıkların onarım tarihleri ise teknenin cinsine göre değişmektedir. Trol ve gırgır tekneleri av yasağının başladığı 15 Nisan ile 15 Eylül arasında bakıma alınırken, diğer tekne ve kayıklar ise balıkçıların isteğine göre yılın on iki ayında da bakıma alınabilmektedir. Ancak getirisi daha yüksek olduğu için, tekne ve kayık yapım ustaları av yasağının başladığı dönemde daha çok gırgır ve trol teknelerini onarıma almaktadırlar.

“Şimdi sezon bitti, trollerin avlanma sezonu bitti. Şimdi tam tekne bakım dönemi. Hemen çekmiyorlar şimdi, indiriyorlar, tekne biraz karada bekliyor kendine geliyor” (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

V.5. Mersin’de Ahşap Tekne ve Kayık Yapımı ve Onarımında Geleneksel Uygulama ve Ritüeller

Mersin’deki tekne ve kayık yapım ustaları ile balıkçılar arasında, halk arasında pazarlık süreci de denilen anlaşma süreci oldukça önemlidir. Tekne ve kayık yapım ustaları yaklaşık olarak bir teknenin fiyatını, teknenin boyu ile belirleseler de fiyatlar balıkçının istediği özel isteklerle değişmektedir. Bu istekler kullanılan ağacın türünden, teknenin boyuna kadar çok çeşitli olabilir. Pazarlık süreci, hem usta için hem de balıkçı için önemli bir süreçtir. Tekne ve kayık ustası pazarlık sürecini bildiği için fiyatı isteyeceği miktardan biraz fazla tutar. Aynı süreci balıkçı da bildiği için, normalde verebileceği fiyatı oldukça düşürmeye çalışır. Bu süreç sonucunda bir anlaşmaya varılır ve el sıkışılır. Tekne ve kayık yapım ustası, sipariş edilen tekne ve kayığın ne kadar zamanda biteceğini söyler. Bu tarihi mutlaka yetiştirmek zorundadır. Bunun dışında, tekne ve kayık yapımı sırasında sipariş edilen ağaçların zor bulunması sonucu ya da beklenmeyen şekilde tekneye daha fazla malzeme harcanması sonucu ek harcamalar çıkabilmektedir. Bu durumda, tekne ve kayık yapım ustaları asla müşterilerinden bu ek giderleri talep edememektedirler, bu mesleksi bir kuraldır. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz bir usta bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“İçinden gelirse fazla para verir, ama ne konuştuysan o. Asla fazla para talep edilmez, alınmaz. Bu mesleğe sığmaz” (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

Bunun dışında kaynak kişinin de belirttiği gibi eğer müşteri işi beğenirse, fazladan para verebilir.

Tekne ve kayık yapımı sonunda, tekne ve kayık yapım ustası çıraklarıyla birlikte tekne veya kayığı denize indirir. Teknenin veya kayığın sahibi hem usta ve

çıraklara teşekkür etmek için hem de işleri hayırlı gitsin, teknesi bereket getirsin diye kurban keser.

“Yeni tekne yapıldığında denize indirirken kurban keserler” (Namık Usta, kişisel görüşme, 25 Nisan 2016).

Kurban kesme hemen her tekne sahibi için, özellikle büyük tekne sahipleri için önemli ve zorunlu bir ritüeldir. Kesilen kurban genel olarak bir koçtur, kimi zaman bir koyun ya da bir keçi de kurban olarak kesilmektedir. Öncelikle tekne ya da kayığın indirileceği yere bir hoca çağrılır, dua okutulur. Tekne ya da kayığın denize indirilmesinden sonra kurban dualarla kesilir. Genelde kesilen kurbanın etinin bir kısmı, tekne ve kayık yapım ustası ve onun elemanlarıyla birlikte pişirilerek yenilir, bir kısmı da yoksullara dağıtılır. Eğer kurban kesildiği yerde yenilecekse, yemeğe diğer balıkçılar da davet edilir. Kesilen kurbanın etinden genelde kavurma yapılır ve yanına pilav da eklenerek önceden dizilmiş masalara konulur. Bu yemeklerin yanına içecek olarak ayran verilmektedir. Masaların en başında tekneyi yapan usta ve onun elemanları, tekne sahibiyle birlikte oturur. Yemeğe başlanmadan önce, getirilen bir hoca dua okur, sonrasında ise tekne ya da kayığın bereket getirmesi dileğiyle yemeğe hep birlikte başlanır. Yemekten sonra bazen tatlı olarak yapılan helva verilir. Helvadan sonra tekrar dua okunarak, yemek bitirilir. Günümüzde, daha çok bu şekilde yemek verilmesi yerine kurban kesilerek, etleri usta ve yanındaki elemanlara dağıtılmaktadır. Kurban kesilmediği zaman, mutlaka bir sorun çıkacağına ya da denizin balıkçıya bereket getirmeyeceğine inanılır.

Yeni yapılan bir tekne ve kayığın denize indirilmesinden sonra, tekne ve kayığın sahibine nazar boncuğu hediye edilmesi de geleneksel bir ritüeldir. Bu nazar boncuğu tekne ya da kayığa bereket getirmesi ve kem gözlerden korunması dileğiyle

takılır. Nazar boncuğu, tekne ya da kayık sahibinin en yakın balıkçı arkadaşları tarafından alınmaktadır. Alınan nazar boncuğu, genelde tekne ve kayıktaki kaptan köşküne takılır. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz hemen her balıkçı teknesinde bu nazar boncuğunun olduğunu tespit ettik.

Tekne ve kayıkların, bakım ve onarımlarından sonra; tekne ve kayıklar denize yine indirilirken hep birlikte, bereket getirmesi, kaza ve beladan uzak olunması dilekleriyle birlikte dua okunması da bir ritüeldir. Okunan dua, Kuran'dan seçilen farklı sureler olabileceği gibi, kimi zamanda ölmüş eski balıkçıların ve diğer tüm insanların ruhuna gitmesi dileğiyle okunan Fatıha Suresi'dir. Bu duadan sonra tekne ve kayık sahibi, ustaya anlaştıkları parayı vermekte ve ustanın yanında çalışan diğer elamanlara ise bahşiş vermektedir.

Bu ritüel ve uygulamalardan en önemlisi kurban kesme ritüelidir. Bu ritüelin önemli işlevleri vardır. Bu işlevlerden en önemlisi, verilen yemekle birlikte hem balıkçıları hem de ahşap tekne ve kayık yapım ustaları ve çıraklarını bir araya getirme işlevidir. Bu sosyal bir işlevdir. Çünkü hem grupların kendi içindeki sosyal ilişkilerini geliştirmekte hem de balıkçı grubunun ahşap tekne ve kayık yapım ustalarıyla ilişkisini, yani gruplar arası ilişkileri geliştirmektedir. Böylece mesleğe yeni başlayan miço ve tayfalarda, hem ahşap tekne ve kayık ustalarını hem de onların çıraklarını tanımakta; aynı şekilde mesleğe yeni başlayan ahşap tekne ve kayık yapımında çalışan çıraklar da balıkçıları tanımaktadır. Bu ritüelin bir başka işlevi ise, eğitim işlevidir. Çünkü kesilen kurbanın ardından verilen yemek sırasında, genellikle yeni yapılan tekne ya da kayığın özellikleri konuşulmakta; balıkçıların tekne ve kayıklarla ilgili yaşadıkları sorunları aktarmak için bir ortam oluşmaktadır. Bu aktarım sırasında, ahşap tekne ve kayık

yapımında çalışan çırak ve kalfalar da tekne ve kayıkların birçok özelliğini öğrenmektedirler.

V.6. Değerlendirme

Bu bölümde, Mersin’de mesleğin yaşayan ustaları tespit edilmiş, somut olmayan kültürel miras bağlamında bu ustalardan ahşap tekne ve kayık yapımıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Yine ahşap ve tekne yapıcılığıyla ilgili ritüel ve uygulamalar üzerinde durulmuş, bu ritüel ve uygulamaların nasıl yapıldığıyla ilgili bilgiler aktarılmıştır.

Ayrıca, ahşap tekne ve kayık yapımında kullanılan ağaçların Akdeniz’in tuzlu suyuna göre seçildiği ve balıkçıların bu bölgede tutulan balıklara göre; tekne ve kayıklarının biçimsel özelliklerini sipariş ettiği belirtilmiştir. Bu kayık ve tekneleri yapan ustaların Karadeniz’den Mersin’e gelerek burada çırak yetiştirdikleri belirlenmiştir ve Mersin’de bulunan tüm ahşap tekne ve kayık yapım ustaları bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Buna göre günümüzde, Mersin’de bu geleneksel işi sürdüren beş usta bulunmaktadır.

Ahşap tekne ve kayıkların teslimi sırasında tespit edilen kurban kesme ritüeli ve nazar boncuğu takma ritüeli bu bölümde ayrıntılı olarak incelenmiş ve bu geleneklerin çok eski zamanlardan günümüze kadar sürdüğü belirlenmiştir. Özellikle kurban kesme ritüellerinin işlevleri üzerinde de durulmuş ve bu ritüelin sosyal işlevi dışında eğitim işlevinin de olduğu tespit edilmiştir. Yine tekne ve kayıkların, bakım ve onarımından sonra, tekne ve kayıklar denize indirilirken dua edilme ritüeli de tespit edilmiş ve açıklanmıştır.

VI. BÖLÜM

VI. MERSİN'DE BALIKÇILIK MESLEĞİ İLE İLGİLİ İNANÇ VE UYGULAMALAR

VI.1. Balıkçılardaki Mesleğe Yönelik İnançların İşlevleri

Ritüeller, özellikle de gelenekselleşen meslek gruplarının kültürel yaşamında ayrılmaz bir parçadır. Diğer meslek gruplarında olduğu gibi balıkçıların da mesleki süreçlerinde kendilerine ait ve gelenek içinde oluşturulmuş ritüelleri ve bu ritüellere bağlı uygulamaları vardır. Bu uygulamaların daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle ritüel kavramının genel hatlarıyla açıklanması gerekmektedir. Çünkü bilindiği gibi ritüel kavramı özellikle de folklor başta olmak üzere sosyoloji ve antropoloji alanlarında da tartışılan bir kavramdır. Biz bu tartışmalar arasından sıyrılarak, Kasım Karaman'ın *Ritüellerin Toplumsal Etkileri* isimli makalesindeki ritüel tanımını özellikle de meslek folkloru çalışmaları için daha uygun ve yeterli buluyoruz. Kasım Karaman ritüel hakkında şu tanımlı yapmaktadır: “Ritüel, birey ya da gruplarla ilgili bazı değerlerin, uygun zamanlarda, sembolik ve aşağı -yukarı değişmeyen ardışık davranış biçimleri ile tekrarlanması olarak tanımlanabilir.” (Karaman, 2010: 227)

Bu tanımda vurgulanması gereken en önemli noktalardan biri; ritüellerin bir değerler sistemi içinde, belirli zamanlarda ve kolayca değişmeyen ardışık davranış biçimleri olarak varlığını sürdürmesidir. Ritüel üzerine çalışmalar yürüten birçok araştırmacının da ortaklaştığı genel kaniye göre ritüeller genellikle üçe ayrılır: (Honko, 2006:131)

1-Geçiş/Giriş ritüelleri

2-Takvimsel ritüeller

3-Kriz ritüelleri

İlk olarak Arnold van Gennep tarafından kullanılan Geçiş ritüelleri terimi, bireyin bir toplumsal statüden başka bir toplumsal statüye geçmesinin toplum tarafından özel törenlerle onanması olarak da tanımlanabilir. Ülkemizde yapılan geçiş ritüelleri hakkındaki çalışmalar daha çok doğum, evlenme, ölüm gibi insan yaşamındaki önemli zaman dilimlerini ele alan çalışmalardır. Ama geçiş ritüelleri sadece insan hayatının belirli aşamaları değil, aynı zamanda yeni bir mesleğe başlama, o meslekte özel bir statü edinme gibi geçiş aşamalarını da kapsamaktadır. Özellikle meslek folkloru bağlamında balıkçılar için, mesleğe kabul edilme ve meslekte uzmanlaşarak miçoluktan gemiciliğe (tayfalığa), gemicilikten kaptanlığa ya da reisliğe yükselme süreçlerinde geçiş ritüellerini görebiliriz. Geçiş ritüelleri bir balıkçı için gerçekten de çok önemlidir. Sadece onun grup içindeki statüsünü belirlemez, aynı zamanda onun yaşam şeklini de birçok yönüyle değiştirir. Bilindiği gibi ritüeller hem sözleri hem de eylemleri kapsar. Örneğin, mesleğe miço olarak başlayan bir yeni balıkçı için bir tanışma merasimi düzenlenir. Miço eğer, tanıdık birisinin vasıtasıyla işe başladıysa, öncelikle teknedeki diğer elemanlarla tanıştırılır ve miçoya kendi güvenliğini alması ve çok dikkatli olması gerektiği, yaptığı işin çok riskli bir iş olduğu vurgulanarak söylenir. Çünkü deniz güvensiz bir uzamdır, yapılacak en küçük bir hata, can güvenliğini tehlikeye atabilir. Bu nedenle, miçoya öncelikle denizle ilgili uyarı yapılması ve denizde yaşanmış kazalardan özellikle bahsedilmesi rastlantı değil geçiş ritüelinin bir parçasıdır.

Gemicilikten kaptanlığa geçişte, miçoların, tayfaların ve teknedeki diğer gemicilerin yeni kaptan olan bir balıkçının elini öpmesi de bir geçiş ritüelidir. Bu el öpme, hem yeni kaptan olan kişinin mesleki tecrübesine duyulan saygıyı hem de ona olan güveni ve bağlılığı göstermesi bakımından önemlidir.

Takvimsel ritüeller ise, balıkçılık mesleği bağlamında daha çok balıkçılık yasağının kaldırılması (sezon başı) ve balıkçılık yasağı konulması (sezon sonu) ile ilgili olmasının yanında, balıkçıların farklı balık türlerini yakalama dönemlerine göre oluşturdukları halk takvimi gibi uygulamalarında da görülmektedir. Nitekim, sezon başında, av yasaklarının kalktığı tarih olan 15 Eylül'de Mersin valisi, Mersin Büyükşehir Belediye Başkanı ve Tarım İl Müdürü gibi yöneticilerle birlikte düzenlenen törenle balık sezonu açılışının başlaması ve ilk trol teknelerinin denize bu törenle açılması takvimsel ritüellere örnek olarak gösterilebilir.

Kriz ritüelleri ise; balıkçıların daha çok yeterince balık tutamadıkları dönemlerde uyguladıkları inanç ve uygulamalardan oluşmaktadır. Nitekim, ekolojik dengenin bozulması ve mevsimsel balıkların geç görünmesiyle birlikte bu ritüeller balıkçıların arasında daha sık yapılır hale gelmiştir. Örneğin, Karaduvar bölgesinde balık tutulamadığı zaman, kurban kesilerek fakirlere dağıtılması bu ritüele örnek olarak gösterilebilir. Buna göre, kısmeti yerinde gitmeyen balıkçı ekonomik durumuna göre ya horoz kesmekte ya da bir koyun kesmektedir. Bu ritüel için, bölgedeki balıkçıların arasında ünlü olan Cemil Hoca çağrılır. Cemil Hoca, kısmetin açılması için bir dua okur, onun işaretleriyle kurban kesilir, kan akıtılır. Sonra kurbanın eti, yörede fakir olanlara dağıtılır. Böylece kısmetin açılacağı beklentisi oluşur.

Bütün bu ritüellerin, balıkçılık topluluklarında yer alan bireylerin grup bilincinin yükseltilmesine, statü ve konumunun pekişmesine, grup içindeki ilişkiler ağının düzenlenmesine ve tabî ki mesleğe yönelik tecrübe ve bilgilerin aktarılmasına yönelik işlevleri vardır.

Burada üzerinde durmamız gereken bir diğer konu ise ritüellerin, özellikle de balıkçılık mesleği bağlamında, icra edilme sıklığının teknolojik aygıtların kullanımına göre değişmesidir. Nitekim, teknolojik aygıtlardan yararlanan trol ve gırgır tekneleri sahipleri ve çalışanlarının arasında bu ritüellerin uygulanma sıklığının daha az olduğu görülmüştür.

Ritüeller gibi ritüel dışındaki büyülerin ve inançların da balıkçılar üzerinde önemli etkileri vardır. Malinowski kano yapan balıkçıların, tecrübeyle kano yapımında zamanla nasıl uzmanlaştıklarını söyledikten sonra onların inançlarının kökenini sorgular ve çağdaş denizcilerinde bu inanmaları hala sürdürdüğünü belirtir:

Ama bütün sistematik yönetime dayanan bilgilerine rağmen, hesaplanamayan akıntıların, muson rüzgarları zamanındaki ani fırtınaların ve bilinmeyen sığ kayalıkların tehlikelerine yine de açıktırlar. İşte burada, kano yapımı sırasında, başlangıçta bir sefere çıkarken ve gerçek tehlike anında başvurdukları büyü devreye girer. Bilimle ve akılla silahlanmış, çelikten gemisi içinde her türlü kurtarma aracıyla donatılmış çağdaş denizcinin bile batıl inanca özel bir eğilimi varsa- bu onun ne bilgisini ve aklını, ne de mantığını yok ediyor- çok daha zor koşullardaki ilkel meslektaşının büyücünün koruyuculuğuna ve avuntusuna bel bağlamasına şaşabilir miyiz? (Malinowski, 1990:20)

Malinowski burada açıkça, balıkçılardaki inanç ve büyüünün izlerini denizde karşılaşılan belirsiz tehlikeli durumlarla açıklamış, inançların ve büyülerin kaynağının

tehlikeli uzamlarda doğduğunu göstermiştir. Nitekim, bu inanç ve büyülerin görünüşleri batıl inanç olarak da olsa çağdaş gemiciler de bile görünüyorsa bunun ilkel balıkçılarda görünmesinin şaşırtıcı olmadığını belirtmiştir.

Patrick B. Mullen'in *The Journal of American Folklore* dergisinde bir yazısında belirttiği gibi: balıkçı inançlarının üç temel işlevi vardır: Araçsal işlevi, psikolojik işlevi ve sosyolojik işlevi (Mullen, 1969: 215-216). Mullen, bu işlevlerden özellikle psikolojik işlevin diğer iki işleve göre daha önemli olduğunu söyler. Araçsal işlev, halk takvimi ve halk meteorolojisi ile ilgili inanç ve uygulamalarda da görüldüğü gibi, daha çok balıkçılık mesleğinin gereksinimlerine yönelik olan işlevlerdir. Sosyolojik işlevi ise; grup bilincinin gelişmesine ve korunmasına yönelik olmasıdır. Bütün bu iki işlevden daha önemli olan psikolojik işlev ise; deniz gibi güvensiz ve tehlikeli bir uzamda balıkçının en çok ihtiyaç duyduğu kendine güven duygusunun ve işlerin iyi gideceğine yönelik inancın pekiştirilmesi ile ilgilidir.

VI.2. Mersin Balıkçılarındaki İnanç ve Uygulamalar

İnanç ve uygulamaların izlerine hemen hemen her toplumsal grupta rastlanılmaktadır. Bu toplumsal gruplardan biri olan balıkçıların ise, dünyanın birçok bölgesinde, yaşadıkları coğrafi koşullara ve içinde buldukları kültürel toplumsal yapıya göre şekillendirdikleri inanç ve uygulamaları bulunmaktadır. Mersin balıkçılarının da kendi mesleki icra ortamında geliştirdikleri inanç ve uygulamalar vardır. Bu inanç ve uygulamalar aşağıdaki başlıklar çerçevesinde incelenebilir:

VI.2.1. Avlanma ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Dünyanın bir çok yerinde balıkçıların avlanmaya çıkmadan önce ya da av sezonu açıldığı ve kapandığı zamanlarda uyguladıkları çeşitli ritüel ve inançlar vardır.

Bunlardan birisi Frazer'in ünlü eseri *Altın Dal*'da anlattığı Kamboçyalı bir balıkçı inancıyla ilgilidir: “Kamboçyalı bir balıkçı ağlarını atıp topladığında hiçbir şey yakalayamazsa, çırlıçıplak soyunur, biraz uzaklaşır oradan, dönüşte sanki görmemiş gibi ağının üzerinde dolaşır, bilerek yakalanır ağlara ve bağırmaya başlar, ‘Hey! Nedir bu? Yoksa ağa mı yakalandım? Bundan sonra ağ balık kaçırmayacaktır artık.’” (Frazer, 2004: 11)

Bunlardan bir diğeri de Kızılderili bir kabile ile ilgilidir: “...Lapp'lar, kadınların âdet dönemlerinde balıkçıların balıklarını çıkardıkları kıyı bölümlerinde dolaşmalarını yasaklarlar.” (Frazer, 1992:222)

Amerika'nın önde gelen antropologlarından biri olan John J. Poggie ise bir makalesinde Amerika'nın bir bölgesi olan Southern New England'daki balıkçıların avlanma ile ilgili tabularından örnekler verir:

Güney New England'daki balıkçıların tabuları bir seri söylenen yasaklar içerir. Örneğin, “ Ambar kapağını ters çevirme”, “ Teknede ıslık çalma”, “ Teknede domuzdan bahsetme”, “Cuma günleri ava çıkma” gibi (Poggie, 1980:124).

Mustafa Aça'nın Karadeniz balıkçılarını ele aldığı *Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru* isimli doktora tezinde ava çıkmadan önce yapılan bir uygulama şöyle aktarılmıştır:

Av bereketli olsun diye çocuklarımızı tekneye işetiriz. Bazen de nazar olmasın diye yahut nazar olduğuna inanırsak ağlara kurşun döktürürüz (Aça, 2014: 368).

Refiye Okuşluk Şenesen, *Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri* isimli makalesinde balıkçıların ava

çıkmadan önce avın bereketli olması için balıkçıların balık sepetinin üstüne mersin dalı attıklarını ifade etmiştir (Şenesen, 2011: 215).

Mersin’de bulunan balıkçıların ise av ile ilgili; balığa çıkmadan önce tütsü yakılması, ateşe tuz atılması, güvenilir bir hocadan dua okutulması ya da bir hocanın yazdığı duanın teknede uygun bir yere asılması, kurban kesilmesi, nazarlık takılması gibi inanç ve uygulamaları vardır. Bu inanç ve uygulamalar aşağıda tek tek ele alınmıştır.

VI.2.1.1. Nazar ve Nazarlık

Anadolu’da oldukça yaygın olan nazar ve nazarlık inancına dair yapılan uygulamalar kötü ruhlardan ve kötü olaylardan korunmayı temel almaktadır. Özellikle balık sezonu açılışından sonra yeterince balık tutamayan Mersin balıkçıları mutlaka kendilerine veya teknelerine nazar değdiğini düşünerek çeşitli uygulamalar yapmaktadırlar. Bu uygulamalar aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

VI.2.1.1.1. Tekneye Nazarlık Asma

Nazarlık da hemen hemen tüm balıkçı teknelerine asılan önemli bir inanç nesnesidir. Mersin’in bütün yöresindeki balıkçıları teknelerine nazarlık takmaktadırlar. Nilgün Çıblak bir çalışmasında nazarlıktan şöyle bahseder:

Boncuğun özellikle göz şeklinde olması; J. Frazer’in büyü kanunlarından biri olan “benzeşim kanunu” ile açıklanabilir. İkel insanların birbirine benzer şeylerin aynı olduğunu düşünüp korunma çareleri olarak kötü şeylerin aynısını ya da benzerini kullanmaları, eşyanın veya canlıların benzerine yapılan bir şeyin aslı üzerinde de aynı etkiyi bırakacağına inanmaları, büyücülüğün benzeşim kanunu olarak tanımlanabilir (Çıblak, 2004: 111).

Mersin balıkçıları da kötü tehlikelerden korunmak ve avlarının her daim bereketli olması için ve en önemlisi hiç kimsenin nazarının değmemesi için teknelerine nazarlık takmaktadırlar. Görüştüğümüz kaynak kişiler bu uygulamayı şöyle ifade etmişlerdir:

“Nazar boncuğu takıyoruz. Çok balık tutamayan, inancı olan Cemil hocaya gidiyor” (Burhan Sayar, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

VI.2.1.1.2. Tütsü Yakma

Karaduvar’da bölgesinde balıkçılar tarafından ava çıkmadan önce yapılan bir uygulamadır. Balığa çıkmadan önce, herhangi bir yerden tütsü alınır. Alınan tütsünün önemli bir özelliği yoktur. Tütsü, Tanrı’dan bereket dilenerek yakılır. Dua edilerek, teknenin içinde, özellikle de kaptan köşkü bölgesinde ve ağların üzerinde gezdirilir. Böylece, teknenin kötü ruhlardan korunduğuna ve avın bereketli geçeceğine inanılır.

Tütsü yakma geleneği, Lidyalılardan Bizanslılara kadar Anadolu’da yaşamış birçok toplumda görülmektedir ve genelde kötü ruhları kovma amaçlı yapılmaktadır (Köroğlu, 2005: 261-308).

Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişi tütsü yakma uygulamasını şu şekilde aktarmıştır:

“Tütsü yakılır, kan akıtılır. Burda bakkalarda, baharatçılarda satılan tütsü yakılır balığa çıkmadan önce.” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Kaynak kişinin aktardığına göre, özel bir tütsü yapımı yoktur. Yakılan tütsü, satıcılardan satın alınmaktadır.

VI.2.1.1.3. Kurşun Dökme

Balıkçılar avlanma sezonu kötü gittiği zamanlar kurşun döktürerek kısmetlerinin açılacaklarına inanmaktadırlar. Bu nedenle, çevrelerinde bulunan ve kurşun dökmede ustalaşmış kadınlara teknelerinde kurşun döktürmektedirler. Kurşun dökülmeye başlamadan önce, kurşun dökcek kişi abdest alır, sonrasında tekne temizlenir. Tekneden bulunan ağların üzerine beyaz çarşaf gerilir. Kurşun teknede eritilir, su bir tepsiye konulur, tepsinin yanında iğne, ekme ve tuz bulundurulur. Belli bir dua okunduktan sonra erimiş kurşun tepsideki suyun içerisine bırakılır. Soğuyan kurşunun neye benzediği ve tekne ve tekne sahibi üzerinde nasıl bir nazar olduğu yorumlanır. Kurşunun suya teması sırasında çıkan ses de önemlidir. Eğer kurşun suyla sessiz bir şekilde temas etmişse tekne üzerinde kötü bir enerji olmadığı yorumu yapılır, ama kurşunun suyla teması sırasında çok ses çıkmışsa ve kurşun suyun içinde dağılmışsa, tekne ve tekne sahibi üzerinde nazar olduğuna inanılır. Özel dualar okunarak, kem gözlerden sakınılması dileğiyle bu ritüel sona erdirilir.

VI.2.1.1.4. Dua Okutma

Yine Karaduvar'da yaygın olan bir uygulamaya göre, eğer kısmetin kapalı olduğuna inanılıyorsa, yörede güvenilen bir hoca çağrılır. Günümüzde bu hoca, bölge balıkçılarının güvendiği Cemil Hoca olarak bilinir. Cemil Hoca bölgedeki Arap Alevilerinin şihlilerinden birisi değildir. Sadece bölge halkı tarafından saygı duyulan bir kişidir. Bu hoca, tekne sahibi tarafından çağrılır ve teknede bir dua okutulup, duadan sonra hep birlikte eller havaya açılarak bereket dileğinde bulunulur. Bu duadan sonra, genellikle tatlı bir şey çevredekilere dağıtılır. Bu kimi zaman bir helva da olabilir, kimi zaman ise sadece çocuklara dağıtılan çikolata da olabilmektedir. Görüştüğümüz bir kaynak kişi eskiden de bu geleneğin yapıldığını şu şekilde anlatmıştır:

“Ne 30 senesi ya 40-50 sene önce Süleyman Hoca, melek gibi bir adam sadece balık için değil birçok şey için mucize gibi adamdı. Nerde balık çıkacağını bilirdi. Dua okur Hoca balığa çıkmadan önce, teknede nazar boncuğu vardır. Yasin surelerinden okunur Fatiha okunur, eskiler başka dualar bilirdi, ben bilmiyorum” (Ayten Çelik, kişisel görüşme, 10 Ekim 2015).

Eskilerin farklı dualar okuması, ama günümüzde balıkçıların bu duaları unutulması da bu geleneğin yavaş yavaş bırakılmaya başlandığını göstermektedir.

VI.2.1.1.5 Hoca Duasını Tekneye Asma

Yeni bir tekne yapıldığında ya da balık sezonunu verimsiz gittiğinde, bir hocaya dua yazdırılarak bu dua tekneye asılır. Yine Karaduvar bölgesindeki balıkçılara ait olan bu uygulama, bölgede oldukça yaygındır. Bu duanın hem bereket getireceği hem de tekneyi denizin tehlikelerinden koruyacağı düşünülmektedir. Yöredeki hocalarla görüştüğümüz bu kağıtların içine hangi duaların yazıldığını söylememişlerdir. Görüştüğümüz balıkçılar ise bu uygulamadan şöyle bahsetmişlerdir:

“Nazar boncuğu takıyoruz, kurşun döktürüyoruz, hocaya gidiyoruz. Burda şu mahallede hoca var, Cemil hoca. Dua okuyor, rızkla ilgili kitaba bakarak yazı yazıyor, o yazıyı tekneye asıyoruz, gözden nazardan koruyor” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Kaynak kişinin de aktardığı gibi, bu asılan yazıların nazarlık işlevi de gördüğü belirlenmiştir.

VI.2.1.1.6. Tekneye Çaltı Dikeni Asma

Özellikle Anamur ve civarındaki balıkçılar nazar boncuğu takmakla birlikte nazar boncuğu ile aynı işlevi gördüğü söylenen çaltı dikenini ağacından bir parçanın da tekneye takıldığını ifade etmişlerdir:

“Nazar dedikleri bir şey, yani bizlerde boncuk asarız, bir nazar boncuğu takarız, veyahut da çaltı dikenini dediğimiz bir ağaç var, o nazar için iyi olur, ondan asar adam teknesine. Şöyle bir dal koparıyon, boncuk gibi üzerinde şeyleri var, onu asıyon işte nazarı geçirmeye derler eskiler” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Kaynak kişinin de söylediği gibi çaltı dikenini de, kötülüklerden ve nazardan korunmak için takılmaktadır. Çaltı dikenini ağacı olarak söylenen ağaç, dağ ve deniz kenarında yetişen bodur ağaçlardır. Bu ağaca kimi yörelerde karaçalı da denilmektedir. Bu ağacın yaprakları arasında boncuk şeklinde dikenli, yabancı yenmeyen meyveler bulunur. Bu meyveli kısım nazarlık yerine teknelere asılmaktadır.

VI.2.1.1.7. Ateşe Tuz Atma

Karaduvar’da bulunan balıkçılar arasında eskiden yaygın olan bu uygulamada; ava çıkmadan önce, teknede ya da teknenin bağlandığı kara noktasında dua edilerek bir ateş yakılır. Ateşin içine yine dua edilerek ve avın bereketli geçmesi dilenerek tuz atılır. Ateş sönünceye kadar beklenilir ve ateş söndükten sonra ava çıkılır.

Tuzun Türk kültüründe önemli bir yeri vardır. Anadolu’daki birçok inanca göre tuz, kötülüklerden korur. Mustafa Samsakçı’nın aktardığına göre, yapılan bir tatlıya bile tuz atılmasının sebebi şeytan yaklaşmasını diyer (Samsakçı, 2008: 189).

Bu uygulamayı eskiden yapan balıkçılar da ateşe tuz atılmasının en büyük sebebinin av sırasında karşılaşılabilecek tehlikelerden korunmak için olduğunu ifade etmişlerdir. Kimi balıkçılar ise ateşe tuz atmak yerine ateşe su dökmektedirler.

VI.2.1.2. Kurban kesme

Kurban kesmek Anadolu'da eskiden beri sürmekte olan önemli bir uygulamadır. Gürbüz Erginer, Anadolu'da kurban kesme uygulamalarını şu şekilde sınıflandırmıştır:

- a. İstenilen şeyi elde etmek için sunulan kurbanlar: 'İstek kurbanları'
- b. Elde edilen şeye teşekkür için sunulan kurbanlar: 'Şiikiir ya da adak kurbanları'
- c. Doğaüstü güç ya da güçlerle barışıklığı sürdürmeye dayalı kurbanlar
- d. Bir günahı, bir kusuru bağışlatmak için sunulan kurbanlar: 'Kefaret kurbanları'
- e. İlk üründen, ilk avdan vb. yüce varlığa sunulan kurbanlar: 'Hak kurbanları'
- f. Gruplararası ilişki, akika kurbanı ve törenlik şölenlik kurbanlar
- g. Ölü için kurban sunma. (Erginer, 1997: 142-150)

Kurban kesme uygulaması, balıkçılarda da oldukça sık görülen bir gelenektir. Av sezonu başlarken, av istenildiği derecede verimli gitmediğinde, yeni bir tekne veya kayık denize indirildikten sonra kurban kesilir.

Sezon başında kurban kesme; Mersin'in hemen hemen bütün balıkçıları tarafından uygulanan bir ritüeldir. Av yasaklarının kalktığı tarih olan 15 Eylül'de özellikle trol ve gırgır teknesi sahipleri bütçelerine göre bir koç ya da koyun keserler. Küçük balıkçılar ise bütçelerine göre horoz da kesmektedirler. 15 Eylül'de tekne sahipleri

tarafından seçilen kurbanlar balıkçı barınaklarının yanına getirilir. Kurban seçme işlemi bizzat tekne sahibi tarafından yapılır, tekne ne kadar büyükse onun şanına göre bir kurban seçilmesine dikkat edilir. Örneğin, teknenin boyutu 15 metre ve üzeri ise kurbanın koç olmasına ve oldukça büyük olmasına dikkat edilir. Getirilen kurbanların başında hoca bulunmaktadır. Hoca, Kuran'dan bir âyet okur ve bu âyetten sonra kurban kesilir. Kesilen kurbanın eti, tayfalar başta olmak üzere yoksul kişilere dağıtılır ya da kesildiği yerde etler pişirilerek yemek verilir. Yemeğe tayfalar ve diğer balıkçılar katılırlar. Reis ve kaptanlar, kurulan sofralarda başköşeden otururlar. Onlardan sonra tayfalar ve miçolar oturur. Sezonun iyi geçmesi dileğiyle hep birlikte yemeğe başlanır. Eğer yemeğe bir hoca davet edilmemişse genelde alkol de kullanılır, eğer bir hoca davet edilmişse yemek sırasında alkol tüketilmez. Yemek bitiminde her balıkçı birbirine bereketli bir sezon diler.

Sezon başında, yani av yasağının kalktığı tarih olan 15 Eylül'de kesilen kurbanlar Gürbüz Erginer'in sınıflandırmasına göre; "istek kurbanları ve törenlik ve şenlik kurbanları" arasında değerlendirilebilir. Çünkü bu kurban hem sezonun bereketli geçmesi ve sezon boyunca kötü bir olayla karşılaşmamak için hem de sezon açılışını kutlamak için kesilmektedir. Görüştüğümüz kaynak kişiler sezon başında kesilen kurbanlar hakkında şunları söylemişlerdir:

"Şimdi şöyle, ilk sezon açıldığı zaman, o eskiden oluyordu, şimdi yine yapıyorlar, çoğu yüzde ellisi o işi kesti. Kurban keserler, mala cana zarar gelmesin. Yani adak adıyor, kesiyor, dağıtıyor adağını. Ondan sonra da gece on ikide sezon açıldığında "ya bismillah" deyip açılıyor. Eylül 15'i 16'yı bağlayan gece saat on ikide sezon açılıyor" (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Kurban kesiyoruz sezon açılışında, o bir Allahım bir kaza bela gelmesin sezonda diye bir kan akıtma, fakiri sevindirme amaçlı yapıyoruz” (Yusuf Atılgan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

“Şimdi bizim ilk sezon açıldığında, herkes teknesinde kan akıtır hani işi rast gitsin diye, bir eylülde gırgır sezonu açılıyor, on beş eylülde trol sezonu açılıyor. Şimdi bunu herkes yapmıyor, kan akıtan da var akıtmayan da var” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

“Balığa çıkmadan önce, sezon ilk açıldığında, belli bir batıl inanç kurban kesilir, elemanlara yedirilir, kimisi başka bir şey yapar” (Yusuf Çelik, kişisel görüşme, 10 Ekim 2015).

Özellikle küçük balıkçılar ise geçimlerini zor sağladıklarından kurban kesemediklerini, trol sahiplerinin de artık bazısının kurban kestiğini, ama eskiden hepsinin kestiğini belirtmişlerdir. Bunun yanında bazı küçük balıkçılar da kurban olarak koç ya da koyun değil horoz kestiklerini ifade etmişlerdir:

“Trolde kurban kesme var. Biz zaten kendimizi zor geçindiriyoruz. Eskiden çok kesiyorlardı, unuttular ama önce vardı. Şimdi on trolcü varsa bir tanesi kesiyor” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Sezon açıldığında kimileri, bütçeleri olan horoz kesiyor, bir kan akıtıyor” (Burhan Sayar, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

Kurban genelde balıkçı barınağının yanında ya da teknenin yanında karada kesilir. Ama bazı balıkçıların ifade ettiğine göre, teknenin içinde de kurban keserek kan akıtan balıkçılar da vardır.

“Kimi teknenin içinde keser kurbanını” (Çağlar Gümüş, kişisel görüşme, 15 Ekim 2015).

Sezon başında kesilen kurban dışında balık tutulamadığı zamanlarda, nazar değdiğine inanılarak da kurban kesilmektedir. Bu kurban ise; Erginer’in sınıflandırmasına göre hem “istek kurbanı” hem de “doğüstü güç ya güçlerle barışıklığı sürdürmeye yönelik olarak kesilen kurbanlar” olarak ele alınabilir. Bu kurban kesimi ise genelde teknenin içinde gerçekleşmektedir. Bu ritüele göre, yeterince balık avlayamayan tekne sahibi kendisine nazar değdiğine inanarak bir kurban alır, bu genelde bir koyundur. Koyun tekneye getirilir, bir hoca çağırılarak hocanın duasından sonra kurbanın kanı tekneye akıtılır. Bu kurbanın eti, yemek verilerek yenmez. Sadece yoksul kişilere dağıtılır. Bu uygulamayı gördüğümüz kaynak kişiler şöyle aktarmışlardır:

“Şimdi bizim kendi düşüncemize göre balık olmayınca, göz nazar gibi değerlendirip yine kurban kesiliyor” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Yeni bir tekne ve kayık yapıldıktan sonra tekne ve kayık suya indirildikten sonra da kurban kesilmektedir. Bu uygulama çalışmamızın beşinci bölümünde⁶ anlatıldığı için, burada tekrar ele almıyoruz.

VI.2.1.3.Uğursuz Sözler ve Olaylar

Saha çalışmamız sırasında Mersin balıkçıları arasında oldukça yaygın olan uğursuz sözlerin kullanımından kaçınma ve av öncesi herhangi bir olumsuzlukla karşılaşıldığında bunun bir mesaj olarak algılandığı ve ava çıkmaktan kaçınıldığı tespit edilmiştir. Bu uygulamalar şunlardır:

⁶ V. Bölümdeki *Mersin’de Tekne ve Kayık Yapımı ve Onarımında Geleneksel Uygulama ve Ritüeller* başlığı altında ele alınmıştır.

VI.2.1.3.1. Uğursuz Sözlerden Kaçınma

Mersin balıkçıları arasında ava çıkarken kesinlikle kullanılmaması gereken bazı ifadeler de vardır. Örneğin, özellikle Anamur, Bozyazı ve Aydıncık çevresindeki balıkçılar balığa çıkan balıkçıya: “Nereye gidiyorsun?” sorusunun sorulamayacağını ya da balığa giden balıkçıya balık siparişi verilemeyeceğini, bunların uğursuzluk getirdiğini söylemişlerdir:

“Nereye giden diye balıkçıya sorulmaz. Rastgele diyeceksin. Nereye giden diye sormayacan, nereye giden dediğin zaman eski balıkçılar geriye döner, o gün işe çıkmaz. Batıl inanç değil de eski atalardan kalmış olduğu bir şey” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Yani denizde ısmarlama balık olmaz, birisi balık ısmarlarsa olmaz, denizde pazarlık olmaz” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

“Batıl inanç gibime geliyor. Bir gün önce balık siparişi aldık mıydı inadına balık çıkmıyor, aslında batıl inanç ama biraz da doğru yani” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Yani kısmeti kapatan oluyor işte, bana nereye gidiyon dediği zaman, balığa gittiğini biliyor yine de soruyor, kısmeti kapatıyor. Sorulmaz nereye gidiyon diye balıkçıya. Çolak Emmi falan eskiler hep derdi, uşak nereye gidiyon diye sorulmaz diye. İnanmazdım eskiden, kesinlikle inanmazdım. Balık tutmaya nereye gidiyon diye sorsun sorun olmaz, ama nereye gidiyon diye sorduğu zaman sorun oluyor, biliyor denize gidiyorum yine de kısmet kapatıyor” (Ali Akan, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Bu inanç oldukça yaygındır, ama saha çalışmamız sırasında bu inancın daha çok küçük balıkçılar arasında yaygın olduğunu saptadık.

VI.2.1.3.2. Olumsuz Bir Durumla Karşılaşıldığında Avı Sonlandırma

Bu uygulamalar ve inançlar dışında, balığa çıkmadan önce bir aksilik yaşayan bazı balıkçılar, bunu bir işaret sayıp o gün balığa çıkmazlar. Görüştüğümüz Mehmet Bilcen isimli balıkçı bu durumu şöyle aktarmıştır:

“Yapanları var. Genelde amcamda gördüklerim benim, işe çıkacağımızda ilk önce ben giderdim kayığa. Çayı koyardım. Zaten tayfalar gelmeye başladılar. Amcam gelirdi dört gibi zaten dört buçuk gibi işe çıkardık. Çıkmadan önce kayıkta ufak bir arıza bile olsa, o gün işe çıkmazdı amcam, çıkmazdık yani, kayış kopsa bile çıkmaz” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Aynı kaynak kişi anlattığı bir anısında, bu inancı sorguladığını ve sonunda amcasına hak verdiğini ve avdan geri döndüğünü ifade etmiştir. Bu anı şöyledir:

“Bir gün amcam düğün vardı Antalya’ya düğüne gitmişti. Bana dedi ki işe, denize çıkmayın, yatsın bir gün kayık. Olur mu tam balık zamanı, güzel de barbun çıkıyor o zaman. Gözneliye dedim ne yapak. Dedi Konyalıyı kandırırız, onda kaptan ehliyeti var bende yok. Git dedi onu kandır getir, kayıkta dursun yeter, dedi. Çıktık, ilk ağı attım, şarz kesti, lan dedi adamın sözünü dinlemedik ne geldi başa, indim aşağı baktım dinamo gevşemiş, gerdim ettim. Tamam mı tamam on dakika geçmedi yine. Dedim avı alak geri dönek mi? Tamam, dedi süre dolsun, dört saat sürüyor ya. Aklıma geldi ben buna bir daha gerdirme yapayım. Şimdi bir de diyorum ki amcam böyle bir aksilik de direk limana girerdi acaba bir yanlış mı yapıyorum, yani bu bir uyarı mı bize. Neyse, ben tamir ettim. Gözneli dedi: “ne yaptın sen düzeldi”. Dedim: “Gerdim ettim”. Sonra Gözneli’yle birbirimize baktık, ona dedim ki: “Vallahi Gözneli amcam olsaydı çoktan limana

dönmüştü, biz acaba üstüne gidiyoruz bize bir uyarı mı acaba” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Özellikle bu son inanç uygulaması gerçeklik açısından diğer inançlardan ayrılmaktadır. Deniz gibi güvensiz bir uzama çıkan balıkçıların en ihtiyaç duydukları şey daha öncede belirttiğimiz gibi özgüvendir. Teknede bir arızanın meydana gelmesi, arıza düzeltilse bile balığa çıkılmaması bu güvenin yitiminden kaynaklanmaktadır. Burada, sözlü toplumun içinde yetişen insanın seçim yapmadığını, kolektif bilincin deneyimini uyguladığını görüyoruz. Nitekim, Mehmet Bilcen bu kolektif bilincin etkisindedir. Kolektif bilinç, onun amcasının söylediklerinde ve yaptıklarında toplanmıştır. Bu nedenle; “..amcam olsaydı çoktan limana dönmüştü, biz acaba üstüne gidiyoruz bize bir uyarı mı acaba” demektedir. Çünkü amcası kolektif bilince sıkı sıkıya bağlıdır, en küçük bir arızda balığa çıkmaktan vazgeçer, bu arıza onun için bir işarettir ve ona kolektif bilincin etkisi seçim yaptırmaz. Ama Mehmet Bilcen, amcasının sözlerinden korktuğu halde bir seçim yapmış ve duruma göre balığa çıkmıştır. Görüldüğü gibi, teknolojik donanımlı bir teknede kolektif bilincin etkisi daha azdır ve nitekim kaynak kişi, kolektif bilincin deneyiminden korksa da bir seçim yapmış ve duruma göre balığa çıkmıştır.

VI.2.1.4. Av Sezonu Sonu Toplu Yemek Yeme

Av yasaklarının başladığı 15 Nisan’da, yani sezon sonunda balıkçılar, aileleri de dâhil olmak üzere hep birlikte toplanarak yemek yerler ve sezon bitişini kutlarlar. Bu kutlamaya halktan katılım olmaz, sadece balıkçılar ve aileleri katılırlar. Bu yemekte mutlaka balık yenilir. Balıklar genelde, mangalda yapılır ya da tavada kızartılır. Barınakların yanına kurulan masalarda; reis, kaptan ve gemiciler aileleriyle beraber otururlar. Bu sezon verilen nimetler için şükredilir ve gelecek sezonun iyi geçmesi için

dileklerde bulunulur. Bu yemeklerde alkol de tüketilmektedir. Nitekim, görüştüğümüz balıkçıların büyük çoğunluğu alkol kullanmaktadır. Kaynak kişilerimizden Mehmet Bilecen, bu yemekten şu şekilde bahsetmiştir:

“Sezon sonunda genelde pek kurban olmaz, şey olur, toplu herkesle, yüz yüz elli kişi haberleşilir, kasa kasa balıklar gelir, yenilir içilir yemek verilir” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Bu yemek; grup bilincini ve grup birlikteliğini güçlendirmesi bakımından oldukça işlevseldir. Çünkü balıkçılar dışında, balıkçıların ailelerinde birbiriyle iletişimini güçlendirmektedir.

Saha çalışmamız sırasında bu inanç ve uygulamaları, özellikle genç balıkçıların ve teknolojik aletleri kullanan trol ve gırgır teknesi sahiplerinin bütünüyle kabul edip uygulamadıklarını; bir kısmını kabul edip, bir kısmına inanmadıklarını belirledik:

“Öyle bir şey yok, öyle nerde balık olduğunu söyleyen bir hoca yok. Okuma üfleme falan hikaye. Denizcilik nasıl bir şeydir, memur gibi sabah çıkarsın akşam gelirsin onun gibi, kısmet işi. Tamam adak kesersin sezon başında, bir işe ya Allah bismillah dediğinde, bir ev yaptırdığında mesela ya da bir araba aldığında kurban kesersin. Ha tütsü dediğiniz yakarız, özellikle özel günlerde mesela kandil günlerinde, Cuma günlerinde, ama bir hoca üfleyecek müfleyecek o yalandır” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

Erdemli’de trol sahibi olan genç bir balıkçı bütün bu inançlar ve uygulamalar hakkında şunları söylemiştir:

“Mesela tütsü yakmak şu bu tamamen insanın kendi inancı. Kendine onu şans saymıştır.Ya şimdi kimisi çıkmıyor, o balığa çıkıyon diye sorduğu zaman. Şimdi Cenabı Allah o sordu diye kısmetini vermeyecek mi yahu. Cenabı Allah o gün kısmetine bişe yazmamışsa tütsü de yaksan, eline kitabı alıp okusan da hikaye” (Yusuf Atılgan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

Ama aynı kaynak kişi sezon başlangıcında kurban kestiğini ifade etmiştir:

“Kurban kesiyoruz sezon açılışında, o bir Allahım bir kaza bela gelmesin sezonda diye bir kan akıtma, fakiri sevindirme amaçlı yapıyoruz” (Yusuf Atılgan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

Kaynak kişinin gelenekten gelen bazı inanç ve uygulamaları reddedip bazı inanç ve uygulamaları kabul etmesi, özellikle genç balıkçılar arasında yaygın görülen bir durumdur. Bunun en önemli sebebi, teknolojik aletlerin kullanımının çoğalmasıyla birlikte bu inanç ve uygulamaların gençler arasındaki geçerliliğini yitirmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu inanç ve uygulamalarla ilgili genel bir değerlendirme yaptığımızda; Ateşe tuz atılması, tütsü yakılması, bir hocadan dua okutulması gibi inanç ve uygulamaların, avdan önce yapıldığı için ve bazen de az balık tutulduğu zamanlar yapıldığı için, hem takvimsel hem de kriz ritüelleri içerisinde değerlendirilebilir. Hocanın bir kâğıda dua yazarak asması, nazarlık ve çaltı dikenini asılması, kurşun dökme ise sadece balık az çıktığı zaman yapıldığı için bu uygulamaların kriz ritüellerinden olduğu söylenebilir. Sezon başında kesilen kurbanlar takvimsel ritüeller içinde, balık az çıktığı için kesilen kurbanlar ise kriz ritüelleri içinde ele alınabilir. Av sezonu sonunda hep birlikte yemek yenilmesi de yine takvimsel ritüeller içinde değerlendirilebilir.

Bu inanç ve uygulamalardan; ateşe tuz atılması, tütsü yakılması, bir hocadan dua okutulması ya da hocanın yazdığı bir duanın tekneye asılması gibi uygulamaların günümüzde sadece Karaduvar bölgesinde devam ettiğini tespit ettik. Diğer inanç ve uygulamalar ise Mersin'in tüm balıkçı bölgelerinde yaşatılmaktadır. Bunun en büyük nedeninin; Karaduvar bölgesinde yaşayan Nusayri Cemaatına bağlı Arap Alevilerinin İskenderun ve Suriye'deki akrabalarıyla iletişiminin olmasıdır. Çünkü İskenderun ve Suriye'deki Arap Aleviliği inancının yoğun olarak yaşandığı köylerde dini uygulamalar dışında büyüye dayalı uygulamaların da yaygın olduğu bilinmektedir (Erdem, 2010: 18). Dolayısıyla bu iletişimin Karaduvar'daki balıkçıların inanç ve uygulamaları üzerinde de etkisi olduğu çıkarımını yapabiliriz.

VI.2. 2. Halk Hekimliğiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar

Eskiçağlardan günümüze kadar toplumlar yaşadıkları hastalıkları ya kendilerinin ya da atalarının doğadan edindikleri tecrübelerle tedavi etmeye devam etmişlerdir. Bu bağlamda doğadaki çeşitli bitkilerden ve hayvanlardan yararlanmışlardır. Hatta modern tıp toplumların geliştirdiği bu yöntemlerden yararlanarak bugünkü durumuna gelmiştir. Clifford D. Conner, bu gerçeği şöyle ifade eder: “Bugün hastalıklarda kullanılan ilaçların dörtte biri bitkilerden üretilmektedir; bunların çoğu geleneksel tedaviler ve yerli insanların sahip olduğu halkbilimi üzerine yapılan çalışmalarla keşfedilmiştir.” (Conner, 2013:102)

Conner'in aktardığına göre; iki ünlü etnobotanikçi olan Micheal J. Balick ve Paul Alan Cox *Plants, People and Culture* isimli eserlerinde halk hekimliğine dair bulguların önemine şu şekilde değinmişlerdir:

Rezerpinin keşfini nasıl tanımlamalıyız? Bu önemli ilacın keşfi, yapısal kimya ve ilaçbilim gibi somut bilime mi dayalıdır; yoksa bunu folklor ve efsanelere mi mal etmeliyiz? Laboratuarlarda çalışan bilim adamları rezerpinin bulunmasını mutlu bir tesadüfe bağlayabilir; ama şu kesin gerçektir ki; etnik yerli halk tarafından zaten kullanılmakta olan bir bitki sonunda dünyanın en önemli ilaç kaynaklarından biri olmuştur (Conner, 2013: 109).

Kuşkusuz halk hekimliğinin önemi sadece modern tıbbı kaynaklık etmesinden gelmemektedir. Halk hekimliği aynı zamanda insan-doğa ilişkisini, insanın doğaya yüklediği kutsiyeti ve etkileşimi de açık bir şekilde göstermektedir. Bütün bu yönleriyle halk hekimliği uygulamalarının folklor çalışmaları içinde önemli bir yeri vardır.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de hem eski metinlerde hem de folklor çalışmaları sırasında sahadan toplanan veriler ışığında, halk hekimliğine dair inanış ve uygulamaların geniş yer kapladığını söyleyebiliriz. Kendi çalışma sahamız içinde derlediğimiz bu inanış ve uygulamalardan söz etmeden önce halk hekimliğinin ne olduğu konusuna değinmenin gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Pertev Naili Boratav halk hekimliğini şöyle tanımlamıştır: “Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne halk hekimliği diyoruz” (Boratav, 1994: 123).

Bu tanım açıklayıcı olmakla birlikte yetersizdir çünkü özellikle de günümüzde, hastalıklarının tedavisini modern tıpta bulamayan hastalar da halk hekimliğine başvurmaktadır. Tanımın eksikliğine rağmen Boratav halk hekimliği üzerine kendi

döneminde önemli bilgiler vermiştir. Bunlardan en önemlisi, halk hekimliği bağlamında yapılan hastalık tedavilerini tasnif etmesidir. Bu tasnife göre hastalık ve tedavi şekilleri dört başlık altında incelenebilir:

1. Tamamen tıbbi usullerle tedavi edilen hastalıklar

2. Yarı tıbbi bir şekilde, yani birtakım hassalı (güçlü, özellikli) otlar, kökler, kocakarı ilaçları dediğimiz ilaçlarla tedavi edilen hastalıklar.

3. Hem tıbbi hem de sihri (büyüsel) bir şekilde tedavi edilen hastalıklar

4. Yalnız sihri bir şekilde tedavi edilen hastalıklar” (Boratav, 2013:76)

Bizim, Mersin balıkçıları arasında derlediğimiz, halk hekimliğine yönelik inanç ve uygulamalar bu sınıflandırmada daha çok ikinci tasnife girmektedir.

Balıkla ilgili ya da balıkçılık mesleği bağlamında halk hekimliği uygulamalarını inceleyen çalışmalar ise ülkemizde oldukça azdır. Balıkçılarla ilgili olarak, bizim bulgularımıza göre halk hekimliği bağlamında yapılan ilk çalışma, Vildan Özkan Göksoy tarafından yazılan *İstanbul'daki Balıkçı Ailelerinde Halk Hekimliği* isimli bildiridir. Göksoy bu çalışmasında, İstanbul'da yaşamını sürdüren ancak kökenleri Akdeniz, Ege ve Karadenizli olan balıkçı ailelerinden halk hekimliği uygulamalarının yanı sıra balıkçı meslek hastalıklarını ve balıkçı ailelerine dair bazı inanışları da derlemiştir (Göksoy, 1989:155). Yine halk hekimliği bağlamında balıkçılarla ilgili ikinci çalışma ise; Mehmet Ali Canyurt ve Eren Çiçek tarafından yazılan *Anadolu'da Balık İle İlgili İnançlar ve Halk Hekimliği Uygulamaları* isimli bildiridir. Bu bildiride de balıkla ilgili çeşitli halk hekimliği uygulamaları hakkında örnekler verilmiştir. Bu iki bildiri yanında, Mustafa Aça, *Giresun ve Trabzon İlleri Balıkçılarının Meslek Folkloru* isimli doktora tezinde Giresun ve

Trabzon'daki balıkçıların halk hekimliğine dönük inanç ve uygulamaları hakkında bilgiler vermiştir. Bu çalışmalarla birlikte, özellikle Akdeniz balıkçıların halk hekimliği uygulamaları ve inançları ayrıca incelenmemiştir. Bu nedenle çalışma sahasından derlediğimiz bulgular, Akdeniz balıkçıların halk hekimliği uygulama ve inançlarına dair önemli veriler sunmaktadır.

Araştırmamız sırasında görüştüğümüz balıkçılar, halk hekimliğiyle ilgili konularda eski balıkçıların çok daha bilgi birikimine sahip olduğunu ama kendilerinin bu bilgileri unuttuklarını söylemektedirler. Özellikle, avlanması yasak olmasına rağmen deniz kaplumbağası ve köpekbalığı gibi deniz canlıları, bazı yönlerden halk sağlığına iyi geldiği düşünüldüğü için avlanılmaktadır. Yöredeki balıkçılar hangi hastalıklarda hangi deniz canlıları ve balıkları kullandıkları konusunda aşağıdaki bilgileri vermişlerdir.

Kansızlık ve Ağrılarda;

Balıkçıların inançlarına göre; deniz kaplumbağası kanı, özellikle kansızlıktan dolayı hastalananlara ve çocuklara iyi gelmektedir, ayrıca vücuttaki ağrıları da kesmektedir.

“Şimdi kaplumbağa kanının hepsi faydalı değil. Onun yahudisi var bir müslümanı var. Müslüman olanı ben iyi bilirim ki, kaptanlık yapıyordum ki, bir başka kaptanımız kellesini kopartıp kanını somurdu. Şeye ilaçmış, bütün ağrılara ilaçmış. Aslında bütün deniz ürünlerinin hepsi şifalı olduğunu ben iddia ederim.” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Verem Hastalığında;

Deniz kaplumbağalarının verem hastalığının tedavisinde kullanıldığı da saha çalışmamız sırasında balıkçılar tarafından ifade edilmiştir.

“Caretta dediğimiz kaplumbağa verem hastalığına iyi gelir. Bir bardak kanından içiyorsun, yarım kilo bir kilo etinden yiyorsun. On beş gün içerisinde belirtisini gösteriyor ve iyiye götürüyor. İyiye götürdüğü zaman da tek şey üşütmeyecen kendini.” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Kanser ve Sedef Hastalığında;

Balıkçıların arasında yaygın bir diğer inanca göre ise; köpekbalığının eti ve organları insan sağlığı için önemlidir. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz bir genç balıkçı özellikle köpekbalığının ciğerinin sedef hastalığına ve kansere iyi geldiğini, bu hastalıkları kısa sürede iyileştirdiğini ifade etmiştir.

“Ben faydalı bir şey söyleyeyim: Köpekbalığının ciğeri sedef hastalığına birebir. Kendi kuzenimde bile vardı biz denedik, iki üç sefer yedi kesti. Ben doktorlara bile bunu veriyorum, kadın doktor da vardı, yedi çıktı. Sedef hastalığı ile kansere iyi gelir. Burada avlıyoruz, cezası da var, 1500 lira ama yine de insan sağlığı için avlıyoruz bazen. İş hastalığa gelince cezayı falan boşveriyorsun” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

“Köpekbalığının şimdi yenen cinsleri var, yağlı olanı var, et balığı var, onun eti kansere iyi geliyormuş. Şimdi şu an yasak, ha bir hastan olmuş, temizliyorsun zuladan götürüp hastaya veriyorsun” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Köpek balığının ciğeri mi artık eti mi iyi geldiği söyleniyor. Hatta çok böyle arkadaşlarımız var, ailelerinde kanser hastası oluyor, tembih ediyorlar veriyoruz.” (İlker Utku, kişisel görüşme, 9 Nisan 2016).

Kaynak kişinin de ifade ettiği gibi avlanması yasak olduğu halde; deniz kaplumbağası ve köpek balığı gibi deniz canlıları halk sağlığı inancı nedeniyle avlanmaktadır. Bazı balıkçılara göre ise köpekbalığının her türü değil sadece camgöz diye isimlendirilen cinsi hastalıklara iyi gelmektedir.

“Camgöz köpekbalığı iyi gelir, her köpekbalığı iyi gelmez” (Ali Akan, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Köpekbalığı gibi kara kaplumbağasının da kansere iyi geldiği balıkçılar tarafından ifade edilmiştir.

“Kara kaplumbağası, dağlardaki olan kaplumbağa da kan kanserine iyi gelir. Yarayışlı olan balıklar çok. Denizdeki hayvanların hepsi insanlara yararlıdır” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Tansiyon ve Kalp Hastalığında;

Sardalya, Mersin balıkçıları için önemli bir balıktır. Birçoğu sardalya için ‘Akdeniz’in hamsisi’ ifadesini kullanır. Balıkçılar, sadece lezzet bakımından ve çok tutulduğundan dolayı değil, sardalyanın insan sağlığı için de gayet besleyici olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca sardalya da ve somun balığının yağının da fazla olduğunu, balık yağının ise özellikle tansiyon ve kalp hastalığına iyi geldiğini söylemektedirler.

“Balık yağı çok sağlıklı özellikle en çok sardalya var sonra somun da var. Çok yararlıdır balık yağı.” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Romatizmalı Hastalıklarda;

Sardalya ve somun balığı gibi yılan balığının da yağından dolayı faydalı olduğunu söyleyen ve özellikle de romatizmadan kaynaklı hastalıklara iyi geldiğini ifade eden balıkçılar vardır:

“Yılan balığı vücuda çok yararı olan bir balıktır. Çünkü aşırı yağlı bir balıktır. Bunu bilmeyen kişi, bu çok iyi gelir deyip alıp kızartırsa midesi bulanır. Bunun pişirme tarzı farklıdır. Közde pişirilip yağının biraz akması sağlanır.” (Ali Sinan Oğuz, kişisel görüşme, 5 Mayıs 2016).

“Mesela yılanbalığının romatizmalı, sızılı şeylere iyi geldiği söylenir.” (İsmail Yükseloğlu, kişisel görüşme, 5 Mayıs 2016).

Böbrek Taşı Düşürmede ve Altını Kaçıran Çocuklarda;

Anamur’da görüştüğümüz balıkçılar, karakulak balığının hem böbrek taşları için hem de altına işeyen çocuklar için tedavi edici olduğunu belirtmişlerdir:

“Mesela karakulak balığının kafasında bir taş çıkar. O taş böbreklerdeki taşları döker. Mesela altına çiş yapan ufak çocuklar için o taşı ezerler, o taş çocuğun altına yapmasını keser. Derler büyükler, eskiler. Doğrudur, denenmiş şeyler” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Çıban ve Sivilcede;

Aydıncık’ta görüştüğümüz balıkçılar ise ayak topuğunda çıkan sivilceler için yengecin iyi geldiğini söylemişlerdir:

“Çopuk dikenini diye ayak tabanında bir sivilce çıkar, yürürken zorlanma olur, yengeci sarıyorlar geçiyor, yengeci eziyorlar, oraya sarıyorlar, o orada yok oluyor, geçiyor, o insan rahatlıyor. Düşünüyorum yengeç, insan sağlığına ne kadar faydalı” (Ali Oynar, kişisel görüşme, 13 Nisan 2016).

Felçli Hastalıklarda;

Balıkçılar arasında ceyran balığı olarak isimlendirilen elektrik balığının felç hastalarına iyi geldiğini Bozyazı'daki balıkçılar ifade etmişlerdir:

“Ceyran balığı var, felçli insanlara çarptırıldığında iyileştirir diyorlar, elektrik balığı. Dün biri istedi benden, tamam dedim hava iyileşsin çıkarsa vereyim dedim, çıkarsa suya koyacam adama verecem.” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Kırık, Çıkık ve İncinmelerde;

Kemik hastalıklarına ve incinmelere karşı tatlı su balığı olan alabalığın tedavi edici özelliği bulunduğu balıkçılar tarafından belirtilmektedir:

“Bisikletle trafik kazasından dolayı çocukken bileğim kırıldı. Üstünden biraz fazla olay geçti, eğri kaynamış, sınıkçı bu çocuğun bileği eğri kaynamış dedi. Kırıp düzeltmem lazım. Nasıl, dedi babam. Bana alabalık getireceksiniz, dedi. Ben alabalığı bileğe saracağım. Beş altı gün kalacak. Alabalığın özelliğinden dolayı o kırılan yerin tekrar açılma ihtimalinden dolayı kırılma olayını kolay yapacağını söyledi. Ben yaptırmadım tabii ki ama o zamandan aklımda kaldı. Ama ben on beş yaşındayken bunu duyduysam ve hâlâ alabalığın bu yöntemle kullanıldığını elli bir yaşında da duyuyorsam demek ki bu doğrudur” (Ali Sinan Oğuz, kişisel görüşme, 5 Mayıs 2016).

Basurda;

Alabalığın ayrıca basur gibi çeşitli hastalıklara da iyi geldiği ifade edilmektedir:

“Alabalığın hem basur dediğimiz hastalığa iyi geldiği bilinir, bir de kemik eğri kaynadığında onu tekrar kırabilmek için alabalık sararları.” (İsmail Yükseloğlu, kişisel görüşme, 5 Mayıs 2016).

Bütün bu tedavi yöntemlerine inanmayan özellikle genç yaşta balıkçılar da bulunmaktadır. Görüştüğümüz bir balıkçı bütün bu halk hekimliği uygulamalarına inanmadığını bunların uydurma olduğunu ifade etmiştir.

“Söylüyorlar, ben şimdi balığın hastalığına iyi geliyormuş, o balık şu hastalığa geliyormuş bu balık bu hastalığa iyi geliyormuş, onun şeyini biz bilmiyoruz. Geliyor mu gelmiyor mu. Şimdi Allah dert verip de derman aratmasın şeyi var ya kardeş, yani derdi olan dermanın nerde bulacağını şaşırıyor. Artık balık buluyor, bilmem kim diyor şu faydalı diye. Böyle bir şey olsa bunu mutlaka bilim adamları araştırırdı” (Yusuf Atılgan, kişisel görüşme, 20 Nisan 2016).

Bütün bu bilgileri genel olarak değerlendirdiğimizde hastalıkları ve onların tedavi yöntemlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Kansızlıktan kaynaklı hastalıkların, baş ağrılarının ve verem hastalığının tedavisinde caretta caretta denilen deniz kaplumbağalarının kanı; kan kanseri hastalığının tedavisinde kara kaplumbağasının kanı; sedef hastalığının ve kanserin tedavisinde köpekbalığının ciğeri ve köpekbalığının eti; tansiyon ve kalp hastalıklarının tedavisinde sardalya ve somun balıklarının yağı; romatizma ve ağrıların tedavisinde yılan balığının

yağı; böbrek taşlarının tedavisinde ve küçük çocukların altına işeme problemini çözmek için karakulak balığının başı; ayak topuğunda çıkan sivilce ve çıbanların tedavisinde yengeç; felçli hastalıkların tedavisinde elektrik balığı; kemik hastalıklarının, incinmelerin ve basur hastalığının tedavisinde alabalık kullanılmaktadır.

VI.2.3.Halk Takvimi ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

İnsanlar, doğayla uyum içinde yaşayabilmek için buldukları çevrenin zamansal boyutunu da anlamaya çalışmışlar ve buna bağlı olarak zamanı bu uyumun ritmine göre sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırma, her topluluğun kendi yaşam koşullarına göre kendi takvimini oluşturmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, özellikle modern çağın başlangıcıyla bu toplulukların zamansal sınıflandırması olan çeşitli takvimlerin yerini, modern çağın belirlediği tekil bir takvim olan miladi takvim almıştır. Bugün uygar dünyada milyarlarca insan bu takvime göre zamanı sınıflandırmaktadır. Yine de günümüzde, modern toplumun etkilerinden uzak olan toplumlarla birlikte dinsel, töresel ve ekonomik sebeplerle kendi gelenekselleşmiş takvimlerini kullanan topluluklar vardır. İşte bu toplulukların kullandığı, doğayla çeşitli etkileşimler sonucu oluşmuş ve kültürel miras olarak kuşaktan kuşağa aktarılan yerel nitelikteki takvimlere halk takvimleri diyoruz.

Araştırma sahamız olan Mersin içindeki balıkçıların da deniz ve deniz canlılarıyla etkileşimi sonucu oluşmuş ve kuşaktan kuşağa aktarılan bir halk takvimi vardır. Ama özellikle de yanlış avlanma, küresel ısınma ve deniz sularının aşırı kirlenmesi sebepleriyle kuşaktan kuşağa aktarılan bu takvime balıkçılar günümüzde sadık kalamamaktadırlar. Yine de değişen koşullara rağmen, balıkçıların balık geçiş

mevsimlerine göre ve av sezonlarına göre belirledikleri bu takvime uymaya çalıştıkları gözlenmektedir. Kaynak kişilerden edindiğimiz bilgiler şöyledir:

“Sardalya genelde her mevsim tutuyoruz. Barbun haziran temmuz arası daha iyi oluyor. Kefalinde mevsimi yok, her mevsim çıkıyor. Karides, yengeç tutan da var. Şu an trollerin getirdiği balık o.” (Burhan Sayar, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

“Şu an Ekim ayındayız, üstümüzdekilere bakın. Bu balığı da etkiliyor. Balık her zaman için serin suyu sever. Dünyanın ekosistemi değişiyor” (Yusuf Çelik, kişisel görüşme, 10 Ekim 2015).

“Balık hangi mevsimde çıkar biliriz. Eylülde kuzu, ağustos eylülde lagos, nisanda kıyıda kuzu, kuzu dediğimiz akya oluyor. Bu şeyler beş altı senedir değişti, küresel ısınmadan dolayı. Gecikiyor balık.” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Beş altı seneden beri balıkların çıktığı aylar değişti, küresel ısınmadan dolayı, bizim beklediğimiz balık bir ay sonra bir buçuk ay sonra geliyor, küresel ısınmadan dolayı” (Saadettin Kahveci, kişisel görüşme, 10 Nisan 2016).

Deniz suyunun ısısı balıkçılar için çok önemlidir. Çünkü balıklar bu ısıya göre göç etmektedir. Balıkçılar küresel ısınma nedeniyle balıkların avlanma takvimlerinin yıldan yıla değişiklik gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Ama genel olarak görüştüğümüz bir kaynak kişi av takviminden şu şekilde bahsetmiştir:

“Senenin 12 ayı farklı avlar nasıl diyeyim farklı farklı avlar yapıyorsun. Yasağa girdiğimizde gırgırlar, trollar, bunların normalde Eylül 1’de gırgırların 15 Eylül’de de trollerin sezonu açılır, Nisan 15 e kadar geçerlidir bu. Nisan 15 den sonra trole gırgır ebatı tekneler 4 ay yasaklıdır. Bu 4 ayda da sadece av ekstra av türleri postacılık, sardalyacılık, moloz balığı ama ufak tekneler, 12 metreden küçük tekneler trol gırgır

olmayan 12 ay boyunca çalışır. Geçimini sardalyacılık, barbun avcılığı, karides avcılığı, kalamar avcılığı böyle böyle geçirir.” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

“1 Eylülde gırgır sezonu açılıyor, 15 Eylül’de trol sezonu açılıyor... Mesela avlanma yasağı sırasında teknenin bakımları yapılıyor, 15 Nisan’da sezon kapanınca. 1 Eylül’e kadar gereken bütün eksiklikler kapanıp hazırlık yapılıyor.” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

“Şimdi gemicilik yapıyorum, arkadaşlarımın yanında. Yarın sezon kapanıyor, dört ay beş ay boştayız. Eskiden şöyle oluyordu: Gemiciler, yazın yasağa girdi mi, bir teknede dört-beş kişi çalışıyordu, yazın yarı maaş veriyorlardı, bakıma başladıkları zaman tüm maaşa dönüyorlardı. Yani iki ay arada boşluk oluyordu, yarım maaş veriyorlardı, şimdi o da yok, onu da kaldırdılar.” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Bu kaynak kişi aslında kaptan, gemici ve tayfacıların nasıl çalıştığını özetlemiştir. Eskiden balık yasağı başladığı dönem de çalışmalarına rağmen yasağın olduğu dört ay boyunca, gemici ve tayfaların iki ay tam maaş aldığını, diğer iki ay ise yarım maaş aldıklarını ama günümüzde ise yağın sürdüğü dört ay boyunca para almadıklarını belirtmiştir.

“Bizim yaptığımız barbun Ağustos ayında olur, Lagos genelde 12 ay olur ama genelde göç zamanı var, Mart-Nisan-Mayıs da olur, Palamut şimdi bugünlerde olması lazım, Şubat-Mart-Nisan, bir de Ağustos’ta falan yavru zamanı, küçük balık olur, Yani geçit balığı şöyle: Mesela Karakulak, Turna bunlar genelde doğudan gelen balıklar, doğu havaları çok estiyse çok olur, Palamut batıdan gelir, kuzu mesela doğudan gelir. Yengeç burada çok fazla yok ama Taşucu tarafında olur daha çok. Karides var” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Mesela yılbaşına kadar, Aralık ayında batı Akdenizde ve körfezde çalışırsın, Aralıktan sonra balığın akıntısı Karataş tarafına İskenderun tarafına gidiyor, o tarafta çalışırsın. Barbun sezon açıldığında çok kuvvetli olur, aralığa kadar, ilk sezon açıldığında karideste yoğun olur, zaten yılbaşından sonra balıkçılık ölür zaten.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Kaynak kişilerin verdikleri bu bilgilere göre, Mersin balıkçılarına ait halk takvimi şu şekildedir:

Barbun ayları : Haziran, Temmuz, Ağustos.

Palamut ayları: Şubat, Mart, Nisan, Mayıs

Gümüş ve Lüfer ayları: Kasım, Aralık, Ocak

Kuzu ve Karides ayları: Eylül, Ekim

Ama kaynak kişilerinde aktardığı gibi, özellikle küresel ısınma sebebiyle balıkların geçiş mevsimleri değişmiş ve bu zaman dilimleri geçerliliğini günümüzde kısmen yitirmiştir. Bunun yerine av yasaklarına göre takvim uygulamasına gidilmiştir. Yalnız bu takvime daha çok trol ve gırgır tekneleri uymaktadır. Küçük balıkçılık yapanlar ise yılın on iki boyunca avlanmaktadırlar.

1 Eylül: 15 Nisan arası: Gırgır sezonu

15 Eylül: 15 Nisan arası: Trol sezonu

15 Eylül: Trol yasağının da kalkmasıyla av sezonuna başlanması

15 Nisan: Trol ve gırgır yasağının başlaması ve av sezonunun bitişi

15 Nisan-15 Eylül arası: Balık Yasakları ve yeni sezon için yapılan hazırlıklar

Mayıs- Haziran-Temmuz-Ağustos: Tekne ve kayık bakım ve onarım ayları

Görüştüğümüz kaynak kişiler, eskiden özellikle göç balıklarının geçtiği zamanların bilindiğini, buna göre bir takvim oluşturulduğunu ama özellikle küresel ısınmayla birlikte değişen su sıcaklıklarının balıkların göç mevsimlerini değiştirdiğini, bu nedenle artık geçerli bir takvim oluşturamadıklarını, Tarım Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı'nın oluşturduğu yasak dönemlerinin de balık yumurtlamasına uygun olmadığını ifade etmektedirler.

VI.2.4. Halk Meteorolojisi ile İlgili İnanç ve Uygulamalar

Eski çağlardan günümüze kadar uzanan süreçte insanoğlu, meteorolojik olayları daha iyi tahmin edebilmek için kendi coğrafyasındaki koşullara göre kimi yöntemler yaratmıştır. Bunun en büyük nedeni, doğayla uyum içinde yaşayabilmek ve değişen meteorolojik olaylardan en az zararla etkilenmektir. Toplumların kendi sosyal ve ekonomik bağamlarına göre, kendi yaşadıkları bölgelerde geliştirdikleri ve hava olaylarını tahmin etmeye yarayan bu teknik ve yöntemlerin bütünü halk meteorolojisi adı altında incelenmektedir.

Meteoroloji ile ilgili gelişmelerin, tarımla uğraşan toplumlar tarafından geliştirildiği söylene de belki de meteorolojik bilgilerimize katkı sunan en önemli

toplumlar, denizcilikle uğraşan toplumlardır diyebiliriz. Bunun en büyük nedeni; denizin güvensiz bir uzam olması, bu güvensiz uzamda gemiciler ve balıkçılar için göksel olayların hem hava durumlarını tahmin etmede hem de yön bulmada hayati derecede önemli olmasıdır. Nitekim, denizcilikle ilk uğraşan toplumlardan biri olan Fenikelilerin yıldız gözlemciliğinde gelişmesinin ve rüzgar gülünü keşfetmiş olmalarının nedeni budur.

Kıyılarda seyir yapılsa bile rüzgarların etkileri, izlenecek rotanın uzaklığı gibi nedenler gece seyretmeyi gerektiriyordu, gece navigasyonunda gökyüzü incelenmekteydi. Fenikeliler'in Kuzey Yıldızına bakarak yönlerini buldukları bilinmektedir. Daha sonra da aynı yöntemi kullanan Yunanlılar bu nedenle Kuzey yıldızına Fenike yıldızı demişlerdir. Gündüzleri ise Güneşe bakarak yön bulunmaktaydı. Fakat sanılanın aksine kıyı denizciliği açık denizcilikten daha tehlikelidir. Özellikle Doğu Akdeniz'de havanın değişkenlik gösterdiği de göz önünde bulundurulursa, rüzgarın çok hızlı değişmesi, dalgaların çok olması, sığılıkların fazlalığı gibi nedenlerden dolayı kıyı denizciliği açık denize göre daha tehlikeliydi. Fakat yön tayin etme açısından da Antik çağın ilkel denizliği şartlarında kolaylık sağlıyordu. Ayrıca Kuzey yıldızına bakılarak ve gündüzleri güneşin gün içerisindeki hareketleri izlenerek rüzgarın esiş yönü ile gidilecek rota belirlenmekteydi. Bazen de rüzgarın sıcaklığı ve rutubetinden de rüzgarın estiği yön tahmin edilmekteydi. Aynı yönde seyir yapabilmek için geliştirilmiş âletlerin ilki olan Rüzgar Gülü, ilk olarak Fenikeliler tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Antik Yunan'da kullanılmış ve İtalyan denizciler tarafından geliştirilmiştir (Girgin, 2006:22).

Denizciler ve balıkçılar, sadece rüzgar gülünü değil muson rüzgârlarını ve okyanus akıntılarını da ilk keşfeden topluluklardı. Bu nedenle on beşinci ve on altıncı

yüzyıllarda coğrafi keşiflerin başlamasında denizcilerin ve balıkçıların deneyimlerinden yararlandı.

Günümüzde de özellikle denizcilik ve balıkçılıkla uğraşan toplulukların, meteorolojinin gelişmiş hava tahmin raporlarına rağmen, hava olayları ile ilgili bu deneyimlerini kısmen koruduğunu ve hava olayları ile ilgili kendi yerel bölgelerine ait kimi teknikler geliştirdiklerini görmekteyiz. Nitekim Mersin balıkçıları da kuşaklar boyunca süren gözlem ve deneyim sonucunda kendilerine ait meteorolojik yöntemlerini yaratmışlardır. Bu yöntemleri beş başlık altında inceleyebiliriz:

1. Ay ve yıldızlardan yararlanılarak yapılan tahminler
2. Bulutlardan yararlanılarak yapılan tahminler
3. Deniz suyundan yararlanılarak yapılan tahminler
4. Rüzgârın esme yönü ve sırasına göre yapılan tahminler
5. Kuşlardan yararlanılarak yapılan tahminler
6. Diğer yöntemlerle yapılan tahminler

Alan araştırmamız sırasında görüştüğümüz balıkçılardan bir kısmı, gece gökyüzünde yıldızların parlaklığına ve ayın şekline bakarak hava tahminleri yaptıklarını ifade etmişlerdir.

“Yıldız çok parlarsa poyraz eser.” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Havanın durumunu biz de biliriz. Hava kendini gösterir. Aydan, ayın harmanlamasından. Bulutundan, sisten, yıldızların parlamasından. Hepsinden biliriz havayı. Havanın iki gün sonra bozacağını biliriz. Bir gün sonra, yarına bu hava bozacak deriz bozar. Yahut da bir gün bozar. Yani yüzde altmış yüzde yetmiş istisna olur ya. Yıldızlar pularır, sislenir, ay harmanlar yuvarlak böyle büyür, parlar.” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Hayvanların özellikle martıların davranışlarından da balıkçılar rüzgârın nereden geleceğini tahmin etmektedirler. Görüştüğümüz kaynak kişiler, martıların uçmalarına bakarak rüzgârların nasıl olacağını şu şekillerde tahmin ettiklerini açıklamışlardır:

“Martıların uçmasından, havalanmasından. Bir yerden hava gelecek demektir havalandıkları zaman. Hayvanlar bizden daha önce hissediyor havayı. Özellikle martılar. Yüzde yetmiş bilinir. Genelde böyledir bu yani. Zaten bu işi yirmi senedir otuz senedir yapan adam bilir.” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Martılar yerden havalanır, epey gökyüzüne bir havalanır. Bir yerden hava gelecek demektir. Ya tarlaya gider ya karaya gider yahut da havalanır döner böyle şey gibi.” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Deniz suyunun renginden, kabarmasından ve hatta tadından da yararlanılarak tahmin yapıldığını söyleyen balıkçılar vardır.

“Denizin renginden mesela kabarmasından hava durumunu biliriz. Mesela deniz çok kabarıncı fırtına patlayacak demektir” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

“Eski adamlar denizin suyundan fırtınayı anlar. Şimdi rüzgarların değişimi çok fark ettirir. Şimdi lagos olarak, çok çamura sokarsa hayvan illaki bişe olur, akıntılar çoğalır. İyi bir denizci denizin anlamını alır. Kendi şeyini tedbirini alır. Av bişe değil, sen avı getirirsin ama av seni götürmez. Sen onu kazanırsın ama o seni kazanmaz.” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Bulutların geliş yönüne, rengine ve cinsine göre balıkçılar hava durumunu tahmin etmektedirler.

“Ben amcamdan öğrendim mesela, yağmur gelir ya da gelmez diyorum, amcamdan öğrendim çünkü, havanın nerden geldiği, bulutun nerden kaydığından biliriz.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

“Mesela batıdan bir bulut kakar, rengine göre havanın durumunu yani yüzde yüz olmasa da yüzde yetmiş bilinir.” (Ahmet Soysal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Rüzgarın esme yönü ve sırasına göre balıkçıların yaptığı hava tahmin yöntemleri de bulunmaktadır.

“Biz biliriz havayı. Bir iki gün eser doğu, üçüncü gün çevirir açıktan. Ama son bir iki senedir iklim değişti, haydee bütün bildiklerimiz alt üst oldu. Bak iki gün eserdi, üçüncü gün batıya çevirirdi Lodos’a ondan sonra bir hafta hava iyi olurdu ondan sonra tekrar doğu eserdi bu böyle devam ederdi ama son iki üç yıl da iklim değişti allak bullak oldu.” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Bazı balıkçılar ise hava durumuyla ilgili bu teknikleri bildiklerini ama teknolojik aletlerin kullanılmasıyla bu bilgileri zamanla unuttuklarını ifade etmişlerdir. Bu balıkçılardan biri olan kırk sekiz yaşındaki Saadettin Dinçkoyuncu, kendisinin de eskiden

hava durumunu belli işaretlerden yola çıkarak anlayabildiğini, teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu özelliği kaybettiğini anlatmaktadır:

“Eskiler çok iyi bilir, fırtınanın geleceğini, neyin ne olacağını, ben size bir şey anlatacağım, belki inanmayacaksınız ama o özelliğimi nasıl kaybettim ben de bilmiyorum. Ben de çoğu şeyi çok iyi biliyordum. Benim teyzemin rahmetli kocası vardı şurada dükkânı vardı. O sorardı: İşte, ‘bugün hava nasıl olacak’ diye. Şöyle gökyüzüne bakardım, bulutlara bakardım, bugün öğleden sonra yağmur yağacak derdim, o gün yağmur yağardı. Bugün fırtına olacak derdim, şu şu saatte olurdu. Geçen oturdum kızıma da anlattım, nasıl kaybettim ben bu özelliğimi bilmiyorum. Eskilerin yüzde doksanı öyleydi.” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Bütün bunlar dışında balıkçılarda, halk takvimiyle oluşturulmuş ve fırtınaların isimlerini yazan kartlar bulunmaktadır. Balıkçılık malzemeleri satan dükkân sahipleri tarafından basılan bu kartlardaki fırtına isimleri ve tarihleri şöyledir:

5-6 Ocak: Zemheri

14 Ocak: Karakocanlar

28-29 Ocak: Aydoğan

1 Şubat: Hamsin

20 Şubat: Cemre (1) (Cemrenin havaya düşmesi)

27 Şubat: Cemre (2) (Cemrenin suya düşmesi)

6 Mart: Cemre (3) (Cemrenin toprağa düşmesi)

10 Mart: Husum

11 Mart: Kocakarı

23 Mart: Koskavuran

25-27 Mart: Çaylak

7 Nisan: Kırlangıç

11 Nisan: Leylek

18 Nisan: Kuğu

5-6 Mayıs: iek

15-16 Mayıs: Filizkoparan

19-20 Mayıs: Kokolya

23 Mayıs: lker

3 Haziran: Filizkıran

20-22 Haziran: Gündönümü

8 Temmuz: arkdnm

22 Temmuz: Karaerik

31 Temmuz: Kızilerik

19 Ağustos: Leylekdnm

2 Eylül: Mıhrıcan

7 Eylül: Bildırcın Geimi

24 Eylül: Kestane Karısı

29 Eylül: Turna Geimi

3 Ekim: Kuğ Geimi

13-14 Ekim: Meryemana

19 Ekim: Bağbozumu

28 Ekim: Balık

19 Kasım: Kokatımı

28 Kasım: lkerdnm

11-12 Aralık: Karakış

18 Aralık: Gündönümü

Görüldüğü gibi bu takvim sadece balıkçılara özgü bir takvim değildir ve yerel de değildir. Nitekim koçkatımı, bağbozumu gibi tarımsal etkinliğe özgü terimler barındıran ve Meryemana gibi dinsel terimler barındıran bir takvimdir. Ama buna rağmen, hemen hemen her görüştüğümüz balıkçıda bu kartlardan vardır. Örneğin bir balıkçı, bu tarihlere olan inancını şöyle ifade etmiştir:

“Kırlangıç fırtınası diye bir fırtına var. 7 Nisan’da denizdeyim. Yukarıda Kırlangıç fırtınası var, aşağıda, tabanda, yirmi iki yirmi üç kulaçta haddinden fazla kırlangıç balığı var, demek yerle gök bir.” (Cengiz Yılmaz, kişisel görüşme, 4 Mayıs 2016).

Kaynak kişinin de söylediği gibi balıkçılar bu karttaki fırtına günlerinin zamanı gelince gerçekleştiğine inanmaktadırlar. Nitekim, bu balıkçı da 7 Nisan’da Kırlangıç fırtınasının olacağına bu takvimde yazdığını ve gerçekten de tam bu tarihte hem havada fırtına olduğunu hem de denizde kırlangıç balıklarıyla karşılaştığını ifade etmiştir. Bir başka kaynak kişi ise yine bu karttaki tarihlerin doğru olduğunu şu şekilde söylemiştir:

“Bu kartta ne yazıyorsa biz onu biliyoruz. Aynen çıkıyor” (Ramazan Er, kişisel görüşme, 4 Mayıs 2016).

Hava durumunu bilmek ve doğru tahmin etmek balıkçılar için hayati öneme sahip olduğundan dolayı, bununla ilgili anılar ve deneyimlerde anlatılarla sık sık genç kuşaklara aktarılmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

“Benim dedemden bir alıntı, benim dayım bunu devamlı anlatır. Çok eskiden Adana ırmağı taraflarından çalışırlarmış, bir gün, aynı sütliman böyle bir deniz Karakıyı’da gece çalışırken işte bir ağ atıyorlar, topluyorlar, bayağı güzel bir balık alıyorlar. Rahmetli dedem şöyle gökyüzüne bakmış, bir avuç su almış, deniz suyundan, tadına bakmış, demiş ki oğlum çabuk ol, ya yetiştik ya yetişemedik, ne oldu baba demiş, fırtına geliyor demiş. O zamanlarda motor falan yoktu, yelkenle. Tarsus Irmağı diye tabir ettiğimiz ilerde bir yer var, Tarsus ırmağı diye tabir ediyoruz. Oraya yetişip de tekneyi ırmağın boğazına çevirir çevirmez, bir rüzgar geldi diyor, bizim tekneyi ormanın içine kadar attı diyor.” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

“Karataş’ta bizde Yusuf Kaptan vardı, Yusuf Ünver diye, o adam 100 kusür yaşında öldü o adam, havanın nasıl geleceğini, nasıl eseceğini, rotasını insanlara izah ederdi. O yaşta adam dedi ki, çıkmayın dedi, hava geliyor, adam dediler bunaltmış, adam dediler aklı nerde kalmış yahu, bu adam aklını kaybetmiş. Size yalan gelir dört saat sonra fazla değil, havayı göreceksin, insanlar nereye gideceklerini şaşırdılar denizde. Adam eski kaptanlardan, eski kaptanlardan.” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

Kaynak kişinin anlattığı gibi, hava durumlarını çok iyi bilen insanlar efsaneleştirilerek gelecek kuşaklara aktarılmaktadır. Bu ise, balıkçılık mesleğinde hava durumunu tahmin edebilmenin ne kadar önemli bir özellik olduğunu göstermektedir.

VI.3. Mersin Balıkçılarındaki İnanç ve Uygulamaların İşlevleri

Bu bölümün başında da bahsettiğimiz gibi Mullen balıkçıların inançlarının işlevlerini Araçsal işlev, psikolojik işlev ve sosyal işlev olarak üçe ayırmıştı. Biz ise, çalışmamızda bu işlevlere ekolojik bilgi edinme işlevini ve eğitim işlevini de ekledik. Bu işlevler aşağıda açıklanmıştır:

VI.3.1. Araçsal İşlev

Balıkçıların mesleki icra ortamlarındaki çalışma koşullarını kolaylaştıran işlevlerdir. Bunlar halk hekimliği, halk takvimi ve halk meteoroloji gibi inançların ve uygulamaların işlevidir. Örneğin, balıkçılar geleneksel olarak geliştirdikleri halk meteorolojisine yönelik inanç ve uygulamalardan oldukça yararlanmaktadırlar. Özellikle, teknolojik cihaz kullanmayan küçük ölçekte balıkçılıkla geçinenler, geleneğin içinde öğrendikleri meteoroloji tahmin yöntemlerini bu inanç ve uygulamaların çerçevesinde yapmaktadırlar.

VI.3.2. Psikolojik İşlev

Mersin balıkçıları arasında yaygın olan uğursuz söz ve olaylarla ilgili inançlar psikolojik işleve yönelik en önemli inanç unsurlarıdır. Çünkü deniz gibi güvensiz bir uzamda çalışmak zorunda olan balıkçıların en çok ihtiyaç duydukları şey güvendir. Bu nedenle, ava çıkmadan önce kendilerine ‘nereye gidiyorsun’ diye sorulursa, balık siparişi verilirse ve küçük bir olumsuzlukla karşılaşılırsa avın uğursuz geçeceğine inanıp ava çıkmaktan vazgeçmektedirler. Bu nedenle bu inanç ve uygulamaların psikolojik işlevi oldukça önemlidir.

VI.3.3. Sosyolojik İşlev

Sezon başında kurban kesme ve av sezonu sonunda topluca yemek yeme inanç ve uygulamalarının grup üyeleri arasındaki iletişimi ve etkileşimi arttırdığı için sosyolojik bir işlevi olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim, özellikle sezon sonunda topluca yenilen yemeğe balıkçıların aileleri de katılmakta böylece balıkçılar arasındaki bağlar daha da güçlenmektedir.

VI.3.4. Ekolojik Bilgi Edinme İşlevi

İncelediğimiz inanç ve uygulamalardan özellikle halk hekimliği, halk meteorolojisi ve halk takviminde balıkçıların geleneksel mesleki icra ortamındaki doğayla ilgili tecrübelerini korudukları ve gelecek nesillere bu inanç ve uygulamalar ile bilgilerini aktardıkları tespit edilmiştir. Bu nedenle mesleğe yeni başlayan bir balıkçı bu inanç ve uygulamalar sayesinde balıkçıların icra ortamındaki doğayla ilgili çeşitli bilgiler edinir ve doğayı tanımanın balıkçı mesleği için ne kadar yararlı olduğunu fark eder.

VI.3.5. Eğitim İşlevi

Bu bölümde üzerinde durduğumuz inanç ve uygulamalar nesilden nesile aktarılırken, balıkçılık mesleğiyle ilgili bilgiler de genç nesillere aktarılmaktadır. Örneğin, halk meteorolojisi ile ilgili inanç ve uygulamalar mesleki tecrübeye dair önemli bilgiler içermektedir. Her ne kadar teknolojik cihazlar gelişmiş olsa da, bu bilgiler sayesinde genç balıkçılar fırtınanın ne zaman çıkacağını, hangi durumların kendileri için tehlikeli olduğunu öğrenmekte ve buna göre davranmaktadırlar.

VI.4. Değerlendirme

Bu bölümün başında söylediğimiz gibi Patrick B. Mullen balıkçıların inançlarının üç temel işlevinden bahsetmiştir. Bunlar; araçsal işlevi, psikolojik işlevi ve sosyolojik işlevidir. Araçsal işlevi, daha öncede belirttiğimiz gibi halk takvimleri ve halk meteorolojisi gibi balıkçıların mesleki koşullar içinde işlerini kolaylaştırmak için yararlandıkları inançsal uygulamalardır. Sosyolojik işlevi ise, bu inançların grup birlikteliğini pekiştirmesi ve bu inançlar yoluyla grup birliğinin öneminin gelecek

kuşaklara aktarılmasıdır. Psikolojik işlevi ise; balıkçıları güvensiz bir uzam olan denize karşı hazırlamaktır. Bütün bunlar yanında, bu inanç ve uygulamaların ekolojik bilgi edinme işlevi ve eğitim işlevi de vardır. Ekolojik bilgi edinme işlevine göre; balıkçılar doğayla kurdukları etkileşimden öğrendikleri bilgileri bu inanç ve uygulamalarla pekiştirmektedir. Eğitim işlevi ise; bu bilgilerin bu inanç ve uygulamalarla gelecek kuşaklara aktarılmasında ortaya çıkmaktadır.

Mersin'deki Balıkçıların inanç ve uygulamalar üzerinde durduğumuz bu bölümde, Mersin balıkçılarının avlanma ile ilgili inanç ve uygulamaları tespit edilmiştir. Buna göre; Mersin balıkçıların ateşe tuz atma, tütsü yakma, ava çıkmadan önce bir hocanın dua okuması, bir hocanın yazdığı duanın tekneye asılması, tekneye nazarlık ve çaltı dikenin takılması, balık tutulamadığı zamanlarda kurşun dökülmesi, olumsuz bir durumla karşılaşıldığında ava çıkılmaması ve hem balık az tutulduğunda hem de sezon başlarında kurban kesilmesi gibi inanç ve uygulamalar vardır. Bu inanç ve uygulamalardan; ateşe tuz atma, tütsü yakma, ava çıkmadan önce bir hocanın dua okuması gibi inanç ve uygulamaların hem takvimsel ritüeller hem de kriz ritüelleri çerçevesinde incelenebileceği; hocanın yazdığı duaların tekneye asılması, tekneye nazarlık ve çaltı dikenini asılması, kurşun dökülmesi ve balık tutulmadığı zaman kurban kesilmesi gibi inanç ve uygulamaların sadece kriz ritüeli çerçevesinde ele alınabileceği; av sezonunun başlangıcında kurban kesilmesinin ve av sezonu sonunda balıkçıların aileleri ile birlikte bir yemek yeme merasimi düzenlemelerinin ise sadece takvimsel ritüeller çerçevesinde değerlendirilebileceği üzerinde durulmuştur.

Halk hekimliğiyle ilgili inanç ve uygulamaların anlatıldığı kısımda ise hangi balık ve deniz canlılarının hangi hastalıklara iyi geldiğine inanıldığı üzerinde durulmuştur. Buna göre; deniz kaplumbağasının kanının insanlardaki kansızlığa, köpekbalığının etinin

sedef ve kanser hastalığına, sardalya balığının yağının tansiyon ve kalp hastalıklarına, yılan balığı yağının romatizma hastalıklarına, karakulak balığının böbrek taşlarını düşürmeye, elektrik balığının felç hastalıklarına, alabalığın kemik hastalıklarına, incinmelere ve basura iyi geldiğine inanıldığı tespit edilmiştir.

Mersin balıkçıları arasında mesleki gelenek içinde oluşturulan halk takvimi ile ilgili inanç ve uygulamalar üzerinde de durulmuştur. Balıkçılar için önemli olan tarihler belirlenmiş, gelenekten gelen takvimsel bilgilerin ise küresel ısınma gibi çevresel etkiler sonucunda değiştiği belirlenmiştir.

Mersin balıkçılarının geleneksel mesleki icra ortamı içinde geliştirdikleri halk meteorolojisi tahmin yöntemleri tespit edilmiştir. Buna göre; ay ve yıldızlardan, bulutlardan, deniz suyundan, rüzgârın esme yönünden, kuşlardan ve diğer yöntemlerden yararlanılarak hava durumu tahmin etme yöntemleri, balıkçıların anlatımlarıyla açıklanarak gösterilmiş ve belirlenen fırtına isimleri üzerinde de durulmuştur.

Bütün bunlarla birlikte, daha öncede değindiğimiz gibi; teknolojik açıdan gelişmiş cihazları kullanan balıkçıların bu işlemlere gerek duymadığı için birçok inanç ve uygulamayı terk ettiği belirlenmiştir.

VII. BÖLÜM

VII. MERSİN BALIKÇI FOLKLORUNUN DİĞER TEMSİLLERİ

VII. 1. Mersin Balıkçılığında Ad Folklorunun Mesleki Temsilleri

Türkçe olarak ‘ad bilimi’ terimiyle karşılanan onomastik, tüm varlıkların isimlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Onomastiğin alt dallarından olan antroponimi, insan adlarını incelerken; toponomi ise yer adlarını incelemektedir. İsimleri inceleyen bütün bu bilimsel dallar; dilbilim, tarih ve sosyoloji gibi bilim dallarının yararlandığı önemli bir alan olduğu kadar folklor çalışmaları için de çok önemlidir. Özellikle; bir bölge, bir grup ya da bir topluluk hakkında araştırma yapan folklorcular için isimler bir pusula gibi yol gösterir ve araştırılan yerin kültürel haritasının çıkarılmasında önemli bir rol oynar. Çünkü insan isimleri, yer isimleri ya da diğer varlıkların isimleri rastgele verilmez, mutlaka toplumsal bilinçaltına yönelik kültürel kodlar taşır.

Saha çalışmamız sırasında, balıkçıların kendi aralarında lakaplar taktıklarını, balıklara ve deniz canlılarına bilinen genel isimlerden daha farklı isimler koyduklarını, hatta yeni bulunan balık türlerine isimler ürettiklerini tespit ettik.

VII.1.1 Balıkçıların Lakapları

Bilindiği gibi özel adlar; doğumdan itibaren çocuklara genellikle anne-baba tarafından verilen ve mutlaka toplumsal bir olumluluk kazanmış kelimelerdir. Dolayısıyla ad verme olayında öne çıkan nokta; ad verilen kişinin, kişisel özelliklerinin henüz kimse tarafından bilinmemesidir. Bu nedenle verilen her özel adda, çocuğun yaşamında olumlu özellikler barındıracak niteliklere sahip olma temennisi vardır. Lakapları özel adlardan ayıran en önemli temel özellik buradadır. Çünkü lakaplarda; öncelikle bir temenni niyeti

yoktur. Sadece, lakap takılan bir kişide öne çıkan bir özelliği gösterme niyeti vardır ve olumlu ya da olumsuz olabilir.

Alan araştırmamız sırasında, sınırlı sayıda da olsa Mersin balıkçılarının da kendi mesleki grupları içinde birbirlerine lakaplar taktıkları tespit edilmiştir. Bu lakaplar, tespit ettiğimiz kadarıyla, aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir

1. Denize dair olan ve balık tutmadaki şanslılığı ya da şanssızlığı ifade eden lakaplar:

Balıkçı Halil (Anamur)

Bay Kısmet (Çamlıbel)

Hacı Kaptan (Anamur)

Kudümsüz (Karaduvar)

2. Balıkçıların fiziksel ve psikolojik özellikleriyle ilgili lakaplar:

Çolak Emmi (Ovacık)

Deli Kerim (Anamur)

İhtiyar (Çamlıbel)

Kelle (Ovacık)

Paça Mehmet (Anamur)

Pırpır Mehmet (Çamlıbel)

Tik Mustafa (Çamlıbel)

3. Balıkçıların doğdukları yere atfen verilen lakaplar:

Antepli İsmail (Çamlıbel)

Arap Faruk (Anamur)

Ege Gülü (Çamlıbel)

Faroz (Çamlıbel)

Gözneli Ali (Çamlıbel)

Konyalı (Çamlıbel)

Laz İbrahim (Karaduvar)

4. Kültürel ortam içerisinde ortaya çıkan ve verilmiş sebepleri saptanamayan lakaplar:

Abdo Usta (Çamlıbel)

Ayraz (Çamlıbel)

Başkan (Karaduvar)

Candan (Ovacık)

Çakrazlı (Çamlıbel)

Efsane (Aydıncık)

George Mustafa (Ovacık)

Gilindires (Ovacık)

Güçlü (Karaduvar)

Gümüş Ali (Anamur)

Habişko (Karaduvar)

Haco (Çamlıbel)

Karabilal (Çamlıbel)

Karakaçan (Çamlıbel)

Küçük Reis (Ovacık)

Lider (Bozyazı)

Sinek Recep (Çamlıbel)

Şırrap (Çamlıbel)

Özellikle bazı bölgelerde balıkçıların argo içerikli lakaplar kullandıklarını ve bu lakapları kesinlikle grup ortamı dışında paylaşmadıklarını tespit ettik. Bunun en büyük nedeninin; grup içerisinde yer alan arkadaşlarının grup dışında küçük düşmesini engellemek olduğunu söyleyebiliriz.

“Argo kullandığımız lakaplar var, onları söyleyemem.” (Ömer Kara, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Çalışmamız sırasında tespit ettiğimiz; Gemici Mustafa, Ali Reis, Mehmet Kaptan, Miço Sedat gibi isimler oldukça fazla vardır. Fakat bu isimler lakap işlevinden çok balıkçılar arasındaki statüyü temsil ettikleri için lakap olarak değerlendirilemezler. Nitekim gemici sıfatı bir tayfayı, kaptan sıfatı özellikle trol ve gırgır gemilerinde uzmanlaşmış ve kaptan olarak çalışan balıkçıları, reis sıfatı genelde trol ve gırgır sahiplerini, miço sıfatı da teknede yeni çalışmaya başlayan elamanları ifade etmektedir.

Mersin balıkçılarının özellikle Karadenizli balıkçılara göre birbirleriyle iletişiminde daha az lakap kullanmasının önemli nedenleri vardır. Bu nedenleri şöyle sıralayabiliriz:

1. Mersin, kozmopolit bir yapıdadır. Şehir, özellikle son otuz yılda çok göç almıştır. Balıkçılar arasında da bu kozmopolit yapı görülmektedir. Nitekim, balıkçılar arasında İzmirli, Karadenizli, Konyalı gibi farklı şehirlerden gelen birçok balıkçı bulunmaktadır.

2. Mersin'deki balıkçılar kendi aralarında geleneksel bir örgütlenme modeli yaratamamışlardır. Nitekim, kurulan balıkçı kooperatifleri kısa zamanda işlevini yitirmiş

ve sadece evrak düzenleme kurumlarına dönüşmüşlerdir. Bu nedenle grup kültürünün daha canlı yaşatılacağı sosyal iletişimsel ortamlar, örneğin Karadenizli balıkçılara göre daha azdır.

3. Mersin’de küçük teknelerle ve ilkel yöntemlerle balıkçılık yapılmaktadır. Özellikle Anamur, Bozyazı ve Aydıncık gibi bölgelerde neredeyse her balıkçının bir teknesi ya da sandalı vardır. En az dört-beş kişilik çalışma ortamları olan trol ve gırgır tekneleri ise Mersin’de ancak iki yüz civarındadır. Tabi ki bu sayıya dışarıdan mevsimlik avlanmaya gelen trol ve gırgır tekneleri dâhil değildir. Bu nedenle, aynı ortamda çalışan balıkçı sayısı daha azdır ve dolayısıyla balıkçılar arasındaki iletişim daha azdır.

VII. 1.2. Balık ve Diğer Deniz Canlılarının Adları

Ülkemizde, balıkların isimleri gerçekten de çok çeşitlidir. Nitekim, Alan Davidson, *Akdeniz Balık Yemekleri* kitabının önsözünde bu durumu şöyle vurgulamıştır:

“Akdeniz dilleri balık adları açısından ilginç farklılıklar gösterir. İtalyanca bu açıdan çok zengindir-her tür için sadece bir ad değil elli veya daha fazla yerel varyasyon vardır. Fransızca, İspanyolca ve Katalancada da farklılıklar görülür. Yunancada da o kadar çok özel ad yoktur. (Yunanlı balıkçılar her zaman ad kullanmayabilir) Bazı balık adlarını Yunancadan almış Türkçe biraz daha zengin bir dildir.” (Davidson, 2002:20)

Bu zenginlikle birlikte, özellikle son dönemlerde, Türkiye sularında avlanan ve görünen balık ve diğer deniz canlılarının adları üzerine birçok çalışma yapılmıştır (Aça, 2015: 446). Ancak hâlâ kapsamlı bir balık adları sözlüğümüz bulunmamaktadır.

Bizim amacımız var olan ve herkesçe bilinen adları yeniden sıralamak değil, özellikle Mersin balıkçılarının kullandığı ve Türkiye’de yaygın olarak bilinmeyen adları ön

plana çıkarmaktır. Saha çalışmamız sırasında bu doğrultuda derlediğimiz balık ve deniz canlıları adları; ilk önce genel olarak bilinen şekliyle, sonrasındaysa yerel ağızda kullanılan şekliyle verilmiştir.

akya: Özellikle Akdeniz’de tutulan iri bir balık cinsidir. Akya’nın küçüğüne ‘kuzu’ denir.

barbun: Gövdesi elips biçiminde, yanları basık, karnı tombulca ve sırtı koyu sarıyla kıvımsız kahverengi olan balıktır. Balıkçılar arasında ‘sultan’ da denilen barbun balığının üç ismi vardır: ‘kaya barbunu’ ve ‘çizgili barbun’ sadece şekillerinden dolayı ayrılır. Barbunun en büyüğüne ‘keserbaş’ denilir.

çupra: Gümüşi rengi ve beyaz rengiyle tanınan en büyükleri 6-7 kiloya ulaşabilen balıklardır. Özellikle Karaduvar bölgesinde çupraya ‘tahta’ denilmektedir.

dülger balığı: Bir tabağa benzeyen bu balık yüksek bir gövdeye sahiptir. Sırt yüzgecinde dikenler bulunan ve gözleri aşağıya doğru sarkmış balıktır. Mersin balıkçıları tarafından ‘peygamber balığı’ olarak isimlendirilmektedir.

elektrikli yılan balığı: Hem avlanırken hem de savunma sırasında elektrik üreterek karşısındaki etkisiz hale getiren balıktır. Mersinli balıkçılar tarafından ‘ceyran balığı’ olarak adlandırılır.

karides: Kabuklular sınıfından bir deniz canlısı türüdür. İki türü vardır. ‘çin çin karidesi’ ve ‘kırmızı karides’ olarak ifade edilir.

kefal: Dişleri çok küçük olan, vücut yapısı uzun, ağız yapısı biraz büyük olan balık türüdür. Kefalin ufağına ‘dubara kefal’ denir. Kefalin boyun ile baş kısmı arasında sarı bir nokta olursa ‘altınbaş’ denilir. Kefalin ağız uzunsa ‘sivri’, ağız kesik kesik ise ‘movri’ denilir. Karaduvar’da kefalin genel adı ‘bore’ dir. Diğer

bölgelerde daha çok sivri ya da movri denilir.

köpekbaliğı: Yırtıcılığı ve saldırganlığıyla tanınan diş yapısı oldukça gelişmiş boyutları oldukça büyük olan balık türüdür. Gözlerinin şeklinden dolayı bir türüne ‘camgöz’ denilir ve sırtının mavimsi renginden dolayı başka bir türü de ‘mavi’ olarak isimlendirilmiştir.

kurbağa balığı: Balıkçılar tarafından Akdeniz’de on sene önce görülmeye başlanan, zehirli olan ve Kızıldeniz’den geldiği tahmin edilen bir balık cinsidir. Özellikle yerel ağız dilinde ‘Balon Balığı’ olarak isimlendirilmiştir, bu kullanımın zamanla Ege ve Karadeniz’deki balıkçılara da o bölgelerden Akdeniz’e gelen balıkçılar aracılığıyla yayıldığı düşünülmektedir.

levrek: Derisi iri pullarla örtülü, küçük kara benekleri olan bir balık cinsidir. Küçüklerine ‘ismotek’ denilir.

lüfer: Vücut yapıları uzun, dişleri sivri bir balık cinsidir. En küçüklerine, ‘defne yaprağı’, biraz daha büyüklerine ‘sarıkanat’ denilmektedir. Lüferin büyüklerine ‘kofana’ denilir.

minekop balığı: Dibe yakın gezinen, sırtı kamburca, ağız küçük olan ve kafasının içinde gözlerine doğru iki küçük taş bulunan balık cinsidir. Mersin balıkçıları tarafından ‘Karakulak’ olarak isimlendirilmiştir.

palamut: Başından sırtlarına kadar şeritler bulunan, oldukça büyük dişleri olan balık cinsidir. Palamut’un daha küçüğüne ‘Çingene Palamutu’ denilir.

sardalya: Boyu itibariyle hamsiden büyük ve vücudunda hemen dökülebilen pullar bulunan bir balık cinsidir. Mersin bölgesinde çok tutulan sardalyaya, balıkçılar genelde “Akdeniz’in hamsisi” derler. Özellikle Karaduvar’daki balıkçılar ise ‘serdin’ derler.

yengeç: Deniz kenarlarında yaşayan kabuklulardan bir deniz canlısıdır. Balıkçılar tarafından süzgeçleri mavi renkte olan türüne ‘mavi yengeç’ denilir. Beyaz yengeçlere ‘yerli yengeç’, yüzgeç renkleri yeşilimsi olan yengeçlere ‘yahudi yengeç’ denilir.

Bunlar dışında, özellikle küresel ısınmayla birlikte Kızıldeniz’den geldiği düşünülen balıklara da yeni adlar verilmektedir.

çalıkumpisi: Normal bir sardalya boyunda olan balığın iki senedir Mersin’de görüldüğü ifade edilmiştir. Sardalya’dan koyu kurşun rengiyle ayrılır.

“Bu çalıkumpisi, büyümüyor ki yensin, iki senedir var, nereden geldiğini kimse bilmiyor, uğraştırıyor bizi, bunu yakalamaktan memnun değiliz ama ağı nereye atsak çıkıyor, yemiyoruz piyasada da yeri yok zaten.” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Kaynak kişinin de belirttiği gibi bu balık türü, tadı güzel olmadığı için yenilmemekte ve satılamamaktadır. Balıkçılar arasında bir diğer isimlendirilen balık ise merbundur.

merbun: Kızıldeniz’den geldiği düşünülen kırmızı renkli bir mercan türüdür. Balıkçılar bu balığa merbun isminin konulmasının nedenini şöyle açıklamışlardır:

“Kızıl mercana biz merbun diyoruz. Biz öyle isim taktık ona çünkü barbunla mercanın karışımı.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Özellikle son iki örnek balıkçıların adları nasıl koyduyuyla ilgili önemli bulgulardır. Çalıkumpisi adı, ağlardan ayıklanan çalı gibi işe yaramaz ve balıkçıları

uğraştıran nesnelere atfen verilmiştir. Merbun ise kaynak kişinin de söylediği gibi; yeni balığın, daha önce bilinen iki balığa benzetilmesiyle verilmiştir.

VII.1.3. Tekne ve Kayık Adları

Mustafa Aça'nın aktardığına göre; denizcilerin teknelerine ad vermeleri yaklaşık 5 bin yıllık bir süreçtir (Aça, 2014: 453). Balıkçılar için tekneleri ya da kayıkları gerçekten de çok önemlidir. Çünkü balıkçılar, özellikle de kaptan seviyesine gelince başkasının yanında çalışmayı istememektedirler. Bunun en büyük nedeni serbest çalışmayı sevmeleridir. Bu nedenle onlara bağımsız çalışmayı sağlayan teknelerine ya da kayıklarına oldukça önem vererek, onlara en sevdikleri isimleri koymaktadırlar. Saha araştırmamız sırasında görüştüğümüz kaynak kişiler bu durumdan şöyle söz etmişlerdir:

“Genelde balıkçılar sevdiklerinin ismini tekneye koyarlar. Eşinin ismini koyar, çocuğunun ismini koyar ya da kızının ismini koyar, mesela ölmüştür annesinin babasının ismini koyar. Mesela Gökçedir ismi kızının, kulağa hoş gelir, Gökçe koyar ya da erkek çocuğu vardır, Tufandır Tufan koyar.” (Yalçın Sale, kişisel görüşme, 27 Ekim 2015).

İnsan isimleri dışında teknelerine farklı isimler koyan balıkçılar da vardır. Bu balıkçılardan biri olan ve Aydıncık'ta balıkçılık yapan Ali Oynar, kendi teknesinin ismini nasıl koyduğunu şu şekilde aktarmıştır:

“Teknemin ismi Zakkum, şimdi ben şöyle düşündüm isim koyarken, sahilde susuz yerlerde tek çiçek açar, zakkum, sahillerde olur kumsallarda olur. Bir de öyle bir belgesel vardı, 85'te Zonguldak Ereğli'de geldi aklıma. O zaman koydum.” (Ali Oynar, kişisel görüşme, 13 Nisan 2016).

Saha çalışmamız sırasında derlediğimiz 89 adet balıkçı teknesi adı aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır:

1. Kaptanların kendi isimlerine göre:

Adem Baba

Ali Baba 2

Baba Cemil

Cüneyt Kaptan

Demir Ali

Efe Kaptan-1

Ethem Reis

Ethem Reis 2

Ezer Reis

Fahri Baba

Gökhan Kaptan

Haliloğulları

Hızır Reis

Hızır Reis 33

İsmail Taş

Kaptan Engin 1

Mustafa Reis 1

Mustafa Reis 33

Nasar Çınar

Seçkin M.

Uğur Bilal

Yaşar Reis 1

Yörükoğlu 33

2. Balıkçuların lakaplarıyla ilgili isimler:

Başkan

Cano

Çakrazlı-1

Çirkin Kral

Efsane-10

Gilindires

Güçlü-1

Haco

Küçük Reis 2

Lider

3. Çocuk ve kadın isimlerine göre:

Ahmet

Barış

Barış-1

Berkay -1

Betül 1

Bora

Buse 34

Can 33

Canan

Cevahir

Ceylan

Çağatay

Çağrı- K

Çelik-12

Çınar 10

Çınar Bey

Çimen 33

Dilek-1

Eda

Ertuğrul 33

Esin

Göksel

Gülcem

Gürbüz

Gürsu-2

Hidayet 1

Hülyam

İrem

Kubilay

Melodi

Merdan

Mertali

Murat Can 1

Nez

Nurcan

Özgür

Özlem Yetim

Sadık

Sezen 1

Yasin –A

Zeyneli

4. Gökyüzüyle ilgili isimler:

Bulut

Bulut 3

Samanyolu-1

Yıldız

Yıldız 3

5. Hayvan adlarına göre isimler:

Deniz yıldızı

Martı 2

Şahin kuşu

Yunus

6. Herhangi bir sınıflandırmaya girmeyen isimler:

Ateş 33

Ateş 4

Gökhankardeş

İyidost

Kardeşler 2

Sarıköz

Bu sınıflandırmadan da görülebileceği gibi balıkçılar en çok kendi isimlerini çağrıştıran unsurları, çocuklarının ya da eşlerinin isimlerini teknelerine koymuşlardır.

VII. 1.4. Avlak Yerlerine Verilen Adlar

Johannes H. Wilhelm bir makalesinde; Japon balıkçılarının Yama dağıyla olan ilişkisine değinir. Buna göre; Japon balıkçılar denizde yönünü ararken ya da avlak alanlarını belirlerken Yama dağının görüldüğü açığa göre konumlarını belirlerler (Wilhelm, 2005: 21).

Japon balıkçılarında olduğu gibi Mersin balıkçıları da avlak yerlerini ve denizde buldukları yerleri karadaki unsurlara göre belirlerler. Buna kerteviz alma denir. Görüştüğümüz bir balıkçı kerteviz almayı şu şekilde anlatmıştır:

“Kerteviz alma, onları biliriz, askerde de bilinir kerteviz alma. Mesela denizdeyken, şurada ağ attığında nereye attığını nereden bileceksin, denizde dağ ile ağaç arasına attığını görüyorsun, yani karadaki dağa, taşta, ağaca bakarak denizde nerede olduğunu belirliyorsun” (Ömer Kara, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Mersin'deki balıkçılar genel olarak, avlak yerlerini belirli bir taşta ya da deniz topografyasında yer alan bir özelliğe göre değil, kıyı bandında yer alan isimlere göre adlandırmışlardır. Batıdan doğuya doğru bu avlak yerleri aşağıda açıklanarak sıralanmıştır:

Yakacık: Antalya'da Gazipaşa İlçesine bağlı olan Yakacık, Mersin Antalya sınırı arasında yer almaktadır. Mersinli balıkçıların batı yönünde en son avlandıkları bölgedir.

Anamur burnu: Türkiye'nin en güneyinde bulunan ikinci bölgedir. Mersin'in Anamur ilçesinde denize doğru uzanan ve balıkların geçiş noktası olarak adlandırılan bir bölgedir.

Kızıl burun: Bozyazı'nın doğusunda yer alan ve denize doğru çıkıntı oluşturan burnun adıdır.

Tekmen: Bozyazı'nın doğusunda yer alan mahallenin ismidir. Bu bölgede balıkçılar için önemli avlak yerlerinden birisidir.

Tekeli: Önceden köy iken sonradan mahalleye dönüşmüş olan Bozyazı'nın doğusunda yer alan bölgenin adıdır.

Yılanlı Ada: Aydıncık'ın açıklarında bulunan ve yanında iki küçük ada daha bulunan adanın ismidir. Aydıncık'taki balıkçıların en önemli avlak yeridir.

Karataş Bucağı: Aydıncık'ta bulunan bir bölgenin adıdır. Yılanlı Ada'ya çok yakın mesafede yer almaktadır.

Babadil Adaları: Aydıncık'ın doğusunda bulunan ve bir çeşit adadan oluşan adaların ismidir.

Karatepe: Aydıncık'ın doğusunda bulunan bir mahallenin adıdır.

Köpektaş: Mersin'in Silifke İlçesi'ne bağlı Ovacık Mahallesi'nde bulunan Tisan bölgesinin açıklarındaki bir avlak yeridir.

Tisan: Mersin'in Silifke İlçesi'nin Ovacık Mahallesi'nde bulunan bir yerin adıdır. Tisan, Mersin balıkçıları için önemli bir avlak yeridir.

Dana Adası: Silifke İlçesi'ne bağlı ve Ovacık Mahallesi'nin açıklarında bulunan tarihi bir adadır.

Karabucak: Dana Adası'nın doğusunda yer alan bölgenin adıdır.

Tahtı Koyu: Silifke'deki Ovacık Mahallesi'nin doğusunda bulunan koyun adıdır.

Boğsak Adası: Silifke'deki Ovacık Mahallesi'nin güneydoğu açıklarında bulunan bir adanın ismidir.

Akyar: Silifke'de bulunan Kızkalesi'nin doğusunda yer alan bölgenin adıdır.

Ayaş: Silifke'de Kızkalesi'nin güneyinde yer alan bir bölgenin adıdır.

Tırtar: Eskiden köy olan, günümüzde ise Mersin Erdemli İlçesi'nin Kumkuyu Mahallesi sınırları içerisinde kalan bölgenin adıdır. Mersin balıkçıları için önemli avlak yerlerinden birisi de Tırtar'dır.

Mersin Limanı Açıkları: Şehir merkezinin açıkları olarak da bilinen bu bölgede, limanın getirdiği çevre sorunları gibi sorunlardan dolayı eskisi kadar avcılık yapılmamaktadır.

Karaduvar Açıkları: Mersin'in doğuda bulunan ve Akdeniz İlçesi'ne bağlı bulunan Karaduvar Mahallesi'nin açıklarında bulunan yerdir.

Saroz Körfezi: Mersin balıkçılarının en doğuda avlandıkları avlak yerin adıdır. Adana sınırları içerisinde kalan bu bölge, Seyhan Irmağı'nın Akdeniz'e döküldüğü yerdir.

Bu avlak yerleri isimleri genel olarak bütün Mersin balıkçıları tarafından bilinen isimlerdir.

VII. 2.Mersin Balıkçılığında Mesleki Argo ve Jargonun Kullanımı

Grup folkloru çalışmalarında, en dikkat edilmesi gereken noktalardan biri grup içi özel iletişim şekillerini gözlemlemektir. Bu iletişim şekilleri; her grubun kendi içinde, kendine özgü bir gizli dili olduğu görülecektir. Bu gizli dilde kullanılan kelime grupları ve kalıplaşmış ifadeler, genel kullanımları dışında, kullanıldığı grup ortamı içinde özel anlamlar içerirler. Bilimsel literatürde bu özel kullanımlar, argo ve jargon terimleriyle karşılanır. Bu konuda ülkemizde en önemli çalışmayı Ferid Devellioğlu yapmıştır. Devellioğlu, *Türk Argo Sözlüğü* isimli kitabında, argonun sosyal bir grup tarafından yapay bir dil olarak üretildiğini ve durmadan değiştiğini; jargonun ise zanaatkârların dili olarak kabul görerek kavramlaştığını söylemiştir (Devellioğlu,1959: 22). Mustafa Aça ise, meslek folkloru bağlamında bu terimleri şöyle açıklamıştır:

“Halkbilimsel düşünce açısından argo, mesleki veya sosyal bir grup müşterine bağlı olarak ortaya çıkan konuşmalık bir halkbilimi türüdür. Bir başka ifadeyle argo, söz konusu konuşma gruplarının özel kelime hazinelerinden ortaya çıkar ve gruba has olarak kaldığı müddetçe “jargon” olarak adlandırılır. Ancak o belli bir grubun malı olmaktan çıkıp genel sirkülasyona geçtiği zaman jargon olarak değil, argo olarak adlandırılır.” (Aça, 2014: 475)

Örneğin; balıkçıların ve eski gemicilerin denizdeki sığılıkları ya da avlak yerlerini belirlemek için, karadaki nesnelere ölçü olarak kullanmasına ‘kerteriz almak’ denir. Önceleri sadece balıkçılar ve gemiciler tarafından kullanılan bu ifade, sonraları

genel kullanıma geçmiş ve askeri bir terim olarak da yön bulmak ile ilgili bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle, bu kullanım bir jargondan bir argoya dönüşmüştür.

Jargon ve argo kullanımı özellikle mesleki gruplar içerisinde çok daha yaygındır. Saha çalışmamız sırasında da Mersin balıkçılarından tespit edebildiğimiz jargon ve argo kullanımları şunlardır:

açıktan yakalanmak: Fırtına sırasında karadan oldukça uzakta olmak.

ağ dökmek: Denize ağ atmak.

ağ istiflemek: Temizlenmiş ağı, düzgün bir biçimde tekneye yerleştirmek.

ağ kaldırmak: Denizdeki daha önce atılan ağın toplanması.

ağı donatmak: Ağın denizde sabit durmasını sağlayan mantar ve kurşunları, ağın özelliğine göre ağa örmek.

alabora olmak: Teknenin fırtınadan dolayı batması.

atom: Eski balıkçıların kullandığı, elde yapılan bir gaz lambası çeşidi.

ayın harmanlaması: Ayın bir sis bulutunun içinde, çember içinde gibi görünmesi.

baba: Trol teknesinde bulunan vinç.

balığı koşturmak: Yunus ve fok gibi deniz canlılarının küçük balıkları kovalamasıyla, küçük balıkların hızla karaya doğru sürü halinde hareket etmesi.

balığın kendini suya bırakması: Denizde çok balık olması.

balığın kesilmesi: Balığın az tutulması.

balığın para yapması: Yeni bir tür olarak yakalanan bir balığın kabızımaller tarafından satın alınarak balığın satış değeri kazanması..

balık çakmak: Zıpkınla avlanırken balığın tam isabet vurulması.

balık yapmak: Balığı bol tutmak.

- baraka yapmak: Özel bir avlanma çeşidi olan baragadi ile avlanmak.
- baştan vurdurmak: Fırtınanın denizden karaya doğru ilerlemesi.
- bir gök ile bir deniz: Fırtına sırasında denizde kalmış balıkçıların, fırtınanın şiddetini anlatmak için kullandıkları bir ifade.
- bota bildirmek: Sahil güvenliğe bir durumu şikâyet etmek ya da zor durumlarda sahil güvenlikinden yardım istemek için kullanılan bir ifade.
- cihazın yazması: Balık bulucularda balık görünmesi.
- çevirme yapmak: Çevirme ağlarıyla, görülen bir balık sürüsünü çembere alma.
- denizin şişmesi: Fırtınadan dolayı, büyük dalgaların oluşmaya başlaması.
- dinamitleme: Eskiden kullanılan ve günümüzde yasaklanan bir avlanma yöntemi. Karadan takip edilen balık sürüsünün üstüne dinamit atılarak avlanma yapılması.
- doluya vermek: Ağ atarken, tekneyi hızlandırma.
- geçit balığı: Sürü halinde yılın belli aylarında göç eden balıklar için kullanılan bir tabir.
- göz açıklığı: Ağların tutulacak balıkların cinsine göre aralıklı olmasına verilen isim.
- havanın patlaması: Denizde fırtınanın olması.
- havanın yatması: Fırtınanın dinmesi.
- ıgırıp çekmek: Eskiden karadan çekilen bir ağ çeşidi.
- iskandil atmak: Denizin derinliğini ölçme.
- kara balık: Eskiden avlanmayan orfoz gibi canlılarını tabir etmek için kullanılan bir ifade.
- kayığa tam yol vermek: kayığı hızla sürmek.

kayığın esnemesi: Atılan ağ, bir kayaya ya da denizdeki bir batığa takıldığında; ya ağın kesilerek ya da takılan yerden kurtularak kayığın serbest kalması.

kayığın tornisyon yapması: Kayığın motorlarının çalışması.

kerteriz almak: Karadaki nesnelere ölçü olarak denizde avlak yeri ya da sığlık belirleme.

kertez almak: Kerteriz alma.

kısmeti kapamak: Balıkçıya 'nereye gidiyorsun' diye sorarak ya da avdan önce balık siparişi vererek, balıkçının şansını kapamak.

kumanya yapmak: Ava çıkmadan önce, av sırasında gerekli olacak yiyecek, içecek, giyecek gibi gereksinimleri hazırlamak.

takımı atmak: Barakayı ya da ağı denize atmak.

takımı bitirmek: Ağı ya da barakayı denize atmak.

tekneyi fırl fırl döndürmek: Tekneyi kullanmayı iyi bilmek.

üstüne çapa atmak: Başka bir balıkçı tarafından atılan ağı fark etmeyerek, ona zarar vermek.

üzerine yürümek: Fırtınadan kaçıp limana yanaşmak için tekneyi hızlı kullanmak.

Kullanılan bu argo ve jargonlar Mersin bölgesinde avlanan tüm balıkçılar tarafından iyi bilinmektedir. Mesleğe yeni başlayan miçolar, bu tabirleri çok kısa zamanda öğrenmek zorundadırlar.

VII.3. Mersin Balıkçılığında Halk Mutfağı

Halk mutfağı araştırmalarında günümüze kadar; birçok farklı yöreden derleme çalışmaları yapılmış; halk mutfağı üzerinden kültür, kimlik, iktidar ilişkileri sorgulanmış (Beşirli,2010) ve halk mutfağının işlevleri üzerinde durulmuştur (Maden, 2008). Ama

yaptığımız çalışmalara göre; halk mutfağı bir meslek folkloru bağlamında ele alınmamıştır. Bunun en büyük nedeni; mesleklerin genelinde, çalışma saatlerinin belirli olması ve bunun da genellikle 8 saatle sınırlandırılmış olmasıdır. İşçi, geri kalan zamanını ailesiyle ya da arkadaşlarıyla birlikte geçirmekte, dolayısıyla da yiyecek ihtiyaçlarını da bu sosyal grup ortamlarında gidermektedir. Tam tersine, balıkçıların ise çalışma saatleri belirsizdir, bazen günler alabilir, hatta Karadeniz'deki gibi endüstriyel balıkçılığın geliştiği bölgelerde balıkçılar ailelerini üç ayda bir görebilmektedir. Bu nedenle de balıkçılar kendi yemeklerini genelde kendileri yapmakta ve kendi yemek kültürlerini de bu çalışma ortamı içerisinde oluşturmaktadırlar.

Özellikle trol ve gırgır tekneleriyle avlanan Mersin balıkçıları da, kendi çalışma ortamları içerisinde kendi yemek kültürlerini ve halk mutfağı geleneklerini oluşturmuşlardır. Nitekim, hemen hemen her teknede kaşık, bıçak, çatal gibi mutfak malzemelerinin yanında; ızgara, kömür ya da küçük tüple birlikte kızartma tavası gibi araçlar da bulunmaktadır. Yanlarına kumanya olarak sadece kahvaltılık ürünler alan balıkçılar, bunun yanında tavuk gibi farklı yemekler de pişirmektedirler. Ama avlanma sırasında en çok tükettikleri ürün balık ve diğer deniz canlılarıdır. Bunun için balığın ve diğer deniz canlılarının farklı yöntemlerle yapılmasına dair oldukça geniş bir kültürel birikimleri vardır. Örneğin Anamur'daki balıkçılardan biri olan Mehmet Çetin balığın nasıl daha sağlıklı pişirilebileceği hakkında önemli bilgiler vermiştir:

“Ben 250 gramdan büyük olan balıkları ızgarada yapıyorum. Pulunu da sıyırmadan, taze olacak, hiçbir gıdasını kaybetmemek kaydıyla böyle pişirmek önemli. Kızartma yaptığın zaman besin değerini yüzde elli kaybediyorsun. Hatta pullarını sıyırmadan ızgara yaparsan yüzde doksan oranında besin değerini koruyor.” (Mehmet Çetin, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Mersin balıkçılarının birçoğu balıkları pişirmeden önce, balıkların pullarını sıyırmazlar. Nitekim kaynak kişi de bunun nedeninin, bu pullarda vitamin olduğuna inanılmasından kaynaklandığını ifade etmiştir.

Alan çalışmamız sırasında balıkçılardan derlediğimiz yemek tarifleri şunlardır:

Bulgurlu Sardalya

Görüştüğümüz kaynak kişiler, Karaduvar bölgesindeki balıkçılar tarafından bilinen bu yemeğin eskiden daha çok yapıldığını, günümüzde ise unutulduğunu ifade etmişlerdir.

Malzemeler: 2 kase pilavlık bulgur, 3,5 su bardağı su, tereyağı, yarım kilo sardalya, sıvı yağ.

Yapılışı: Öncelikle iki yemek kaşığı tereyağı tencerenin içine konulur. Pilavlık bulgur tencereye eklenir, pilavlık bulgur çok az kavrulduktan sonra 3,5 su bardağı su tencereye dökülür ve tencerenin ağzı kapatılarak pilavlık bulgur pişmeye bırakılır. Başka bir tavada sardalya sıvı yağda kızartılır. Kızaran sardalya kılçıklarından ayrılarak ufalandırılır. Pilavlık bulgur olduktan sonra, ufalanmış sardalyayla pilavlık bulgur karıştırılarak yenilir. (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Balık Çorbası

Malzemeler: 1 adet lagos kafası, kırlangıç balığı ya da mezgit balığının herhangi biri kullanılabilir. 1 su bardağı pirinç, 2 yumurta, 1 baş soğan, 2 tane havuç, maydanoz, 2 yemek kaşığı un, limon, karabiber, tuz.

Yapılışı: Öncelikle balık bir litreten biraz fazla suda haşlanır. Haşlanan balık sudan çıkarılır. Balığın kılçıkları ayrılarak, balık ayrı bir kapta ufalanır. Bu arada soğan, havuç ve maydanoz küçük küçük kesilerek, kaynamış balık suyunun içine atılır. Çok az da üzerlerine un serpilir. Ufalanmış balık, tekrar kaynayan tencereye konular. Daha önce bir başka kapta çırpılan yumurtalar, çorbanın içine konularak, çorba hızlıca karıştırılır. Yaklaşık 10 dakika piştikten sonra, çorbanın üzerine limon sıkılır. Çorba karabiber ve tuz konularak karıştırılır. (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Yengeç Haşlaması

Malzemeler: 1 adet yerli yengeç, 1 baş sarımsak, limon suyu, zeytinyağı.

Yapılışı: Öncelikle yengecin bacakları ayrılır ve yengecin üst kabuğu alınarak temizlenir. Tencere içine daha önceden ezilmiş bir baş sarımsak, bir yemek kaşığı zeytinyağı ve biraz limon suyu konular. Sadece yarım bardak suyla harlı ateşte beş dakikada pişer” (Selahattin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Ahtapot Salatası

Malzemeler: 2 adet domates, 1 adet marul, 2 tane biber, zeytinyağı, tuz, limon, 2 baş sarımsak, ahtapot.

Yapılışı: Ahtapotun kolay pişmesi için, ahtapot iki üç gün derin dondurucuda bekletilir. Bir çay bardağı suyla, ağır ateşte bir buçuk saat kaynatılır. Sudan çıkarılıp dilimlenir. Daha önceden domates, marul ve biberle yapılan çoban salatasıyla üzerine zeytinyağı, tuz ve ezilmiş sarımsak eklenerek karıştırılır. (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Peygamber Balığı Kavurması (Dülger balığı)

Malzemeler: 1 adet peygamber balığı, yarım çay bardağı sıvı yağ, 1 adet sivri biber, 1 baş sarımsak, 1 adet domates.

Yapılışı: Öncelikle peygamber balığı iyice temizlenip kuşbaşı kesilir. Daha önceden yağ kızdırılan tavada yanına sivri biber atılarak kızartılır, olmaya yakın küçük doğranmış domates ve sarımsak ilave edilir. Balığın eti kızarıncaya kadar kızartılmaya devam edilir. (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Bu yemekler dışında, karides gibi başka deniz canlıları da yenilmektedir:

“Karidesin her türlü su olur, ızgarası olur, yumurtalı su olur, haşlaması olur, her türlü su olur. Bir de benim getirdiğim elli altmış kulaçta, o büyüklerden hariç, çin çin dediğimiz kırmızı ufak karideslerin en büyüğünü seçerdim. Fazla haşlamana gerek yok onu, biz onu çiğ de yeriz, beş dakika pişsin rengi pembeleşsin yeter.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Balıkçılar tarafından yeni çıkan balık türleri de denenmektedir. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz Mehmet Bilecen isimli balıkçı, yeni bir balık denerken zehirlenme olaylarını şu şekilde aktarmıştır:

“Ya bu kurbağa balığı ilk çıktığında denedik. Biz ilk gördüğümüz şeyleri deneriz. Bir Kamil abimiz var. ‘Şunu yüzeyim’ dedi, ‘tavuk gibi et’. Oturttuk kızarttık, Allahtan eti güzel. Ben az yedim, uyumadım. Ben yine olta yapıyorum, fırtına var balığa çıkamadık. Sonra içeri girdim, çayı koyayım diye, bir baktım herkes gidiyor. Lan ne oluyor size? ‘Bilmiyorum ağırlık çöktü’. Birinin rengi kıpkırmızı, biri simsiyah. Aklıma geldi, ‘lan dedim biz zehirlendik mi ne oldu’. Ben de bir şey var ama sanki karaciğerim patlayacak

gibi içim şişiyor. Sonra diğer arkadaşları çağırdım. Araba çağırdılar, onlar gittiler hastaneye götürdüler onları. Sonra ben içeri girdim, yoğurdu kaşıkla kaşıkla. Ben sevmem hastaneyi, sonra istifra ettim, balıktanmış, onu temizlerken öd gibi bir şey var onu patlatmadan alman lazımmış, bir de belli bir mevsimde yumurtlayacağı zaman yemeyecekmişin onu, Japonlar onu yemek için dört sene eğitim alıyor, suşi falan yapıyorlarmış. Çok zehirli, tehlikeli bir balık.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Kaynak kişinin de söylediği zehirlenme olayları olduğundan dolayı balıkçılar, yaşadıkları deneyimlerin de etkisiyle, özellikle yeni görülen türleri yemekte çekingenlik göstermektedirler.

Bütün bunlarla birlikte, balıkçılar arasında yemek kültürünün de ayrı bir önemi vardır. Yemek, kaptan ve tekne sahibi de olmak üzere, hep birlikte yenilir. Yukarıda da söz ettiğimiz gibi, yemek genelde denizde tutulan balık cinslerinden ya da deniz canlılarından oluşmaktadır. Denizde avlanırken genellikle yemeği, tecrübeli bir tayfa hazırlamaktadır. Sofrayı hazırlama göreviyse miçolarındır. Yaptığımız görüşmelerde, balıkçıların balık ve diğer deniz canlılarını yemekten hiç sıkılmadığını aksine bunun onlar için bir şans olduğunu ifade ettiler.

Aslında balık yemek bir zorunluluk olmadığı halde, balıkçıların balık ve deniz canlıları ağırlıklı türleri seçmelerinin işlevsel yönleri de bulunmaktadır. Bu işlevsel yönlerden en önemlisi ekonomik işlevdir. Özellikle tekne sahipleri için, balıkçıların kendi avladıkları besinlerden tüketmesi hem ucuz hem de kolay bir yöntemdir.

İkinci neden olarak mesleki bilgi işlevinden bahsedebiliriz. Hep birlikte sık balık yemekle; tekneye yeni katılan tayfa ya da miçoların deniz canlılarını öğrenmesi ve

onlara alışması sağlanır. Bunun yanında biraz önce de bahsettiğimiz gibi, denizde görülen yeni türler de yenilerek denenir ve bir anlamda bu balıkların satışlarının yapıp yapılamayacağı öğrenilmiş olur. Bu sebeplerden dolayı balık ve deniz ürünlerini sık tüketmenin mesleksi bir işlevi vardır, diyebiliriz.

Son olarak, sık balık ve deniz ürünleri tüketmenin fiziksel işlevi vardır. Balıkçılık, fiziksel güç isteyen bir işdir. Balık ve diğer deniz ürünleri içerdikleri vitamin ve enerjilerle balıkçıların fiziksel sağlığına katkıda bulunurlar.

VII.4. Mersin Balıkçılığında Halk Edebiyatı Türlerinin Mesleki Temsilleri

Bu bölümde Mersin balıkçıları arasında yaygın olarak rastlanılan halk edebiyatı türlerinden atasözlerine, deyimlere, efsanelere, memoralara ve anılara değinilecek ve bağlamlarıyla beraber bu türler değerlendirilecektir.

VII.4.1. Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri ve deyimler toplumsal bilinçaltının birer yansımasıdır. Bu nedenle bir yandan kültürel belleği kuşaktan kuşağa aktarırken, bir yandan da toplumsal eğitim sürecinde gizli ve dinamik bir rol oynarlar. Atasözleri ve deyimleri diğer anlatı türlerinden ayıran en önemli unsur ise; onların kalıplaşmış söz dizimlerinden oluşmalarıdır. Bu kalıplaşma, hem kültürel belleğin aktarımında verilmek istenilen mesajın uzun süre akılda kalabilmesini sağlar hem de bu söz dizimlerinin kendi gerçek anlamı dışında mecazlaşarak birçok anlamsal durum için kullanılacak bir yapıya bürünmesini sağlar. Bütün bu nedenlerden dolayı, araştırma yapılan topluluğun kullandığı atasözlerini ve deyimlerini öğrenmek büyük önem taşımaktadır.

VII.4.1.1. Atasözleri

Çalışma sahamızda görüştüğümüz balıkçılardan öğrendiğimiz atasözleri ve deyim grupları fazla olmamakla birlikte, özellikle mesleği icra edenler tarafından çok sık kullanıldığı için önemlidir. Kaynak kişilerden derlenen atasözleri şunlardır:

MBAS-1

- balık tutan unmaz, yiyen doymaz, alıp satan kâr eder

Bu atasözü de daha çok balıkçıların ekonomik sorunlarını dile getirmek için kullanılmıştır, ayrıca kendilerinin o kadar çabalarına rağmen, kabzımalların sadece alıp satmayla kâr etmelerine karşı da bir çaresizlik hissetmektedirler.

MBAS-2

- denizde ısmarlama balık olmaz

Bu atasözü ise; balıkçılardan denize çıkmadan önce balık sipariş edilmemesi, bunun onlara şansızlık getireceği vurgulanmak için söylenmiş, sonrasında; daha henüz başlanmamış bir işten bir nimet beklememek gerektiği anlamında kullanılır olmuştur.

MBAS-3

- götü tuzlu suya değen bir daha çıkamaz

Mersin balıkçıları arasında çok yaygın olan bu atasözü, birçok olumsuzluktan dolayı balıkçılık mesleğinde ekonomik sorunlar yaşayan ama buna rağmen başka bir işle

uğraşmayıp balıkçılığa devam eden ya da başka bir işle uğraşsa da yine de balıkçılığa geri dönen balıkçılar için kullanılır.

MBAS-4

- nasıl it iti doğurursa hata hatayı doğurur

Balıkçılıkta dikkat çok önemlidir, özellikle denizin üzerinde ve av sırasında teknedeki dikkatli olmak gerekir. Çünkü yapılacak en küçük bir hata, başka hataların gelişmesine olanak tanıyacak ve diğer balıkçılara ve ava zarar verecektir. Bu nedenle bu tabir, özellikle mesleğe yeni başlayan balıkçılara sıklıkla hatırlatılır.

Görüldüğü gibi bu atasözlerinin mesleki icra ortamı içinde doğmuş, sonra zamanla kimisinin anlamı mecazlaşmıştır. Bu atasözlerinin hepsi Mersin'in tüm bölgesindeki balıkçılar tarafından bilinmektedir.

VII.4.1.2. Deyimler

Saha çalışmamız sırasında, derlediğimiz deyimler ise şunlardır:

MBD-1

- balığın ne zaman yapacağını havadan bilmek

Uzmanlaşmış balıkçıları ifade etmek için kullanılan bir deyimdir. Ne zaman çok balık olacağını, balığın geçiş zamanlarını ve yerlerini bilen balıkçılar için kullanılır.

MBD-2

- cebe çalışmak

Özellikle kooperatiflerdeki yöneticilerin, kurumu kendi çıkarları için kullandığını ifade etmek için kullanılmaktadır.

MBD-3

- et kesilmek

Denizde balığın çok olmasında anlamında kullanılan bir deyimdir.

MBD-4

- götünü kırmak

Usluca oturmak anlamında kullanılan bu deyim, balıkçılar arasında yaygındır, özellikle sinirlendikleri bir kişiye karşı uyarı niteliğinde kullanılır.

MBD-5

- iki günde erimek

Kalitesiz sularda yetişen balıklar için söylenen bir tabirdir.

MBD-6

- kabzımal eline düşmek

Kabzımaldan (aracının) alınan borç nedeniyle, tutulan balıkları, borç bitinceye kadar kabzımala, onun istediği fiyattan satmaktan duyulan rahatsızlığı belirtmek için kullanılır. Birçok balıkçı, kabzımala olan borcu yüzünden teknesini satmak zorunda kaldığı için bu ifadeyi deyimleşmiştir.

MBD-7

- kirmen gibi yüzmek

Hiç durmadan ve yorulduğunda sırtüstü dönerek yüzmeye devam etmek anlamında kullanılmaktadır.

MBD-8

- mamayı götürmek

Asıl parayı kazanmak anlamında kullanılır. Genelde kabzımallık sistemini eleştirmek için: 'Kabzımallar mamayı götürüyor' denilir.

MBD-9

- tekneyi yemek

Parayı değerlendirememek ve eldekini de kaybetmek anlamında kullanılır.

MBD-10

- toprağa dökülmek

Balıkçılığı bırakarak, seracılığa ya da tarımsal başka bir ekonomik etkinliğe başlamak anlamında söylenmektedir.

Görüldüğü gibi bu deyimlerin birçoğu mesleğe yönelik olan hemen hemen her olguyu ele almaktadır. Atasözlerinde olduğu gibi bu deyimler de Mersin'in her yöresinde çalışan balıkçılar tarafından bilinmektedir.

Bütün bu atasözleri ve deyimler, aslında gelenekselleşen bir grup bilincinin en önemli kanıtıdır.

VII.4.2. Efsaneler

Efsaneler; toplumun bilinçaltındaki korkularını, sevinçlerini, isteklerini ve diğer duygularını simgeleştirerek bilinç üstüne çıkardıkları en önemli halk edebiyatı anlatım türlerinden birisidir. Pertev Naili Boratav'a göre;

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslup kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur (Boratav, 2015: 111).

Boratav'ın tanımından yola çıkarak, efsane ile ilgili diğer yorumları da değerlendiren Nilgün Çıblak, *İçel Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma* isimli yüksek lisans tezinde efsane kahramanları hakkında şunları söylemiştir:

Toplumlar, efsanelerde kendi özlemlerini ve değer yargılarını hayal ettikleri veya simgeleştirdikleri bir kahramanda yaşatırlar. Toplumun onaylamadığı yani ihtiyaçlarını karşılamadığı kahramanlar genellikle efsanelerde yer almaz. Bu kişiler, efsanelerde yer alsalar bile istenmeyen, kötü kişiler olarak sergilenirler. Bu yüzden toplum hayatını, doğru düşünceleriyle, davranışlarıyla etkileyen ve yön veren kahramanların yaşayış şekilleri ve olaylar karşısındaki tutumları, efsanelere konu olarak seçilir (Çıblak, 1995: 12).

Bu bağlamda herhangi bir meslek alanında ortaya çıkan efsaneler de genel olarak meslek sahiplerinin değer yargılarını ve özlemlerini taşıyacaklardır. Bunun yanında bazı özel mesleklerde çalışan işçiler de uzama bağlı efsaneler üretmişlerdir. Efsanelerin bir diğer üretilme nedeni de korkulardır. Örneğin; Pertev Naili Boratav, maden işçilerinin ‘Kuyunun Arabı’ adlı bir efsane ürettiklerini; efsaneye göre, Kuyunun Arabı’nın madendeki işçilere sorular sorduğunu, soruları bilemeyen işçileri cezalandırdığını aktarmıştır (Boratav, 2013:23).

Mersin balıkçıları, avlak yeri bulmada, hava durumunu tahmin etmede, denizde yön bulmada simgeleştirdikleri örnekleri ve özellikle denizkızına yönelik olan inançları efsaneleştirmişlerdir. Bu efsaneler arasında, Hüseyin Aksoy’un 2010 yılında Karaman’da sunduğu bir bildiri de Mersin adıyla ilgili derlediği bir efsane bizim için önem taşımaktadır. Bu efsane şöyledir:

“Bir gün Mersinli balıkçılar denize açılırlar. Açıklarda avlanırlarken bir köpek balığı sürüsüne rastlarlar. Bunlar avlayabildikleri kadar balığı yakaladıktan sonra akşama doğru kıyıya dönmeye başlarlar. Tam bu sırada önlerinden bir köpek balığı daha geçer. "Şunu da avlayalım." deyip arkasından giderler. Büyük gayret gösterirler, sonunda onu da yakalarlar. Kıyıda balıkların yağın almak için uğraşırken son yakaladıkları balığın bağırsaklarında Mersin adının yazılı olduğunu görürler. Bu hâdiseden sonra da ilin adı Mersin olarak söylenmeye başlar.” (Aksoy, 2010)

Görüldüğü gibi bu efsane, Mersin adının bir balığın karnında yazıldığını, Mersin isminin buradan geldiğini ifade etmektedir. Mersin’in, özellikle 1800’lü yıllarda, sadece bir balıkçı kasabası olarak anıldığını düşündüğümüzde, şehrin isminin de bu balıkçı efsanelerine konu olması şaşırtıcı olmayacaktır.

Biz alan çalışmamız sırasında, özellikle eski balıkçılardan bu efsaneyi bir iki kelimeyle öğrenebildik.

“Babalarımız söylerdi, bir balığın içinde yazıyormuş Mersin ismi.” (İsmail Yükselir, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Alan çalışmamız sırasında efsanelerin oldukça az olduğunu, anıların daha fazla olduğunu tespit ettik. Daha önceden anlatılmakta olan efsanelerin, balıkçı bölgelerinde, sadece bir cümleyle akılda kaldığını belirledik. Var olan efsanelerin ise daha çok yaşlı ve deneyimli kaptan ve reisler tarafından miçolara, tayfalara ve henüz genç yaşta kaptan olan balıkçılara anlatıldığını gözlemledik.

Saha çalışmamız sırasında tarafımızca derlenen efsane sayısı dördtür. Bu efsanelerden ilk ikisi Mersin Limanı yapıldığı zamanlarda, Karaduvar bölgesinde deniz suyunun yükselmesiyle suyun altında kalan bir türbe ile ilgilidir. Türbe, deniz altında kalmadan önce bir iş makinesi tarafından yıkılmaya çalışılmış, yıkılamamış ama iş makinesi zarar görmüştür. Saha çalışmamız sırasında, bu olayın 1970’lerde yaşandığını ve anlatıcı kişilerin o dönemde çocuk olduklarını öğrendik. Ama türbenin; kimin türbesi olduğu, adı, hikâyesi, ne zaman yapıldığı gibi bilgilere ulaşamadık. Konuştuğumuz kaynak kişilerin birçoğu, özellikle de yaşlılar başta olmak üzere kimse türbenin hakkında bilgi sahibi değildir.

MBE-1 efsanesi MBE-2 efsanesi ile aynı ortam olan Karaduvar Balıkçı Barınağı karşısında bulunan ve balıkçıların sıkça geldiği bir kahvehanede eski bir balıkçı olan Süleyman Sever tarafından anlatılmıştır. Derleyici ile birlikte toplam on bir dinleyici bulunmaktadır.

MBE-1 (Türbe Efsanesi I)

“Bizim buralar bir buçuk metre deniz sahili yedi, eskiden bu limanın daha ilerisinde evler vardı, yatır vardı, yatır denizin altına girdi. Greyder yıkmaya çalışırken birkaç defa denedi, birkaç defa kepçesi kırıldı yıkılmadı türbe, Allah tarafından.” (Süleyman Sever, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Aşağıdaki MBE-2 efsanesi Karaduvar Balıkçı Barınağı başkanı Erol İnan tarafından MBE-1 efsanesinden sonra, MBE-1 efsanesinin anlatıldığı kahvehanede anlatılmıştır. Derleyici ile birlikte toplam on bir dinleyici bulunmuştur. Anlatıdan sonra dinleyiciler, bu anlatıyı kendi babalarından ve akrabalarından sıkça duyduklarını belirtmişlerdir.

MBE-2 (Türbe Efsanesi II)

“Liman yapıldığında denizin içinde türbe var, yıkmaya geldiğinde kepçe, operatör şaşırды, kepçesi kırıldı kaç defa. Deniz 200 metre daha gerideydi, türbe vardı, deniz taşı. Mersin Limanı yapıldıktan sonra deniz burayı yedi. Düşün denizin içinde tapusu olan insanlar var.” (Erol İnan, kişisel görüşme, 8 Kasım 2015).

Bir diğer efsane ise denizkızı efsanesidir. Aslında denizkızına ait anlatıyı birçok balıkçının, ailesinden ya da kendi büyüklerinden duyduklarını ama inanmadıkları için bundan bahsetmediklerini tespit ettik. Örneğin, Bozyazı’da görüştüğümüz bir balıkçı bu konuda şunları söyledi:

“Annem derdi yukarıda, taşın başında denizkızı oturmuş derdi ama öyle bir şey yok.” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Aydıncık'ta görüştüğümüz bir balıkçı ise denizkızı anlatısının eskiden de var olduğunu duyduklarını söyledi:

“Derlerdi eskiler, denizkızı efsanesi diye.” (Ali Oynar, kişisel görüşme, 13 Nisan 2016).

Anamur'da görüştüğümüz bir balıkçı ise denizkızının aslında Akdeniz foku olduğu ifade etti:

“Eskiden bizim bu dalyan kısmında, denizkızı çok derlerdi, annem ve babam denizkızı gördük derlerdi. Simsiyah, bu kadar saçı vardı, yelbir yelbir, pırıl pırıl derdi, meğersi bu denizkızı dedikleri fok balıklarıymış. Benim babam ve yanında bir arkadaşı, Nebih Aktan isminde bir kişi, Allah rahmet eylesin, uyurkene bunun üzerine, fok balığının üzerine battaniye atıyorlar, yakalıyorlar, denizkızı diye. Getiriyorlar, Silifke'ye getiriyorlar, denizkızı dediğiniz bu hayvan diyorlar, sergiliyorlar” (Mehmet Çetin, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Saha çalışmamız sırasında denizkızıyla ilgili edindiğimiz bütün bilgiler, denizkızı efsanesinin, eskiden bu bölgelerde, özellikle balıkçılar arasında yaygın olduğunu göstermektedir. Aşağıdaki efsanelerden MBE-3 Karaduvar'da, MBE-4 ise Silifke'nin Taşucu bölgesinde derlenmiştir.

MBE-3 efsanesini Saadettin Dinçkoyuncu, Karaduvar'daki balıkçı barınağında bulunan teknesinde ağ temizlerken anlatmıştır. Dinleyiciler arasında sadece derleyici vardır.

MBE-3 (Denizkızı Efsanesi I)

“Ben de öyle bir şey duydum, denizkızı, şuraya kadar gelirmiş, yeşil fenerin olduğu yere gelirmiş, orada taş varmış, çıkarmış, kimi yakalandı diyor, kesik kesik anlatırlardı. Ama çok eski dönemin anlatıları onlar.” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

Aşağıdaki MBE-4 efsanesini Rasim Uygun, Silifke-Taşucu’nda bulunan balıkçı barınağında anlatmıştır. Derleyici ile birlikte toplam altı kişi bulunmaktadır. Dinleyiciler arasında bulunan balıkçılar Rasim Uygun anlatıdaki yer adını unutunca müdahale edip yerin ismini söylemişlerdir. Anlatının sonunda diğer balıkçılar bu efsaneyi kendi çevrelerinden çok duyduklarını ifade etmişlerdir.

MBE-4 (Denizkızı Efsanesi II)

“Yıllar önce, burada krallık döneminde, kralın bir oğlu denizkızına âşık oluyor. Bunlar gizli gizli buluşuyorlar Aşkılarını burada yaşıyorlar. En son kral bunu öğreniyor ve yasaklıyor kesinlikle buluşmayacaksınız diyor. Birisi balık, denizkızı; diğeri kralın oğlu. Bunlar nereye gitse yakalanacaklar. Burada bir tane mağara var Sırtlan deliği, denizden bir bağlantısı varmış karaya, denizkızı yürüyemeyeceği için, denizkızı o mağaradan geçiyor karaya ilerliyor, yukarıdan da kralın oğlu delikten aşağı iniyor, orada buluşuyorlar, aşklarını orada yaşıyorlar. Kral bunu öğreniyor, denizkızını öldürttüüyor. Ondan sonra da oğlan kendini öldürüyor. O, Sırtlan deliği dediğimiz çok büyük, dipsiz derin bir mağara bir deliği denizin dibinden çıkıyor, bir deliği de karada dağa kadar çıkıyor.” (Rasim Uygun, kişisel görüşme 5 Mayıs 2016).

Bu son efsanenin bir başka şekli de Taşucu Amphora Müzesi'nin internet sayfasında "Denizkızı (Marpessa) Efsanesi" adıyla İsmail Güler tarafından şu şekilde verilmiştir:

Ok ve yayla avlanmayı çok seven Artemis, koşmasına engel olmasın diye çok kısa bir elbise giyerdi...Tanruların tanrısı Zeus'un kızı Artemis, kardeşi Apollon'u doğururken yardım ettiği annesinin çektiği acıyı görünce evlenmekten iğrenip, babası Zeus'a evlenmeyi asla düşünmediğini, her zaman lekesiz ve bakir kalarak iffetli bir yaşam sürdürmek istediğini belirtmişti...Zeus da, kızının bu isteğine razı olmuştu... Artık Artemis 'İffet Tanrıçası' olarak anılmaya başlanmıştı. Tanrıça Artemis o kadar güzeldi ki, tanrılar arasında onu kıskanmayan yoktu... En büyük tanrılar bile hep onu seyrederek dururlardı...Ok ve yayla avlanmayı çok seven Artemis, koşmasına engel olmasın diye çok kısa bir elbise giyerdi... Muntazam ve diri vücudunu, dik göğüslerini, koşarken açılan sütun gibi uzun bacaklarını diğer tanrılar seyretmekten zevk alırlardı... Böylesine şahane bir vücuda kimse sahip değildi... Kendisine aşık olan hiçbir tanrıya, tüm ısrarlara rağmen bekaretini teslim etmemiş, böylelikle babasına verdiği sözü de tutmuştu...Gündüzleri ormanda, geceleri ise denizlerde avlanarak karşı duygularını bastırmaya çalışan Artemis bazen doğa harikası dediği bir Akdeniz bölgesine gelerek, orada hayallere dalardı...İşte gene böyle bir geceydi... O çok sevdiği kıyılarda gezerken, gözlerine bir yer altı mağarası ilişti. Tereddüt etmeden mağaranın içine girdi... Mağaranın içinde bir de göl olduğunu görünce şahane vücudunu serin sulara bıraktı... Birden sesler duydu... Gölden çıkıp, seslerin geldiği tarafa doğru kendini kayalara siper ede ede yürüdü... İleride bir kızla bir erkek delicesine sevişiyorlardı... Kız neredeyse kendisi kadar güzeldi... ama erkeği biraz daha yakınlaşıp görünce donakaldı... Bu ne yakışıklılık, bu ne fiziki güzelliği öyle?.. Esmer ve adaleli bedeni tanrıları dahi kıskandırabilecek olağanüstü dirilikte ve

güzellikteydi...İçinde o an bir şeylerin kıpırdadığını hissetti... Aşk bu olsa gerekti!... Birden babası Zeus'a verdiği söz aklına geldi... Kendisini toparlamaya çalıştı... O 'İffet Tanrıçası'ydı... Her şeyi unutmalı, geri dönmeliydi... Ama gene de bazı hislerini bastıramadı, aniden geri döndü ve genç erkeğin seviştiği kızı taş haline çevirdi...Şaşkına dönen delikanlı ağladı, sızladı ve dışarı çıktı... Tanrı Zeus'a, kendisi gibi fakir bir balıkçıdan ne istediğini haykırdı... Zavalı İdas kulunun ne günahı vardı ki sevgilisi Bianna'yı elinden almıştı?... Ama o sıralar Tanrı Zeus güzel kızlarla Oлимп dağında zevke dalmıştı ve İdas'ın haykırışları duyamayacak bir sarhoşluğun içindeydi...İdas'ın elinden hiçbir şey gelmiyordu... Zavalı balıkçı sevgilisi Bianna için günlerce yemedi, içmedi onun taş yığını haline gelen anısı başında nehirler kadar gözyaşı döktü...Günlerden bir gün balığa çıkan İdas'ın ağına bir şey takıldı... Oldukça ağır bir balık olmalıydı... Zorlukla yukarı çekerken birden ağında ona belki de tüm dertlerini unutturacak kadar güzel bir denizkızı gördü... Üstelik ona gülümsüyordu... Alt tarafı gümüş pullarla kaplıydı... Denizkızı konuşmaya başlayarak, adının Marpessa olduğunu söyledi, yolunu kaybettiğini ekledi, yanında biraz dinlenip, dinlenemeyeceğini sordu...Bu olağanüstü güzellik karşısında dili tutulan ve bakakalan İdas, neden sonra denizkızını yukarı çekmeği akıl edebildi... Denizkızı artık sandalındaydı... Bir süre birbirlerine hayranlıkla baktılar... Yıldırım aşk buydu... İkisini de tam yüreğinden vurmuştu...

Bu dünyanın en güzel kıyılarında en büyük aşklardan birini yaşamaya başladılar...Aslında denizkızı 'İffet Tanrıçası' Artemis'ten başkası değildi... Tanrı olarak iffetini o güne kadar koruyan Artemis bu fakir ama yakışıklı genç insanoğluna bekaretini teslim etmişti... Bu büyük aşk yıllar boyu sürüp gidiyordu... Hatta onların bu büyük aşklarını duyan insanlar, bu doğa harikası kıyılara gelip, yerleşmeye bile başlamışlardı... Ve kısa bir zaman birimi içerisinde burada bir şehir kuruldu...İki aşık delice sevişmeye devam ederlerken, bu büyük aşkı duyan 'Deniz Tanrısı' Posseidon onları merak etti, Oлимп dağlarından uzanıverdi... Ve denizkızının yeğeni Artemis

olduğunu fark etti...Artemis amcasının tehditlerine, babası Zeus tarafından uğrayacağı gazabın korkusundan, boyun eğmek zorunda kalmasına rağmen bir tek izin kopartabildi...Senede artık yalnızca bir defa onu görebilecekti... Her ikisi içinde çok zor bir durumdu bu... Gerçi İdas durumu pek anlayamamıştı ama onu tamamen kaybetme korkusu yanından buna da razı olmuştu... Artık günlerini eski sevgilisi Bianna'nın mağara içinde taş kesilmiş silüetinin yanında geçirmeye başlamıştı... Tanrı önce Bianna'sını elinden almış, daha sonra da Marpessa'sını ona çok görmüştü...Bianna'nın taş kesilmiş gövdesine sarıldı, ağlamaya başladı...Onu her gün hasretinden izleyen Artemis bu sahneyi görünce çılgına döndü... Onu kimseyle paylaşmaya, bir taşla bile olsa tahammülü yoktu... Hemen Olep dağına koştu... İdas'ın olmadığı bir an, yüzlerce iri taşla mağaranın girişini kapattı...İdas mağaraya döndüğünde girişin taşlarla tamamen kapandığını gördü...Çöküp, ağlamaya başladı... Gökyüzüne isyan edercesine haykırdı...'Ey yerin, göğün ve bütün insanların, canlıların tanrısı!... Tanrıların tanrısı Zeus!... Benim bedenimi de taş haline getir...'O kadar çok ağladı ve haykırdı ki sesi çıkmaz oldu... Kutsal taşların üstünde, hüznünün ve acısının derinliklerine dalan İdas kendini kaybetti...Nasıl olduysa, kulunun bu içten feryadını ve dileğini duyan tanrıların tanrısı Zeus, İdas'ı taş haline getirdi. Böylelikle İdas'ın taşlaşmış bedeni de kutsal taşlar arasındaki yerini aldı...Olanları, elinden hiçbir şey gelmeden seyreden Artemis, her gün ağladı... Yası hiç bitmedi... Tanrıça olmasaydı, belki de anlamı kalmayan hayatına son verebilirdi...O günden sonra, her yıl aynı günde bu kıyılara gelen Marpessa, kendini balıkçıların ağlarına yakalatıp, o aşk mağarasına götürdü... Aşk mağarasını eski haline getirdi... İdas'ın taşını da mağaranın en güzel ve anlamlı yeri olan Bianna'nın yanına koydu...O gizemli ve kutsal mağara bugün, ismini Oлимп dağlarından atılan kutsal taşlardan alan Taşucu'nda bulunmakta... ⁷

⁷ <http://www.tasucumamphoramuzesi.com/tr/denizkizi-marpessa-efsanesi/> sitesinden alınmıştır. Erişim tarihi: 12.06.2016

Burada üzerinde durmamız gereken konu balıkçıların anlattıkları denizkızı efsanesi ile Taşucu Amphora Müzesi'nin internet sitesinde olan ve Taşuculu sanatçı İsmail Güler'in anlattığı denizkızı efsanesinin oldukça farklı olmasıdır. İsmail Güler, anlatısında Yunan mitolojisinden isimlere yer vermiştir. Ama denizkızı Marpessa olmak üzere, bu isimlerden hiçbiri Yunan mitolojisindeki asıl isimlerle uyum göstermemektedir. Bunun dışında içerik olarak da MBE-4 efsanesi ile Güler'in anlattığı efsane arasında oldukça ciddi farklar bulunmaktadır. Sözlü varyantta (MBE-4) efsanenin geçtiği söylenen mekânın özellikle vurgulandığı hatta efsanenin kurucu yapısının mekân olduğu tespit edilmiştir. Bu mekân Sırtlandeliği denilen Taşucu'ndaki bir mağaradır. Gerçekten de mağaraya denizden girilmekte, mağaranın sonuna ise karanın çok içerisindeki ormanlık bir alandan çıkılmaktadır. Bu yönüyle mağara anlatılan MBE-4 efsanesindeki mekâna uymaktadır. Yazılı varyantta ise böyle bir mekânlaştırma olmadığı gibi, belli herhangi bir mekândan da söz edilmemiştir. Bu ise, balıkçıların sözlü anlatıları mekânlaştırarak nesilden nesile aktardığının önemli bir kanıtıdır.

VII.4.3. Memoratlar

Efsanelerin ne olduğuyla ilgili tartışmalar sürerken, efsaneleri sınıflandırmaya çalışan ve alt kategorilere ayıran Carl Wilhelm von Sydow'un bir öneri olarak sunduğu memorat terimi (Sydow, 1948), günümüzde efsaneden ayrılan ayrı bir türe dönüşmüştür. Memoratları efsanelerden ayıran en önemli özellik, bu anlatıları anlatan kişinin veya onun birebir tanıdığı kişilerin kişisel tecrübelerine dayanmasıdır. Bu özellik de aslında; Linda Dégh ve Andrew Vázsonyi tarafından tartışılmış (Dégh, Vázsonyi: 2015) ve sadece olayı yaşayan veya onun tanıdıklarının ağzından değil, bu olayı duyup aktaran dördüncü beşinci

kişilerin de olabileceğini, bu nedenle aktaranlarla ilgili sınırlamanın olanaksız olduğu ifade edilmiştir.

Efsanelerle memoraların diğer özelliklerini karşılaştırsak; memoraları yaşayan kişilerin; isminin, olayların nerede yaşandığına dair bilginin ve anlatan kişinin olayı yaşayan kişiye yakınlık derecesinin genellikle bilindiğini; efsanelerde ise bunların birçoğunun bilinmediğini görürüz. Memoralar konusunda ülkemizde, en kapsamlı çalışmayı yapan Özkul Çobanoğlu'dur. Çobanoğlu, *Türk Halk Kültüründe Memoralar ve Halk İnançları* isimli eserinde, ülkemizde karşılaşılan memoralarla ilgili kapsamlı bilgiler vermiştir. Fakat bu bilgilerin içinde, deniz canlılarıyla ilgili ya da denizde yaşanan memoralarla ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Saha araştırmamız sırasında, tespit ettiğimiz memoralar şu şekildedir:

MBM-1'de, kaynak kişimiz olan Mehmet Karadeniz, bu memoralı Merkez-Çamlıbel balıkçı barınağında anlatmıştır. Dinleyici olarak derleyiciyle birlikte iki balıkçı vardır. Balıkçılar, Karadeniz'i dikkatle dinlemişlerdir. Karadeniz'in ifadesine göre bu olayı ona arkadaşısı olan Emin lakaplı eski bir balıkçı anlatmıştır.

MBM-1

“Emin, günün birinde kalkıyor, buradan balığa gidiyor. Gidiyor, oturuyor balığa. Bir yunus çıkmış, kuyruğunu göstermiş, yaralanmış. O da sözde gömleğini çıkarmış, yaralı yeri, kuyruğunu sarmış, git demiş. Ertesi gün yine aynı yerde balık tutmaya gelmiş. Yunus ona demiş ki: ‘Senin altında balık yok, ben senin çapanı alacağım, balık olan yere götüreceğim’ demiş.” (Mehmet Karadeniz, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2016).

Aşağıdaki MBM-2 de Merkez-Çamlıbel balıkçı barınağında bir teknede derlenmiştir. Dinleyici olarak sadece derleyici bulunmuştur. Kaynak kişi olan Mehmet Bilcen, bu olayı bizzat kendisinin yaşadığını vurgulamıştır.

MBM-2

“Yunuslar çok akıllı hayvanlar. Bence dünyanın en akıllı hayvanları, bir o bir karga. Limandan çıktığımızda her kayığın peşine en az bir iki yunus takılır, bunu engelleyemezsin. Bizle beraber yüzer, eder, ağ atacağımız yere gidene kadar, oyunlar yaparlar. Bir gün önce ağımıza yunuslar vurdu, ağ paramparça. Bizim kurşunlarımız vardır. Av kurşunları böyle ağır, yüz gram, yüz elli, iki yüz gram. Bizim Gözneli de onlardan atıyor. ‘Yahu Ali atma!’ Bu Arap, diye ismini koyduğumda hep bizim kayığın peşinde. Burasında, sırtında bir yara izi var. Artık ağa mı takılmış ne olmuş bilmiyorum. İz olmuş, oradan tanıyorum onu. Ben dalga geçmek için: ‘Yani bu benim adamım ellemeyin bunu!’ diyordum. O gün yine kurşun atıyor, bir ikisi geldi hayvana, dedim: ‘Yapma yazıktır hayvana.’ Biraz sonra Gözneli bana: ‘Öyle demeyecen ama, avı aldık mı öyle demeyecen’ dedi. ‘Yahu o yapmaz, o öyle değil’ dedim. İçimden öyle geldi, yoksa hayvandır açtır yani yapacak. Tırtır’a doğru gidiyoruz, işte ağı kaldırdık bu da peşimizde ama ağda bir tane yırtık yok. ‘Hani Ali, ağ da bir tane yırtık yok’ dedim. ‘Hani vuracaktı böyle. Bak göbek atıyor burada, balık at’, dedim. Amcam dedi: ‘Ne yapıyon?’ Dedim, Arap. ‘Ya manyak mısın ne Arabı ne şeyi’ dedi. ‘Hadi, toplayın balıkları ağı atalım’. Buna dedim: ‘Biraz balık atayım’. ‘Tamam at’ dedi, buna biraz balık atıyorum, işe yaramayan balıkları. O da yiyor, seviniyor, zıplıyor mıplıyor. İkinci ağı attık işte. Tırtar’da Erdemli’nin üstünden yürüdük. Takıldık, bir yüke taktık, artık taş mıydı bir batık mıydı bilmiyorum. Uğraş Allah uğraş, yok tövbe gelmiyor. Bağladık halatları falan. Bekliyoruz esnemeyele yırtıla yırtıla kurtulsun falan diye. Çay yaptık tabi, orada Arap gene başladı

teknenin etrafında oynamaya. Bizi av arıyoruz sanıyor, balık vereceğiz ya. Biz de çay içiyoruz güvertede. ‘Lan Arap yap bir kıyak kurtulalım’ dedim. Kendi kendime konuşuyorum. Onlar da gülüyor, o da şimdi aşağı inip kurtaracak, diye dalga geçiyorlar. ‘Hadi oğlum Arap, hadi oğlum’ diyorum. Hayvan kayboldu. Aradan beş altı dakika geçti kayak yumuşadı. Aha dedim esnedi kayak kurtuldu. Halatlar gevşedi. Aldık ağı, çok az bir yırtık var. Bir yere takılmış demek ki. ‘Gördünüz mü Arap kurtardı’ dedim. ‘Yahu manyak mısın sen?’ dediler. Arap çıktı. Güvertede dört kişiyiz, dört kişi nerede en güzel balık var onu atıyorlar. ‘Ne oldu lan dedim hani Arap kurtarmamıştı’. ‘Yok valla, doğru söylüyon’ dediler. Yunus kutsal, bir kere.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Aşağıdaki MBM-3 anlatısını Silifke-Ovacık’taki Ali Akan isimli bir balıkçı Ovacık’taki balıkçı barınağında anlatmıştır. Derleyiciyle birlikte üç genç balıkçı bulunmaktadır. Balıkçılar Ali Akan’ı dikkatle dinlemişler ve anlatı bittikten sonra bu anlatıyı kendilerinin de başkalarından duyduklarını ifade etmişlerdir. Akan, ifadesinde tanıdıkları Süleyman isimli bir balıkçının bu olayı kendisine anlattığını ifade etmiştir.

MBM-3

“Fırtınaya çok yakalandık, burada otuz sene önce falan bir tekne batmış burada, tanıdığımız bir balıkçı yüzerek kıyıya doğru gelirken yunus balığı konuşarak eşlik etmiş buna.” (Ali Akan, kişisel görüşme, 15 Mart 2016).

Saha çalışmamız sırasında derlediğimiz iki memoratta da yunus balığının konuştuğunu ya da MBM-2 memoratında olduğu gibi, insanların konuştuklarını anladıklarını görmekteyiz. Yunus balığının İslami inanişâ göre kutsal sayıldığını ve bu nedenle kimi balıkçılar için avlanmasının haram olduğunu biliyoruz. Nitekim, Hz. Yunus peygamberin yıllarca bir yunusun karnında yaşadığı anlatısı da bu kutsallığı

kanıtlamaktadır. Sahadan derlediğimiz MBM-1, MBM-2 ve MBM-3 memoratlarında yunus balıklarının Hızır gibi davranması ve zor durumlarda yardım etmesiyle öne çıkması dikkat çekicidir. Bu anlatılar için de MBM-2'deki anlatıcının yunus balığına isim vermesi de önemlidir. Balıkçılar, her ne kadar ağlarına zarar verdikleri için yunus balıklarına kızsalar da yine de onlara kutsal hayvanlar olarak bakmaktadırlar.

VII.4.4. Balıkçı Anıları

Paul Ricoeur, *Anlatı ve Zaman* adlı dört ciltlik eserinde, anlatılardaki zaman kavramı ve tarih yazımındaki bakış açılarını açıklarken, geçmişin tekrar anlatıldığında aslında tek zaman olan şimdiki zamana bağlı olarak yeniden yaratıldığını öne sürer (Ricoeur, 2005). Buna göre; geçmiş zaman da gelecek zaman da şimdiye bağlanır ve şimdiki zamanın geçmişi veya şimdiki zamanın geleceği olarak adlandırılır. Aslında anılara da Ricoeur'un bu zaman teorisinden yola çıkarak bakmak gerektiğini düşünüyoruz. Buna göre; her anı şimdiki zamanın etkisinde yaratılmıştır, diyebiliriz. Hatta bağlamı da içine katarak; her anı şimdiki zamanın ve içinde bulunduğu bağlamsal çerçevenin etkisinde yaratılmıştır diyebiliriz. Bu nedenle, aslında balıkçı anılarında sadece yeniden yaratılan geçmişi değil, onların şimdiki zamanda; geçmişe olan özlemlerini, gereksinimlerini, duygularını ve gelecek zamandan beklentilerini de okuyabiliriz.

Anılar, geleneksel anlatılardan farklı olarak toplumsal duygu, düşünce ve deneyimlerle değil; kişisel duygu, düşünce ve deneyimlerle inşa edilirler. Bu, anıları diğer geleneksel anlatılardan ayıran en önemli özelliktir.

Saha çalışmamız sırasında toplam 16 anı derlenmiştir. Balıkçılar, genelde biçimsel olarak kısa denilebilecek anılarını anlatmışlardır. MBA-7, MBA-8, MBA-9, MBA-10 ve MBA-11 anıları ise diğerlerine göre daha uzun ve ayrıntılı bir biçimde

anlatılmış anlardır. Balıkçılar en çok fırtınayla ilgili anılarını anlatmışlardır. MBA-5, MBA-6, MBA-8, MBA-10, MBA-13, MBA-14, MBA-15 ve MBA-16 anıları balıkçıların fırtınayla ilgili anlattıkları anlardır. Bunun en büyük nedeni, teknolojinin gelişmesine rağmen denizde kötü hava şartlarıyla karşılaşılması ve bu tecrübelerin genç balıkçılara aktarılmak istenmesidir. Bir diğer önemli nedeni de; kişinin fırtınayla nasıl başa çıktığını anlatarak balıkçılar arasında kendisine bir kimlik ve statü inşa etme amacının olmasıdır. Çünkü bu şekilde hem tecrübeli balıkçılar tarafından hem de genç balıkçılar tarafından saygı görülür. MBA-2, MBA-3, MBA-7, MBA-9, MBA-11, MBA-12 anıları ise balıkçıların balıkçılık mesleği ile ilgili tecrübelerinin anlatıldığı anlardır. MBA-4 anısı ise daha çok av hukukuna dikkat çeken bir anıdır.

Mersin balıkçılarının anlalarında, geçmişte zor koşullarda avlanırken kazandıkları deneyimleri, kendi kahramanlıklarını, karşılaştıkları sıra dışı olayları yani bütünüyle kendilerinin deniz karşısında kazandıkları tecrübeleri görmekteyiz. Ricoeur'un şimdiki zaman teorisiyle baktığımızda; balıkçıların, kendilerinde var olan tüm bu yetkinliklerden dolayı diğer balıkçılardan ve yetişmekte olan genç balıkçılardan saygı görmeyi ve statüsünü bu anılar aracılığıyla korumayı amaçladıkları söylenebilir. Çünkü bu anılar aynı zamanda balıkçılığın esaslarını öğreten denizciliğin ders kitabı gibidirler. Onu anlatan balıkçılar, bu ders kitabını öğrencilerine öğreten bir öğretmen statüsüne yükselirler. Bundan dolayı, balıkçılar kendilerine ait anıları sıkça ve her ortamda anlatmaktadırlar.

Bu değerlendirmelerimizden yola çıkarak, balıkçı anlalarının aşağıdaki işlevleri yerine getirdiğini söyleyebiliriz:

1. Kültürü aktarma işlevi: Anlatılan fıkraların; balıkçılığa ait argo ve jargonların yanı sıra balıkçıların olağanüstü durumlardaki davranışlarını ve birbirleriyle

iletişim yollarını gösteren bütün öğeleri barındırdığını görmekteyiz. Bu ise; balıkçı anılarının, mesleki ortam içinde, gelenekselleşmiş kültürü yeni nesillere aktarma işlevinin olduğunun kanıtıdır.

2. Eğlendirme işlevi: MBA-10' da olduğu gibi, fırtınadan zorla kurtulduktan sonra bile, diğer balıkçının engeliyle ilgili bir durumu dile getirerek güldürme, eğlendirme amacı vardır.

3. Kimlik ve statü inşa etme işlevi: Anıları anlatan kişiler, derlediğimiz birçok anıda olduğu gibi, kendi anısında kendini ön plana çıkarmakta, kendi kimliğini, 'cesur' ve 'becerikli' bir kişilikle özdeşleştirmektedir. Yani topluluk içinde anlatılarıyla, kendine ait geçmişiyile bir iktidar alanı kurmaktadır.

4. Eğitime işlevi: Anılarda işleri söylendiği gibi yapmak ve deneyimli reis ya da kaptanların söylediklerine uymak çok önemlidir. Örneğin, MBA-9 ve MBA-11'de reis olan amcasının söylediklerine uymayan balıkçının yaşadıkları tehlikeler dile getirilerek, denizde reisin sözlerine uymamanın temel yasa olduğu hatırlatılmıştır. Denizde tehlikeli bir durumda ne yapılması gerektiği, ne yapılmaması gerektiği ve bu gibi durumların nasıl atlatılabileceğiyle ilgili eğitici bilgiler bulunmaktadır. Örneğin, MBA-5'te dokuz gün denizin ortasında kalan balıkçıların kumanyayı fazla almasından dolayı kurtuldukları ifade edilmiştir. Kumanyanın ne kadar önemli olduğunu bu örnek anı vurgulamıştır.

5. Psikolojik işlev: Anılarda, her an bir durumla karşılaşılabileceği, ama hangi durumda kalınırsa kalınsın, kesinlikle korkulmaması gerektiği mesajı verilerek, genç balıkçılar bu gibi meydana gelebilecek olaylara karşı psikolojik olarak da hazırlanmaktadır. Örneğin, MBA-14'de çok korkan balıkçılar olduğu için fırtınanın ortasında, daha zor bir durum yaşandığı belirtilerek denizde sakin her durumda soğukkanlı

olabilmenin önemi vurgulanmıştır. Bir başka örneğe, MBA-7’de anlatılıyor. Teknesinden düşen kayıkçı, korktuğu halde sakinliğini koruyarak yüzmeye başlıyor ve boğulmaktan bu şekilde kurtuluyor.

Zehra Kaderli Yapıcı, *Kişisel Deneyim Anlatılarının Bağlamsal Çerçevesi: Deneyimlenen, Hatırlanan ve Anlatılan Hayat* isimli makalesinde anı ve geleneksel anlatı arasındaki ilişki ve farkları oldukça kapsamlı bir şekilde ele almıştır (Yapıcı, 2012). Yapıcı bu makalesinde, bağlamın her geleneksel anlatı için önemli olduğunu ama anılar için çok daha fazla önemli olduğunu vurgulamıştır. Çünkü kişisel olarak yaratılan anı yaratma sürecinde de bağlamdan doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle, derlediğimiz anıları verirken öncesinde; icra ve bağlamla birlikte, anlatıcı ve dinleyici ilişkileri hakkında da bilgi verilmiştir. Sahadan derlediğimiz ve bağlamlarıyla birlikte ele aldığımız anı metinleri aşağıdadır.

İlk iki anlatı, Karaduvar’da balıkçılık yapan 66 yaşındaki Yaşar Özer tarafından, 5 Eylül 2015 tarihinde Karaduvar Balıkçı Barınağı yanında anlatılmıştır. Bu anılar, henüz av yasakları kalkmadığı için, Yaşar Özer’in oğullarıyla beraber teknesini tamir ederken derlenmiştir. Özer, anısını anlatırken derleyici ile birlikte dört dinleyici bulunmaktadır. Dinleyicilerden ikisi kendi oğlu, diğeri ise onlara yardım eden başka bir balıkçıdır. Anılar anlatılırken dinleyiciler anlatıcıyı büyük bir dikkatle dinlemişlerdir. Anlatıcının ise anısını anlatırken vurgulu bir sesle, yüksek perdeden konuştuğu görülmüştür. İlk anı, sadece bir olaydan ibaret olmayıp, Özeri’n meslek hayatını özetlediği birkaç olayı içermektedir. İkinci anıda ise Yusuf Kaptan isimli önemli bir balıkçının özellikleri anlatılmaktadır.

MBA-1

“Aşağı yukarı 40-45 yılı aşkın, Ben 66 yaşımdayım, aşağı yukarı 16-17 yaşında balıkçılık yapmaya başladım. Yani devam etti öyle. Babadan değil, en büyük kaptanlarla çalıştım. Çok yerlere gidip çalıştım ben denizde. Mesela batılara kadar gittim denizcilik yaptım. Karaburun’a kadar gittim. Antalya’da da çalıştım. Sığacık diye bir yer var biliyorsunuz Seferihisar’ın aşağısında İzmir’in. Sığacık’ta biz aşağı yukarı yedi-sekiz ay kaldık. Benim Mehmet de beraber orada kaldı. Kısmet balıkçılık var Antalya’da. Onlarla beraber gitmiştik, üç tane büyük motorları var, onlarla çalıştık. Biz Karataş’ta ığırıp çekerdik, kareil tahtası dediğimiz, mesela on kişi, on iki kişi giderdik altı kişi bir tarafa altı kişi bir tarafa dönerdik ki ığırıpı çekmek için karaya. Sarardık balığı, karaya alırdık. Dalyanlarda çalıştık biz mesela, Dalyanlarda balık çıkarırken kaplumbağaların eştiği yere düştüğümüz zaman boğazımıza kadar, tepemize kadar gömülüydük o soğuklarda, poyrazlarda, kışın.” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

MBA-2

“Karataş’ta bizde Yusuf Kaptan vardı, Yusuf Ünver diye, o adam 100 kusür yaşında öldü, havanın nasıl geleceğini, nasıl eseceğini, rotasını insanlara izah ederdi. O yaşta adam dedi ki; çıkmayın, dedi. Hava geliyor, adam dediler bunaltmış, adam dediler akli nerde kalmış yahu, bu adam aklını kaybetmiş. Size yalan gelir, dört saat sonra fazla değil, havayı göreceksin, insanlar nereye gideceklerini şaşırdılar denizde. Adam eski kaptanlardan, eski kaptanlardan. Adam o zamanlar yıldızla Suriye’ye giden insan, böyle yıldızları sayarak. Sabaha karşı, bir de sabah yıldızının doğumunu beklerdi, çıktığı zaman sabah yıldızı onu onunla, bir de diyelim ki mesela teraziler böyle, daha başka yıldızlara

bakarak adam, Suriye'ye kadar gidip gelen bir insan geceleri.” (Yaşar Özer, kişisel görüşme, 20 Eylül 2015).

MBA-3 anısı, 62 yaşındaki balıkçı Ahmet Demir tarafından balıkçı teknesinin içinde anlatılmıştır. 20 Eylül 2015 tarihinde, derleyici dâhil olmak üzere, Ahmet Demir'in yanında çalışan bir kaptan'la birlikte iki dinleyiciye anlatılmıştır. İcra sırasında Demir'in sık sık kaptana doğru dönmesi ve ona anlatması dikkat çekmiştir. Demir'in anlattığı olay, Seyhan Irmağı'nın denize döküldüğü yerdir.

MBA-3

“Bundan on beş sene öncesine kadar balıkçılığımız hep ilkel balıkçılıktı. Balıkçılığımızın yüzde doksanını Seyhan Irmağı'nın denize döküldüğü yerde yapardık. Genelde balıkçılık kışın yapılırdı. Üzerimize giyecek muşambamız yoktu, genelde denize çıplak girerdik. İşte sürütme dediğimiz tarz ağlarla, işte ağı akıntıyla bırakırdık. Denizden toplardık sonra ağı. İşte, boğazların ağız sığ olurdu. İşte, en büyük derinlik bir adam boyunu geçmezdi. Biz ağın ipini tutardık, kaybetmemek için. Çıplak o buz gibi suyun içinde, bir gün işte anlatıyorum, ayaklarıma odunlar geliyor, tabi odun olmadığını sonradan anlıyoruz, uyuşmuş o buz gibi suda. Diyorum ki ağı toplayalım, ağ odun dolacak. Bunlar acele ettiler, baktık tuttuğumuz şey hep balık. Yani balıktan ağı tutacak şeyimiz yok. İşte 6,5 metrelik tekne. Tekne doldu. Sonradan ayaklarım uyuştuğundan, sonra anlıyoruz ayaklarıma değen balık ve kaliteli balık, levrekti, haliliydi, kaliteli kefalde.” (Ahmet Demir, kişisel görüşme, 23 Eylül 2015).

MBA-4 anısı, 33 yaşındaki Mahmut Sirkeci tarafından, Karaduvar Balıkçı Barınağı kıyısında bulunan gırgır teknesinde anlatılmıştır. İcra sırasında, derleyici dâhil olmak üzere dört dinleyici bulunmaktadır. Derleyici dışındaki diğer dinleyicilerden birisi

tayfa diğeri ikisi ise miçodur. Sirkeci'nin olayı oldukça heyecanlı anlattığı gözlenmiştir. Dinleyiciler ise, anının sonunda gülmüşlerdir. Sirkeci'nin anlattığı olay, Mersin'in doğusunda bulunan Kazanlı bölgesinde geçmektedir.

MBA-4

“Ağamızı çalma olayları oluyor. Biz ağlarımızı atıyoruz denize, şamandarları var ucunda, cihazlarımız da var. Gidiyoruz evimize gece, sabah geliyoruz. Tabi adam gece gelmiş, ağında balık yok, ağını aynı şekilde atıyor. Yapan kişi kolay kolay yakalanmaz. Ben bir sefer yakaladım, Kazanlı'da teknesini batırdım. Ben ağ kaldırıyorum, baktım çocuk da ağ kaldırıyor. Dedim senin de amcanın da çocuk kaçıyor. Teknesine çarptım batırdım. Yüzerek kaçtı. Allahtan kara yakındı.” (Mahmut Sirkeci, kişisel görüşme, 16 Ekim 2015).

Anamur'da balıkçılık yapan 53 yaşındaki Sıtkı Akay'ın anlattığı MBA-5 anısını derleyici ile birlikte toplam üç dinleyici dinlemiştir. Dinleyicilerden birisi kaptan, diğeri ise Sıtkı Akay'ın çocuğu olan ve babasıyla birlikte balığa çıkan 19 yaşındaki Halil Akay'dır. Anamur'da Dragon ırmağının içindeki balıkçı barınağında anlatılan anı, Karataş açıklarında geçmektedir. Akay, anının başında kaptan olan ve Hacı diye isimlendirilen balıkçıya dönerek ondan onay alarak anlatısına başlamaktadır.

MBA-5

“Fırtınada ben de çok kaldım, Hacı Abi de çok kaldı. Biz orada (Karataş) dokuz gün kaldık denizde. Arıza yaptık, dokuz gün denizin üstünden kaldık. Karataş kırk beş mildi kaldığımız yerde, Karataş'ın açığındaydık. Baraka diye gittik. Şanzuman dişlisi

attı. Dokuz gün kaldık. Kumanyamız vardı, suyumuz tanktaydı, sıkıntı yoktu. Çapayı attık bekledik, dokuz gün sonra kurtarıldık.” (Sıtkı Akay, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Aydıncık'ta 59 yaşındaki Ali Oynar'ın anlattığı MBA-6 anısı Aydıncık açıklarındaki Yılan Adası civarında geçmiştir. Aydıncık Balıkçı Barınağı'nda teknenin içindeki icra ortamında, derleyici ile birlikte 3 dinleyici vardır. Diğer iki dinleyici balıkçılardır ve kayıkları bulunmaktadır. Ali Oynar, anısını anlatırken dinleyiciler gülerек tepkilerini göstermişlerdir. Ali Oynar da anısının sonunda gülümsemiştir.

MBA-6

“Ben tekne batırdım. Ne diyeyim bir dakika demedi altımdaki tekne kayboldu, on yıl olmuştur, fırtınadan ne diyeyim zibil yüklemiş yani, çalı ot falan yüklemiş, yükü fazla attık, yükü de tekrar denize atamadık, tekne bayıldı ve taban gitti. O an bir tekne geldi, ona bindik.” (Ali Oynar, kişisel görüşme, 13 Nisan 2016).

MBA-7 anısı 60 yaşındaki Saadettin Kahveci tarafından Bozyazı'daki balıkçı barınağında anlatılmıştır. Derleyici ile birlikte 5 dinleyici bulunmaktadır. Dinleyicilerden ikisi tekne sahibi, diğer ikisi ise tayfadır. Kahveci'nin anlattığı anı Anamur yakınlarındaki Kızıl Liman denilen bölgede geçmiştir. Kahveci, anısını anlatırken dinleyiciler yer yer gülerек tepki vermişlerdir.

MBA-7

“Ben bir anı anlatayım. Şimdi takımı attım, Kızıl Liman diye bir yer var, karşıda bir burun var, takımı attım, çay demledim, kahvaltımı yaptıktan sonra takımı kaldırdım. Takımı kaldırırken, sonuna doğru trol halatı geldi, tabandan, trol halatına baba deriz o ırgatların takılı olduğu şey, vinçler yok mu vinçler ona baba deriz. Trolün altına

dolayıverdim onu. Trolü aldıktan sonra küf aktı, küf akan yere de oturmam gerekiyor. Ben doluya verdim takımı bitirdim, balığımda var, lagos falan. Oturacağım yerde küf olduğu için tekne gidiyor, doluya vermişim ya. Su kovası yok mu, normal kova, yani su kovası, su kovasını aldım eğildim su doldurucum. Suyu dolduracakken kova birden doldu, cop tepesine dikildim ben. Tekne gitti. Yetişemedim tekneye, ben arkasından seyrediyorum tekneyi, arada sırada kafayı kaldırıp bakıyorum. On kilometre yüzdüm, Kızıl Liman'a çıktım. Tekne de karaya çıkmış, ben görmedim, Tekmen'de karaya çıkmış, ben altı buçuk saat yüzüyorum. Eve geliyorum, oradan birine yolda araba denk geliyor, biradere diyorum, böyle böyle oldu, motoru alalım bari tekne batmıştır, diyorum, Tekmen'e doğru kafayı dikti gittiği gibi, Birader işte bir saat sonra falan balıklarla tekneyle falan geliyor buraya, bir saat sonra. Oradan dedim ben bir tekne al, Aleko koyu var şurada ileride, Aleko koyundan bir tekne alıyor, Tekmen'e gidiyor, Kızıl Liman tarafına doğru. Bakıyor tekne motor halen çalışıyor, doluda ya, doluda olduğu için tekneyi sürekli hâlâ itiyor, taşın başına binmiş tekne, çalışır vaziyette olduğu için sağa sola hareket etmiyor, tekne sabit duruyor, ama motor istop etmiş olsaydı, tekne orada batardı. Saniye desen durmadım hiç, kirmen gibi dönerek, yüzerek altı saat, altı buçuk saat karaya çıktım, ama vardığımda karaya bayılmışım. Orada ne kadar yattım bilmiyorum. Altında 200 metre su var, üç dört yüz kiloluk jawslar var, köpekbalıkları var yani. Her türlü korku var” (Saadettin Kahveci, kişisel görüşme, 10 Nisan 2016).

MBA-8, MBA-9, MBA-10 ve MBA-11 anıları Çamlıbel'de balıkçılık yapmış olan 59 yaşındaki Mehmet Bilcen'e aittir. Mehmet Bilcen'in Mersin Merkez'de bulunan Pozcu'daki evinde derlenen anılar anlatılırken, derleyiciyle birlikte beş dinleyici bulunmaktadır. Dinleyiciler arasında Mehmet Bilcen'in eşi, kızı ve iki tane misafiri bulunmaktadır. Anılarında da görüleceği gibi Mehmet Bilcen uzun süre amcasıyla birlikte

balıkçılık yapmıştır. Kalp hastalığı nedeniyle balıkçılığı bırakmak zorunda kalan Bilcen, balıkçılık mesleğini özlediği için anılarını anlatırken heyecanlanmaktadır. Dinleyiciler ise, Bilcen'i dikkatlice dinlemişlerdir.

MBA-8

“Fırtınayla ilgili çok anım var. Şimdi bizim trol 24 metreydi, büyüktü yani, böyle sezon kapanmaya yakın yönelik, gidiyon geliyon hep zarara. Dediler; kırmızı karidese gidelim, iki yüz elli üç yüz kulaca, Kıbrıs'a yakın yani. Bu Sinek Recep dediğim, onunki sac kayık bizimki ahşap bir de Erhan var, o da Egeli, onun kayığı da bizimki kadar büyük, ahşap. Hava bir patladı, ağları alamıyoruz. Erhan kapıyı mapıyı bıraktı, trolün kapısı vardır, Sineğin kayığı sac olduğu için korkmuyor, o aldı avını Tırtar'a doğru iniyor. Avı alamıyoruz, gemiciler panik. Dalga bir vuruyor, kameranın üstünden on metre. Ben hayatımda ilk defa öyle bir hava gördüm. Herkes can yeleklerini giydi. O da niye? Cesedimizi bulsunlar diye, yoksa dedik tamam bitti bu iş. Çıktık geliyoruz işte, görünmüyor ki hiçbir yer, ne kara var, bir gök ile bir deniz. Şimdi denizde, onu yaşamayan bilmez de, fırtınada bir andaki panik senin ölüm sebebin. Kasalar bir yerden uçuyor, ağlar devriliyor, işte herkes kameranın içinde yatmış, bayılmış, kusan musan. Ben de amcama destek olayım diye yanında duruyorum. Tutunuyorum bir yerlere. Baktım kasalar uçuyor, dedim kasaları bağlayayım. O ara dalga bir vurdu, ben puntelden⁸ aşağı uçuyordum, son anda yakaladım demiri. Amcam çağırıyor, bağrıyor, küfrediyor, git aşağıya ne işin var. Dedim, zaten öleceksek, aşağıda da öleceğiz, burada da öleceğiz. Git bağrıyor, sövüyor. Şimdi dümen, büyük kayık ya, on iki tur, bir de bilirsin büyük onlar, artık bitmiş hali kalmamış yani, bir sağa bir sola. Bunu her an yapmak zorundasın. Bunu dalgaya göre ayarlamak zorundasın. Ben çıktım yukarı, biliyor ben de yapamam tek başıma. Dedi Ali'yi

⁸ Güvertenin kuvvetlendirilmesi için alttan dikine konulan destek.

de çağır. Neyse bu Gözneli dediğim Ali onu çağırdım, o da put gibi olmuş ki senelerin denizcisi, artık öyle bir havayı yaşamadık ben de yaşamadım. O anda telefon çaldı. Herkes Tırtar'a girmiş, sahil güvenlik bizi arıyor, üç kayığı, battılar mı öldüler mi kaldılar mı diye. Bizim bir arkadaşımız var Şirrap diye o da Silifkelidir. Amcam telefonu aldı. Ne var dedi, bir şey söyledi o anda hatırlamıyorum. O da sormuş, Usta nerdesin. Yani merak ediyorlar. Allah'ın yanındayım, ananın bilmem neresindeyim. Ben gülsem mi ağlasam mı. Bu telefonu çarptı yere. Bu aşağı indi, bitmiş zaten ayakta duracak hali yok. Öğlen ikiydi biz çıktığımızda, akşam dokuzda Tırtar'ın ışıklarını gördük. Normalde dört saatlik yol. Neyse limana gireceğiz Ali dedi ben giremem, koca kayığı atıyor bu tarafa. Amca dedim kalk limanın ağzına geldik. Neyse taşları sıyırdı mıyıldı girdik limana. Kayıktan tayfalar iniyor, iskeleye kayığı bağladık, herkes taşı öpüyor, iskeleyi öpüyor. O gün ikisi balıkçılığı bıraktı. Dolmuşa binip Mersin'e gittiler.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

MBA-9

“Benim ilk acemiliğimdi, amcam bana diyordu: terlikle çıkma güverteye diye, çizme giy diyordu. Her türlü tehlikeye açıksın. Acemiyim de. Sıcak hava, çizme de terletiyor diye giymedim. Sol taraftan atacam ağı. Reise dedim ki: ‘bana bu taraftan ters geliyor, ben dedim bu taraftan atayım’ dedim. Dedi; ‘oradan da atacan buradan da atacan, balıkçıysan öğrenececeğin’ dedi. Dedim: ‘Zaten yıkamamışsınız kayığı çamur, kayıyor bu taraf.’ ‘Yok’, dedi. Bir de bana ters geliyor. Nasıl olduysa ayağım ağın içine girdi. Mecbur, ilk attığımda yürümek zorundasın. Zaten denize gidecem de bir tarafım kırılacak, dedim çarparak gitmeyeyim attım kendimi denize. O arada çakıyı çıkardım, keseyim, ben uğraştıkça daha beter oluyor. O an bütün hayatım gözlerimin önünden geçti. Sanki çok uzun sürdü. Üç beş saat sürdü. Kayığın tornisyon yaptığını duydum. Aha, dedim pervanede parçalanacağım. O an karaltılar görüyorum. Avı çekmeye çalışıyorlar, şey de bağılıyor, bir

İbrahim Emmi vardı, o da eski balıkçı, avı bırak diyor, halatı bırak diyor, ağı al içeri diyor. Onu duyuyorum, sonra bir kendime geldim baktım güvertedeyim. Amcam dedi, hadi limana. Dedim ne limanı ya. Yok dedi limana. Limana gittik, konuşuyoruz. Dedi ben sana demedim mi terlik giyme diye. O bir ders oldu, yahu ufacık bir şey mesela vinçte ağırlık alırsın, halatları alırsın, artık patlayacak hale gelir, gelmez yani ağ, takılmıştır yahut da çok ağırdır çok dikkatli olmak zorundasın. Bir an gevşese bir fırladı mı kolunu bacağı kırar. O halatın gevşemesi kolunu bacağı kırar. Kaç kişi yaralandı.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

MBA-10

“Karaduvar’dayız gene, fırtınaya girmeden önce hayvan saldırır yeme (ağdaki balık). Dedim hava patlayacak. Ama nasıl bir şey tekneyi havaya kaldırıyor, Çapa neyse ki sağlam, genelde taşa takarım ben. Taşa takmışım gene. Tekne olduğu yerde dönüyor, denizden bir metre kalktı tekne, hortumdan, çapa bağlı olmasa alıp bizi atmıştı. O hortumda üç beş kayık parçalandı. Ufak teknede zaten yardım isteyemezsin. Öyle bir şansın yok yani. O da biraz üstümüzdeydi. Ben çapayı çıkaramadım zaten, ne zaman hortum geçti. Çapayı çıkardım, Aziz tam yol verdi kayığa. Göremiyoruz, limanı da göremiyoruz. O an ben ufak bir gırgırın (gırgır teknesi) ışığını gördüm. ‘A bak o limana giriyor’ dedim. O ara unuttum ben Ayrazı. Yağmurla birlikte bir ses geliyor ama bir döndüm Ayraz. ‘İmdat imdat’ diye bağıyor. ‘Ayraz bağıyor’,dedim. Ne yapabilirim ki ben ona. Dönemem ki, dönemezsin o havada öyle batarsın. Öyle bıraktık onu. Geldi sonra, Allahtan onun da çapası çıkmamış, üç dört saat sonra hava yatınca döndü. El kol hareketleriyle diyor, beni orada bıraktınız. ‘Lan orada konuşuyordun, imdat diye bağıryordun’ dedim. ‘Heye orada konuştum’ diyor. Korkudan dili çözüldü orada.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

MBA-11

“Bir gün amcam düğün vardı Antalya’ya düğüne gitmişti. Bana dedi ki: ‘İşe, denize çıkmayın, yatsın bir gün kayak’. Olur mu, tam balık zamanı. Güzel de barbun çıkıyor o zaman. Gözneli’ye dedim: ‘Ne yapak?’ Dedi: ‘Konyalıyı kandırırız. Onda kaptan ehliyeti var bende yok. Git, onu kandır getir, kayıkta dursun yeter’ dedi. Çıktık, ilk ağı attım, şarz kesti. Lan dedim adamın sözünü dinlemedik ne geldi başa. İndim, aşağı baktım, dinamo gevşemiş, gerdim ettim. Tamam mı tamam, on dakika geçmedi yine. Dedim, ‘Avı alak geri dönek mi?’. ‘Tamam süre dolsun’ dedi, dört saat sürüyor ya. Aklıma geldi, ben buna bir daha gerdirme yapayım. Şimdi bir de diyorum ki: amcam böyle bir aksilikte direk limana girerdi acaba bir yanlış mı yapıyorum, yani bu bir uyarı mı bize. Yaptım. Gözneli dedi: ‘Ne yaptın sen düzeldi?’ Dedim: ‘gerdim ettim’. Dedim: ‘Vallahi Gözneli amcam olsaydı çoktan limana dönmüştü. Biz acaba üstüne gidiyoruz, bize bir uyarı mı acaba. Üstüne gidiyoruz.’ ‘Yok ya ne terslik olacak havada bir terslik yok ki’ dedi. O ara ağı aldım çok güzel balık çıktı. On bir kasa keserbaş aldık. En büyüğü barbunun. Hatta o Konyalı dediğimiz dedi ki: ‘Nerden biliyorsunuz bu yeri’. Dedim, ‘Koordinatları kimseye vermeyeceksin, Ali kapat koordinatları almasın bu ibne.’ Alır çünkü biliyorum. Zaten kara düzen çalışmaya alışmışız biz. Bir daha attık ağı. Dedi: ‘Hani geri dönüyordun’. ‘İyi mi yapıyoruz kötü mü bilmiyorum. Hayırlısı. Balık iyi ama. Bir daha atarız olmadı Tırtar’a gideriz.’ Dedim. Neyse bu ikinci ağı attı. Ağı alırken hava başladı bozmaya. Gözneli’ye dedim ki: ‘Ne yapalım, Tırtara mı gidelim, Mersin’e mi?’ ‘Tırtar’a gidelim hiç değilse bu balığı kimse görmez. Çok güzel balık aldık. Balıkçıyı ara, balıkçı gelsin, Tırtar’dan alsın balığı’ dedi. ‘Tamam’ dedim, aradım. İnin dedik bir şişe rakı alın. Aradım geldiler balığı almaya. Adam şaşırıldı zaten, ‘bu ne ya sanki sezon başı gibi’, dedi. ‘Kısmet, denk geldi’, dedim. Dedi: ‘Amcanın haberi var mı?’ dedim, ‘daha aramadım’. Benden önce o aramış.

Baktım amcam aradı, ‘ne yaptınız’ dedi. Dedim böyle böyle Tırtar’a girdik. ‘Niye bu saatte girdiniz’ dedi. Dedim ‘şarızı çekti, ben kestirme yaptım, tamire verdim. Getirecek’. ‘Tamam, ben yarın direk oraya geleyim, siz çıkmayın’, dedi. Dedim: ‘Balık var nasıl çıkmayalım ya işe’. ‘Çıkmayın ya’, dedi. Biz yedik içtik, ben gene olta atıyorum. Kayıktan içerden şakur şukur bir ses geliyor, Allahaan bağılıız yani. Lan dedim kayık su yapmıyordu niye su yapıyor, bu ses nerden geliyor. Şöyle gideyim bakayım dedim. Bir baktım, motorun üstüne kadar su çıkmış, bağılı olmasa kayık batacağıız. ‘Kalkın çabuk’ dedim. Lan dedim batıyoruz, limanın içinde batıyoruz dedim.’ Ne oldu?’ ‘Kim’ dedim ‘lan bu sintineyi⁹ kapattı’. Hüseyin dedi: ‘Ben kapattım’. ‘Nasıl kapattın’, dedim. ‘Bayağı kapattım’, dedi. ‘Ne tarafa kapattın oğlum’ dedim. ‘Sonra, senin görevin mi oğlum bu?’ dedim. ‘Abi sen kolu böyle çevirdin’, dedi.. ‘Lan oğlum açmışsın’ dedim. Kayık orada bağılı olmasa orada battık. Haydi, kovalarla suyu boşalt, dinamo zaten söküldü, ertesı gün amcam geldi, söyledik artık. Bağırdı, çağırdı. Sen niye ona bırakıyorsun. Neyse çıktık tekrar Mersin’e doğru gidiyoruz. Dedim: ‘böyle böyle bu koordinatlardan gittik’. ‘Nerden buldun bunları’ dedi. ‘Sen cihaza sabitlemişsin’ dedim. ‘Orayı nasıl açtın’, dedi. ‘Kendi kendine çıktı’ dedim. ‘Cihazı açtım burası çıktı’. Amcam bu sene hangi koordinatlarda balık tutmuş hepsini yazar.” (Mehmet Bilcen, kişisel görüşme, 3 Mart 2016).

Anamur’da görüştüğümüz Mehmet Çetin, görüştüğümüz balıkçılar arasında üniversite mezunu olan tek balıkçıdır. Anamur’da Dragon ırmağı üzerindeki balıkçı barınağında MBA-12 anısını anlatan Mehmet Çetin 71 yaşındadır. Aynı zamanda, Çetin Mersin’de zıpkınla avlanan ilk balıkçılardan biri olarak bilinmektedir. Çetin, bu anısında zıpkını nasıl öğrendiklerini ve Mersin’e zıpkını nasıl getirdiklerini aktarmıştır. Çetin

⁹ Teknenin su hattı altında kalan iç kısmıdır. Burada su sızdığı zaman sintine pompası burayı boşaltmaya yarar. Sintine dediği sintine pompasıdır.

anısını anlatırken derleyiciyle birlikte sadece bir dinleyici vardır. Bu dinleyici ise tekne sahibi bir balıkçıdır. Çetin, anısını anlatırken dinleyiciler onu dikkatle dinlemişlerdir.

MBA-12

“Benim anım şöyle. Atom santral, şu anda yapılmakta olan atom santralin orada. Zıpkınla avlanırken üç beş arkadaş. Bir tanesi İstanbul’dan Aziz Lav, makine mühendisi, mobil şirketinde çalışıyor. Bir de Mehmet Poyrat, elektrik mühendisi, İzmir’deydi şimdi vefat etti. Bir tane Cemil Beşer, Yarımca’dan. Biz buraya avlanmaya gelirdik. Tabi kendimizi kaptırmışız. Çok da balık vardı o zaman. Böyle yedi sekiz kilo bir lagos önümden çıktı, derinliği de beş metre falan yok. O gitti, biz daldık peşinden gittik. Hayvan, şöyle, bir havuzun içine girdi. Şöyle, önü açık sonra derinlemesine. O balığı vurmak için içeriye ben kayıverdim, girdim içeriye. Balığı vurdum, dışarı çıkmaya çalışıyorum, çıkamıyorum. Oraya çıkıyorum sıkışıyorum, buraya çıkıyorum sıkışıyorum. Ayriyeten de bir teknede, bizi takip eden bir teknede bir arkadaşımız var. Çıkamadım. Bütün elimdeki, belimdeki vurduğumuz balıkları dışarı attım, zıpkını dışarı attım. Çıkmaya çalışıyorum, çıkamıyorum. Belki, oksijen ihtiyacım olmadığını hissettim o an. Düşünebiliyor musun, belki beş dakika belki altı dakika oldu yani. Ben mesela üç dakika anca nefes tutabiliyorum o zaman sigara falan kullanmadığım için. Beş dakika oldu belki on dakika oldu. Sandalla bizi takip eden arkadaş, benim daldığımı görüyor, çıkmayınca bana doğru geliyor. Ben çıktım. Bir yere kafam girdi, kendimi bastırdım. Kayalıklar hep sırtımı yırttı, hem buram, hem buram. Yırtarak çıktım. Anca yukarı doğru çıktım, o zaman nefese ihtiyacım olduğunu hissettim. Yani orada aşağıda havaya ihtiyacım olmadığını hissettim, kafamın içinde enteresan bir durum ve çıktıktan sonra, yukarı çıktım, anca ki o zaman bir anda havaya ihtiyacım olduğunu hissettim. Ondan sonra geldiler, dediler ne oldu, dedim böyle böyle. Dediler sen buraya girdin çıkmadın altı yedi dakika oldu. Bir

daha da böyle yerlere girmemeye özen gösteriyorum. Denizin altı apayrı bir dünya. Oraya insan girdiği zaman hiç çıkması gelmiyor. O güzellikleri gördüğün zaman.” (Mehmet Çetin, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

MBA-13 anısını hem profesyonel balıkçı hem de Mersin Amatör Balıkçılar Derneği Başkanı olan 76 yaşındaki Mehmet Karadeniz anlatmıştır. Mersin-Çamlıbel'deki balıkçı barınağının yanında bulunan Mersin Amatör Balıkçılar Derneği Lokali'nde derlenen anı Silifke açıklarındaki Tisan ve Ovacık bölgelerinde geçmektedir. Mehmet Karadeniz, anısını anlatırken derleyiciyle birlikte 2 dinleyici bulunmuştur. Diğer dinleyici, amatör bir balıkçıdır. Dinleyiciler İbrahim Karadeniz'i dikkatlice dinlemişlerdir.

MBA-13

“48 Elektrik'in sahibi benim kaynım. Onun Tisan'da villası var. Orada tekne vardı, orda balığa çıktık. Biz Tisan'dan çıktık Ovacık tarafına, yarım adayı döndük, Ovacık'a girdik. Orada bir fırtına olunca çapayı çekmemize fırsat kalmadı, çapayı kestik. Oradan çıktık, tam o yarımadanın ön tarafına geldiğimizde, her bir dalganın elli metre olduğunu gördüm. Hayatımda öyle dalga görmedim. Neyseki kurtarıldık ” (Mehmet Karadeniz, kişisel görüşme, 3 Mayıs 2016).

69 yaşındaki İsmail Yükselir'den derlediğimiz MBA-14 anısı, Silifke'nin Ovacık bölgesindeki sahil şeridinde geçmiştir. Uzun yıllar Karaduvar'da balıkçılık yapan Yükselir, balıkçılığı bıraktığı için Yükselir'in Tarsus'taki evinde derleme yapılmıştır. Derleyici ile birlikte toplam 3 dinleyici vardır. Bu dinleyicilerden ikisi Yükselir'in çocuklarıdır.

MBA-14

“Ovacık’tan tekneyle Köpekkaya’ya çıktık. Biz akşam sabahlamaya gittik oraya arkadaşlarla. Sabah saat yedi sekiz sırası, hafif hafif ölü dalgalar gelmeye başladı. Orada balık kesti, balık denizin bozacağını her şeyi hisseder. Bu arada, orada Çolak Ahmet Amca dediğimiz bir tekneci ile Mustafa adlı bir tekneci vardı. O demiş ki, deniz patlayacak hemen balıkçıları alalım. Fakat gelinceye kadar deniz şişti, tekneye zor bindik. Yalnız Karaburun koyunu dönmemiz için, arkadaşların biraz sakin olması lazım. Çok korktukları için, tekne böyle kalkıyor, bunlar koşuyor. Adam dedi ki ben bunlarla dönemem. Alabora oluruz, çünkü öyle bir şey ki; bir dalga geliyor, tepeye çıkıyoruz. Dalga gittikten sonra, dere gibi, iki dalga arasında. Yapacak bişe yok. Ne yapalım, dedik. Bari Tisan’a doğru dönelim dedik. Orada sıkı atlattık” (İsmail Yükselir, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

MBA-15 anısı ise 46 yaşındaki Mehmet Ünsal tarafından Anamur’daki balıkçı barınağında anlatılmıştır. Ünsal, başından geçen bir fırtınayı anlatmış, fırtına sırasında Anamur’da sahile yakın bir camiye kadar deniz sularının çıktığını belirtmiştir. Ünsal, anısını anlatırken derleyiciyle birlikte iki dinleyici bulunmaktadır. Balıkçı olan diğer dinleyici, icra sırasında zaman zaman baş işaretleriyle Ünsal’ın anlattıklarını onaylamıştır.

MBA-15

“Fırtına çok oldu, hayatımız fırtınayla geçti. Ben bir gün Kızıl Liman’da, orada koya girmiştim. Denizdeyim, teknede, baştan vuruyordu, girecek bir yer de yok. Hava böyle fırtına. Sabah geldim Dragon Irmağı’na gayri iyileşti. Babam dalgaların camiye kadar çıktığını söyledi. Burayı yıkmış götürmüş fırtına. O şekilde bir anımız oldu. Yağmur yağdığı zaman, koy gözükmeyen, koca dağlar gözükmeyen denizden. Zor girdik koya.” (Mehmet Ünsal, kişisel görüşme, 8 Nisan 2016).

Karaduvar’da balıkçılık yapan Saadettin Dinçkoyuncu MBA-16 anısını kendi teknesinde ağ ayıklarken anlatmıştır. Derleyiciyle birlikte iki dinleyici daha bulunmuştur. Dinleyicilerden ikisi de balıkçıdır. Dinçkoyuncu anısını anlatırken, gözlerini tüm dinleyiciler üzerinde gezdirmiştir. Dinleyiciler de onu dikkatlice dinlemişlerdir. Dinçkoyuncu’nun anlattığı anı kendi anısı değildir dayısının anısıdır.

MBA-16

“Benim dedemden bir alıntı, benim dayım bunu devamlı anlatır. Çok eskiden Adana ırmağı taraflarından çalışırlarmış, bir gün, aynı sütlüman böyle bir deniz Karakıyı’da gece çalışırken işte bir ağ atıyorlar, topluyorlar, bayağı güzel bir balık alıyorlar. Rahmetli dedem şöyle gökyüzüne bakmış, bir avuç su almış, deniz suyundan, tadına bakmış, demiş ki oğlum çabuk ol, ya yetiştik ya yetişemedik, ne oldu baba demiş, fırtına geliyor demiş. O zamanlarda motor falan yoktu, yelkenle. Tarsus İrmağı diye tabir ettiğimiz ilerde bir yer var, Tarsus ırmağı diye tabir ediyoruz. Oraya yetişip de tekneyi ırmağın boğazına çevirir çevirmez, bir rüzgâr geldi diyor, bizim tekneyi ormanın içine kadar attı diyor.” (Saadettin Dinçkoyuncu, kişisel görüşme, 7 Kasım 2015).

VII.5. Taşucu Balıkçı Festivali

Sosyal bilimlerin önemli araştırma alanlarından biri olan festivaller, bir toplumsal grubun kültürel değerlerinin sergilendiği en önemli folklor olaylarından biridir. Bunun en büyük sebebi, toplumsal kültürel belleğin festivaller aracılığıyla görünür kılınmasıdır. Türkiye’deki festivaller üzerine çalışmaları bulunun Aynur İmirgi, festivali şöyle tanımlamıştır:

Bir toplumun kültürünü ve dünya görüşünü temsil eden, doğrudan veya dolaylı toplumun tüm bireylerini etkileyen, kutlama etkinliklerinde merkezlenen, ritüel

form ve olaylardan oluşan, genellikle evrensel, sosyal ve kültüre nüfuz eden sembolleri ile halka ait, belirli bir grup tarafından veya dini ve resmî kuruluşlarca desteklenen bir gün veya günlerin yinelenmesinden oluşan dönem olarak tanımlayabiliriz (İmirgi: 2005:31).

İmirgi'nin tanımından da anlaşılabilceği gibi; festivallerin öne çıkan özellikleri; kutlanma etkinliği olması, halkın bir kısmı tarafından desteklenmesi ve tekrarlanmasıdır. Mersin'deki balıkçılık bölgelerinden biri olan Taşucu'nda düzenlenen Taşucu Balıkçı Festivali, günümüzdeki adı değişse de festival kavramında öne çıkan bu özellikleri kendi içinde barındırmaktadır. Nitekim, ilk kutlandığı 5-6 Ağustos 1969 yılından itibaren, neredeyse her sene kutlanmaya devam ederek 1995 senesine kadar sürmüştür. 1995 senesinde festivalin adı değişerek Çevre Festivali olmuştur. Ama sadece adı ve bazı uygulamaları değişmiş, genel olarak ilk ortaya çıktığı dönemlerdeki ritüel ve uygulamaları korunmuştur.

Taşucu Balıkçı Festivali'ni ülkemizdeki diğer festivallerden ayıran en önemli yanı, bu festivalin ortaya çıkış sürecidir. Festivalin ilk kez yapıldığı tarih olan 5-6 Ağustos 1969'da festivalin adı, Türkiye Kooperatif ve Balık Festivali'dir. Taşucu Balıkçı Kooperatifi'nin ilk başkanı Arslan Eyce, Milliyet Gazetesi'nin 09/09/1978 tarihli Örsan Öymen imzalı bir haberinde yer aldığına göre; bu festivalin ortaya çıkış amacını şu şekilde açıklamıştır: “Kooperatif şenlikleri, ülkemizde kooperatif hareketinin gelişiminde, üretici köylülerin örgütlenip ekonomik baskılara ve üzerlerindeki aracı-tefecî sömürsünü sınırlandırma mücadelesinde ve kooperatif bilincinin yaygınlaşmasında önemli bir araçtır.”(Öymen, 1978)

Eyce'nin de ifade ettiği gibi bu festivalin ilk kez ortaya çıkış nedeni; özellikle balıkçılar arasında örgütlenme yaratıp, balık kooperatiflerini güçlendirmek ve özellikle de balıkçıların gelirlerini arttırmak için, balık satışlarını yapan aracılar da denilen kabzımalları ortadan kaldırmaktır. Nitekim, bu festival yardımıyla balıkçı kooperatifi bütün amaçlarına kısa zamanda ulaşır. 19/07/1975 tarihli Özer Özankaya imzalı haberde bu başarı şu şekilde yer almaktadır:

1970 yılında kooperatifin başarıları çevre köy ve kasabalarındaki üreticileri de etkilemeye başlar. Taşucu'nda kooperatife üye olmayan balıkçı kalmaz. Taşucu dışında yedi köyün balıkçıları da ortak olur... 1968 yılında sigarayı taneyle alan, esnafın "baldırıçiplak" diyerek kredi açmaya güvenmediği, sıkıntısını biraz olsun unutmak için içki alacak parası olmayıp 25, 50 kuruşluk ispirotoy suyla karıştırıp içmek durumunda bulunan balıkçılar, kooperatif kurup emeklerinin ürününü değer fiyatıyla satabilme, üretim araç ve gereçlerini arttırma olanağına kavuşunca bugün Taşucu'nun yerli halkı içinde hali-vakti yerinde, saygı duyulan ve kredisi olan hemşehrileri durumuna geldiler (Özankaya, 1975).

Kooperatif 1964 yılında kurulduğu halde, 1969'dan sonra birdenbire yükselmesinin tek nedeni düzenlenmeye başlanan bu festivaldir. Nitekim, saha çalışması sırasında görüştüğümüz balıkçılar bunu özellikle vurgulamışlardır. Daha sonraki yıllarda festivale bakanlar ve başbakan yardımcıları da katılmış ve festivalin Türkiye çapındaki etkisi de büyümüştür. Bütün bu yönleriyle, balıkçıların örgütlenmesi amacı doğrultusunda ortaya çıkan bu festival gelenekselleşmiştir.

Festival'e başlarken yörede önce Taşucu'ndaki Amphora Müzesi'nin internet sitesinde de bulunan, halk arasında derlenen denizkızı efsanesinin Yunan mitolojisiyle iç içe geçirildiği ve İsmail Güler tarafından yazılan, efsane anlatılır; sonrasında anlatılan denizkızı efsanesi canlandırılır. Buna göre; denize açılan balıkçılar, denizkızı kıyafeti giydirdikleri bir kızı denize atıp, sonra ağlarıyla çekerler ve festivalin olacağı alana getirirler. Denizkızı tekneden inerken davul ve zurna çalınarak karşılanır. Burada denizkızı şenliğe katılan tüm izleyicilere gösterilir. Eskiden sadece izleyicilere gösterilen denizkızı, günümüzde festival izleyicilerine yönelik olarak çevre kirliliğine dikkat çekmek için konuşmalar da yapmaktadır. Denizkızı konuşmasından sonra herkesle vedalaşarak denize geri atlar. Bu canlandırmadan sonra, katılımcılar arasında bulunan devlet yetkilileri konuşmalarını yapar ve festival çeşitli yarışmalarla devam eder. Bu yarışmalardan en önemlisi oltayla balık tutma yarışması ve mavi yengeç koşusu yarışmasıdır. Balık tutma yarışması festivaline, Türkiye'nin her yanından gelen amatör balıkçılar katılmaktadır. Amatör balıkçılar, festivalin ikinci günü sabah 8:30' da tekneyle denize açılırlar ve akşam 16:30'a kadar avlanırlar. En çok balık tutan balıkçıya çeşitli ödüller verilmektedir. Mavi yengeç koşusu yarışması da festivalin üçüncü günü Göksu deltasındaki Kuğu Gölü'nde yapılmaktadır. Burada yapılmasının en büyük nedeni, yengeçlerin özellikle burada çok bulunuyor olmasıdır. Yarışmadan önce, balıkçılar denizden tuttıkları diğer yengeçleri de yarışma alanının içine koyarlar. Yarışma başlamadan önce hem yarışmacılara hem de gelen izleyicilere yengeç ikram edilir. Yarışma, gölün içinde çevrilmiş 600 metrelik çamurlu bir parkurda yapılmaktadır ve bu parkurda yarışmacılar çıplak ayakla koşmak zorundadır. Verilen 'başla' işaretiyle birlikte yarışmacılar yengeçlerle dolu suyun içinde koşmaya başlarlar. Yarışma sonucunda ilk üçe girenlere para, denizkızı heykeli ya da benzer hediyeler verilmektedir.

Bunun dışında festival süresince, özellikle akşamları yerli sanatçılar tarafından konserler verilmekte, resim sergileri açılmakta ve tiyatrolar gösterilmektedir. Aynı zamanda festival alanında Yörük kıyafeti giymiş kadınlar bazlama, gözleme ve sıkma gibi çeşitli yiyecekleri yapmaktadır. Ayrıca yörenin ünlü yayık ayranı da bu yiyeceklerle birlikte ikram edilmektedir. Saha çalışmamız sırasında görüştüğümüz balıkçılar, eskiden bu festivalde sadece balık ekmek yapıldığını ifade etmişlerdir:

“Sahillerde, balık ekmek yapılırdı, herkesin çadır gibi bir şeyi vardı, eskiden sadece balık ekmek kızartılırdı, yayık ayranı yapılırdı. Gelen dışarıdaki insanlar, yabancı insanlar olsun yerli insanlar olsun dolar taşardı” (Ramazan Er, kişisel görüşme, 4 Mayıs 2016).

Festivale yerli ve yabancı sanatçılar da katılmakta ve konserler vermektedir. Eskiden iki-üç gün süren festivaller son yıllarda da Çevre Festivali adı altında üç-dört gün sürmektedir. İçerik olarak da eski festivalle aynıdır. Yalnızca festival protest bir kimliğe bürünmüş ve günümüzde yapılmakta olan festivalde, Akkuyu Nükleer Enerji Santrali'ne karşı çeşitli etkinlikler de yapılır olmuştur. Bunlar, nükleer enerji santrallerinin çevreye zararları hakkında yapılan konuşmalar ve forumlar ya da protesto amaçlı yürüyüşlerdir.

Festivalin en önemli olayı, denizkızının ağla tutulmasıdır. Bunun dışında oltayla balık tutma yarışması ve mavi yengeç koşusu yarışması da hem keyif alma amacıyla hem de balıkçıların yaşamındaki zorlukları, gelen izleyicilere yaşatma amacıyla yapılmaktadır. Festivalin adı 1995 yılında değişerek Çevre Festivali olmuştur. Bunun en büyük nedeni kendi mali sıkıntılarından dolayı balıkçı kooperatifinin artık yeterince bu festivale destek verememesidir. Bize göre, balıkçı mesleğini özgün bir biçimde yansıtan bu festival kültürel turizm bağlamında ve somut olmayan kültürel miras bağlamında değerlendirilerek tekrar Balıkçı Festivali adı altında etkinlikleri arttırılarak sürdürülmeye

devam ettirilmelidir. Ayrıca bölgede bulunan denizkızı heykeli¹⁰ de bu festivalin düzenlendiği 1975 yılında balıkçılar tarafından yaptırılmıştır.

Araştırmamız sırasında edindiğimiz bilgilere göre Taşucu Balıkçı Festivali'nin işlevlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Toplumsal işlevi: Öncelikle bu festival, özellikle ilk kurulduğu yıllarda Taşucu'ndaki ve Mersin'deki balıkçıları birleştirmiş, onların birlikte kooperatifi aktif hale getirmesinin temel dayanağı olmuştur. Sadece bununla sınırlı kalmamış, ülkenin en büyük medya organları tarafından takip edilen bir festival niteliği kazanmıştır.

2. Eğlendirme işlevi: Festival, denizkızı canlandırması ve balıkçılığa dair yapılan yarışmalarla hem balıkçılar arasında hem de festivali izleyen katılımcılar arasında bir eğlendirme işlevi görmüştür.

3. Kültürel işlevi: Festival, yörede çok eski zamanlardan beri anlatılan denizkızı efsanesini festivalin en önemli unsuru yaparak, bu anlatının canlandırılmasını ve kültüre tekrar kazandırılmasını sağlamış, bunun yanında balıkçılık mesleğine dair kültürel ortamı yaratarak bir kültür turizmi hareketi başlatmıştır. Nitekim, festival kapsamında olan oltayla balık tutma yarışmasına ve mavi yengeç koşusuna sadece yerli değil yabancı turistlerde katılmaktadır.

4. Ekonomik işlevi: Festival sayesinde yöreye birçok yerden yerli ve yabancı turist gelmekte ve yöre ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

¹⁰ Ekler kısmında denizkızı heykelinin fotoğrafı bulunmaktadır.(Fotoğraf 17)

5. Politik İşlevi: Özellikle ilk kurulduğu yıllarda, balıkçılar sorunlarını bu festival aracılığıyla duyurmuş ve zamanla bakanları ve önemli devlet adamlarını bu festivale çağırarak yöredeki balıkçıların sorunlarının gündeme alınmasını sağlamışlardır.

VII.6. Değerlendirme

Bu bölümde ad folkloru bağlamında; balıkçıların lakapları, balık ve diğer deniz canlılarına verdikleri isimler, tekne ve kayık adları ve avlak yerlerine verilen adlar incelenmiştir. İlk olarak; balıkçıların birbirlerine taktıkları lakaplar sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma; denize dair olan ve balık tutmadaki şanslılığı ya da şanssızlığı ifade eden lakaplar, balıkçıların fiziksel ve psikolojik özelliklerine göre verilen lakaplar, balıkçıların doğdukları yere atfen verilen lakaplar, kültürel ortam içerisinde ortaya çıkan ve veriliş sebepleri saptanamayan lakaplar şeklinde oluşturulmuştur.

Balık ve diğer deniz canlılarına Mersin balıkçılarının verdikleri farklı isimler de tespit edilmiştir. Ayrıca yeni görülmeye başlanan balık cinslerine nasıl isim verildiği örneklerle açıklanmıştır. Balıkçıların tekne ve kayıklarına ise genelde kendi çocuklarının isimlerini koymalarının üzerinde durulmuş, bu olgunun, kayık ve teknenin bir balıkçı için ne kadar önemli olduğunun göstergesi olduğu belirlenmiştir. Avlak yerlerine verilen isimler ise saha çalışması sırasında elde edilen verilerle tespit edilmiştir.

Mersin'deki balıkçıların mesleki icra ortamlarında oluşturdukları mesleki argo ve jargonlar saha çalışması sırasında derlenmiş ve mesleğe özgü bu özel kullanımlar ayrıca açıklanmıştır.

Mersin balıkçılarının özellikle uzun avlanma sürelerinde kendilerine has olarak geliştirdikleri halk mutfağı kültürü ise bu bölümde ayrıca incelenmiştir. Bu bağlamda balıkçıların mesleki icra ortamındaki yemek kültürü ve bilgisi ele alınmış ve saha çalışması sırasında tespit edilen Mersin balıkçılarının sık olarak yaptığı beş çeşit yemek tarifi hakkında bilgi verilmiştir.

Sahadan derlenen atasözleri ve deyimler ise bu bölümde ayrıca verilmiştir. Bu bölümde değindiğimiz diğer anlatı türleri ise aşağıda ayrıca değerlendirilecektir.

Bu bölümde, Mersin balıkçılarının arasında derlediğimiz halk edebiyatı anlatı türleri de bulunmaktadır. Alan araştırmamız sırasında efsanelerin oldukça az anlatıldığı tespit edilmiştir. Toplam dört efsane derlenmiştir. Bu efsanelerden ikisi, Karaduvar'da denizin altında kalan bir türbeyle ilgili; diğer ikisi de denizkızı ile ilgilidir. Ayrıca, Taşucu Amphora Müzesi'nin internet sitesinden alınan denizkızı anlatısıyla balıkçılar arasında derlediğimiz denizkızı anlatısı karşılaştırılmış, sözlü anlatıda mekânlaştırmanın önemi ve işlevi üzerinde durulmuştur.

Efsanelerden ayrı bir tür olarak değerlendirilebilecek memoratlar üzerinde de durulmuştur. Üç farklı memorat derlenmiş, bu memoratların hepsinin de yunus balığı ile ilgili olması ile balıkçılar arasında yunus balığının kutsal kabul edildiği tespit edilmiştir.

Anlatı türleri arasında, balıkçılar arasında en çok anı anlatıldığı belirlenmiştir. Toplam on altı anı bağlamıyla birlikte derlenmiş ve bu anıların işlevleri üzerinde durulmuştur. Bu işlevler; kültürü aktarma işlevi, eğlendirme işlevi, kimlik ve statü inşa etme işlevi, eğitime işlevi ve psikolojik işlev olarak belirlenmiştir.

Bölümün sonunda ise, Taşucu Balıkçı Festivali'nin ortaya çıkış sürecinden yola çıkılarak günümüze kadar olan değişimleri üzerinde durulmuş, festivalde yer alan

etkinlikler ve uygulamalar detaylıca anlatılmış ve festivalin balıkçılar üzerindeki işlevsel yönü üzerinde durulmuştur. Buna göre festivalin; toplumsal işlevi, eğlendirme işlevi, kültürel işlevi, ekonomik işlevi ve politik işlevi olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

“Meslek Folkloru Bağlamında Mersin’de Balıkçılık” başlıklı bu çalışmada, Mersin balıkçılarının mesleki icra ortamında oluşturdukları gelenek, görenek, inanış ve uygulamaları, halk anlatıları, anıları, festivalleri ile geleneksel mesleklerden olan ahşap tekne ve kayık yapımı ile ilgili kültürel süreçler bütün yönleriyle ele alınıp incelenmiştir. Çalışmanın derlenmesi ve incelenmesi sürecinde, nasıl ve hangi koşullarda ortaya çıktıkları da sorgulanmaya çalışılmış, söz konusu kültürel değerlerin devamlılığını sağlayan işlevsel yönleri üzerinde de durulmuştur.

Bu bağlamda, ilk bölümde; balıkçı folkloruyla doğrudan ya da dolaylı yollardan ilgili olan çalışmalar üzerinde durulmuş ve hem dünyadaki balıkçı folkloruyla ilgili çalışmalar hakkında hem de Türkiye’deki balıkçı folkloruyla ilgili günümüze kadar yapılan çalışmalar hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Özellikle dünyadaki çalışmalarla karşılaştırıldığında, Türkiye’de balıkçılık mesleğine yönelik olan folklor çalışmalarının oldukça geri kaldığı görülmüştür. Nitekim, günümüze kadar meslek folkloruyla bağlantılı olarak; Mustafa Aça’ya ait “Giresun ve Trabzon Yöresi Balıkçılarının Meslek Folkloru” isimli bir doktora tezinin bulunması, bunun haricinde, meslek folkloru bağlamında balıkçılığın ele alındığı başka bir yüksek lisans ya da doktora tezinin bulunmaması bunun en önemli kanıtıdır. Buna karşın, Evliya Çelebi’nin âdeta bir folklorcu gibi gezdiği bölgelerdeki balıkçı topluluklarının kültürel yaşamlarını bütünüyle ele aldığı ve bu bilgileri eserine on yedinci yüzyılda, yani dünyada henüz folklorun bile tanımlanmadığı zamanlarda, aktardığı ise özellikle vurgulanmıştır. Dünyada ise bu çalışmaların daha çok İngiltere’de ve Batı Avrupa’da başladığı, daha sonra ise Kuzey Amerika, Meksika, Japonya gibi bölgelerde gittikçe yaygınlık kazandığı tespit edilmiştir.

İkinci bölümde, Mersin ve balıkçılık üzerinde durulmuştur. 1800'lerden önce sadece bir balıkçı kasabası olarak bilinen Mersin hakkında, arkeolojik çalışmaların yardımıyla antik dönemlerde de balıkçılık yapıldığına dair veriler paylaşılmış, bununla birlikte şehrin coğrafi ve kültürel yapısının Mersin balıkçılığı üzerindeki etkisi incelenmiştir. Özellikle Mersin'in kuzeyinde bulunan Yumuktepe'de antikçağa ait balık kalıntılarının bulunması ve diğer arkeolojik bulgular neticesinde; Mersin'de balıkçılığın çok eski dönemlerde yapılan önemli bir meslek olduğu tespit edilmiştir. Coğrafi olarak ise, büyük nehirlerin az olmasından kaynaklı ve Akdeniz'in yüzeysel şekil yapılarından dolayı bu bölgede balığın özellikle Karadeniz Bölgesi'ne göre daha az olduğu ifade edilmiş, Mersin ve bölgesinde balıkçılığın gelişmemesinin en önemli sebeplerinden biri olarak bu coğrafi nedenler gösterilmiştir. Ayrıca Mersin balıkçı topluluklarının buldukları bölge olan; Merkez/Çamlıbel, Merkez/Karaduvar, Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Erdemli, Silifke/ Taşucu ve Silifke/Ovacık bölgeleriyle ilgili saha çalışmamız sırasında tespit ettiğimiz genel bilgiler paylaşılmıştır. Bu bilgilerden yola çıkılarak, Karaduvar bölgesindeki balıkçıların inanç olarak Arap Aleviliğini benimsemiş olmalarından, Hatay ve Suriye gibi kendi akrabalarının yaşadıkları köylerle iletişim halinde olmalarından dolayı diğer bölgelerdeki balıkçılara göre farklı uygulamalarının olduğu görülmüştür. Bu uygulamalar; bu bölgede kadınların erkekleriyle balığa çıkması ve inanç ve uygulamalarda ateşe tuz atma, tütsü yakma, hocaya dua okutma, hoca duasının tekneye asılması gibi değişik ritüellerdir.

Üçüncü bölümde Mersin balıkçılarının eğitim düzeyleri hakkında durulmuş, saha çalışması sırasında görüşülen balıkçıların %67,39'nun ilkokul mezunu olduğu tespit edilmiş ve balıkçıların mesleğe hangi ortamlarda, neden ve nasıl başladıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, balıkçıların mesleki yetişme dönemleri; miçoluktan başlayarak, tayfa, gemici, kaptan ve reis olma süreçleri incelenmiştir. Ayrıca

Mersin’de, daha önce vefat etmiş ya da yaşayan eski ünlü balıkçılar tespit edilmiş ve Mersin balıkçılığındaki mesleki zorluklar hakkında durulmuştur. Buna göre; Mersin balıkçıları mesleğe, kendileri gibi balıkçı olan ailelerinin yanında yetişerek ya da çok küçük yaşta ailelerinin onları bir balıkçı teknesine miço olarak vermesiyle başladığı tespit edilmiştir. Nitekim, görüştüğümüz balıkçıların %80’i balıkçılığa kendi ailesinin yanında başlamıştır. Ama bu balıkçılardan yalnızca %13,4’ü kendi çocuğunu balıkçı olarak yetiştirmektedir. Miçolukta mesleğin ilk aşamalarını öğrenen kişilerin, sonrasında sırasıyla tayfa, gemici ve kaptan olduğu; tekne sahiplerinin ise reis olarak adlandırıldığı belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde, ünlü Mersin balıkçıları tespit edilmiş, bu kişilerin günümüz balıkçıları arasında büyük bir saygıyla anıldığı ve bu balıkçıların adlarının, anılarının ise mesleki hiyerarşi içinde özellikle genç balıkçılara aktarıldığı tespit edilmiştir. Balıkçılar, ünlü balıkçılar arasında kendi aile üyelerinden birisini de mutlaka saymaktadırlar. Bunun en önemli sebebi; balıkçıların kendi kimlik ve statülerini grup içinde inşa ederken, bunu geleneğin temsilcisi olduğunu vurgulamak için kullanmasıdır. Bunun yanında mesleki zorluklara değinilmiş ve mesleki hastalıklar üzerinde durulmuştur. Bu bölümün sonunda ise Mersin balıkçılığında kadının konumu ve mesleki icra ortamıyla ilişkisi incelenmiştir. Özellikle Karaduvar bölgesinde, az sayıda da olsa, eşiyile ya da çocuğuyla beraber balığa çıkan balıkçı kadınlar tespit edilmiş, diğer bölgelerde ise balıkçı eşlerinin sadece ağ örmekte yardımcı olduğu görülmüştür.

Dördüncü bölümde Mersin balıkçılarının avlanma yöntemleri hakkında bilgiler verilmiş, Mersin balıkçılarının kullandığı av araçları üzerinde durulmuştur. Trol ve gırgır gibi teknelerin bulunmasına rağmen, Akdeniz’de balığın az olmasından dolayı ve balıkçı kooperatiflerinin Mersin’de yeterince örgütlenememiş olmasından dolayı, özellikle Karadeniz Bölgesi’ne kıyasla Mersin’de balıkçılığın gelişmediği ve endüstriyel balıkçılığın

yapılmadığı tespit edilmiş, küçük ölçekte yapılan balıkçılıkla geçinen birçok balıkçı olduğu gözlenmiştir.

Beşinci bölümde, somut olmayan kültürel miras sözleşmesi hakkında genel bilgiler verilmiş ve neden ahşap tekne ve kayık yapımının somut olmayan kültürel miras değerleri içinde incelenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, Mersin’de mesleğin yaşayan ustaları tespit edilmiş, bu ustalardan ahşap tekne ve kayık yapımıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Yine ahşap ve tekne yapıcılığıyla ilgili inanç ve ritüeller üzerinde durulmuş, ilgili uygulamalar tanıtılmıştır. Bu bölümde özellikle, ahşap tekne ve kayık yapımında kullanılan ağaçların Akdeniz’in tuzlu suyuna göre seçildiği ve balıkçıların bu bölgede tutulan balıklara göre, tekne ve kayıklarının biçimsel özelliklerini sipariş ettiği tespit edilmiştir. Bu kayık ve tekneleri yapan ustaların Karadeniz’den Mersin’e gelerek burada çırak yetiştirdikleri belirlenmiş ve Mersin’de bulunan tüm ahşap tekne ve kayık yapım ustaları bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Buna göre günümüzde, Mersin’de bu geleneksel işi sürdüren beş usta bulunmaktadır ve bu ustalar, yalnızca iki bölgede, Merkez/Karaduvar ve Erdemli’de, bulunmaktadır. Ayrıca, yapılan ahşap tekne ve kayıkların teslimi sırasında tespit edilen kurban kesme ritüeli bu bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir ve kurban kesme ritüelinin işlevleri belirlenmiştir. Bu işlevler; sosyal işlev ve eğitim işlevi olarak sınıflandırılarak açıklanmıştır.

Altıncı bölümde, Mersin balıkçılarının mesleki icra ortamında ve geleneksel süreçleri içinde oluşan inanç ve uygulamaları tespit edilmiştir. Öncelikle avlanma ile ilgili inanç ve uygulamalar hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Mersin balıkçıları arasındaki; halk hekimliğiyle ilgili inanç ve uygulamalar, halk takvimiyle ilgili inanç ve uygulamalar ve son olarak da halk meteorolojisi ile ilgili inanç ve uygulamalar tespit edilmiştir. Ayrıca bu inanç ve uygulamaların, teknolojik yönden daha donanımlı teknelere

sahip olan balıkçılarda uygulanmadığı buna karşıt olarak bu inanç ve uygulamalara küçük ölçekte balıkçılık yapan balıkçıların daha duyarlı olduğu gözlenmiştir. Bunun en büyük nedeni; deniz gibi riskli bir uzamda daha donanımlı teknolojik cihazlarla çalışmanın inanç ve uygulamalara yönelik algıyı da olumsuz yönde değiştirdiği tespitidir. Bu tespit üzerinde örneklerle durulmuştur. Bu bölümün sonunda verilen değerlendirmede ise Patrick B. Mullen'in balıkçıların inançları üzerinde belirlediği üç işlev olan; araçsal işlev, psikolojik işlev ve sosyolojik işleve; ekolojik bilgi edinme işlevi ve eğitim işlevi de tarafımızda eklenmiştir. Ekolojik bilgi edinme işlevi; teknolojik donanımdan yoksun küçük ölçekte balıkçılık yapan balıkçıların, avlanma sürecinde, doğayla kurdukları etkileşimlerden öğrendikleri deneyimleri inançlarla aktarmalarını ifade etmektedir. Örneğin halk meteorolojisinde olduğu gibi, balıkçıların martıların hareketlerinden hava durumunu tahmin etmeleri nesilden nesile bu inançlarla aktarılan ekolojik bilgi sayesinde edinilmektedir. Böylece balıkçılar, çalıştıkları bölgedeki ekolojiyi geleneksel inanç ve uygulamaları sayesinde öğrenmektedirler. Eğitim işlevi ise, bu inançların hepsinde yer alan tecrübe birikimlerinin aktarılmasıyla ilgilidir. Bu inançları, mesleğe başlamasıyla öğrenen bir balıkçı aslında mesleğin önemli unsurlarını da öğrenmektedir. Örneğin, mesleğe yeni başlayan bir balıkçı, halk takvimi inancından ne zaman fırtına olacağını, buna göre balıkların ne zaman tutulacağını öğrenebilmektedir.

Son bölümde ise; Mersin balıkçılık mesleğinin diğer temsilleri olan ad folkloru, meslek argosu ve jargonu, halk mutfağı, balıkçı festivali ve halk edebiyatı anlatı türleri ile balıkçı anıları üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda; öncelikle balıkçı lakapları incelenmiş, balıkçıların balıklara verdikleri farklı isimler tespit edilmiş, balıkçıların tekne ve kayıklarına da genelde sevdikleri insanların isimlerini koydukları gözlenmiştir. Mersin balıkçılarında özel mesleki iletişim biçimi olarak kullanılan argo ve jargonların tespitleri

yapılarak, bu kullanımlar açıklanmaya çalışılmıştır ve Mersin'deki balıkçıların halk mutfağı kapsamında yeme-içme kültürü ve yemekleri hakkında sahadan toplanılan veriler paylaşılmıştır. Buna göre, avlanma süreci uzun bir süreç olduğundan dolayı balıkçıların birlikte yemek yeme alışkanlıklarının oldukça yaygın olduğu ifade edilmiş, yemek sırasındaki sofrada adabından bahsedilmiş, balıkçıların yeni balık türlerini yemeklerinde denedikleri belirlenmiş ve balıkçıların özel olarak yaptıkları beş yemek tarifi ayrıntılı olarak verilmiştir. Yine bu bölümde; Mersin balıkçılığında halk edebiyatının mesleki temsilleri üzerinde durulmuş ve bununla bağlantılı olarak Mersin balıkçılarının sözlü anlatı ürünleri olan atasözü ve deyimleri, efsane, memorat ve balıkçı anıları ayrıntılarıyla incelenmiştir. Özellikle derlenen efsanelerden denizkızı efsanesinin yazılı ve sözlü varyantları birbirleriyle karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda derlenen sözlü varyantta efsanenin geçtiği söylenen mekânın özellikle vurgulandığı hatta efsanenin kurucu yapısının mekan olduğu tespit edilmiştir. Yazılı varyantta ise böyle bir mekânlaştırma olmadığı gibi, belli herhangi bir mekândan da söz edilmemiştir. Bu ise, balıkçıların sözlü anlatıları belirli bir mekâna bağlayarak anlatmasıyla nesilden nesile aktardığının önemli bir kanıtıdır. İncelenen balıkçı anılarının ise işlevleri tespit edilmiştir. Bu işlevler; kültürü aktarma işlevi, eğlendirme işlevi, kimlik ve statü inşa etme işlevi, eğitime işlevi ve psikolojik işlevdir. Bu bölümün son konusu olarak ise; Taşucu Balıkçı Festivali üzerinde durulmuş, festivalin ortaya çıkış nedeni anlatılmış ve festivalin; toplumsal işlevi, eğlendirme işlevi, kültürel işlevi, ekonomik işlevi ve politik işlevi gibi işlevlerinin olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak, meslek folkloru bağlamında Mersin balıkçılığına yönelik olarak yapılan bu çalışmada, Mersin balıkçılarının kültürel öğelerinin oldukça zengin olduğu tespit edilmiş, bu öğeler derlenmiş ve derlenen bu öğeler kendi bağlamları içerisinde

incelenmeye çalışılmış ve bazı inanç ve ritüellerin işlevsel çözümlenmeleri yapılmıştır. Çalışmanın, hem balıkçı folkloruyla hem de meslek folkloruyla ilgili çalışmalara katkı sağlaması en büyük dileğimizdir.

Çalışmamızda özellikle vurgulamak istediğimiz nokta, teknolojinin gelişmesi ve Mersin’de balıkçılıkla geçimini sağlayanların gittikçe azalmasıyla birlikte, onların yüzlerce yıllık süreçlerden süzülerek gelen ve mesleki icra ortamlarında oluşturdukları kültürel yapının gün geçtikçe unutularak yitirildiği gerçeğidir. Bu kültürel yapı sadece balık ve deniz merkezli değil, aynı zamanda doğa ve insan merkezlidir. Bu nedenle korunmalı ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanmalıdır. Konuyla ilgili olarak öncelikle bölgesel ve ulusal ölçekte balıkçı kooperatiflerinin etkin bir şekilde desteklenmesi, Avrupa’daki gibi balıkçı müzeleri kurularak balıkçılara ait kültürel birikimlerin yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarımına katkıda bulunulması alınabilecek önlemler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Acheson, J.M. (1981). Anthropology of fishing. *annual review of anthropology*. Vol. 10, pp.275-316
- Aça, M. (2014). *Giresun ve Trabzon illeri balıkçıları meslek folkloru*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi. Trabzon.
- Akçiçek, E., Canyurt, M.A. (1993). *Anadolu'da balık ile ilgili inançlar ve halk hekimliği uygulamaları*. Doğu Anadolu Bölgesi I. Su Ürünleri Sempozyumunda sunulan bildiri, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Aksoy, H. (2010). *Anadolu halk efsanelerinde balık motifi ve işlevleri*. II. Ulusal Alabalık Sempozyumunda sunulan bildiri, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Karaman
- Alişar, F. (1994). İçel'de balıkçılık. *İçel Kültürü*. S.32. s. 12
- Anson. P. (1962). *Fisher folkore: old customs, taboos and superstitions among fisher folk, especially in Brittany and Normandy and on the East Coast of Scotland*. London: Faith Press.
-(1974). *Fishing boats and fisher folk on the East Coast of Scotland*. Worthing: Littlehampton Book Services Ltd.
- Aras, M. S. (1984). Balık ve folklorumuzdaki yeri. *Türk Folkloru*, S.61. s.21-23.
- Aristoteles. (1975). Politika. (Çev.M.Tuncay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Artun, E. (2010). *Türk halkbilimi*, Adana: Karahan Kitabevi. Balık ve Balıkçılık. (1958,

Temmuz). *Abdullah Aker'in Nutukları*. C. VI. S. 7. s.3

Bascom, R. W. (2015). Halk bilimi (Folklor) ve antropoloji. (Çev. M. Ekici.) *Milli Folklor*

Dergisi, S. 58, s. 165.

Berkes, F. (1986). Local level management and the commons problem: a comparative

study of Turkish coastal fisheries. *Marine Policy*, V. 10, p. 215-229.

Beşirli, H. (2010). Yemek, kültür ve kimlik. *Milli Folklor*. S.87. s. 159-169.

Bilge, İ. (1972). Akdeniz bölgesi. *Balık ve Balıkçılık Dergisi*. C. XX. S.3. s.32.

Bursa, P. (2007). *Antikçağda Anadolu'da balık ve balıkçılık*. Yayınlanmamış Doktora

Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Bilge, İ. (1972). Akdeniz bölgesi. *Balık ve Balıkçılık*, C. XX. S. 3, s. 31.)

Boratav, P N. (1994). *100 soruda türk folkloru (inanışlar, töre ve törenler, oyunlar)*.

İstanbul: Gerçek Yayınevi.

.....(2013). Halk edebiyatı dersleri. İstanbul: Tarih Vakfı.

.....(2015). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. Ankara: Bilgesu

Bozkurt, İ. (2001). *Salnamelerde Mersin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin

Üniversitesi. Mersin.

Byington, R.H. (Ed.). (1978). *Working Americans: contemporary approaches to*

occupational folklife. Washington DC: Smithsonian Institution Press.

Conner, D. C. (2013). *Halkın bilim tarihi*. (Çev. Z. Ç. Kanburoğlu). Ankara: Tübitak Yayınları.

Çıblak, N. (1995). *İçel efsaneleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana.

.....(2004). Halk kültüründe nazar, nazarlık inancı ve bunlara bağlı uygulamalar.

Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi. S. XV. s. 111.

Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk halk kültüründe memoratlar ve inançlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Davidson, A.(2002). *Akdeniz balık yemekleri*. (Çev.T.O..Karul). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Degh, L.; Vazsonyi, A. (2015). Memorat ve ön-memorat. (Çev. A.B. Ekiz). *Milli Folklor Dergisi*. S.105. ss. 131-146.

Derdioçok, N.S. (2015). *Kadın balıkçı folkloru: İzmir ve Muğla örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir.

Deveciyan, K. (2013). *Türkiye’de balık ve balıkçılık*. Ankara: Aras Kitap.

Devellioğlu, F. (1959). *Türk argo sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Dundes, A. (1983). Folklor nedir? (Çev.G.Aydın). *Folklor Doğru*. C. 5. S.55. s. 16-17.

Elçin, Ş. (1963). Ayvalık balıkçılığı üzerine notlar. *Türk Etnografya Dergisi*. S.6, s.18-25.

Erdem, M. (2010). *Secrets and revelations: an ethnographic study of the Nusayri community in the Karaduvar district of Mersin*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Odtü. Ankara.

Erim, M.(2014). *Osmanlı belgelerinde İçel sancağı Anamur kazası*. İstanbul:Hemen Kitap.

Erginer, G. (1997). *Kurban, kurbanın kökenleri ve Anadolu'da kanlı kurban ritüelleri*. İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.

Eser, E. (2011). *Kelenderis agora bazilikası zemin mozaïği üzerindeki hayvan betimlemeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya.

Evliyâ Çelebi. *Seyahatnâme*. 2. Cilt. Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı. İstanbul: Yky, 2006.

Frazer, J.G. (1992). *Altın dal dinin ve folklorun kökeni II*. İstanbul: Payel Yayınları.
.....(2004) *Altın dal dinin ve folklorun kökeni I*. İstanbul: Payel Yayınları.

Gersuny, C., ve Poggie, J. J. (1973). The uncertain future of fishing families. *the family coordinator*. Vol. 22, No. 2, pp. 241-244.

Girgin,G. (2006). *Fenikeliler'de Akdeniz ticareti*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi. Konya.

Goode, W. (1996). Topluluk içinde topluluk. Zafer Cirhinlioğlu (Ed.). *Meslekler ve*

sosyoloji içinde.(ss.67-80). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Göksoy, V. Ö.(1989). İstanbul'daki balıkçı ailelerinde halk hekimliği. *Türk halk hekimliği sempozyumu bildirileri*. 155-161. Ankara: Kültür BakanlığıMFAD Yayınları.

Göncüoğlu, H. (2008). *Güney Ege'deki kadın balıkçıların sosyo-demografik özellikleri, örgütlenme eğilimleri ve sorunları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir.

Güler, İ. (21 Ekim 2010). Denizkızı (Marpessa) efsanesi. 5 Mayıs 2016 tarihinde <http://www.tasucuanphoramuzesi.com/tr/denizkizi-marpessa-efsanesi/> adresinden alınmıştır.

Hole, C. (1967). Superstitions and beliefs of the sea. *Folklore*. Vol. 78, No. 3, pp.184-189.

Honko, L. (2006). Ritüellerin oluşum süreci. (Çev. R. Ersoy). *Milli Folklor*, S.69. s. 129-140.

Igarashi, T. (1974). A traditional technique of fishermen for locating fishing spots: a case study in the Tokara islands. *Journal of Human Ergology*. Vol. 3, pp. 3-28.

İmirgi, A. (2005). Festival kavramı üzerine düşünceler. *Milli Folklor*, S. 65. s. 29-36.

Karadal, E.(2014). *Akdeniz bölgesi (Türkiye) sahil şeridi deniz balıkçılığının sosyo ekonomik durumu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ordu Üniversitesi. Ordu.

Karagöz, S. (2014). *Vikingler ve viking istila çağı (M.S. 739-1066)*. Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi. Aksaray Üniversitesi. Aksaray.

Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal*

Bilimler Dergisi, S.21. s. 227-236.

Kaygın, B. (2002). *Ahşap tekne yapımında kullanılan ağaç türlerinin diri ve öz*

odunlarının yapışma dirençlerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Doktora

Tezi. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi. Bartın.

Kılınç, S. (2005). *Narlı (Erdek/Balıkesir) köyü'nde balıkçılar- kültür ve çevre ilişkisi*

açısından etnografik bir analiz. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ankara Üniversitesi. Ankara.

Kırımlı, Y. (2009). İstanbul balıkçılarında sosyal yaşam ve organizasyon. *Acta Turcica*

Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi. S. 1. s. 309-318.

Koroğlu, G. (2005). *Bizans dönemi buhurdanları ve Halûk Perk müzesi'nden örnekler*. D,

Ş. (Ed.). Tuliya 1. (ss. 261-308). İstanbul: Haluk Perk Müzesi Yayınları.

Köse, E. (2013). *Âyanlar çağında İçel sancağında sosyal hareketlilik*. Yayınlanmamış

Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Maden, P. (2008). Kalecik ilçesinde kasnak böreğinin gizli ve açık işlevleri. *TUDOK*

2008. (805-815). İstanbul. İstanbul Kültür Üniversitesi.

Malinowski, B. (1990). *Büyük, bilim ve din*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Mullen, P.B. (1969). The function of magic folk belief among Texas coastal fishermen.

The Journal of American Folklore. Vol. 82, No. 325, pp. 214-225.

Naskali, E.G. (Ed.). (2015). *Balık kitabı*. İstanbul: Kitabevi.

Nunn, P.D. (2003). Fished up or thrown down: the geography of Pacific island origin

myths. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 93, No.2,

pp. 350-364.

Oğuz, Ö. (2009). *Somut olmayan kültürel miras nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Özal, H. Ç. (2004). *Mersin Yumuktepe höyüğü xiii. yüzyılda tarihlendirilen i ve ia yapı*

katı seramikleri (1993-1999). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin

Üniversitesi. Mersin.

Öymen, Ö. (1978, Eylül 9). Balık festivali. *Milliyet*, ss.9.

Özankaya, Ö. (1975, Temmuz 19). Taşucu balıkçılık kooperatifinin öyküsü. *Milliyet*. ss.7

Özbay, B. (1971). Balıkçılık, balıkçılar ve inanışları. *Folklor*, S.29-30. s. 47-50.

Özbay, T. (2015). *Mersin körfezi'nde dağılım gösteren balon balığı, Lagocephalus*

Sceleratus (gmeln, 1789) 'un biyolojik özelliklerinin araştırılması.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi. Balıkesir.

Özergin, M.K. (1966). İznik gölünde balıkçılık. *Türk Folklor Araştırmaları*.S.206. s.4190.

Procter, G. H. (1873). *The fishermen's memorial and record book*. Gloucester: Procter Brothers Publishers.

Poggie, J.J. (1980). Ritual adaptation to risk and technological development in ocean fisheries: extrapolations from New England. *Anthropological Quarterly*, Vol. 53. p.p. 122-129.

Ricoeur, P. (2005). *Zaman ve anlatı: iki, tarih ve anlatı*. (Çev. M. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Salve, K. (1996). Fisherman's work and the sea in the livonian folk celandar. *Electronic Journal of Folklore*. Vol.1, pp.26-50. 19 Ocak 2016 tarihinde <http://folklore.ee/folklore/nr1/liivi.htm> adresinden alınmıştır.

Samsakçı, M. (2008). Türk kültür ve edebiyatında tuz ve ekmek hakkı. *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. S. 36. s.181-200.

Saral, Y.M. (2006). *Doğu Karadeniz bölgesi denizcilik folkloru üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir.

Speroni, C. (1955). California fishermen's festivals. *Western Folklore*. Vol. 14, No. 2, pp. 77-91.

Sydow, C. W.V.(1948). *Selected papers on folklore*. Kopenhag: Rosenkilde and Bagger.

Şahin, H.(2003). *Geç Roma imparatorluk ve erken Bizans dönemlerinde Dağlık Kilikia*

(*Kilikia Trakheia*) bölgesi yazıtlarında meslekler. Yayınlanmamış

Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Şenesen, R. O. (2011). Türk halk kültüründe bolluk ve bereketle ilgili inanç ve

uygulamalarda eski Türk kültürü izleri. *Folklor/Edebiyat Dergisi*. C. 17.

S.66. ss. 209-228.

Thompson, P. (1985). Women in the fishing: the roots of power between the sexes.

Comparative Studies in Society and History. Vol. 27, pp.3-32.

Wilhelm, J.H. (2005). Traditional ecological knowledge in the beliefs of Japanese fishing

villages: with special reference to Yoriiso (Miyagi) and the Sanriku region.

Japanese Religions. Vol. 30, p.21-53.

Yapıcı, Z. K. (2012). Kişisel deneyim anlatılarının bağlamsal çerçevesi: deneyimlenen,

hatırlanan ve anlatılan hayat. *Milli Folklor Dergisi*. S. 24. ss. 207-219.

Yarcı, G. (2015). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde balıkçılık..* E.G. Naskali (Ed.). Balık

Kitabı (s.s. 5-153). İstanbul: Kitabevi.

Yeniay, Ö.(2012). *Gökova körfezi'nde balıkçı kadınlar: iş ve yaşam pratikleri.*

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi. İstanbul.

EKLER

EK.1. Sözlü Kaynaklar

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Mahalle)
K.1	Ahmet Demir	1954	Lise	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.2	Ahmet Soysal	1960	İlkokul	Balıkçı	Evli	Anamur
K.3	Ali Akan	1970	İlkokul	Balıkçı	Evli	Silifke/Ovacık
K.4	Ali Dibek	1961	İlkokul	Balıkçı	Bekar	Erdemli
K.5	Ali Oynar	1957	İlkokul	Balıkçı	Evli	Aydıncık
K.6	Ali Sinan Oğuz	1960	Lise	Av Malzemeleri Satıcısı	Evli	Tarsus
K.7	Ayten Çelik	1968	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.8	Burhan Sayar	1962	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.9	Caner Kaçan	2000	İlkokul	Balıkçı	Bekar	Akdeniz/Çamlıbel

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Mahalle)
K.10	Cengiz Yılmaz	1968	İlkokul	Balıkçı	Evli	Silifke/Taşucu
K.11	Çağlar Gümüş	1986	Ortaokul	Balıkçı	Bekar	Akdeniz/Karaduvar
K.12	Erol İnan	1965	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.13	Fatih Uygur	1963	Lise	Balıkçı	Evli	Anamur
K.14	Gökhan Ünsal	1970	İlkokul	Balıkçı	Evli	Bozyazı
K.15	Hakan Solak	1973	İlkokul	Balıkçı	Evli	Anamur
K.16	Halil Akay	1996	Lise	Balıkçı	Bekar	Anamur
K.17	Halil Özdoğru	1984	İlkokul	Ahşap Tekne ve Kayık Yapımcısı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.18	Hızır Güneş	1956	İlkokul	Balıkçı	Evli	Aydıncık
K.19	Hurşit Gümüş	1940	İlkokul	Balıkçı	Evli	Aydıncık
K.20	İbrahim Akçelik	1942	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Mahalle)
K.21	İlker Utku	1975	Ortaokul	Balıkçı	Bekar	Anamur
K.22	İsmail Yükselir	1947	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.23	İsmail Yüksekoglu	1950	Lise	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Çamlıbel
K.24	Kemal Kaçan	1970	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Çamlıbel
K.25	Mahmut Sirkeci	1983	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.26	Mehmet Bilcen	1957	Ortaokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Çamlıbel
K.27	Mehmet Çetin	1945	Üniversite	Balıkçı	Evli	Anamur
K.28	Mehmet Kaptan	1977	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.29	Mehmet Karadeniz	1940	Lise	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Çamlıbel
K.30	Mehmet Kurtyılmaz	1963	İlkokul	Ahşap Tekne ve Kayık Yapımcısı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.31	Mehmet Ünsal	1965	İlkokul	Balıkçı	Evli	Anamur

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Mahalle)
K.32	M. Mustafa Koç	1966	İlkokul	Balıkçı	Bekar	Silifke/Taşucu
K.33	Mustafa Hızır	1953	Lise	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Çamlıbel
K.34	Namık Usta	1961	İlkokul	Ahşap Tekne ve Kayık Yapımcısı	Evli	Erdemli
K.35	Necmi Sirkeci	1956	İlkokul	Ahşap Tekne ve Kayık Yapımcısı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.36	Ömer Kara	1985	İlkokul	Balıkçı	Bekar	Silifke/Ovacık
K.37	Ömer Sale	1973	İlkokul	Ahşap Tekne ve Kayık Yapımcısı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.38	Ramazan Er	1964	İlkokul	Balıkçı	Evli	Silifke/Taşucu
K.39	Rasim Uygun	1978	İlkokul	Balıkçı	Evli	Silifke/Taşucu
K.40	Saadettin Dinçkoyuncu	1976	Lise	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.41	Saadettin Kahveci	1956	İlkokul	Balıkçı	Evli	Bozyazı
K.42	Selahattin Dinçkoyuncu	1961	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar

Sıra	Kaynak Kişi	Doğum Tarihi	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Hali	Yaşadığı Yer (İlçe-Mahalle)
K.43	Serdar Oktan	1978	İlkokul	Balıkçı	Evli	Bozyazı
K.44	Sıtkı Akay	1963	İlkokul	Balıkçı	Evli	Anamur
K.45	Süleyman Sever	1967	İlkokul	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.46	Süleyman Tümen	1950	Lise	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Çamlıbel
K.47	Yalçın Sakık	1960	Lise	Balıkçı	Evli	Erdemli
K.48	Yalçın Sale	1977	İlkokul	Ahşap Tekne ve Kayık Yapımcısı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.49	Yasin Tut	1965	İlkokul	Balıkçı	Evli	Bozyazı
K.50	Yaşar Özer	1950	İlkokul terk	Balıkçı	Evli	Akdeniz/Karaduvar
K.51	Yusuf Aydın	1977	İlkokul	Balıkçı	Evli	Erdemli
K.52	Yusuf Çelik	1983	İlkokul	Balıkçı	Bekar	Akdeniz/Karaduvar

EK.2. Harita

Harita.1.Mersin Kıyı Şeridi Avlak Yerleri

1. Yakacık
2. Anamur Burnu
3. Kızıl Burun
4. Tekmen
5. Tekeli
6. Karataş bucağı
7. Yılanlı Ada
8. Babadil Adaları
9. Karatepe
10. Tisan
11. Köpektaş
12. Dana Adası
13. Karabucak
14. Tahtı Koyu
15. Boğsak Adası
16. Akyar
17. Ayaş
18. Tırtar
19. Mersin Körfezi
20. Karaduvar Açıkları
21. Saroz Körfezi

EK.3. Fotoğraflar

Fotoğraf.1. Karaduvar Balıkçı Barınağı karşısındaki kahvede dinlenen balıkçılar

Fotoğraf.2. Karaduvar'da yaşlı bir balıkçı

Fotoğraf.3. Silifke-Taşucu Balıkçı Barınağı ve balıkçılar

Fotoğraf. 4. Anamur Dragon Çayı üzerindeki kayık ve tekneler

Fotoğraf.5. Bozyazı Sini Çayı üzerindeki kayak ve tekneler

Fotoğraf.6. Erdemli'de bir trol teknesinin içi ve balık bulucu cihazı

Fotoğraf.7. Anamur'da yaşlı bir balıkçı

Fotoğraf.8. Aydıncık'da balığa çıkmaya hazırlanan bir balıkçı

Fotoğraf.9 . Karaduvar’da balığa çıkan Cüneyt Kaptan isimli balıkçı teknesi

Fotoğraf.10. Karaduvar’da balık avından sonra ağıları temizleyen anne ve çocukları

Fotoğraf.11. Anamur'da balık avından sonra ağ temizleyen balıkçılar

SAYILI FIRTINALAR					
OCAK	5-6	ZEMHERİ	TEMMUZ	8	ÇARKDÖNÜMÜ
	14	KARAKOCANLAR		22	KARAERİK
	28-29	AYDOĞAN		31	KIZILERİK
ŞUBAT	1	HAMSİN	AĞUSTOS	19	LEYLEKDÖNÜMÜ
	20	CEMRE (1)		2	MİHRİCAN
	27	CEMRE (2)		7	BILDİRCİNGEÇİMİ
MART	6	CEMRE (3)	EYLÜL	24	KESTANE KARISI
	10	HUSUM		29	TURNA GEÇİMİ
	11	KOCAKARI		3	KUŞ GEÇİMİ
	23	KOSKAVURAN	EKİM	13-14	MERYEMANA
25-27	ÇAYLAK	19		BAĞBOZUMU	
NİSAN	7	KIRLANGIÇ	28	BALIK	
	11	LEYLEK	KASIM	19	KOÇKATIMI
	18	KUĞU		28	ÜLKERDÖNÜMÜ
5-6	ÇİÇEK	ARALIK		11-12	KARAKIŞ
15-16	FİLİZKOPARAN		18	GÜNDÖNÜMÜ	
19-20	KOKOLYA				
MAYIS	23	ÜLKER			
	3	FİLİZKIRAN			
HAZİRAN	20-22	GÜNDÖNÜMÜ			

Fotoğraf.12. Mersin balıkçılarının kullandıkları fırtına isimlerini gösteren kart

Fotoğraf.13. Erdemli’de kayak yapımında Namık Usta ve kalfası çalışırken

Fotoğraf.14. Karaduvar’da tekne yapımında çalışan Mehmet Kurtyılmaz ve kalfaları

● *Bir büyük başarı da balıkçı festivalleri ve kooperatif şenlikleri ile bölge sınırlarının aşılması, bütün Türkiye'deki kooperatifçilerin Taşucu'nda toplanması olmuştur*

nın büyüklüğü daha iyi a başta Bülent Ecevit olmal ri Bakanı ve daha birçok şenliğe katıldığını görüye lar yapılır, açık oturumla düzenlenir. Halk oyunları pılır, oyunlar sahnelenir. yoda da sesini duyuran ş kooperatifleri daha güçlü kılma peratifiçiliği kamuoyuna çok yararlı olur. 4 gün sü peratifiçiler "Şenliği'nde b Taşucu'nda toplanmıştır.

SONUÇ: BAŞARI GÜÇLÜKLER ve EKSİKLİKLER

Taşucu Balıkçılık Koop rıda anlatılan öyküsü, k takları olan balıkçıların ya de ve toplumsal bilincinde meler sağlamış olduğunu dir.

a) Her şeyden önce koop için üretilen bir ürün (bal kurulduğunu gözönüne

Kooperatifleşme aslında toplumsal uyanıştan başka şey değildir

Fotoğraf.15. 19.07.1975 tarihli Milliyet Gazetesi'nin 7. Sayfası

Fotoğraf.16. Taşucu'nda bulunan ve Taşucu Balıkçı Kooperatifi tarafından 1975

yılında yaptırılan denizkızı heykeli

Fotoğraf.17. Taşucu Çevre Festivali'nde canlandırılan denizkızı

EK.4 Özgeçmiş

Kişisel Bilgilerim

Ad- Soyad: Berkant Örkün

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri: MERSİN

Doğum Tarihi: 23.09.1986

Eğitim Bilgileri

Mersin Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı (Tezli Yüksek Lisans)	2015-2016
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi/ Türk Edebiyatı (Tezli Yüksek Lisans)	2013-
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi/ Türk Dili ve Edebiyatı (Lisans)	2006-2013
Mersin Hacı Sabancı Anadolu Lisesi	2001-2005
Çavuşlu İlköğretim Okulu	1993-2001

Yabancı Dil Bilgisi

İngilizce (İyi derece)

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi İngilizce Hazırlık Okulu 2013-2014

Bilimsel Çalışmalar

Kitaplar

Örkün, Berkant- Medine Sivri (2014), Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Göstergebilimsel Bir Uygulama: Aytül Akal, İzmir: Uçanbalık Yayınları.

Makaleler

Örkün, Berkant (2013). *Aytül Akal'ın Açıl Kapı Açıl Adlı Eserine Göstergebilimsel Bir Yaklaşım*. Humanitas. C.1. S.1. s.171-196.

Bildiriler

Örkün, Berkant (2011). *Karacaoğlan Şiirlerinin 18. Yüzyıl Divan Şairi Nedim'in Gazel ve Şarkılarıyla Göstergebilimsel Açından Karşılaştırılması*. 19-21 Ekim Süleyman Demirel Üniversitesi II. Uluslar arası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu. Isparta.

Örkün, Berkant (2013). *Nur İçözü'nün Sesleri Duyuyorum Adlı Eserine Göstergebilimsel Bir Yaklaşım*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi VI. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Yaşayan Yazarlar Sempozyumu Çocuk ve Gençlik Edebiyatında Nur İçözü Sempozyumu. Eskişehir.

İş Deneyimleri

* 2011-2013 Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi Sekreterlik

İletişim: berkant.orkun@gmail.com

